

Türkiye Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Vocational and Social Sciences of Turkey
Journal of VOSST

ISSN: 2687-3478

İSPARTA
UYGULAMALI BİLİMLER

**Yıl: 2 Sayı: 4
Kasım 2020**

TÜRKİYE MESLEKİ VE SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

(Journal of Vocational and Social Sciences of Turkey – Journal of VOSST)

ISSN: 2687-3478

Kasım 2020, Yıl: 2, Sayı: 4

SAHİBİ

Prof.Dr. İbrahim DİLER

Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi adına

SORUMLU MÜDÜR

Doç.Dr. Ömer Kürşad TÜFEKÇİ (Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi)

EDİTÖRLER

Doç.Dr. Ömer Kürşad TÜFEKÇİ (Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Bülent ÖZGÜL (Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi)

EDİTÖR YARDIMCILARI

Dr.Öğr.Üyesi Meriç PEHLİVAN (Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi)

Dr.Öğr.Üyesi Mustafa ÖZYÜCEL (Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi)

Öğr.Gör.Dr. Adnan SELMAN (Süleyman Demirel Üniversitesi)

DANIŞMA KURULU

Prof.Dr. Hidayet Hale KÜNÜÇEN, Başkent Üniversitesi

Prof.Dr. Hulusi DOĞAN, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Prof.Dr. Timuçin KODAMAN, Süleyman Demirel Üniversitesi

Doç.Dr. Murad Alpaslan KASALAK, Akdeniz Üniversitesi

Doç.Dr. Ömer Kürşad TÜFEKÇİ, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

HAKEM KURULU

- Prof.Dr. Hulusi DOĞAN, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Prof.Dr. Timuçin KODAMAN, Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof.Dr. Kemaleddin TAŞ, Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof.Dr. Ümit AKCA, Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof.Dr. Atila GÜL, Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof.Dr. Sevim ATEŞ CAN, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Prof.Dr. Mehmet FİDAN, Selçuk Üniversitesi
Prof.Dr. Mustafa ÖZTÜRK, Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof.Dr. Hakan DEMİRGİL, Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç.Dr. Murad Alpaslan KASALAK, Akdeniz Üniversitesi
Doç.Dr. Hakan Mehmet KİRİŞ, Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç.Dr. Ömer Kürşad TÜFEKÇİ, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Doç.Dr. Nezihe TÜFEKÇİ, Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç.Dr. Müge DEMİR AYRAL, İstanbul Medipol Üniversitesi
Doç.Dr. Didar BÜYÜKER İŞLER, Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç.Dr. Baran ARSLAN, Harran Üniversitesi
Doç.Dr. Elvettin AKMAN, Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç.Dr. Çiğdem AKMAN, Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç.Dr. Mürşit IŞIK, Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Esra VONA KURT, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Eylem BAYRAKÇI, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Onur DEMİREL, Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Yunus GÜLCÜ, Fırat Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Ali Barış KAPLAN, İbn Haldun Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Ahmet Buğra HAMŞIOĞLU, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Gözde İKİZER, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Erdal EKE, Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Şerife DURMAZ, Akdeniz Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Ali Kemal NURDOĞAN, Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Gonca MANAP DAVRAS, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Süha ÇELİKKAYA, Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Bülent ÖZGÜL, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Meriç PEHLİVAN, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Mustafa ÖZYÜCEL (Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi)
Öğr.Gör.Dr. Adnan SELMAN, Süleyman Demirel Üniversitesi
Öğr.Gör.Dr. Hatice SARI GÖK, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Öğr.Gör.Dr. Murat Yusuf UÇAN, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Araş.Gör.Dr. Ümit ALPEREN, Süleyman Demirel Üniversitesi

İndeksler / Indexes:

Türkiye Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi aşağıdaki veri tabanları/bibliyografya/indeksler tarafından taranmaktadır:

Journal of Vocational and Social Sciences of Turkey are indexed in the following data bases/bibliographies/indices:

İletişim: Tel: 0246 4414334 – 0246 4417016

E-posta: journalofvosst@gmail.com

TÜRKİYE MESLEKİ VE SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

(Journal of Vocational and Social Sciences of Turkey – Journal of VOSST)

Kasım 2020, Yıl: 2, Sayı: 4

İÇİNDEKİLER

COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNİN DEĞERLENDİRİLMESİNDE SOSYAL AĞ ANALİZİNİN KULLANIMI

Sevim UNUTULMAZ, Murat Ali DULUPÇU.....1-13

ATÇA ÖRNEĞİ EKSENİNDE LİSE ÖĞRENCİLERİNİN HÜZÜN TURİZMİ POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hatice FERЕК, Hulusi DOĞAN.....14-25

ÜNİVERSİTE ÇALIŞANLARININ ÖRGÜTSEL ADALET ALGISI ve İŞ TATMİNİ DÜZEYLERİNİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER ve ÇALIŞMA STATÜSÜNE GÖRE FARKLILAŞMA DURUMU

Mustafa ERBİR.....26-40

YÖRESEL YEMEKLERİN YİYECEK İÇECEK İŞLETMELERİNDE KULLANIM DURUMU: ISPARTA İNCELEMESİ

Gürkan KALKAN, Mehmet Anıl KÜÇÜKYAMAN.....41-50

ULUSLARARASI ÖĞRENCİLERİN ALGILADIKLARI SOSYAL DESTEK VE YALNIZLIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ: BİR KARMA YÖNTEM ÇALIŞMASI

Melih SEVER, Seyhan ÖZDEMİR.....51-60

TÜRKİYE'DE SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNDE YAŞLILIK SİGORTASININ YENİDEN GELİR DAĞILIMI AÇISINDAN ANALİZİ

Bülent OKUMUŞ, Mustafa ÖZTÜRK.....61-82

ATAERKİL KÜLTÜRÜN VE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİN BİR SONUCU: CAM UÇURUM

Fidan ALHAS.....83-95

İLKÇAĞ UYGARLIKLARINDA GELİRİN YENİDEN DAĞILIMI

Bülent OKUMUŞ.....96-115

KOVID-19 PANDEMİ SÜRECİNİN DEĞERLENDİRİLMESİNDE SOSYAL AĞ ANALİZİNİN KULLANIMI

Sevim UNUTULMAZ *

Murat Ali DULUPÇU**

ÖZET

İnsanlık tarihinde geniş coğrafyalara yayılan ve toplu ölümlere neden olan pek çok salgın hastalık yaşanmıştır. Bu hastalıkların ortaya çıkmasının önlenmesi, izlenmesi ve kontrol altına alınması yıllarca birincil öneme sahip halk sağlığı sorunu olarak görülmüştür. Temas ağları, enfeksiyonların popülasyonda yayılmasını görselleştirmek, modelleme yaklaşımlarının temelini oluşturmak ve müdahale için kilit bireyleri tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır. Bu çalışmada bulaşıcı hastalıkların yayılmasını anlamak için sosyal ağ analizlerinin sağladığı olanaklar ele alınmaktadır. Hem epidemiyolojide kullanılan tekniklere hem de sosyal ağ analizinde yeni perspektifler açan son çalışmalara odaklanılmıştır. Sosyal ağ analizi temaslar arasındaki çok sayıda ara bağlantı ve yoğun döngüsel şekilleri göstererek enfekte vaka hastaları ve temaslar arasında yakın ilişkiler olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca temas ağırlıkları kullanılarak, bireysel enfeksiyon riskinin tahmin edilebileceği ve koruyucu aşılama gibi hedefe yönelik müdahalelerin etkin bir şekilde uygulanabileceği görülmüştür. Sosyal ağ analizi aracılığı ile elde edilen kilit bilgiler Covid-19 denetleyicileri için ileriye tahmin etmeye olanak sağlayarak salgın hastalıkların yayılımını önlemeye yardımcı olabilir.

Anahtar Kelimeler: Salgın Hastalıklar, KOVID-19, Sosyal Ağ Analizi.

Jel Kodu: B23, E02, 022.

THE USE OF SOCIAL NETWORK ANALYSIS IN THE EVALUATION OF THE COVID-19 PANDEMIC PROCESS

ABSTRACT

There have been many epidemic diseases in human history that spread to wide geographies and cause mass deaths. The prevention, monitoring and control of the emergence of these diseases has been seen as a primary health problem for many years. Contact networks are used to visualize the spread of infections in the population, form the basis of modeling approaches, and identify key individuals for intervention. In this study, the possibilities provided by social network analysis are discussed to understand the spread of infectious diseases. Both the techniques used in epidemiology and the recent studies that open new perspectives in social network analysis are focused on. Social network analysis revealed a large number of interconnections between contacts and intensive cyclical shapes, revealing close relationships between infected case patients and contacts. It has also been found that by using contact weights, the risk of individual infection can be estimated and targeted interventions such as preventive vaccination can be effectively implemented. Key information obtained through social network analysis can help prevent the spread of epidemics by enabling predictions for Covid-19 controllers.

Keywords: Outbreak Diseases, COVID-19, Social Network Analysis.

JEL Codes: B23, E02, 022.

* Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Doktora Öğrencisi, sevimunutulmaz@hotmail.com

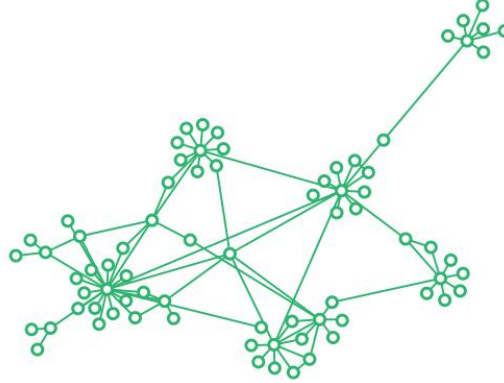
** Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Prof. Dr., muratdulupcu@sdu.edu.tr

GİRİŞ

Özellikle coğrafi keşifler ile birlikte birey ve toplumlar arasındaki etkileşim artmıştır. Bu etkileşim sosyal ve ekonomik olarak başlamış olsa da bugün dijitalleşmenin de etkisi ile ilişki tür, sıklık ve yoğunlukları insanlığın daha önce şahit olmadığı biçimde zenginleşmiştir. Çoğu insanın aklına "sosyal ağ" denilince Facebook, Twitter, Instagram gibi çevrimiçi sosyal ağ hizmetleri gelmektedir. Aslında sosyal ağlar günümüzdeki bilgisayar enkarnasyonlarından çok daha fazlasını içermektedir. Bu bağlamda ağları inceleyen araştırmacılar arasında sosyologlar, en uzun ve en köklü nicel, ampirik çalışma geleneğine sahip kişilerdir. Alanın gerçek temeli, 1930'larda genellikle insan grupları arasındaki sosyal etkileşim dinamikleriyle ilgilenen Rumen bir göçmen olan psikiyatrist *Jacob Moreno*'ya atfedilmektedir (Newman, 2010: 36). Daha sonrasında sosyal ağ analizi kullanılarak birçok farklı alanda araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bunlara örnek olarak akrabalık ve toplum çalışmaları, sosyal hareketlilik, sınıf yapısı, sınıf algısı, kurumsal güç, uluslararası ticaret borsaları, sapkın gruplar içindeki temaslar, refah desteği, bilimsel atıflar ve göç modelleri gösterilebilir. Hatta sosyal ağ analizinin güvenlik birlikleri tarafından terörist ağların izlenmesinde de kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca ağ kavramı AIDS' in cinsel temas yoluyla yayılmasını izlemek ve enfeksiyonu sınırlamak adına stratejiler geliştirmek için de kullanılmaya başlanmıştır (Scott, 1988: 116).

Sosyal ağ, bir veya daha fazla ilişki seti ile birbirine bağlanmış bir dizi aktörden oluşan yapıdır. Bu iki temel bileşen çoğu ağ tanımında ortaktır. Örneğin sosyal yapılar ağlar olarak temsil edilebilmektedir (Wellman ve Berkowitz, 1988: 4). *Mitchell* sosyal ağların tanımını 'insanlar arasındaki birtakım belirli bağlantılar' şeklinde yapmıştır. Bu bağlar bütünü ile ele alındığında ağa dahil insanların sosyal davranışlarını yorumlamada da kullanılabilir (Tichy vd., 1979: 507).

Şekil 1. Ağ Örneği

Kaynak: (Haraldsdottir vd., 1992: 377)

Ağlar, popülasyonların bağlantı örüntülerini temsil etmek ve hastalığın bulaşma yönlerini tanımlamak için kullanılabilir (Diekmann vd., 1998). Bu bağlamda temas izleme verileri aracılığı ile hayvanları (Porphyrevd., 2008), çiftlikleri (Ortiz-Pelaezvd., 2006), okulları, toplulukları veya hane halklarını (Giebultowiczvd., 2011) temsil eden bir ağ oluşturulabilir. Bağlantılar, içeriğe bağlı çok çeşitli ilişkileri veya gerçek fiziksel temasları temsil edebilir. Ağ analizi, temas inceleme verilerinin haritalandırılmasına ve görselleştirilmesine olanak sağlar. Ayrıca zaman içinde vakalar tanımlandıkça kişiler arasındaki bağlantıları ortaya çıkarır. Ağ analizi her bir teması bağımsız bir bilgi kümesi olarak değerlendirmek yerine, temas araştırmalarından toplanan tüm verileri incelemeyi ve açıklamayı amaçlamaktadır (McElroy, 2003: 487).

Sosyal ağ yaklaşımının pandemi süreçlerinin analizinde kullanılmasına aracılık eden hastalıklardan en önemlisi AIDS'dir. Her ne kadar günümüzde ölümcüllüğü hafiflese de AIDS, 1980'lerde ünlüler arasında yaygınlaşması ve bulaş yolu nedeni ile ilgi çekici olmuştur. AIDS hastalığının Afrika'daki kaynağından dışarı çıkıp esas olarak cinsel ilişki yoluyla partnerden partnere geçerek dünyayı sarması

on yılı almış ve ardından 1980'lerin karmaşık cinsel şebekesindeki bağlantıları izleyerek hastalık yayılmıştır (Barabasi, 2010: 165). Günümüzün en büyük pandemilerinden olan AIDS dünya genelinde benzeri görülmemiş boyutlara ulaşabilen en önemli sağlık sorunlarından birisidir. Günümüze kadar küresel HIV / AIDS salgını 39 milyon ölümlü sonuçlanmıştır ve şu anda dünya çapında HIV / AIDS ile yaşayan 35 milyondan fazla insan vardır (Shafiee vd., 2015: 387). Bir virüsün ya da bir yeniliğin yayılmasında sosyal şebekenin oynadığı bir rol var mıdır ve eğer varsa nedir?

Sosyal ağ analizi, altta yatan temas ağı yapısına sahip salgınları tanımlamak için değerli bir araçtır. İlk salgın yayılımında ağlar, genellikle büyük şehirlerarasında veya hayvan pazarları gibi büyük ulaşım veya ticaret yolları üzerinde gerçekleşir. *Şiddetli Akut Solunum Sendromu (SARS)*, Vietnam'da tespit edilmeden önce ilk kez Çin ve Hong Kong'dan uluslararası hava yolculuğu ile yayılmıştır. Daha sonrasında Singapur ve Kanada'daki hastanelerdeki hastalarda ve sağlık çalışanlarında görüldükten sonra tanımlanmıştır (Dünya Sağlık Örgütü, 2003). Dünyada 2002 yılının sonlarında görülmeye başlamış olan bu hastalık, 2003 yılı başlarında yayılarak 29 ülkeyi etkilemiş ve 700'den fazla ölüme neden olmuştur. Bulaşma hızının yüksekliği, hava yolu seyahatleriyle tüm dünyaya yayılabilme potansiyeli ve klinik tablonun ortaya çıkışındaki sürat nedeniyle SARS, diğer hastalıklardan farklıdır ve AIDS' den sonra ortaya çıkan en ciddi global sağlık tehditlerinden birisi olarak değerlendirilmektedir (Beşirbellioğlu, 2007: 502).

Ortadoğu Solunum Sendromu, bir diğer ismiyle *MERS*, ilk kez 2012 yılında Suudi Arabistan'da tespit edildi. MERS hastalığı da hayvanlardan insanlara geçen bir koronavirüsten kaynaklanıyordu. Dünya Sağlık Örgütü'nün yayınladığı verilere göre, bugüne kadar MERS nedeni ile ölen hasta sayısı 858'dir. 2009 yılı Nisan ayı ortalarında *pandemik influenza A/H1N1* ilk kez Amerika Birleşik Devletleri'nde görülüp hastalığın Meksika'dan yayıldığı tespit edilmiştir (WHO, 2009). Üç hafta içinde üç kıtada 30 ülkeden vaka bildirilmiştir (Firestone, 2012: 124). Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre Ocak 2010 tarihinin başı itibarıyla tüm dünyada yaklaşık 13.000 ölüm meydana gelmiştir.

Dünya Sağlık Örgütü 2019' un sonlarında Çin'in Hubei eyaletinin başkenti Wuhan'da meydana gelen zatürre vakalarından haberdar olduktan sonra, Ocak 2020'nin başından bu yana salgın hakkında kamuya açıklama yapmaya başlamıştır. Daha sonrasında etiyolojik faktörlerin tanımlanması ve vaka ve hastalık sayısı verilerinin toplanması ile Dünya Sağlık Örgütü SARS-CoV-2'nin neden olduğu hastalığı KOVİD-19 (*Coronavirus Hastalığı- 2019*) olarak adlandırmıştır. Hastalığın ilk bulaşma yolu henüz bilinmemektedir. Ancak damlacık yolu, virüs içeren vücut yüzeyi ve cansız ortamlar ile temas sonucu insandan insana bulaşabileceği ve virüsün kuluçka süresinin ortalama 6.4 gün (2.1 ile 11.1 gün arasında) olduğu tespit edilmiştir (Backer vd. 2020: 3). En sık görülen klinik semptomlar yüksek ateş (% 88), kuru öksürük (% 68), yorgunluk (% 38), balgam üretimi (% 33), nefes darlığı (% 19), eklem ağrıları (% 15), boğaz ağrısı (% 14) ve baş ağrısı (% 14) dır. Hastaların yaklaşık % 80'inde hafif semptomlar görülürken, % 20'sinde ciddi hastalıklar görülmüştür. Bu hastaların neredeyse % 5'inde solunum durması, septik şok, çoklu organ yetmezliği gibi kritik hastalık belirtileri vardır. Hipertansiyon, diyabet, kardiyovasküler hastalık, kronik akciğer hastalığı veya kanser olan altmış yaşın üzerindeki erkek hastalarda hastalık daha şiddetli seyir göstermektedir (WHO, 2020).

Bir salgının temelini karmaşık bir temas ağı yapısı oluşturduğunda geleneksel yaklaşımlar salgının öntüsünü uygun bir şekilde tanımlamak ve temel parametreleri tahmin etmek için yetersiz kalmaktadır (Small vd., 2007). Bu amaçla sosyal ağ analizi (SNA), hem insan (McElroyvd., 2003; Sena vd., 2007) hem de hayvan (Shirley ve Rushton, 2005; Ortiz-Pelaezvd., 2006) popülasyonlarındaki salgınlarda temasları incelemek için kullanılmıştır. Ayrıca müdahalede kilit bireyleri tanımlamak amacıyla da kullanılabilir (Eames vs., 2009: 70). Halk sağlığı araştırmacıları, aktörlerden hangisinin enfekte olma ve hangi aktörün başka bir aktöre hastalığı bulaştırma olasılığının yüksek olduğunu bulmakla ilgilenmektedir. Bu durum bulaşıcılık ile ilgili yapısal kavramların ölçümlerini araştırmaya yöneltmiştir (Bell vd., 1999: 5-6).

Bu çalışmada sırasıyla sosyal ağ analizi araçları, sosyal ağ analizinin pandemi için ne anlam ifade ettiği, salgınların yayılımında kullanılan sosyal ağ modelleri ve bu modeller kullanılarak pandemide elde edilen olumlu sonuçlar incelenecektir.

1. SOSYAL AĞ ANALİZİ ARAÇLARI

Ağ teorisi bireyler arasındaki etkileşimleri ayrıntılı olarak tartışmak için genel bir çerçeve sunmaktadır. Karmaşık ağların topolojisinin farklı yönlerini karakterize etmek için çok sayıda metrik tanımlanmıştır. Bu bölümde, epidemik yayılma ile ilgili ağların ana tanımları ve özelliklerine değinilecektir.

1.1. Düğüm ve Kenar

Düğümler mevcut ağ içinde aktif olan, hareket eden ve ağın yapısını şekillendiren bileşenlerdir. Bağlar ise, düğümler arasındaki iletişimi ve ilişkiyi anlamlandıran yapılardır (Haythornthwaite, 2005: 5). Kenarlar yönlü (directed) veya yönsüz (undirected) olmaktadır. Yönlü kenarlar yay (arc) olarak da adlandırılır. Yönsüz kenarların çizimi için düz çizgi kullanılırken, yönlü kenarların çiziminde yönü gösterecek şekilde oklu çizgi kullanılmaktadır. Ayrıca yönsüz kenarlar simetrik bağ (symmetric tie) ve yönlü kenarlar ise asimetrik bağ (asymmetric tie) olarak bilinmektedir. Grafikler, kenarların yönlü veya yönsüz olmasına bağlı olarak yönlü grafik ya da yönsüz grafik şeklinde adlandırılır (Tunalı, 2016: 7). Yönsüz bir sosyal ilişki ağı olan aile bir kenarla temsil edilmektedir çünkü her iki birey de ilişkiye eşit derecede dâhil olmaktadır (De Nooy vd., 2018: 7).

1.2. En Kısa Yol Uzunluğu ve Ağ Çapı

Düğümler arasındaki mesafeyi karakterize etmek için, bazen kimyasal mesafe veya jeodezik mesafe olarak da adlandırılan en kısa yol uzunluğu kullanılmaktadır. İki i ve j düğümü arasındaki en kısa yol mesafesi l_{ij} , i ve j 'yi birleştiren en kısa yolun (zorunlu olarak benzersiz değildir) uzunluğu olarak tanımlanır. Bir ağın çapı, tüm en kısa yol uzunluklarının maksimum değeridir ve ortalama en kısa yol uzunluğu $\langle l \rangle$, ağdaki tüm köşe çiftleri boyunca l_{ij} değerinin ortalamasıdır (Pastor-Satorras vd., 2015: 933).

1.3. Derece ve Derece Dağılımı

Grafiğin bir noktasının derecesi, noktanın üzerinde bulunduğu grafiğin çizgi sayısıdır. Bağlı grafik, herhangi bir üyenin sahip olduğu bilgileri gruptaki diğer tüm kişilere iletilebildiği iletişim modelini temsil etmektedir. Bir noktanın derecesi, ilgili grup üyesinin doğrudan iletişim kurabileceği kişi sayısını tanımlamaktadır (Harary ve Norman, 1953: 2). Derece dağılımı ağların en önemli istatistiksel özelliklerinden biridir. Derece dağılımı genellikle ağların topolojik yapısını belirgin bir şekilde tanımlar ve ağın evrim özelliklerini yansıtması nedeniyle önemlidir (Chang vd., 2007: 689). Derece dağılımı kavramını, her k değeri için k dereceli düğüm sayısı şeklinde genellemek mümkündür. Başka bir deyişle k 'nin her değeri için, k kenarlarına 'dokunan' düğüm sayısını vermektedir (Pržulj, 2007: 179).

1.4. Kümelenme Katsayısı ve Kümelenme Spektrumu

Watt ve Strogatz (1998) yönsüz ağlarda, ağın yüksek ve düşük yoğunluklara sahip olduğu alanları tespit etmek amacıyla "kümelenme katsayısı" olarak adlandırdıkları bir ölçü geliştirmişlerdir. Ölçüme belirli bir düğüme bağlı olan düğümler arasındaki bağların yoğunluğunu ölçerek başlamışlardır. Buna bireysel kümelenme katsayısı denilmektedir. Daha sonra toplam kümelenme katsayısını elde etmek için bu miktarı tüm düğümler arasında ortalama alabilmek için kullanmışlardır.

Kümelenmeyi ölçmek amacıyla ağırlıkların ortalamalarını almak daha iyi sonuçlar vermiştir (Borgatti vd., 2018:156). Bir i düğümünün çevresinde ağın yoğunluğu, i 'den geçen üçgenlerin sayısı ile ilgilidir. Eğer bir i düğümünün komşuları ile k_i sayıda bağlantısı varsa, bu durumda i 'nin komşularının bir klik oluşturması halinde sahip olacakları toplam bağlantı sayısı $k_i (k_i - 1) / 2$ olur. i 'nin komşuları

arasındaki fiili bağlantı sayısını ise E_i ile gösterirsek, bu durumda kümelenme katsayısı şu şekilde formülleşir (Gürsaka, 2009: 101):

$$C_i = E_i / [k_i (k_i - 1) / 2]$$

$$C_i = 2 E_i / [k_i (k_i - 1)]$$

Ağın ortalama kümelenmesi $\langle c \rangle$, ağın tüm köşelerindeki c_i lerin ortalaması olarak tanımlanır. Kümeleme spektrumu $\bar{c}(k)$ ise, k dereceli köşelerin ortalama kümelenme katsayısı olarak tanımlanır. $\langle c \rangle = \sum_k P(k) c(k)$ (Vázquez vd., 2002; Ravasz ve Barabási, 2003).

1.5. Ağlarda Merkezilik

Merkezilik kavramı, ağ içindeki bir düğümün göreceli önemini sosyal ağ analizi bağlamında ortaya koyar (Wasserman ve Faust, 1994). Düğümlerin yapısal önemini farklı göstergelerine dayanarak merkeziliğin birçok farklı tanımı önerilmiştir. Bunlardan en basiti *derece merkeziliği* olarak adlandırılan merkezilik kavramıdır. Bir düğümün derecesi ne kadar yüksek olursa, o kadar etkili veya ağın merkezinde olduğu söylenebilir. Alternatif tanımlar köşeler arasındaki en kısa yollara dayanır. Yakınlık merkeziliği C_i , ağdaki i köşesinden diğer tüm köşelere en kısa yol uzunluklarının ortalamasının tersi olarak tanımlanmaktadır. Merkeziliğe farklı bir bakış açısı olan *aradalık merkeziliği* ise, köşe i 'den geçen ve ağdaki herhangi iki köşe arasındaki en kısa yolların sayısı olarak tanımlanmaktadır (Freeman, 1977) (Pastor-Satorras vd., 2015: 933-934).

2. SNA PANDEMİ İÇİN NE ANLAM İFADE EDER?

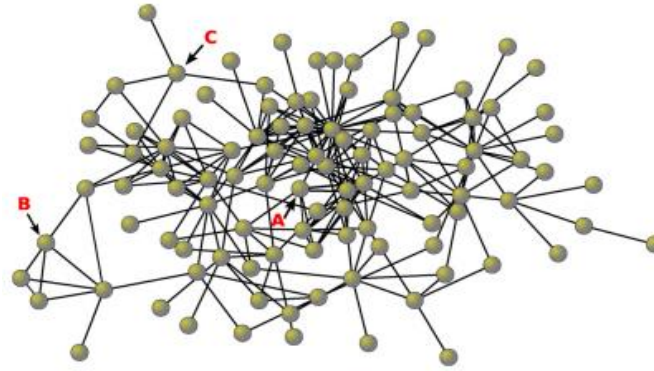
Bulaşıcı hastalıklar, halk sağlığı için önemli bir tehdittir. Küresel hastalık yükünün % 43'ünü oluşturduğu tahmin edilmektedir. Yayılmalarını hafifletmek için çevresel faktörleri ve bulaşmanın sosyal yapısını anlamamız gerekmektedir. Ağ teorisi bu yapıyı incelemek için değerli bir çerçeve haline gelmiştir (Masuda ve Holme, 2013: 1). Bireyler arasındaki sosyal ağlar salgının yayılma olasılığını, kapsamını ve hızını etkiler. Bulaşıcı salgınların tespiti için mevcut yöntemler, salgının seyri hakkında çağdaş bilgiler vermektedir. Bir sosyal ağın merkezine yakın bireylerin salgın sırasında, çevredeki kişilerden ortalama olarak daha erken enfekte olduğu bilinmektedir. Ne yazık ki enfeksiyon için izlenebilecek merkezi bireyleri tanımlamak için tüm bir ağı haritalamak genellikle çok zordur (Christakis ve Fowler, 2010: 1).

Sosyal ağ analizi, kişiden kişiye yayılan bulaşıcı hastalığın dinamiklerini araştırmak ve sosyal iletişim ağlarında bir difüzyon süreci ile patojen bulaşmasını kavramsallaştırmak için yaygın olarak kullanılmaktadır. Zengin bir literatür derece dağılımları (Moreno vd., 2002, May ve Lloyd, 2001), kümelenme katsayıları (Watts ve Strogatz, 1998, Smieszek vd. 2009) ve topluluk yapısı (Girvan ve Newman, 2002, Salathe ve Jones, 2010) gibi topolojik temas ağı özelliklerinin hastalık dinamikleri üzerindeki rolünü araştırmıştır (Campbell ve Salathe, 2013: 1). Temas araştırmalarında ağ analizinin kullanılmasının altında yatan hipotez, bu stratejinin pandemi denetleyicilerinin belirli bir sosyal ortamda ek temas bulmasına yardımcı olacağı görüşüdür. Bulaşıcı bir kişinin temasları, doğrudan kaynak hastaya veya toplumda belki de henüz tanımlanamayan bulaşıcı bir kaynağa doğrudan maruz kalmasının bir sonucu olabilir. (McElroy, 2003: 487). Aynı zamanda ağ yaklaşımı, enfekte olmuş bir bireyin sosyal çevresinde yer alan teşhis taramasından ve uygun tedaviden yararlanabilecek kişilerin belirlenmesini kolaylaştırır. Sosyal ağ analizi temaslar arasındaki çok sayıda ara bağlantı ve yoğun döngüsel şekilleri göstererek enfekte vaka hastaları ve temaslar arasında yakın ilişkiler olduğunu ortaya koymuştur (Seña vd., 2007: 283-284).

Bir temas ağı tamamen belirlenirse enfeksiyon riski en yüksek olan kişiler tespit edilebilir. Bu durumda tedavisi veya aşılması en büyük etkiye sahip olan kişileri belirlemek için simülasyonlar veya merkezilik önlemleri kullanılabilir (Christley vd., 2005, Corner vd., 2003, Wasserman ve Faust, 1994, Webb, 2005) (Eames vd., 2009: 72). Enfeksiyon bulaşma çalışmalarında, bireyler arasındaki yollar bir bulaşma yolu anlamına gelebilir. Sosyal ağ analizi, HIV/AIDS bulaşma tespitinde (Rothenberg

vd., 1996) uygulanmıştır. Bu çalışmalarda SNA risk altındaki bireyleri tanımlamak ve sosyal gruplara giren enfeksiyonun sonucunu tahmin etmek için kullanılmıştır (Corner vd., 2003: 148-149). Hong Kong ve Kanada'daki SARS vakaları gibi bir salgından sonra, saha temelli epidemiyologlar her vaka için enfeksiyon kaynağının belirlenmesine büyük önem vermişlerdir (Haydon vd., 2003). Bu şekilde enfekte olmuş her bir kişi enfeksiyonu temas halinde olduğu diğerine ve hastalığı ilettikleri değişken sayıda başka kişiye bağlanmaktadır. Böylece tek bir salgında enfeksiyonun yayıldığı tüm bağlantılardan oluşan bir iletim ağı gerçekleşmektedir (Keeling ve Eames, 2005: 298).

Şekil 2. Temas Şekillerinin Salgınlardaki Rolü

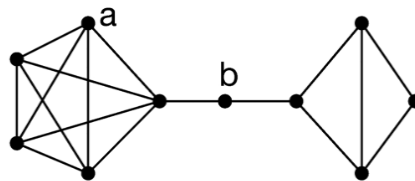

Kaynak: (Christakis ve Fowler, 2010: 2)

105 kişiden oluşan bu ağda her daire bir kişiyi ve her çizgi bir bağı temsil etmektedir. A ve B düğümlerinin farklı "derece" leri vardır. Bu bağların sayısını gösterir. Daha yüksek dereceli düğümler daha yüksek "merkeziyet" e sahiptir (altı arkadaşına sahip A düğümü, dört arkadaşı olan B ve C den daha merkezidir). Bulaşmalar bir salgının başlangıcında insanları rastgele enfekte ederse merkezi bireylerin daha erken enfekte olma olasılığı yüksektir çünkü ağdaki diğer tüm bireylerden ortalama daha az sayıda adım atarlar. B ve C düğümleri aynı dereceye sahip olsalar da "geçişlilik" konusunda farklılık gösterebilirler. B düğümü, birbirini tanıyan birçok arkadaşına sahiptir ve bu nedenle yüksek geçişlilik gösterir. C düğümünün ise arkadaşları birbirine bağlı değildir ve bu nedenle salgının erken döneminde enfekte olmaları daha bağımsız olasılıklara bağlıdır (Christakis ve Fowler, 2010: 2).

Aradalık, yakınlık ve spektral ölçümler hastalığın ağda yaygın olarak yayılması açısından önemli olan düğümleri tespit etmek amacı ile kullanılabilir. Aradalık merkeziliği, hastalığın ağdaki en kısa yollardan geçerken akışının bir düğümden geçmesinin ne kadar olası olduğunu belirtir ve düğümler arasında bağlantı sağlayan köprü düğümleri tanımlamaya yardımcı olmaktadır. Yakınlık merkeziliği ise bir düğümün diğer düğümlere ortalama kenar sayısı olarak ne kadar yakın olduğunu ve dolayısıyla bu düğümden başlayan bir salgının ağın büyük bir bölümünü ne kadar hızlı etkileyebileceğini ölçmektedir (Enright ve Kao, 2018: 93). Örneğin sosyal ağda gerçekleşen bulaşıcı bir salgında, her birey için enfeksiyonun en kısa yolu aldığı varsayılarak bulaşıcı organizmanın varıştan bu yana geçen süresi yakınlık olarak tanımlanmaktadır (Borgatti, 1995) (Corner vd., 2003: 163-164).

Şekil 3. Merkezi Düğüm Ölçülerindeki Farklılıklara Örnek

Kaynak: (Christakis ve Fowler, 2010: 93)

Şekil 3'te görüldüğü üzere düğüm a, b'den daha yüksek bir dereceye ancak çok daha düşük bir aradalığa sahiptir. Bir salgında a önemli bir konumdadır çünkü daha fazla sayıda başka düğüme bulaşabilir veya bunlardan etkilenebilir. b düğümünün ise aradalık değeri yüksektir çünkü ağın sol ve sağ tarafları arasındaki köprü vazifesi görmektedir (Enright ve Kao, 2018: 93).

3. EŞİK, SIR (SUSCEPTIBLE -INFECTIVE – REMOVED/RECOVERED) VE SIS (SUSCEPTIBLE-INFECTIVE-SUSCEPTIBLE) MODELLERİ

Bazı buluşlar, söylentiler ve virüsler bütün yerküreyi sararken, bazılarının kısmen yayılmasının veya silinip gitmesinin sebebi ne olabilir? Akımlardan ve virüslerden bazılarının yok olmasını, bazılarının ise yayılmasını açıklamayı amaçlayan sosyal bilimciler ve epidemiyologlar *eşik modeli* denilen çok yararlı bir araç geliştirmişlerdir. Bunun için kritik eşiğin hesaplanması gerekmektedir. Bu yeniliğin yayıldığı şebekenin özelliklerine göre belirlenen bir niceliktir. Akımların ve virüslerin yayılması için bir kritik eşik aşmanın önkoşul olduğunun kavranması, yayılma sürecini anlamak açısından belki de en önemli kavramsal ilerlemedir. Günümüzde kritik eşik her yayılma teorisinin bir parçasıdır. Epidemiyologlar AIDS virüsünde olduğu gibi, yeni bir enfeksiyonun bir salgına dönüşme olasılığını bir modele oturturken kritik eşik esas almaktadırlar (Barabasi, 2010: 171).

Bir popülasyonda hastalığın yayılması için $R > 1$ olmak üzere, kritik 'eşik yoğunluğu' $X > N_T$ şeklinde ifade edilebilir.

$$N_T = (\gamma + \mu) (\sigma + \mu) / \beta \sigma \quad (1)$$

Bu, *Kermack ve McKendrick*' in (1927) ünlü eşik teoremidir. Daha genel olarak, R' yi aşağıdaki şekilde ifade edebiliriz:

$$R = X / N_T \quad (2)$$

Bu eşitlik popülasyondaki duyarlılık sayısı oranının hastalık kalıcılığı için gerekli eşik yoğunluğuna bölümüdür. Sürekli bir duyarlılık girişi olmadığında ($\mu N = 0$ olduğunda), $R > 1$ kriteri, bir epideminin meydana gelmesi için yerine getirilmesi gereken koşulu temsil eder. Bu koşullar altında, duyarlılık N_T 'nin altına düştüğünde hastalık ortadan kalkacaktır (Anderson, 2013: 6). Eşik kavramı, klasik ve güncel epidemiyolojik teorisinin merkezi bir parçasını oluşturur ve hastalığın ortadan kalkması ve aşılama programları için önemli çıkarımlar taşımaktadır. Son modelleme çalışmaları (May ve Lloyd, 2001, Moore ve Newman, 2000, Pastor-Satorras ve Vespignani, 2001, May ve Anderson, 1984, Anderson ve May, 1991) ağlardaki bireylerin bağlantılarını yöneten sosyal ve mekansal yapıların, enfeksiyonların yayılması ve iç hastalık eşiklerinin ortaya çıkması üzerinde büyük etkiye sahip olduğunu göstermektedir (Olinky ve Stone, 2004: 70).

Epidemiyolojide *SIR* (*Sağlam-Enfektif-Geçiren*; *Susceptible-Infected-Recovered*) ve *SIS* (*Sağlam-Enfektif-Sağlam*, *Susceptible-Infected-Susceptible*) yaklaşımları temel modeller olarak kabul edilmektedir. t zamanında N kişiden oluşan bir topluluğun aşağıdaki üç gruptan birinde yer aldığı kabul edilir:

Sağlamlar, S(t): Henüz hasta olmayan kişilerdir. İleride hasta olacak insanları temsil ederler.

Enfektifler, I(t): Enfeksiyon oluşturan ya da enfeksiyonla bağlantısı olan kişilerdir. Başka insanları da enfekte ederler.

Geçirenler, R(t): Bu gruptaki insanlar hastalığı atlatıp başka insanlara bulaştırmayan kişilerdir. Hastalığı tekrar geçirmezler (Çetin vd., 2009: 199).

Standart SIR modelinin gelişimi sırasıyla duyarlı (S), enfekte (I) ve geri kazanılmış (R) bireyler için sırasıyla bir dizi sıradan diferansiyel denklem ile tanımlanır (Saeedian vd., 2017: 2):

$$\frac{dS(t)}{dt} = -\beta S(t)I(t), \quad (3)$$

$$\begin{aligned}\frac{dI(t)}{dt} &= -\beta S(t)I(t) - \gamma I(t) \quad (4) \\ \frac{dR(t)}{dt} &= \gamma I(t) \quad (5)\end{aligned}$$

β ve γ sırasıyla enfeksiyon ve iyileşme katsayılarıdır. Enfekte olan birey ortalama $1 / \gamma'$ lik birim bulaşıcı sürede β temas yapar. Modelin evrimi, salgın eşiğinin üzerinde olacak şekilde β/γ miktarı ile kontrol edilir. Öyle ki salgın eşiğinin üstünde, $(\beta/\gamma)_c$ hastalık bireylerin sınırlı bir kısmı arasında yayılmaktadır.

Tüm hastalıklar kurtulanlarına bağışıklık kazandırmaz. Örneğin ilaçla tedavi edilebilen hastalıklar genellikle şanssız bir hasta tarafından tekrar edilebilir. Buna tüberküloz ve bel soğukluğu çok çalışılmış iki örnektir. Bilgisayar virüsleri de bu kategoriye girmektedir. Bir bilgisayar antivirüs yazılımı tarafından “iyileştirilebilir” ancak kalıcı bir virüs kontrol programı olmadan bilgisayarın aynı virüsün daha sonraki saldırılarını önleme yolu yoktur. Bu tip hastalıklarda iyileştirilen taşıyıcılar enfekte gruptan iyileşenler grubuna değil, duyarlı ve riske açık gruba geçer. Bu tür dinamiklere sahip modele SIS modeli denir. Modelin dinamiği farklı denklemlerle tanımlanmaktadır (Newman, 2003: 232):

$$\frac{ds}{dt} = -\beta is + \gamma i, \quad (5)$$

$$\frac{di}{dt} = \beta is - \gamma i, \quad (6)$$

Denklemlerde β ve γ enfeksiyon ve iyileşme oranlarıdır.

4. SNA MODELİ KULLANILARAK PANDEMİDE ELDE EDİLEN OLUMLU SONUÇLAR

Aşağıdaki tabloda, sosyal ağ analizinin salgın hastalıklarda kullanımı sonucunda elde edilen bazı önemli sonuçlara yer verilmiştir.

Tablo 1. Sosyal Ağ Analizinin Salgın Hastalıklarda Kullanıldığı Çalışmalar ve Sonuçları

Çalışmanın Adı	Sosyal Ağ Analizi Araçları	Sonuç
Epidemic Outbreaks in Complex Heterogeneous Networks	Derece Dağılımları	Ölçekten bağımsız ağlarda enfeksiyonun yayılması muazzam bir şekilde güçlenir. Ağlarda bulunan büyük bağlantı dalgalanmalarının salgınların etkisini önemli ölçüde artırdığı görülmüştür.
Infection Dynamics on Scale-Free Networks	Derece Dağılımları	Enfeksiyon süreçlerinin ölçeksiz ağlardaki özellikleri tartışılıp, bunlar ağı karakterize eden düğüm bağlantı dağılımı ile ilişkilendirilmiştir.
Models of Epidemics: When Contact Repetition and Clustering Should Be Included	Kümelene Katsayıları Susceptible-Infectious-Recovered (SIR) Model	Kızamık gibi tipik çocukluk çağı hastalıklarında, günlük temas sayısı veya temas bulaşma olasılığı yüksekse rastgele karıştırma modelinin toplam salgın boyutunun kabul edilebilir tahminlerini sağladığı gösterilmiştir. Çok kısa bulaşıcı dönemler söz konusu olduğunda tekrar eden temasların olduğu varsayılan modeller de rastgele karıştırma modeline benzer davrandığı görülmüştür.
Dynamics and Control of Diseases in Networks with Community Structure	Susceptible-Infectious-Recovered (SIR) Model Merkezilik Ölçümleri	Toplumsal yapıya sahip ağlarda hastalığın yayılmasını araştırmak için ampirik ve simüle edilmiş ağlar kullanılmıştır. Ortalama salgın boyutunun, salgın süresinin ve salgının tepe yaygınlığının, ağın derece dağılımından bağımsız olan topluluk yapısı bağlantısındaki değişiklikten güçlü bir şekilde etkilendiği görülmüştür.

Epidemic Prediction and Control in Weighted Networks	Susceptible-Infectious-Recovered (SIR) Model Merkezilik Ölçümleri Derece Dağılımları	Bireyin salgın üzerindeki etkisini değerlendirmek için temas ağırlıkları kullanılarak, bireysel enfeksiyon riskinin tahmin edilebileceği ve koruyucu aşılama gibi hedefe yönelik müdahalelerin etkin bir şekilde uygulanabileceği gösterilmiştir. Bununla birlikte, bir bireyin toplam sosyal temas sayısı veya hatta sadece bir gün boyunca temas sayısı gibi daha basit önlemlerin, rastgele aşılama büyük iyileşmelere yol açabileceği görülmüştür. Bu nedenle, birçok enfeksiyon için, gelişmiş sosyal temas verilerinin hastalık kontrolünü iyileştirmek için kullanılabileceği anlaşılmıştır.
Transmission Network Analysis to Complement Routine Tuberculosis Contact Investigations	Merkezilik Ölçümleri Derece Dağılımları	Ağ görselleştirme, vakalar arasındaki bağlantıları belirlemek, bir salgının büyüklüğünü ölçmek ve genotipleme sonuçlarını beklerken kontrol önlemlerine başlamak için bir araç sağlamıştır. Tüm tüberküloz hastaları ve temasları arasındaki bağlantıları kolektif olarak görselleştirildiğinde, 1 hasta dışında hepsinin indeks hastasına doğrudan veya dolaylı olarak bağlı olduğu gözlemlenmiştir. Metrikler ağda kimlerin merkezi olduğunu, kimin en çok bağlantıya sahip olduğunu, ağın ne kadar yoğun olduğunu ve tüm düğümler arasındaki ortalama yolun ne kadar sürdüğünü ortaya koymuştur. Ayrıca ağdaki gruplar arasında yer aldıkları için bazı temaslar takip için önceliklendirilebilir. Sosyal ağ yoluyla enfeksiyonu yayarak köprü görevi görebilirler.
Infection in Social Networks: Using Network Analysis to Identify High-Risk Individuals	Susceptible-Infectious-Recovered (SIR) Model En Kısa Yol Uzunluğu ve Ağ Çapı Merkezilik Ölçümleri Derece Dağılımları	Derece dağılımları ile merkezilik ölçümleri iyi bir performans sergilemiştir. Bu durum SNA ölçümlerinin, enfeksiyon riskini tahmin etmek için uygun olduğunu göstermektedir. Ayrıca indeks durumunun derecesi, kümeleme katsayısı ve her bir merkezi önlem enfeksiyon riski ile ilişkili bulunmuştur.
Personal Risk Taking and The Spread of Disease: Beyond Core Groups	Merkezilik Ölçümleri	Bulaşıcı hastalık yayılımına sosyal ağ analizi teknikleri uygulanmıştır. Çalışma sosyal yapının hastalık bulaşmasında bir engel veya kolaylaştırıcı olarak etki edebileceğini ve riskli bir eylemin epidemiyolojik etkisinin sosyal ortama göre değiştiğini göstermektedir. Riskli davranışlar için yerel bağlamın bulaşma dinamikleri üzerinde önemli etkileri vardır.
A Network Informed Approach to Investigating a Tuberculosis Outbreak: Implications for Enhancing Contact Investigations	Veriler epidemiyolojik analiz için SAS Ağ analizi ve görselleştirme UCINET ve PAJEK	Mevcut çalışmadan elde edilen bulgulara dayanarak, tüberküloz temas araştırmalarını geliştirmek için ağ analizinin kullanımına ilişkin iki ana kavramı vurgulanmıştır: 1. Bu yöntemler, daha önce geleneksel temas araştırma yöntemleriyle tanınmayan Latent tüberkülozlu vakalar ve kişiler arasındaki bağlantıları açıklayabilmektedir. 2. Grup üyeleri arasındaki benzerliklere rağmen, dikkatleri uygun alt gruplara odaklamaya yardımcı olan bir gruptaki davranış farklılıklarını belirleyebilmektedir.

Centrality Measures for Disease Transmission Networks	Merkezlilik Ölçümleri Ağ analizi ve görselleştirme UCINET	Ampirik bir kokain enjektörleri ağı içinde, HIV bulaşma olasılıklarını tahmin etmek için bir simülasyon gerçekleştirilmiştir. Daha sonrasında simülasyon sonuçları, hastalıklara karşı korunmasızlık ve bulaşıcılığın ağ ölçümlerini değerlendirmek amacıyla kriter olarak kullanılmıştır. İncelenen hastalık bulaşma ağının türlerinde yapılan analiz sonucunda, ego ağ tabanlı önlemler alınmasının hastalık ve bulaşıcılığa karşı kırılabilirliğin ölçülmesi için yeterli olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.
Epidemic Prediction and Control in Weighted Networks	Susceptible-Infectious-Recovered (SIR) Model	Bireyin salgın üzerindeki etkisini değerlendirmek için temas ağırlıkları kullanılarak, bireysel enfeksiyon riskinin tahmin edilebileceği ve koruyucu aşılama gibi hedefe yönelik müdahalelerin etkin bir şekilde uygulanabileceği görülmüştür.

SONUÇ

Son yirmi-otuz yılda sosyal ağ analizinin inanılmaz derecede çeşitlendiğine tanık olunmuştur. Sosyal ağ analizi, yeni tarım ürünlerinin benimsenmesini incelemekten tutun da, AIDS'in yayılışına ya da çok satanların nasıl belirlendiğini anlamamıza kadar geniş bir bakış açısı kazandırmıştır. Her yayılma sürecinde gelişigüzelin devreye girmesine karşın, bu sürecin kesin matematiksel ifadelerle formüle edilebilecek yasaları izlediği görülmüştür. Bu sebeple sosyal şebekenin bu süreçlerde oynadığı önemli rol anlaşılmalıya başlanmıştır. Biyolojik silahlara dayalı terörizm tehdidinin artmasına ve AIDS'in duraksamasız yayılmasına bağlı olarak, gittikçe hareketli hale gelen dünyamızda ölümcül virüsleri önceden saptayacak ve izleyecek güçte olmamız artık yaşamsal bir ihtiyaçtır çünkü hastalık kapmış kişiler bir uçağa atladıkları anda, yerel bir salgını genel bir salgına dönüştürebilirler (Barabasi, 2010: 183).

Ağların epidemiyolojik süreçler hakkındaki anlayışımızı şekillendirmede önemli bir rolü vardır. Etkileşimlerin bir popülasyonun tamamı yerine ağ içindeki kısıtlamalarla sınırlandırılması, enfeksiyonun yayılmasını yavaşlatır ve azaltır. Bu nedenle, bireysel düzey gözlemlerden nüfus düzeyindeki dinamikleri tahmin etmeye çalışırsak, ağ yapısının dikkate alınması hayati önem taşır. Ek olarak, temas izleme veya halka aşılama gibi birçok kontrol yöntemi sadece ağ tabanlı yaklaşımlar kullanılarak doğru bir şekilde yakalanabilir ve modellenir. Ağ modelleme araçlarının ortaya çıkması, bu daha karmaşık müdahalelerin incelenmesine ve yapay bir ortamda farklı stratejilerin test edilmesine olanak tanır (Keeling ve Eames, 2005:304).

Vaka kümeleri ve bunlarla ilişkili enfekte ve enfekte olmamış temasların, ağ analizi dahil sistematik yöntemlerle tanımlanması ve anlaşılması gerekir. Mevcut çalışmalardan elde ettiğimiz bulgulara dayanarak, Kovid temas araştırmalarını geliştirmek için ağ analizinin kullanımına ilişkin iki temel kavramı vurgulamak istiyoruz:

- 1) Bu yöntemler, daha önce geleneksel temas araştırma yöntemleriyle tanınmayan Kovid hastaları ve kişiler arasındaki bağlantıları açıklayabilir,
- 2) Grup üyeleri arasındaki benzerliklere rağmen, dikkatleri uygun alt gruplara odaklamaya yardımcı olan bir gruptaki davranış farklılıklarını belirleyebilirler.

Ağ üyelerinin, özelliklerinin analizi ile birlikte görüntülenmesi, Kovid kontrolörlerinin Kovid tedavisi için aday olan ek yüksek riskli ağ üyeleri bulmasına yardımcı olabilir. Örneğin, ağın kenarındaki düğümlerin özellikleri, kontrol stratejilerini planlamak için muhtemelen ağdaki daha merkezi

konumdaki düğümlerin özelliklerinden daha az ilgilidir. Ağ analizi benzer bir grubun çeşitli üyeleri arasındaki davranış veya ilişki farklılıklarını ayırt etmeye yardımcı olabilir ve aktarımı açıklayabilecek davranışlardaki farklılığı ortaya koyabilir (McElroy, 2003: 491). Yapılacak ağ analizleri halk sağlığı açısından maliyetli müdahalelerin gerekip gerekmediği (örneğin okulların kapatılması), aşı kampanyalarını ve dağıtımlarını organize etme stratejileri, yeni enfeksiyonları en aza indirme çabaları ve genel olarak sağlık hizmetlerini nasıl daha iyi tasarlayacağımızı belirlemeye yardımcı olabilmektedir (Shao et al., 2016: 3).

KAYNAKÇA

- Anderson, R. M. ve May, R. M. (1992). *Infectious Diseases of Humans: Dynamics and Control*, Oxford University Press..
- Anderson, R. M. (2013). *The Population Dynamics of Infectious Diseases: Theory and Applications*, Springer.
- Backer, J. A., Klinkenberg, D. ve Wallinga, J. (2020). "Incubation Period of 2019 Novel Coronavirus (2019-Ncov) Infections Among Travellers From Wuhan, China, 20–28 January 2020", *Eurosurveillance*, 25(5), 2000062.
- Barabási, A. L. ve Elhüseyni, N. (2010). *İş Hayatında, Bilimde ve Günlük Yaşamda Bağlantılar*, Optimist Yayın Dağıtım.
- Bell, D. C., Atkinson, J. S. ve Carlson, J. W. (1999). "Centrality Measures for Disease Transmission Networks", *Socialnetworks*, 21(1), 1-21.
- Beşirbellioğlu, B. A. SARS Kuşukulu ve Damlacık Çekirdeği İle Bulaşan İnfeksiyonlarda DAS Yönetimi.
- Borgatti, S. P. (1995). "Centrality and AIDS", *Connections*, 18(1), 112-114.
- Borgatti, S. P., Everett, M. G. ve Johnson, J. C. (2018). *Analyzing social Networks*, Sage.
- Campbell, E. ve Salathé, M. (2013). "Complex Social Contagion Makes Networks More Vulnerable to Disease Outbreaks", *Scientific Reports*, 3, 1905.
- Chang, H., Su, B. B., Zhou, Y. P. ve He, D. R. (2007). "Assortativity and Act Degree Distribution of Some Collaboration Networks", *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*, 383(2), 687-702.
- Christakis, N. A. ve Fowler, J. H. (2010). "Social Network Sensors for Early Detection of Contagious Outbreaks", *PloSone*, 5(9).
- Christley, R. M., Pinchbeck, G. L., Bowers, R. G., Clancy, D., French, N. P., Bennett, R. ve Turner, J. (2005). "Infection in Social Networks: Using Network Analysis to Identify High-Risk Individuals", *American Journal of Epidemiology*, 162(10), 1024-1031.
- Corner, L. A. L., Pfeiffer, D. U. ve Morris, R. S. (2003). "Social Network Analysis of Mycobacterium Bovis Transmission Among Captive Brushtail Possums (Trichosurus Vulpecula)", *Preventive Veterinary Medicine*, 59(3), 147-167.
- Çetin, E., Kiremitçi, B., ve Yurt, İ. D. (2009). "Matematiksel Epidemiyoloji: Pandemi A/H1N1 Gribi Vakası", *Istanbul University Journal of the School of Business Administration*, 38(2).
- De Nooy, W., Mrvar, A. ve Batagelj, V. (2018). *Exploratory Social Network Analysis With Pajek: Revised and Expanded Edition For Updated Software* (Vol. 46), Cambridge University Press.
- Diekmann, O., De Jong, M. C. M. ve Metz, J. A. J. (1998). "A Deterministic Epidemic Model Taking Account of Repeated Contacts Between The Same Individuals", *Journal of Applied Probability*, 35(2), 448-462.
- Eames, K. T., Read, J. M. ve Edmunds, W. J. (2009). "Epidemic Prediction and Control in Weighted Networks", *Epidemics*, 1(1), 70-76.
- Enright, J. ve Kao, R. R. (2018). "Epidemics on Dynamic Networks", *Epidemics*, 24, 88-97.
- Firestone, S. M., Christley, R. M., Ward, M. P. ve Dhand, N. K. (2012). "Adding The Spatial Dimension to The Social Network Analysis of an Epidemic: Investigation of The 2007 Outbreak of Equine Influenza in Australia", *Preventive Veterinary Medicine*, 106(2), 123-135.
- Freeman, L. C. (1977). "A set of Measures of Centrality Based on Betweenness", *Sociometry*, 35-41.
- Giebertowicz, S., Ali, M., Yunus, M. ve Emch, M. (2011). "A Comparison of Spatial And Social Clustering of Cholera in Matlab, Bangladesh", *Health & Place*, 17(2), 490-497.
- Girvan, M., & Newman, M. E. (2002). "Community Structure in Social And Biological Networks", *Proceedings of The National Academy of Sciences*, 99(12), 7821-7826.
- Gürsakal, N. (2009). *Sosyal Ağ Analizi: Pajek Ucinet Ve Gmine Uygulamalı*, Dora yayınları.
- Haraldsdottir, S., Gupta, S. ve Anderson, R. M. (1992). "Preliminary Studies of Sexual Networks in A Male Homosexual Community in Iceland", *Journal of Acquired Immune Deficiency Syndromes*, 5(4), 374-381.

- Harary, F., & Norman, R. Z. (1953). *Graph Theory as A Mathematical Model in Social Science* (p. 45), Ann Arbor: University of Michigan, Institute for Social Research.
- Haydon, D. T., Chase-Topping, M., Shaw, D. J., Matthews, L., Friar, J. K., Wilesmith, J. ve Woolhouse, M. E. J. (2003). "The Construction and Analysis of Epidemic Trees With Reference to The 2001 UK Foot and Mouth Outbreak", *Proceedings of The Royal Society of London. Series B: Biological Sciences*, 270(1511), 121-127.
- Haythornthwaite, C. (2005). "Social Network Methods and Measures For Examining E-Learning", *Social Networks*, 2005, 1-22.
- Keeling, M. J. ve Eames, K. T. (2005). "Networks and Epidemic Models", *Journal of the Royal Society Interface*, 2(4), 295-307.
- Masuda, N. ve Holme, P. (2013). "Predicting and Controlling Infectious Disease Epidemics Using Temporal Networks", *F1000Prime Reports*, 5.
- May, R. M. ve Lloyd, A. L. (2001). "Infection Dynamics On Scale-Free Networks", *Physical Review E*, 64(6), 066112.
- McElroy, R.D., Rothenberg, R.B., Varghese, R., Woodruff, R., Minns, G.O., Muth, S.Q., Lambert, L.A. ve Ridzon, R. (2003). "A Network-Informed Approach to Investigating A Tuberculosis Outbreak: Implications For Enhancing Contact Investigations", *The International Journal of Tuberculosis and Lung Disease*, 7(12), 486-493.
- Moreno, Y., Pastor-Satorras, R. ve Vespignani, A. (2002). "Epidemic Outbreaks In Complex Heterogeneous Networks", *The European Physical Journal B-Condensed Matter and Complex Systems*, 26(4), 521-529.
- Newman, M. E. (2000). "Models of The Small World", *Journal of Statistical Physics*, 101(3-4), 819-841.
- Newman, M. E. (2003). "The Structure And Function Of Complex Networks", *SIAM review*, 45(2), 167-256.
- Newman, M. (2010). *Networks*, Oxford University Press.
- Olinky, R., & Stone, L. (2004). Unexpected epidemic thresholds in heterogeneous networks: The role of disease transmission. *Physical Review E*, 70(3), 030902.
- Olinky, R. ve Stone, L. (2004). "Unexpected Epidemic Thresholds in Heterogeneous Networks: The Role Of Disease Transmission", *Physical Review E*, 70(3), 030902.
- Ortiz-Pelaez, A., Pfeiffer, D. U., Soares-Magalhaes, R. J. ve Guitian, F. J. (2006). "Use of Social Network Analysis To Characterize The Pattern of Animal Movements In The Initial Phases of The 2001 Foot And Mouth Disease (FMD) Epidemic In The UK", *Preventive Veterinary Medicine*, 76(1-2), 40-55.
- Pastor-Satorras, R., Vázquez, A. ve Vespignani, A. (2001). "Dynamical and Correlation Properties of The Internet", *Physical Review Letters*, 87(25), 258701.
- Pastor-Satorras, R., Castellano, C., Van Mieghem, P. ve Vespignani, A. (2015). "Epidemic Processes In Complex Networks", *Reviews of Modern Physics*, 87(3), 925.
- Porphyre, T., Stevenson, M., Jackson, R. ve McKenzie, J. (2008). "Influence of Contact Heterogeneity on TB Reproduction Ratio R_0 in A Free-Living Brushtail Possum *Trichosurus Vulpecula* Population", *Veterinary Research*, 39(3), 1.
- Pržulj, N. (2007). "Biological Network Comparison Using Graphlet Degree Distribution", *Bioinformatics*, 23(2), 177-183.
- Ravasz, E. ve Barabási, A. L. (2003). "Hierarchical Organization In Complex Networks". *Physical review E*, 67(2), 026112.
- Rothenberg, R. B., Potterat, J. J. ve Woodhouse, D. E. (1996). "Personal Risk Taking and The Spread of Disease: Beyond Core Groups", *Journal of Infectious Diseases*, 174(Supplement_2), 144-149.
- Saeedian, M., Khalighi, M., Azimi-Tafreshi, N., Jafari, G. R. ve Ausloos, M. (2017). "Memory Effects on Epidemic Evolution: The Susceptible-Infected-Recovered Epidemic Model", *Physical Review E*, 95(2), 022409.
- Salathé, M. ve Jones, J. H. (2010). "Dynamics and Control of Diseases In Networks With Community Structure", *Plos Computational Biology*, 6(4).
- Scott, J. (1988). "Sosyal ağ analizi", *Sosyoloji*, 22 (1), 109-127.
- Seña, A. C., Muth, S. Q., Heffelfinger, J. D., O'Dowd, J. O., Foust, E. ve Leone, P. (2007). "Factors and The Sociosexual Network Associated With A Syphilis Outbreak In Rural North Carolina", *Sexually Transmitted Diseases*, 34(5), 280-287.
- Shao, H., Hossain, K. S. M., Wu, H., Khan, M., Vullikanti, A., Prakash, B. A., ... ve Ramakrishnan, N. (2016). "Forecasting The Flu: Designing Social Network Sensors For Epidemics", *Arxiv Preprint Arxiv:1602.06866*.

- Shafiee, H., Wang, S., Inci, F., Toy, M., Henrich, T. J., Kuritzkes, D. R. ve Demirci, U. (2015). “Emerging Technologies For Point-of-Care Management of HIV İnfection”, *Annual Review of Medicine*, 66, 387-405.
- Shirley, M. D. F. ve Rushton, S. P. (2005). “Where Diseases And Networks Collide: Lessons To Be Learnt From A Study of The 2001 Foot-And-Mouth Disease Epidemic”, *Epidemiology & Infection*, 133(6), 1023-1032.
- Small, M., Walker, D. M. ve Tse, C. K. (2007). “Scale-Free Distribution of Avian Influenza Outbreaks”, *Physical Review Letters*, 99(18), 188702.
- Smieszek, T., Fiebig, L. ve Scholz, R. (2010). “Models of Epidemics: When Contact Repetition And Clustering Should Be Included”, *Das Gesundheitswesens*, 72(08/09), V119.
- Tichy, N. M., Tushman, M. L. ve Fombrun, C. (1979). “Social Network Analysis For Organizations”, *Academy of Management Review*, 4(4), 507-519.
- Tunalı, V. (2016). *Sosyal Ağ Analizine Giriş. Ankara: Nobel Yayıncılık.*
- Vázquez, A., Pastor-Satorras, R. ve Vespignani, A. (2002). “Large-Scale Topological And Dynamical Properties Of The Internet”, *Physical Review E*, 65(6), 066130.
- Wasserman, S. ve Faust, K. (1994). *Social Network Analysis:Methods and Applications (Vol. 8)*, Cambridge University Press.
- Watts, D. J. ve Strogatz, S. H. (1998). “Collective Dynamics of ‘Small-World’ Networks”, *Nature*, 393(6684), 440.
- Webb, C. R. (2005). “Farm Animal Networks: Unraveling The Contact Structure of The British Sheep Population”, *Preventive Veterinary Medicine*, 68(1), 3-17.
- Wellman, B. ve Berkowitz, S. D. (1988). *Social Structures: A Network Approach (Vol. 2)*, CUP Archive.
- World Health Organization (WHO). (2003). Severe Acute Respiratory Syndrome (SARS): Status of The Outbreak And Lessons For The Immediate Future. World Health Organization, Geneva, [Http://Www.Who.İnt/Csr/Sars/Resources/En/İndex.Html](http://www.who.int/csr/sars/resources/en/index.html).
- World Health Organization (WHO). (2009). New İnfluenza A (H1N1) Virusinfections: Global Surveillance Summary, May 2009. *Wkly Epidemiol. Rec.* 84, 173–184.
- World Health Organization (WHO). (2020). WHO Statement Regarding Cluster of Pneumoniases In Wuhan, China. ([https://Www.Who.İnt/China/News/Detail/09-01-2020-Who-Statement-Regarding-Cluster-of-Pneumonia-Cases-In-Wuhan-China.](https://www.who.int/china/news/detail/09-01-2020-who-statement-regarding-cluster-of-pneumonia-cases-in-wuhan-china))

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

ATÇA ÖRNEĞİ EKSENİNDE LİSE ÖĞRENCİLERİNİN HÜZÜN TURİZMİ POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hatice FEREK*

Hulusi DOĞAN**

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, Yunan işgalinde büyük katliam ve acıların yaşandığı yerlerden bir tanesi olan Atça'nın (Sultanhisar-Aydın) hüzün turizmi potansiyelini değerlendirmektir. Bu çerçevede Atça'da eğitim görmekte olan 168 lise öğrencisinin hüzün turizmi bilgi düzeyleri ile Atça'daki hüzün turizm potansiyeline yönelik farkındalıkları araştırmada ele alınmaktadır. Bu amaçla öncelikli olarak öğrencilere hüzün turizminin ne olduğu ve Atça'daki hüzün turizmi noktaları ve tarihi geçmişine ilişkin görsel bir sunum gerçekleştirilmiştir. Görsel sunumun ardından lise öğrencilerinin hüzün turizmi bilgi düzeyleri ile Atça'daki hüzün turizmi noktaları ve potansiyeline yönelik algı ve değerlendirmelerini belirlemeye yönelik bir anket uygulanmıştır. Öğrencilerin algı ve değerlendirmelerinin kıyaslamasında T-test ve Anova (oneway) testleri kullanılmıştır. Sonuç olarak, öğrencilerin Atça'yı hüzün turizmi potansiyeli açısından yeterli ve ziyaret edilmeye değer buldukları ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hüzün Turizmi, Atça, Turizm Eğitimi.

JEL Sınıflandırma Kodları: L80, L83,

EVALUATION OF THE DARK TOURISM POTENTIAL OF HIGH SCHOOL STUDENTS IN THE AXIS OF ATÇA EXAMPLE

ABSTRACT

The purpose of this research is to evaluate the sad tourism potential of Atça (Sultanhisar-Aydın), one of the places where great massacres and sufferings took place in the Greek occupation. In this context, the level of knowledge of dark tourism of 168 high school students studying at Atça and awareness of dark tourism potential in Atça are discussed in the research. For this purpose, first of all, a visual presentation was made to the students about what the tourism of dark is and the points of dark tourism in Atça and its historical background. After the visual presentation, a questionnaire was applied to determine the knowledge level of dark tourism of high school students and their perceptions and evaluations regarding the points and potential of dark tourism in Atça. T-test and Anova (oneway) tests were used to compare students' perceptions and evaluations. As a result, it was revealed that the students found Atça sufficient in terms of its tourism potential and worth visiting.

Keywords: Sadness Tourism, Atça, Tourism Education.

JEL Classification Codes: L80, L83

GİRİŞ

Turizmin gelişmesi ve bu gelişmeyle birlikte seyahat tercihlerinin değişmesinden dolayı turistik tüketicilerde klasik turizm ürünlerinden, özel ilgi gerektiren ürünlere doğru bir yönelme görülmeye başlanmıştır. İnsanlar, ulaşım araçlarındaki hız ve konfor sayesinde tatil sürelerini birkaç parçaya

* Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, haticeferek@posta.mu.edu.tr

** Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Prof.Dr., hulusidogan@mu.edu.tr

bölerek ilgi alanlarına yönelik tatile çıkmaya başlamıştır. Bu değişimin öncelikle klasik turizm ürününe duyulan tatmin düzeyi, değişik kültürleri keşfetme isteği, ülkeler arasındaki mesafelerin kısalması, eğitim ve gelir düzeyindeki artış, üçüncü yaş turist profilinin artması, kültürel ve sportif aktivitelere katılma isteği gibi pek çok neden bulunmaktadır (Kılıç ve Kurnaz 2010: 40). Sahip olunan arz kaynaklarının çeşitliliği, destinasyonlar arasında farklılıklara ve talebe yönelik şekillenen özel ilgi turizmi çeşitlerinin yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Özel ilgi turizm çeşitleri sayesinde farklı turizm destinasyonları ortaya çıkmaktadır (Kılıç ve Akyurt 2011: 209).

Geçmişte yaşanan savaşlar, doğal afetler, soykırımlar ve toplu ölümler gibi olayların insanlarda derin izler bırakması sonucunda, bu olayların meydana geldiği yerleri ziyaret etme isteği ve yaşanan olayları tekrardan hissedebilme arzusu, insanları seyahat etmeye teşvik eden motivasyonlardan birisi olmaktadır. Hüzün turizmi, geçmişte meydana gelen ölüm ya da üzüntü yaratan olayların yaşandığı yere ilgi, merak, ölen kişilere verilen değer, yıkım alanına verilen değer gibi durumlar sonucunda ortaya çıkan motivasyonlarla gerçekleştirilen seyahatlerden kaynaklı bir turizm faaliyeti olarak ifade edilebilir (Birdir, Dalgıç ve Güler, 2015: 13). Hüzün turizminin temelinde, günümüzde insanların bu destinasyonlara giderek o anları gözünde canlandırması, yaşanmışlıkları hissetmesi, hüzün, acı keder gibi hisleri yaşama isteği bulunmaktadır (Varolüneş, 2018: 4444).

Bu araştırmanın amacı, Yunan işgalinde büyük katliam ve acıların yaşandığı yerlerden bir tanesi olan Atça'nın (Sultanhisar-Aydın) hüzün turizmi potansiyeline ve geçmişine dikkat çekmektir. Atça ve Atça civarında yaşayan kişilerin hüzün turizmi noktaları ve potansiyeline yönelik algı ve değerlendirmeleri belirlenmeye çalışıldığından dolayı ve uygulamada iki aşamalı bir anket yöntemi bulunduğundan dolayı Atça'da eğitim görmekte olan lise öğrencileri araştırmaya dâhil edilmiştir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Genel olarak "hüzün turizmi" kavramı araştırıldığında, hüzün turizminin yeni bir kavram olmadığı tespit edilmiştir. Hüzün turizmi alanında yapılan çalışmalar incelendiğinde, hüzün turizminin temelini toplu idam törenlerinin, ölüm olaylarının yaşandığı Romalılar'ın gladyatör oyunları dönemine dayanmakta olduğu belirlenmiştir (Alili, 2017: 39). Hüzün turizmi "trajedilerin veya tarihsel olarak dikkat çekici ölümlerin gerçekleştiği yerlere olan ziyaretler" olarak tanımlanabilir (Tarlow, 2005: 48). Kavram ilk olarak *Rojek* (1993) tarafından "black-spots" olarak ele alınırken sonrasında ise benzer anlamı çağrıştıran bir başka kavram olan "dark tourism" (Foley ve Lennon, 1996a; 1996b) ve "thanatourism" (Seaton, 1996) olarak tanımlanmıştır. Hüzün turizmi olgusu her ne kadar farklı araştırmacılar tarafından değişik kavramlarla açıklanmış olsa da, çağrıştırdığı anlam bakımından ölüm olaylarının gerçekleştiği yerlere ziyaretçiler tarafından gösterilen ilgiliyi ifade etmektedir (Çakar, 2017: 975).

Hüzün turizmi tüketicilere üzüntü, içsel acı duygusunu yaşatmak ve sonucunda da, gerçekleşen olaylardan edinilen tecrübe ile huzura vermek için yapılmaktadır. Hüzün turizminin çatısı oldukça geniştir ve pek çok farklı olayla desteklenmektedir. Hüzün turizmi kavramının, sahip olduğu anlam genişliği ve farklı şekillerde ortaya çıkabilmesi nedeniyle kapsam alanının da aynı şekilde geniş olduğunu söylemek hiç de yanlış olmaz (Seaton, 1996: 240).

Seaton (1996: 240-242) hüzün turizmini beş kategoride incelemiştir:

1. Ölüm olayını izlemek amacıyla yapılan ziyaretler
2. Bireysel - toplu ölümlerin gerçekleştiği alanlara yapılan ziyaretler
3. Anıtlara - hapisanelere yapılan ziyaretler
4. Ölümle ilgili olayların yaşatıldığı yerlere yapılan ziyaretler
5. Ölümle ilgili kanıtların sergilendiği yerler

Hüzün turizmi destinasyonları sağladığı arz bakımından birbirinden farklıdır. Stone (2006), hazırladığı modelde hüzün turizmi destinasyonlarını kategorize etmiştir. Altı gruptan oluşan bu modellemede (Lightest - lighter – light – dark – darker - darkest) her kategori farklı özellikler taşımaktadır ve en koyu olandan en aydınlık olana kadar sıralanmıştır. Hüzün turizmi destinasyonları incelendiğinde darkest kategorisine yerleştirebileceğimiz mekânların daha fazla turist ağırladığı görülmektedir. Bu durum, turistlerin gerçek ölüm ve acı duygularını, yapay olanlara tercih ettiğini ve Stone tarafından hazırlanan modelde yer alan darkest kategorisinde değerlendirilen mekânları tüketme eğiliminde olduklarını bize göstermektedir. Bu bağlamda *Auschwitz-Birkenau Anıt ve Müzesi*, *Ulusal 11 Eylül Anıt ve Müzesi*, *Çernobil*, *Pompei* yanardağ patlaması kalıntıları, *Hiroshima* nükleer saldırı alanları, *Alcatraz Hapishanesi* dünyadaki darkest kategorisinde yer alan önemli hüzün turizmi destinasyonları olarak öne çıkmaktadır. Ülkemizde de *Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı* ve *Sarıkamuş-Allahuekber Dağları* darkest kategorisinde yer alan önemli hüzün turizmi destinasyonlarıdır (Hıdır ve Somuncu, 2018: 153-154). Ancak ülkemizde hüzün turizmi potansiyeline sahip daha birçok yerin olduğu ve bunların yeterince bilinmediği de açıktır. Yunan işgalinde acımasız işkence ve katliamların yapıldığı *Atça* da bunlardan bir tanesidir.

Atça, İzmir-Denizli karayolu üzerinde, Nazilli'ye 8 km, Aydın şehir merkezine de ortalama 35 km mesafede bulunmaktadır. Ayrıca Pamukkale, Söke, Efes, Kuşadası, Bodrum, İzmir gibi Ege Bölgesi'nin önemli ticaret ve turizm noktalarına da yakın sayılabilecek bir konumdadır. *Atça*'nın kuzeyinde Beydağ, güneyinde Yenipazar, batısında Sultanhisar ve doğusunda Nazilli ilçeleri yer almaktadır (Tarihçe, web). *Atça*, 12.11.2012 tarihli ve 6360 sayılı kanun uyarınca Aydın İli'nin büyükşehir olması ile birlikte, 30.03.2014 tarihinden itibaren Sultanhisar Belediyesi'ne bağlanarak mahalle olmuştur (*Atça*'nın Kuruluşu, web). *Atça Mahallesi*'nin en büyük özelliği ise Paris'in ünlü *Etoile Meydanı*'na benzerliğidir. *Atça*, 27 Mayıs 1919'da Yunan işgaline maruz kalmış, 5 Eylül 1922'de de Yunan işgalinden kurtulmuştur. Yunan ordusu kaçarken *Atça*'yı yakıp yıkarak bir harabeye çevirmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında *Atça*, yeniden inşa edilmeye başlanmış ve şehrin planlanmasında *Abdi Bey* görevlendirilmiştir. *Atça*, bu modern ve eşsiz özelliğinin yanı sıra tarihinde birçok acı barındırmaktadır. Yunan askerleri yaklaşık iki yıl iki ay süreyle işgal ettikleri *Atça*'da o kadar katliam ve işkence yapmıştır ki bugün *Atça*'nın birçok yerinde bu acıların izlerine rastlamak olanaklıdır.

Atça Merkez'de yer alan *Bayramyeri Cami*'nin hemen önünde, önce işkence edilmek ve sonrasında içine atılmak suretiyle insanların katledildiği bir su kuyusu bulunmaktadır. Benzer katliamların yapıldığı kuyulardan bir diğeri de *Ali Ağa Kuyusu*'dür. Özellikle *Bayramyeri Cami*'nin önünde yer alan kuyuda, kuyu numarasının 81 olarak yer alması, *Atça*'daki kuyuların ve o yıllarda yapılan katliamların sayısını göstermesi açısından önemlidir (Burhan, 2000: 444).

24 Nisan 1921 tarihinde gece vakti evlerinden alınarak *Çomaklı Ovası Mevkii*'nde Yunanlılar tarafından şehit edilen bir grup Türk insanı kendi kazdığı mezara kendisi gömülerek hunharca katledilmiştir. Bu tüyler ürpertici olay *Atça*'da yaşanmış unutulmayan acı bir görüntüdür ve yalnızca *Hafız Halilzade Şükri*, *Ayenoğlu Hüseyin* ve *Mollavelioğlu Hasan* yaralı olarak kurtulmuştur. Şehit olan kişilerin anısına *Atça*'da *24 Nisan Şehitler Abidesi* inşa edilmiştir (Burhan, 2000: 475; Türbe ve Abideler, web).

Atça, hüzün turizmi açısından sayısız acılarla doludur. Hiç şüphesiz *Karatepe Köyü Katliamı*, Yunan işgali süresince bölgede gerçekleştirilen en büyük sivil katliam olarak kayıtlara geçmiştir. *Sarı Ahmetler*, *Helvacılar*, *Mahmutlar* ve *Akçalar Mahalleleri*'nde oturanlar *Sarı Ahmetler Camisi*'nde, *Sekiyurt Mahallesi*'nde oturanlar da *Sekiyurt Cami*'sinde toplanmışlardır. Yunan askerleri, bu iki camide topladıkları köylülerin üzerlerine makinalı tüfeklerle ateş açmışlar, bombalar atmışlar, ölmeyen insanlar olabileceği düşüncesi ile üzerlerine çıkıp tek tek süngülemişler, son olarak da çalı parçaları ve benzinle camileri yakmışlardır. *Sarı Ahmetler Camisi*'ndeki 123 kişiden 98'i şehit olmuş, 25'i ise yaralı olarak kaçmayı başarabilmiştir. *Sekiyurt Camisi*'nde ise 56 kişi şehit edilmiştir. O gece

insanlarımız – hamile kadınlar, savunmasız çocuklar, masum bebekler, yaşlılarımız - vurulmuş, diri diri yakılmış, yol kenarlarında, orman içlerinde, ağaç diplerinde süngülenmiştir. İşkence ve katliam sabaha kadar devam etmiştir. Bu acımasız katliamın yapıldığı yerde bugün Karatepe Şehitliği bulunmaktadır (Burhan, 2000: 490-512; Karatepe Şehitliği, web). Ancak bugün bu katliamların yapıldığı yerlerin, olayların, şehitlik ve abidelerin insanımızca yeterince bilindiğini söylemek olanaklı değildir. Bu anlamda buraları ve yaşanan olayları bilmenin, hüznün turizminin de ötesinde tarihimizi bilmek ve ülkemize sahip çıkmak anlamında büyük bir önem taşıdığı açıktır.

2. YÖNTEM

Araştırma, Yunan işgalinde büyük acıların yaşanmış olduğu yerlerden bir tanesi olan Atça'da hüznün turizmi algısının belirlenmesini amaçlamaktadır. Bu çerçevede cinsiyet, doğum yeri ve ikamet yeri gibi demografik değişkenler ile hüznün turizmi algısı arasında bilimsel anlamda bir ilişkinin olup olmadığı araştırmada irdelenmektedir. Ayrıca hüznün turizmi mekânlarını ziyaret etme arzusu ile bireylerin demografik özellikleri arasında bir ilişki olup olmadığı araştırmada ele alınmaktadır.

Yunan işgalinde büyük acıların yaşandığı ve bu anlamda önemli hüznün turizmi mekânlarına sahip olan Atça araştırma kapsamına alınmıştır. Atça ilçesinde bulunan diğer liselerde öğrenci sayılarının az olmasından dolayı ve Atça'nın en köklü lisesinin *Atça Anadolu Lisesi* olmasından dolayı çalışma sadece bu lisenin öğrencileri ile sınırlandırılmıştır.

Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden olan anket tekniği kullanılmıştır. Anket, ilgili literatür göz önünde bulundurularak yazarlar tarafından 5'li likert ölçeğinde hazırlanmıştır. Anket uygulamasına geçmeden önce Atça'daki hüznün turizm potansiyeli ve tarihi geçmişini anlatan yaklaşık yirmi dakikalık görsel bir sunum gerçekleştirilmiştir. Görsel sunumun ardından öğrencilere anket uygulanmıştır. Ölçeğin yapısal olarak geçerliliğinin tespiti için öncelikli olarak SPSS 20 paket programı kullanılarak faktör ve güvenilirlik analizi gerçekleştirilmiştir. Faktör ve güvenilirlik analizlerinin ardından verilerin analizinde betimsel istatistik, T-Testi ve Anova (oneway) testleri kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Araştırmaya katılan 168 öğrencinin %57,7'si erkek, %42,3'ü kadındır. Öğrencilerin %47'si Atça'lı iken, %23,2'si Aydın İlinin başka bir yerinden, %29,8'i ise Aydın İli dışındadır. Tablo 1'de görüldüğü üzere öğrencilerin yarısından fazlası (%53'ü) 10 yıldan daha uzun bir süredir Atça'da ikamet etmektedir. 5 yıl ve daha az süreyle Atça'da ikamet edenlerin oranı %28, 6-10 yıl arasında Atça'da ikamet edenlerin oranı da %13,1'dir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %44'ü 10. sınıf, %42,3'ü 9. sınıf, %29,8'i de 11. sınıf öğrencisidir.

Tablo 1. Demografik Özellikler

Cinsiyet	Frekans (n)	Yüzde (%)	Aslen Nerelisiniz?	Frekans (n)	Yüzde (%)
Kadın	97	57,7	Atça	79	47,0
Erkek	71	42,3	Aydın İli/İlçesi	39	23,2
			Aydın Dışı	50	29,8
Sınıf	Frekans (n)	Yüzde (%)	Atça'da İkamet Ettiği Yıl	Frekans (n)	Yüzde (%)
9.sınıf	71	42,3	1-5 Yıl	47	28,0
10.sınıf	74	44,0	6-10 Yıl	22	13,1
11.sınıf	23	29,8	11 Yıl ve Üzeri	89	53,0

Anket soruları, uygulama öncesinde faktör ve güvenilirlik analizine alınmıştır. Tablo 2'de görüleceği üzere araştırmada 4 faktör grubu bulunmaktadır. "Hüznün turizmi ziyaret arzusu (1)" 4 değişken ile ölçülmektedir ve bu grubun güvenilirlik değeri (Cronbach Alfa Katsayısı) 0.908'dir. "Atça'da hüznün

turizmi tanıtım faaliyetlerinin yeterliliği (2)” 2 değişken ile ölçülmektedir ve bu faktör grubunun güvenilirlik değeri (Cronbach Alfa Katsayısı) 0.729’dur. “Atça’da hüzün turizmi potansiyelinin (3)” değerlendirilmesi de 4 değişkenle ölçülmektedir ve bu grubun güvenilirlik değeri (Cronbach Alfa Katsayısı) de 0.721’dir. “Atça’da yer alan hüzün turizmi mekânlarını ziyaret etme arzusu (4)” 6 değişkenle ölçülmektedir ve bu faktör grubunun güvenilirlik değeri (Cronbach Alfa Katsayısı) 0.929’dur. Yapılan faktör analizinde örneklem uygunluk (Kaiser-Meyer-Olkin) değeri 0.818 olarak tespit edilmiştir. Araştırma normal dağılım özellikleri göstermektedir.

Tablo 2. Araştırma Faktör ve Yükleri

ARAŞTIRMA GRUPLARI	FAKTÖR YÜKLERİ			
	(1)	(2)	(3)	(4)
Hüzün Turizmi Ziyaret Arzusu				
Tarihimizi unutmamak için hüzün turizmi merkezlerini ziyaret etmek isterim.	0,844			
Şehitlerin ruhunu şad etmek için hüzün turizmi merkezlerini ziyaret etmek isterim.	0,873			
Yaşanan olaylarla ilgili bilgi edinmek için hüzün turizmi merkezlerini ziyaret etmek isterim.	0,858			
İnsanların yaşadığı acıyı anlamak için hüzün turizmi merkezlerini ziyaret etmek isterim.	0,886			
Atça Hüzün Turizmi Tanıtım Faaliyet Yeterliliği				
Atça’daki hüzün turizmi kaynaklarının tanıtımı konusunda yapılan faaliyetleri yeterli buluyor musunuz? (Belediye, kaymakamlık, turizm müdürlüğü vb. kuruluşların gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler)		0,857		
Atça’daki hüzün turizmi kaynaklarının tanıtımı konusunda bugüne kadar okullarda yapılmış olan faaliyetleri yeterli buluyor musunuz? (Seminer, gezi vb. faaliyetler)		0,869		
Atça Hüzün Turizmi Potansiyeli				
Atça’daki hüzün turizmi kaynaklarının Atça halkı tarafından bilindiğini düşünüyorum.			0,680	
Atça’daki hüzün turizmi kaynaklarının hüzün turizmi açısından çekici olduğunu düşünüyorum.			0,743	
Atça’daki hüzün turizmi kaynaklarını ziyaret edilemeye değer buluyorum.			0,575	
Atça’nın hüzün turizmi potansiyeline sahip bir yer olduğunu düşünüyorum.			0,773	
Atça Hüzün Turizmi Mekânlarını Ziyaret Arzusu				
Sunumdan sonra Atça’daki hüzün turizmi kaynaklarının hüzün turizmi açısından çok daha çekici olduğunu düşünüyorum.				0,838
Sunumdan sonra Atça’daki hüzün turizmi kaynaklarının çok daha ziyaret edilemeye değer buluyorum.				0,874
Sunumdan sonra Atça’nın hüzün turizmi potansiyeli açısından çok daha değerli bir yer olduğunu düşünüyorum.				0,817
Sunumdan sonra Atça’daki Şehitler Abidesi’ni ziyaret etme arzum oluştu.				0,862
Sunumdan sonra Karatepe Faciası’nın yaşandığı bölgeyi ziyaret etme arzum oluştu.				0,892
Sunumdan sonra Sarı Ahmetler Camii’ni ziyaret etme arzum oluştu.				0,878
Cronbach Alfa (α)	0,908	0,729	0,721	0,929
Kaiser-Meyer-Olkin Measure Of Sampling Adequacy= 0,818 Approx. Chi-Square= 791,292 df=66 Sig. 0,000				

Tablo 3. Faktör Grupları: Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

ARAŞTIRMA GRUPLARI		
	Ort.	St. Sap.
Hüzün Turizmi Ziyaret Arzusu		
Tarihimizi unutmamak için hüzün turizmi merkezlerini ziyaret etmek isterim.	4,0060	1,09160
Şehitlerin ruhunu şad etmek için hüzün turizmi merkezlerini ziyaret etmek isterim.	4,2036	1,06725
Yaşanan olaylarla ilgili bilgi edinmek için hüzün turizmi merkezlerini ziyaret etmek isterim.	4,1190	1,04285
İnsanların yaşadığı acıyı anlamak için hüzün turizmi merkezlerini ziyaret etmek isterim.	4,1548	1,03812
Atça Hüzün Turizmi Tanıtım Faaliyet Yeterliliği		
Atça'daki hüzün turizmi kaynaklarının tanıtımı konusunda yapılan faaliyetleri yeterli buluyor musunuz? (Belediye, kaymakamlık, turizm müdürlüğü vb. kuruluşların gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler)	2,2679	1,06929
Atça'daki hüzün turizmi kaynaklarının tanıtımı konusunda bugüne kadar okullarda yapılmış olan faaliyetleri yeterli buluyor musunuz? (Seminer, gezi vb. faaliyetler)	2,3810	1,08230
Atça Hüzün Turizmi Potansiyeli		
Atça'daki hüzün turizmi kaynaklarının Atça halkı tarafından bilindiğini düşünüyorum.	2,8155	1,14065
Atça'daki hüzün turizmi kaynaklarının hüzün turizmi açısından çekici olduğunu düşünüyorum.	3,2262	1,11443
Atça'daki hüzün turizmi kaynaklarını ziyaret edilemeye değer buluyorum.	3,9226	1,17355
Atça'nın hüzün turizmi potansiyeline sahip bir yer olduğunu düşünüyorum.	3,4524	1,20781
Atça Hüzün Turizmi Mekânlarını Ziyaret Arzusu		
Sunumdan sonra Atça'daki hüzün turizmi kaynaklarının hüzün turizmi açısından çok daha çekici olduğunu düşünüyorum.	4,1018	1,15453
Sunumdan sonra Atça'daki hüzün turizmi kaynaklarının çok daha ziyaret edilemeye değer buluyorum.	4,3054	0,98000
Sunumdan sonra Atça'nın hüzün turizmi potansiyeli açısından çok daha değerli bir yer olduğunu düşünüyorum.	4,1557	1,03537
Sunumdan sonra Atça'daki Şehitler Abidesi'ni ziyaret etme arzumu oluşturdum.	4,2156	1,03038
Sunumdan sonra Karatepe Faciası'nın yaşandığı bölgeyi ziyaret etme arzumu oluşturdum.	4,1257	1,00108
Sunumdan sonra Sarı Ahmetler Camii'ni ziyaret etme arzumu oluşturdum.	4,0778	1,02378

Tablo 3'te görüleceği üzere öğrencilerin genel olarak hüzün turizmi mekânlarını ziyaret etme arzularının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Tarihi unutmamak, insanların yaşadıkları olaylar hakkında bilgi edinmek ve yaşanan acıları anlayabilmek ve şehitlerin ruhlarını şad etmek için öğrencilerin hüzün turizmi mekânlarını ziyaret etmek arzusunda oldukları belirlenmiştir.

Öğrencilerin hüzün turizmi mekânlarını ziyaret etme arzularının yüksekliğine karşı olarak, Atça'daki hüzün turizmi potansiyelinin yeterince tanıtılmadığı düşüncesinde oldukları belirlenmiştir. Öğrencilerin Atça içinde ve dışında (ort=2.267), ayrıca okullarda tanıtım faaliyetlerinin (ort=2.381) yeterli olmadığı düşüncesinde oldukları tespit edilmiştir.

Öğrencilerin Atça'yı hüzün turizmi potansiyeli açısından yeterli ve ziyaret edilmeye değer buldukları belirlenmiştir. İlginçtir ki öğrenciler, Atça'daki hüzün turizmi kaynaklarının Atça halkı tarafından çok da iyi bilindiğine inanmamaktadır (ort=2.815). Ancak öğrenciler, Atça'daki hüzün turizmi kaynaklarının ziyaret edilmeye değer olduğu (ort=3.922) düşüncesindedirler (Tablo 3).

Araştırmada öğrencilerin Atça'daki hüzün turizmi mekânlarının çekici (ort=4.101) ve ziyaret edilmeye değer (ort=4.305) buldukları belirlenmiştir. Sunum sonrasında özellikle öğrencilerde *Atça Şehitler Abidesi*, *Karatepe* ve *Sarı Ahmetler Camisi*'ni ziyaret etme arzusunun oldukça yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4. Kadın ve Erkek Öğrencilerin Hüzün Turizmi Algıları: T-Test Analizi Sonuçları

FAKTÖR GRUPLARI	Kadın (N=97)		Erkek (N=71)		T-Test			
	Ort.	St. Sap.	Ort.	St. Sap.	Levene's test of equality of Variances		t-test for equality of Means	
					F	P	Sig. (2-tailed)	Ort. Fark
Hüzün Turizmi Ziyaret Arzusu	4.22	0.800	3.98	1.085	6.246	0.013	0.114	0.243
Atça Hüzün Turizmi Tanıtım Faaliyet Yeterliliği	2.27	0,853	2.39	1.078	7.152	0.008	0.435	-0.121
Atça Hüzün Turizmi Potansiyeli	3.28	0.850	3.45	0.858	0.123	0.726	0.212	-0.167
Atça Hüzün Turizmi Mekânlarını Ziyaret Arzusu	4.23	0.826	4.10	0.948	1.768	0.186	0.325	0.136

p<0.05

Tablo 4'te görüldüğü üzere, kadın ve erkek öğrencilerin araştırma değişkenlerine ilişkin değerlendirmelerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir. Yapılan t-testi analizi sonuçlarına göre kadın ve erkek öğrencilerin "hüzün turizmi ziyaret" arzuları arasında anlamlı bir farklılık ($p=0.114>0.05$) bulunmamaktadır. Kadın ve erkek öğrencilerin "Atça hüzün turizmi tanıtım faaliyet yeterliliği"ne ilişkin değerlendirmeleri arasında da istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı ($p=0.435>0.05$) belirlenmiştir. Benzer şekilde yapılan t-test analizleri sonucunda, kadın ve erkek öğrencilerin "Atça hüzün turizmi potansiyeli" ($p=0.212>0.05$) ile "Atça hüzün turizmi mekânlarını ziyaret arzuları" ($p=0.325>0.05$) arasında anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 5. Öğrencilerin Devam Ettikleri Sınıf Düzeyine Göre Hüzün Turizmi Algıları: Anova-Tukey Analizi Sonuçları

FAKTÖR GRUPLARI	Oneway Anova						
	Top. Kareler Topl.	df	Ort. Kareler	F	P	Ort.(I-J) Fark	Sig.
Hüzün Turizmi Ziyaret Arzusu							
Gruplararası	5,310	2	2,655	3,112	0,047	9.Sınıf (I)	
Gruplarıçi	139,924	164	0,853			10.Sınıf...0,378*	0,039
Toplam	145,234	166				11.Sınıf...0,276	0,427
Atça Hüzün Turizmi Tanıtım Faaliyet Yeterliliği							
Gruplararası	3,193	2	1,597	1,769	0,174	9.Sınıf (I)	
Gruplarıçi	148,877	165	0,902			10.Sınıf...0,001	1,000
Toplam	152,070	167				11.Sınıf...0,402	0,185
Atça Hüzün Turizmi Potansiyeli							
Gruplararası	10,178	2	5,089	7,498	0,001	9.Sınıf (I)	
Gruplarıçi	111,999	165	0,679			10.Sınıf...0,521*	0,001
Toplam	122,177	167				11.Sınıf...0,134	0,775
Atça Hüzün Turizmi Mekânlarını Ziyaret Arzusu (Sunum Sonrası)							
Gruplararası	2,706	2	1,353	1,760	0,175	9.Sınıf (I)	
Gruplarıçi	124,492	162	0,768			10.Sınıf...0,219	0,300
Toplam	127,198	164				11.Sınıf...0,110	0,854

Tablo 5’te görüleceği üzere, yapılan Anova (Oneway-Tukey) analizleri sonucunda 9. sınıf öğrencilerinin “hüzün turizmi ziyaret arzularının”, 10. sınıf öğrencilerine göre daha yüksek olduğu ($p=0.039<0.05$, Ort. Fark=0.378) tespit edilmiştir. Benzer şekilde 9. sınıf öğrencilerinin “Atça’daki hüzün turizmi potansiyelini” 10. sınıf öğrencilerine göre daha yüksek buldukları ($P=0.001<0.05$, Ort. Fark=0.521) belirlenmiştir.

Anova (Oneway-Tukey) testi, öğrencilerin araştırma değişkenlerine ilişkin değerlendirmelerinin nereli olduklarına göre bir farklılık göstermediğini ortaya koymuştur. Bir başka ifadeyle öğrencilerin Atça’lı, Aydın’lı ya da Aydın dışından olmaları, araştırma değişkenlerine ilişkin değerlendirmeleri açısından anlamlı bir farklılık oluşturmamaktadır (Tablo 6).

Tablo 6. Öğrencilerin Nereli Olduklarına Göre Hüzün Turizmi Algıları: Anova Analizi Sonuçları

FAKTÖR GRUPLARI	Oneway Anova						
	Top. Kareler Topl.	df	Ort. Kareler	F	P	Ort. (I-J) Fark	Sig.
Hüzün Turizmi Ziyaret Arzusu Gruplararası Gruplarıçi Toplam	0,544 133,375 133,919	2 161 163	0,272 0,828	0,328	0,721	Atça (I) Aydın İli/İlçesi.. -0,071 Aydın Dışı..... -0,134	0,916 0,702
Atça Hüzün Turizmi Tanıtım Faaliyet Yeterliliği Gruplararası Gruplarıçi Toplam	2,185 145,624 147,809	2 162 164	1,093 0,899	1,215	0,299	Atça (I) Aydın İli/İlçesi.. -0,028 Aydın Dışı.. 0,242	0,987 0,348
Atça Hüzün Turizmi Potansiyeli Gruplararası Gruplarıçi Toplam	2,095 118,529 120,623	2 162 164	1,047 0,732	1,432	0,242	Atça (I) Aydın İli/İlçesi.. -0,244 Aydın Dışı.. 0,039	0,309 0,966
Atça Hüzün Turizmi Mekânlarını Ziyaret Arzusu (Sunum Sonrası) Gruplararası Gruplarıçi Toplam	1,219 125,979 127,198	2 162 164	0,610 0,778	0,784	0,458	Atça (I) Aydın İli/İlçesi.. 0,178 Aydın Dışı.. 0,166	0,552 0,562

Öğrencilerin hüzün turizmi algılarının Atça'da ikamet ettikleri süreler açısından farklılıklar gösterdiği Anova (Oneway-Tukey) testi ile belirlenmiştir (Tablo 7). Atça'da 6-10 yıl arasında ($p=0.021<0.05$, Ort. Fark=0.645) ve 10 yıldan daha fazla ($p=0.006<0.05$, Ort. Fark= 0.523) ikamet edenlerin hüzün turizmi ziyaret arzularının, Atça'da 1-5 yıl arasında ikamet edem öğrencilerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde Atça'da 6-10 yıl arasında ikamet eden öğrencilerin, 1-5 yıl arasında ikamet edenlere oranla Atça'nın hüzün turizmi potansiyelini daha yüksek buldukları ($p=0.030<0.05$, Ort. Fark=0.558) ve Atça'daki hüzün turizmi mekânlarını ziyaret etme arzularının da daha yüksek olduğu ($p=0.048<0.05$, Ort. Fark=0.527) tespit edilmiştir.

Tablo 7. Öğrencilerin Atça'da İkamet Sürelerine Göre Hüzün Turizmi Algıları: Anova Analizi Sonuçları

FAKTÖR GRUPLARI	Oneway Anova						
	Top. Kareler Topl.	df	Ort. Kareler	F	P	Ort. (I-J) Fark	Sig.
Hüzün Turizmi Ziyaret Arzusu	10,145	2	5,073	5,914	0,003	1-5 Yıl (I) 6-10 Yıl.. -0,645* 11 Yıl ve Üzeri...-0,523*	0,021 0,006
Gruplararası	132,099	154	0,858				
Gruplarıçi	142,244	156					
Toplam							
Atça Hüzün Turizmi Tanıtım Faaliyet Yeterliliği							
Gruplararası	2,681	2	1,340	1,495	0,227	1-5 Yıl (I) 6-10 Yıl.. -0,420 11 Yıl ve Üzeri.. -0,161	0,201 0,613
Gruplarıçi	138,928	155	0,896				
Toplam	141,609	157					
Atça Hüzün Turizmi Potansiyeli							
Gruplararası	5,502	2	2,751	3,873	0,023	1-5 Yıl (I) 6-10 Yıl.. -0,558* 11 Yıl ve Üzeri.. -0,323	0,030 0,087
Gruplarıçi	110,090	155	0,710				
Toplam	115,592	157					
Atça Hüzün Turizmi Mekânlarını Ziyaret Arzusu (Sunum Sonrası)							
Gruplararası	4,141	2	2,070	2,860	0,060	1-5 Yıl (I) 6-10 Yıl.. -0,527* 11 Yıl ve Üzeri.. -0,142	0,048 0,631
Gruplarıçi	110,769	153	0,724				
Toplam	114,910	155					

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Yerli ve yabancı turistlerin turizm konusunda ilgileri ve talepleri sürekli değişen turizm hareketliliğine bağlı olarak farklılaşmaktadır. Tarih boyunca ölüm, acı, şiddet ve facialar ile ilişkili olayların yaşandığı yerler, farklı nedenlerle ziyaret edilmiştir. Farklı talepler ve yeni destinasyonlar neticesinde özel ilgi turizm türleri de oluşmuştur ve hüzün turizmi de bunlardan birisidir. Hüzün turizmi, acı, keder, üzüntü gibi duyguların yaşandığı yerlere yapılan seyahatler bütünüdür (Kurnaz, Kurnaz ve Tatlıoğlu, 2017: 193). Atça'nın (Sultanhisar-Aydın) hüzün turizmi potansiyelini değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışma Atça Anadolu Lisesi öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin hüzün turizmi mekânlarını ziyaret etme arzularının oldukça yüksek olması araştırmada ortaya çıkan temel bulgulardan bir tanesi olarak öne çıkmaktadır. Özellikle tarihi unutmamak, insanların yaşadıkları olaylar hakkında bilgi edinmek ve yaşanan acıları anlayabilmek ve şehitlerin ruhlarını şad etmek

öğrencilerin bu arzularında temel belirleyiciler olarak dikkat çekmektedir. Ne var ki Atça'daki hüzün turizmi potansiyelinin yeterince tanıtılmadığı öğrencilerin ortak düşünce ve serzenişleridir. Bu anlamda Kültür ve Turizm Bakanlığı başta olmak üzere yerel yönetimlere önemli görevler düştüğü açıktır. Benzer şekilde Millî Eğitim Bakanlığı ve yerel temsilcileri de çeşitli faaliyetler düzenleyerek Atça'nın tarihi ve tanıtımını sağlayabilirler. Bu doğrultuda hüzün turizmi mekânlarına geziler düzenlenebilir, okullarda sunum faaliyetleri gerçekleştirilebilir. Özellikle konunun paydaşları bağlamında (Atça'nın işgali, acı olayların yaşandığı gün ve mekânlarda) tanıtıcı ve bilgilendirici faaliyetlerin yapılması önem taşımaktadır. Nitekim Öğrencilerin Atça'yı hüzün turizmi potansiyeli açısından yeterli ve ziyaret edilmeye değer buldukları ancak Atça'daki hüzün turizmi kaynaklarının Atça halkı tarafından da çok iyi bilindiğine inanmamaları bunun somut bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Tarihimizin gelecek kuşaklara aktarılması anlamında büyük bir eksiklik ve boşluğun olduğunu söylemek mümkündür. Öyle ki araştırmada öğrencilere yapılan görsel (Atça'daki hüzün turizmi mekânlarının geçmişi) sunumdan sonra, öğrencilerin Atça'daki hüzün turizmi mekânlarının çekiciliği ve ziyaret edilmeye değer bulunmalarına yönelik inanç ve beklentilerinin arttığının tespiti de bu eksikliğin en güzel kanıtı niteliğindedir. Sunum sonrasında özellikle öğrencilerde Atça Şehitler Abidesi, Karatepe ve Sarı Ahmetler Camisini ziyaret etme arzusunun oldukça yüksek olduğu çarpıcı bir bulgudur ve bu anlamda tüm paydaş, ilgili ve sorumlulara adeta mesaj niteliği taşımaktadır. Tarihe ve hüzün turizmi mekânlarına yönelik ilginin gençlerde ve liseye yeni başlamış öğrencilerde daha yüksek olması, gençlerin bilgiye ve tarihe aç olduğu, anlatılmaya ve bilgilendirmeye ihtiyaç duyduklarının birer göstergesi olarak değerlendirilebilir. Nitekim bu arzunun hüzün turizmi mekânında ikamet edip etmemekle bir farklılık göstermediğinin tespiti de önemli bir bulgu olarak gözlerden kaçırılmamalıdır. Öğrencilerin yaşadıkları toprakları tanıdıkça tarihi ve geçmişi hakkında yeterince bilgilendirildikleri sürece ülke topraklarına ve tarihi mirasa layıkıyla sahip çıkacakları açıktır. Bu anlamda bu ve benzer çalışmalara ülkemizde sıkça yer verilmesi, sonuçlarının kıyaslanması ve ilgililerle paylaşılması doğru politika ve stratejilerin geliştirilmesi bağlamında önem taşımaktadır. Araştırmaya sadece lise öğrencilerinin dahil edilmesi araştırmanın kısıtı olup gelecek çalışmalarda araştırmanın kapsamı genişletilebilir.

KAYNAKÇA

- Alili, M. (2017). "Avrupa'daki ve Türkiye'deki Hüzün Turizmi Destinasyonlarının Karşılaştırması Üzerine Teorik Bir Çalışma", *Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1): 37-50.
- Atça'nın Kuruluşu <http://www.aydinatca.com/atcanin-kurulusu.html>, (Erişim Tarihi: 20.04.2019).
- Birdir, K., Dalgıç, A., Güler, O. ve Kayaalp, Y. (2015). "Hüzün Turizmi: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkını Ziyaret Eden Yabancı Turistlerin Deneyimleri", *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3(4): 12-23.
- Burhan, S. (2000). *Ege'nin Kurtuluş Destanı Yörük Ali Efe*. (3. Baskı), İstanbul: Nesil Basım Yayın A.Ş.
- Çakar, K. (2017). "Tokat Kalesinin Hüzün Turizmi Potansiyeli", *18. Ulusal Turizm Kongresi*, Mardin Artuklu Üniversitesi 18-22 Ekim 2017, Mardin, 974-979.
- Foley, M. and Lennon, J.J. (1996a). "Editorial: Heart of Darkness", *International Journal of Heritage Studies*, 2(4): 195-197.
- Foley, M. and Lennon, J.J. (1996b). "JFK and Dark Tourism: A Fascination with Assassination", *International Journal of Heritage Studies*, 2(4): 198-211.
- Hıdır, C. ve Somuncu, M. (2018). "Evaluation of Auschwitz-Birkenau Memorial and Museum (Poland) in Terms of Dark Tourism". *International Geography Symposium on the 30th Anniversary of TUCAUM*, 3-6 October 2018, Ankara, Turkey, 150-166.
- Karatepe Şehitliği, <http://www.kosk.gov.tr/karatepe-sehitligi>, (Erişim Tarihi: 19.01.2019).
- Kılıç, B. ve Akyurt, H. (2011). "Destinasyon İmajı Oluşturmada Keder Turizmi: Afyonkarahisar ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1): 209-232.
- Kılıç, B. ve Kurnaz, A. (2010). "Alternatif Turizm Ve Ürün Çeşitliliği Oluşturmada Ekolojik Çiftlikler: Pastoral Vadi Örneği", *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2(4): 39-56.
- Rojek, C. (1993). *Ways of Escape: Modern Transformations in Leisure and Travel*. London: Macmillan.

- Seaton, A. (1996). "Guided by the Dark: From Thanatopsis to Thanatourism", *International Journal of Heritage Studies*, 2 (4): 234-244.
- Stone, P. R. (2006). "A dark tourism spectrum: Towards a typology of death and macabre related tourist sites, attractions and exhibitions", *Tourism: An Interdisciplinary International Journal*, 54(2): 145-160.
- Tarihçe, <https://www.sultanhisar.bel.tr/tarihce.html>, (Erişim Tarihi: 20.04.2019).
- Tarlow, P. (2005). *Niche Tourism*, (Ed) Novelli, M.: *Dark Tourism: The Appealing 'Dark' Side of Tourism and More* in (ss. 61-72) Routledge.
- Türbe ve Abideler, <http://www.aydinatca.com/turbe-ve-abideler.html>, (Erişim Tarihi: 19.01.2020).
- Varolgüneş, F., K., (2018). "Hüzün Turizminde (Dark Tourism) Mabetleşme Süreci ile Mekânsal Belleğin İlişkilendirilmesi", *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 5(7): 4443-4451.

ÜNİVERSİTE ÇALIŞANLARININ ÖRGÜTSEL ADALET ALGISI ve İŞ TATMİNİ DÜZEYLERİNİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER ve ÇALIŞMA STATÜSÜNE GÖRE FARKLILAŞMA DURUMU

Mustafa ERBİR*

ÖZET

Bu araştırma üniversitede çalışan personelin örgütsel adalet algısı ve iş tatmini düzeylerinin hangi seviyede olduğunu ölçmektedir. Araştırma aynı zamanda bu seviyelerin cinsiyet, çalışma statüsü (akademik veya idari personel), çalışma süresi ve sendika üyeliği değişkenlerine göre farklılaşma gösterip göstermediği konusunda da bilgi vermektedir. Araştırma bir devlet üniversitesinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulguları tablolar halinde verilmektedir.

Araştırma sonucunda örgütsel adalet algısı değişkeni kapsamında sadece cinsiyet bakımından bir farklılaşma bulunmaktadır. Çalışma statüsü, çalışma süresi ve sendika üyeliği örgütsel adalet algısı kapsamında anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Araştırmanın diğer değişkeni olan iş tatmin düzeyi bakımından akademik ve idari personel arasında bir farklılaşma bulunmaktadır. Aynı zamanda sendikaya üye olma durumunda da iş tatmini konusunda bir farklılaşma tespit edilmektedir. Cinsiyet ve çalışma süresi bakımından ise iş tatmini düzeyinde anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Adalet, İş Tatmini, Üniversite Çalışanları

JEL Kodu: M10, M12

THE DIFFERENTIATION OF THE ORGANIZATIONAL JUSTICE PERCEPTION AND JOB SATISFACTION LEVELS OF UNIVERSITY EMPLOYEES BY DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS AND WORKING STATUS

ABSTRACT

This study measures the organizational justice perception and job satisfaction levels of university employees. This study also provides information on whether these levels differ according to the variables of gender, employment status (academic or administrative employee), duration of work and union membership. The study is implemented in a public university. research findings are shown in tables.

As a result of the research, within the scope of the organizational justice perception variable, there is only a difference in terms of gender. In addition, this study does not show a significant difference in the perception of organizational justice in terms of working status, working hours and union membership. There is a differentiation between academic and administrative staff in terms of job satisfaction, which is the other variable of the study. The study also detects a differentiation in job satisfaction in case of union membership. There is no significant difference in the level of job satisfaction in terms of gender and working time.

Keywords: Organizational Justice, Job Satisfaction, University employees

JEL Codes: M10, M12

* Kayseri Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Öğr. Gör. Dr., mustafa.erbir@kayseri.edu.tr

GİRİŞ

Bilim ve teknoloji her ne kadar ilerlerse ilerlesin insan faktörü her dönemde önemini koruyacaktır. Bundan dolayı örgütler sahip oldukları beşeri faktörlere gereken önemi vermelidir. Organizasyonda yer alan her kişinin farklı ihtiyaçları ve beklentileri vardır. Bireyler ihtiyaçları karşılandığı ölçüde kendilerini örgüte adanlar ve faydalı olurlar.

Günümüzde insanlar yaşamlarının büyük bir kısmını çalıştığı örgütte geçirmektedir. Kişilerin çalıştıkları ortamda karşılaştıkları güçlükler ve kişiler arasında meydana gelen farklı tutumlar ayrıca üstlerin astlarına karşı bu farklılıklar karşısında adil davranmaları gibi birçok problem ortaya çıkmaktadır.

Gerek ulusal gerekse uluslararası örgütsel davranış araştırmalarında “Örgütsel Adalet” kavramı önemli bir yer tutmaktadır (Çakar ve Yıldız, 2009:2). Yapılan çeşitli çalışmalarda çalışanların iş tatminini artırmanın yolları aranmış ve bu araştırmalar sonucunda adalet algısının çalışanın iş tatminini önemli düzeyde etkilediği görülmüştür (DeConinck ve Stilwell, 2004:226). Bununla birlikte sosyal bilimlerde son dönemlerde adalet olgusu üzerine yapılan birçok araştırma konuya verilen önemi göstermektedir (Koyuncu: 2015).

Tüm örgütlerde olduğu gibi eğitim kurumlarında da çalışanların işlerinde mutlu olmaları ve yüksek düzeyde doyum sağlamaları, örgütün verimliliği ve üretkenliği açısından oldukça önemlidir. Bu araştırmanın sonucunda bilim üreten ve her geçen gün sayıları artan Akademisyen ve üniversitedeki idari personelin çalıştıkları ortamda örgütsel adalet ve iş tatmini algılarının hangi düzeyde olduğu tespit edilmektedir.

Çalışmanın ilk kısmında Örgütsel Adalet ve İş Tatmini kavramlarının kavramsal çerçevesi çizilmekte, ikinci kısımda ise Bozok Üniversitesinde görevli akademik ve idari personelin Örgütsel Adalet algıları ve İş Tatmin düzeyleri ölçülmektedir. Buna ek olarak örgütsel adalet algısı ve iş tatmin düzeyi kapsamında cinsiyet, akademik/idari personel olma durumu, çalışma süresi ve sendikaya üye olma durumları kapsamında farklılaşmalar test edilmektedir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Örgütsel Adalet Kavramı

Örgütsel adalet kavramı bilimsel literatürde çok sayıda tanıma sahiptir. Aynı konumda emek harcayan bireylere eşit derecede muamele edilmesini gerektiren adalet unsuru, işletme açısından değerlendirildiğinde “çalışanların haklarının ve cezalarının örgüte olan yaptırımları doğrultusunda olması” (Bilsel, 2013:6), şeklinde tanımlanabilir. Doğan (2002:72)’a göre örgüt içindeki adalet, çalışanın işyerine olan bağlılığının temel faktörlerinden biridir.

Cropanzano’ya göre Örgütsel Adalet kavramı; “yönetimsel durumların etik ve ahlaki yönü hakkında yapılan kişisel bir değerlendirmedir.” (Cropanzano vd., 2007:35-36). Çalışan bireylerin örgütsel adalet çerçevesinde oluşturdukları algıları bireylerin şahsına adaletli davranılıp davranılmadığından ziyade bunun ne şekilde algılandığı üzerinde durulmaktadır (Taşkıran, 2011:93-95).

Beugre ve Baron (2001:326), örgütsel adaleti; “Çalışanların çalıştıkları kurumdaki çalışma arkadaşlarıyla ve yöneticileriyle olan ilişkilerinde kendi algılarının nasıl şekillendiğini gösteren sosyal bir olgudur” şeklinde tanımlar.

Taylor, örgütsel adaleti “Çalışanların kendi değerlerine ilişkin kişisel değerlendirme dereceleriyle, adalet olgusunun örgüt içinde paylaştırılması ve karar mercii kişilerin çıktıkları paylaştırması esnasında süreçleri doğru şekilde izlemesi” (Taşkıran, 2011:122) olarak tanımlamıştır

Sonuçta bu kavram; Bir işletmede çalışanlara hak ettiklerinin ne kadar adaletli bir şekilde dağıtıldığı ve işletme çalışanlarının adil dağıtım konusundaki algılarının nasıl şekillendiği örgütsel adaleti

oluşturmaktadır. İşletme sahipleri uygulanan yöntemin adaleti sağladığını düşünse de bazen aynı durum çalışanlar için geçerliliğini yitirebilir. Çalışanlar ve işletme sahipleri arasındaki algı seviyesinin birbirinden farklı olmaması, örgütsel adalet kavramının uygulanabilirliğini göstermektedir.

1.2. Örgütsel Adalet Kavramının Boyutları

Örgütsel adalet kavramı işletmede tarafsız yönetim anlayışını uygulayabilmek adına literatüre girmiş bir kavramdır. Örgütsel Adalet ile ilgili teorilerin araştırıldığı dönem incelendiğinde ilk olarak bilim adamlarının örgütsel adaleti kavramını “dağıtımsal adalet (distributive justice)” ve “işlemsel adalet (procedural justice)” olarak sadece iki boyutta ele aldıkları görülmektedir (Bakan, 2011:192).

Son yıllarda yapılan bilimsel araştırmalarda örgütsel adaletin boyutlarına “Etkileşimsel Adalet” de eklenmiş ve kavram 3 boyutlu olarak incelenmeye başlanmıştır.

1.2.1. Dağıtımsal Adalet

Bilim adamlarına göre örgütsel adalet kavramının ilk ele alınan bileşeni dağıtımsal adalet olmaktadır. Çünkü adaletin bu boyutuyla diğerleri tarafından elde edilemeyen neticelere ulaşabilmektedir. Dağıtımsal adalet, çıktıları işletmelere göre farklılaşabilen, tüm çalışanlara eşit muamele içeren anlayışın haricinde, daha farklı düzeyde bir gerçeklik ile ilgilidir (Cropanzano vd., 2007:37).

Tarihi sürece bakıldığında “eşitlik teorisi”, ödüllendirmenin çalışanlar arasında adil bir biçimde dağıtılmasına yönelik dağıtımsal adalet üzerinde durmaktadır. Çalışanlar kazandıkları çıktılar ve bu çıktıları nasıl elde ettiklerine bağlı olarak işletmelerini adalet seviyesi yüksek olarak algılamaktadırlar. Örgütsel adalet kavramının en değerli faktörlerinden biri çalışanın adalet algısının derecesidir. Başka bir şekilde söylemek gerekirse, adalet ve eşitlik kavramı sübjektif kavramlardır, algılama şeklinde oluşur. Çalışanın biri tarafından adaletsiz algılanan bir durum diğer bir çalışan tarafından adil olarak algılanabilmektedir (Robbins ve Judge, 2013:224).

İşletmenin sahip olduğu kaynakların dağılımının adaletli olduğunu algılayan kişilerin güdülenmelerinde ve verimliliklerinde olumlu artışlar meydana gelebilir. Sonuç olarak kişilerin dağıtımsal adalet kavramına daha pozitif bakabilmeleri için sosyal ve psikolojik kazanımların da söz konusu dağılıma dahil edilmesi sağlanmalıdır. Bu kapsamda yapılan çalışmalar neticesinde adalet kavramının bir de işlemsel boyutu keşfedilmektedir. (Bilsel, 2013:19).

Dağıtımsal adalet kavramı için en büyük öneme sahip olan şey, kişilerin, dağıtılacak kaynaklardan hak ettiklerini adil bir biçimde alabileceklerini düşünmesidir (Özdevecioğlu 2003:78). Eşit işe ödenen eşit ücret, çalışma koşullarında yapılacak iyileştirmeler, ödüllendirmedeki adil dağıtım ve buna benzer faktörler, karşılık oluşturma bağlamında dağıtımsal adalet boyutunu meydana getirmektedir. Bunun tersi düşünüldüğünde bilgi, yetenek ve tecrübe ile işletmeye fayda katabilecek kişilerin performans seviyelerinde eksilme, iş arkadaşları ile verimsiz işbirliği, yapılan görevin niteliğinde azalma, stres faktörünün yaygınlaşması, gergin çalışma ortamı ve hırsızlık vb. vakaların artış göstermesi gibi olumsuz davranışlar ortaya çıkabilir (Chan, 2000:72).

1.2.2. İşlemsel Adalet

İşlemsel adalet kavramı incelendiğinde bu kavramın ilk olarak Thibaut ve Walker (1975) tarafından, adli davalarla ilgili yaptıkları çalışma ile ele aldıkları görülmektedir. Bilim adamları yargıda itham ve tahkik yöntemlerini taraf tutmadan ve adaletli kararlar almaya zemin oluşturmadaki başarılar bakımından karşılaştırmışlardır. Elde ettikleri bulgularla hukukun ötesine ışık tutabilen ve fayda sağlayan bilgiler elde etmişlerdir (Karaeminoğulları, 2006:17).

Kumar’a (1996) göre işlemsel adalet kazanılan değerlerin tespit edilmesinde kullanılan süreçlere veya yöntemlere odaklanmaktadır. Ayrıca dağıtım adaleti algısı ile kıyaslanacak olursa, işlemsel adaletin kişiler üzerinde derinlemesine sayılabilecek ve dikkate değer etkiler bıraktığını iddia etmektedir. Bu şekilde araştırmacı, kuralların uygulanması sürecinde meydana gelen ilişkilerin karşılıklı taraflar için

tarafsızlık, iletişimde doğruluk ve nezaket gibi kuralları içerme durumunun bu ilişkilerin hangi seviyede adaletli olduğunun göstergesi olduğunu da savunmaktadır (Taşkıran, 2011:107).

Bu şekilde İşlemsel adaletin dikkate alındığı işletmelerdeki kararların adil kararlar olup olmadığını belirlerken, yalnızca söz konusu kararların içeriğiyle ilgilenmedikleri ayrıca kararların belirlenmesinde gerçekleşen işlemlerle de ilgilendikleri iddia edilmektedir (Çakmak, 2005:31).

İşlemsel adalet kavramının işletmedeki varlığından bahsedebilmek için örgüt yöneticilerinin, karar alma esnasında kişilerin söz konusu kararlardan negatif bir şekilde etkilenmemesi konusunda ve tarafsızlık ilkesinin sağlanması konusunda emin olmaları gerekmektedir. Bununla beraber örgütün üyelerinin de alınan kararlarda söz hakkının bulunması da örgüt bünyesindeki özerkliğin bir göstergesi olmaktadır. Örgüt yöneticilerinin çalışanlarına iş ile ilgili alınan kararlara, örgütün çalışma sürecine katkı sağlama ve örgütsel süreçlere yönelik fikirleri dile getirme imkanı vermesi, çalışan bireylerin de örgütsel süreçlere dahil edildiklerini düşünmelerini sağlamaktadır. Bu şekilde örgüt bünyesinde çalışanların işlemsel adalet algısında olumlu anlamda bir artış meydana gelmektedir. (Yavuz, 2010:12). İşlemsel adalet algısında meydana gelen artışla, örgüt içi iletişim ve dayanışma da doğrusal olarak artabilmektedir.

1.2.3. Etkileşimsel Adalet

Örgütsel adalet kavramının dağıtım adaleti ve işlemsel adalet boyutlarının ardından üçüncü olarak incelenen etkileşimsel adalet boyutu Bies ve Moag'a (1986:43-55) göre örgütün iş uygulamalarında kişilere nasıl davrandığı ve kişilerin bu davranışın kalitesine yönelik adalet algıları şeklinde tanımlanmaktadır.

İşlemsel adalet kavramıyla yakından ilişkili olan bir kavram olan etkileşimsel adalet işletmede yürütülen çalışmaların kişilerarası ilişki boyutunu da göstermektedir. Eğilmezkol'a (2011:25) göre etkileşimsel adalet, örgüt üyelerinin beklentileri içerisinde olan sevgi, saygı ve hoşgörü vb. değerlerin örgüt yöneticileri tarafından sunulması, ihtiyaç halinde çalışanlara açıklayıcı nitelikte bilgiler sunulması ve her durumda anlayış gösterilmesi gereklidir.

Etkileşimsel adalet boyutu, işletme içerisinde yöneticilerin aldığı kararların çalışanlara nasıl bir üslup ile dile getirdiğiyle ilgili bir adalet algısıdır. Örgüt çalışanları, yöneticiden gelen karar ve talimatları algılama konusunda yöneticinin diğer çalışanlarla olduğu gibi kendisi ile de iletişime geçmesini bekler ve söz konusu bu iletişim sürecinde adaleti ararlar. Algılanabilecek bireylerarası etkileşimsel adalete yönelik eksiklikler de çalışanların yöneticilerine tepki göstermesine sebep olabilmektedir (Özdevecioğlu, 2003:79). Bu durumda işletme sahiplerinin ya da yöneticilerin çalışanlara gösterdikleri negatif davranışların da adalet algısıyla ilgili olduğu söylenebilir.

Sonuçta etkileşimsel adalet kavramı, çalışan kişilere saygı çerçevesinde ve kibar davranış sergilemek, söylenecek sözü uygun bir biçimde dile getirmek, konuyu gerekçeleriyle açıklamayı gerektirmektedir. İşletme çalışanlarının görevlerine sağladıkları katkıları onların verimliliği ve güdülenmeleri ile doğrudan ilişkilidir. Çalışanların performanslarını olumlu şekilde kullanabilmeleri amacıyla adaleti tüm boyutlarıyla ele alarak doğru bir şekilde uygulamak gerekmektedir.

1.3. İş Tatmini Kavramı

İş tatmini kavramı örgüt üyelerinin mutluluğunu artırırken, üyelerin yaptığı işe bağlanmasına, daha verimli iş yapmasına neden olmaktadır (Gül, 2008:2-3). Bir işyerinde iş tatmininin olmadığı durumlarda işe devam etme ve işi bırakma niyeti oluşmakta, örgüte olan bağlılık azalmakta, işe yabancılaşma, stres düzeyinde yükselme, işyerine ait cihazlara zarar verme, fiziksel veya ruhsal rahatsızlıklar ile verim düşüklüğü meydana gelmektedir (Şimşek, 2002:56). Çalışana ait işin niteliklerinin, kişi için önem verdiği özellikleri taşıması durumunda meydana gelen iş tatmini, örgütsel davranışta biliminin temel yapısını oluşturur. Aşan ve Erenler'e (2008:204) göre İş tatmini, "iş performansı, örgütsel

bağlılık davranışı, işe devam ya da devamsızlık ve yaşam tatminini de kapsayan önemli çıktılarla bağlantılıdır.”

Örgüt üyesinin tatminini sağlamak amacıyla örgüt yöneticisinin, çalışanın yalnızca ekonomik bir değer olmadığını, ayrıca sosyal bakımdan da birtakım ekonomik beklentilerinin olduğu düşünmesi gereklidir. Bunun haricinde çalışanların değişik psikolojik ve sosyal beklentileri ve gereksinimlerini karşılayabilmek için bir örgütte faaliyet gösterdiklerini gözden kaçırmamalıdır. Üngören ve Cengiz (2009:42) aynı zamanda örgüt çalışanlarının iş tatmin düzeylerinin yükseltilmesinin işletmelerin sosyal görevleri olduğunu dile getirmektedir.

Çalışanlarının iş tatminlerini sağlayamayan örgütler pek çok problemle karşılaşmak durumunda kalabilir. Örneğin; çalışan sirkülasyonunun hızlı olması, yüksek devamsızlık oranları, düşük düzeyde kurum sadakati, işe yabancılaşma, stres, kırgınlık ve çatışmaların artması olarak sıralanabilir. Bu durumların kurumun doğrudan ve dolaylı maliyetlerini arttırabileceği söylenebilir (Karaman ve Altunoğlu, 2007). Bu durum hem alan yazında hem de iş çevrelerinde konuya olan ilgiyi arttırmıştır.

1.4. İş Tatmini Kavramının Boyutları

Araştırmanın bu kısmında iş tatmini kavramına ait boyutlar olarak işin niteliği, ücret, terfi fırsatları, çalışma şartları ve beşeri ilişkiler konuları, ele alınmaktadır.

1.4.1. İşin Niteliği

Bir örgüt çalışmada meydana gelen tatmin düzeyi, örgütte yapılan faaliyetin niteliğine ve bu faaliyetin çalışanlarca nasıl algılandığı ve kabul gördüğüyle ilgilidir (Sarıkaya, 2002:15). Yapılan işin merak uyandırıcı ve zevkli olması, çalışanın merak ve kabiliyetleriyle uyumlu olması, iş tatmin düzeyini olumlu yönde etkileyen en önemli faktörlerdir. Bu konuya etki eden faktörler; “bağımsızlık, çeşitlilik, beceri ve yeteneklerin kullanılabilmesidir” (Altundaş, 2000:43). Temel yeteneğe ve ilgili olunan konuda ihtiyaç duyulan faaliyetlerde çalışan kişilerin, yerine getirdikleri görevlerden daha çok tatmin oldukları düşünülmektedir.

1.4.2. Ücret

Ücret; işletme çalışanları ve eme sahipleri açısından önemli bir konudur. Ücret kavramı, ekonomik yaşamı, politik yaşamı ve sosyal hayatı da etkileyebilen önemli faktörlerden biri olarak görülmektedir. Literatüre bakıldığında Şimşek’e (1997:293) göre ücret, “bir üretim faaliyetine bedensel veya düşünsel çaba harcayarak katkıda bulunan kişiye, emeği karşılığı olarak üretim miktarı, zaman veya başka bir ölçüye göre; belli bir yöntemle hesaplanarak ödenen para” olarak tanımlanmaktadır. Ücret yönetimi de insan kaynakları yönetimi biliminin önemli işlevleri arasında yer almaktadır. İnsan kaynakları alanında sergilenen başarılı bir yönetimin şartlarından biri de, çalışana yeterli ücret ödemeyi gerektirmektedir (Bingöl, 2003:312). Elbette işletme içinde ücret dağılımının adaletli bir şekilde yapılması da önemlidir.

1.4.3. İşyeri Çalışma Koşulları

Çalışma koşullarıyla kastedilen şey, işletmedeki sağlık, güvenlik gibi faktörlerle ilgili çalışma çevresidir. Sektörel çevredeki değişimin hızı, işletme sahiplerinin, çalışanların sağlık, güvenlik gibi koruyucu kapsamda iş ortamı sağlamalarını zorunlu kılmıştır. Bu sayede, işletme sahibi çalışanlara karşı sosyal sorumluluğunu yerine getirmektedir. Ayrıca işletme sahibinin işgücündeki verimliliği artırma amacından kaynaklanabilecek bir durumdur. Bundan dolayı çalışma şartları iyileştirilmekte, kişilerin sağlık ve güvenlik konusunda korunması amacıyla çalışmalar yapılmaktadır. Bingöl’e (2003:454) göre örgüt üyelerinin sağlık ve güvenlikleri konusunda sağlanan koruma işlemi, bireyleri çevresel tehlikelerden koruyan bir örgüt iklimi oluşturma ile gerçekleştirilebilir.

1.4.4. Terfi Fırsatları

Terfi, çalışanın mevcut durumundan bir üst kademeye yükselmesi durumudur. Terfi eden çalışan mevcut konumundaki görevinden çok daha fazla sorumluluğa sahip bir kademeye yükselmektedir. Genel olarak yeni konumunda daha yüksek bir ücret alır. Ayrıca daha ayrıcalıklı, daha geniş yetkiye sahip olma olanağına kavuşur. Çalışanın bu şekilde üst bir pozisyonda görev alması halinde, terfi gerçekleşmiş olur (Bingöl, 2003:440).

Çalışanın örgüt içerisinde daha üst düzey bir konuma getirilmesi çalışanı tatmin etmekte ve daha yüksek derecede güdülenmesini sağlayacaktır. Bu durumda önemli olan ise, çalışanlara yönelik adaletli bir terfi politikası izlenmesidir. Terfi olanağı çalışanlar için kendini geliştirme ve daha fazla sorumluluk alma olanağı doğurmaktadır. Ayrıca çalışanın sosyal statüsünü olumlu yönde değiştirmektedir (Robbins, 2001:82). Örgüt üyeleri, eğer işletmedeki terfi kararlarının adaletli olduğuna inanırlarsa, işlerinden daha yüksek derecede tatmin sağlayacaklardır.

1.4.5. İşyerinde Beşeri İlişkiler

Küreselleşme ve otomasyonun yaygınlaşması neticesinde küçük işletmelerin yerini, büyük ölçekli işletmeler almış, farklı yeteneklere sahip çalışanların aynı işletmede buluşması sağlanmıştır. Ayrıca çok farklı özelliklere sahip insan ile çalışma, yönetim bilimi açısından önemli çalışma alanları ortaya koymaktadır. Beşeri ilişkiler kapsamında ele alınan bu çalışma alanı; işletmelerde örgüt ve çalışanın etkililiğini artırmak amacıyla örgüt üyelerinin nasıl yönetileceği ve kurulan ilişkilerin nasıl olması gerektiği gibi hassas konuları kapsayabilmektedir. Çalışanların duyu ve düşüncelerinin örgüte özel kurallarda birleşmesi, ortak hareket etmesi ile örgüt içinde mutluluk ve iş tatmini de sağlanmış olmaktadır (Sabuncuoğlu, 2001:42). Tatmin, örgüt içinde pozitif insan ilişkileri ile ilgilidir (İşcan ve Timuroğlu, 2007:127). Bundan dolayı bir çalışanın, işini hakkıyla yapması durumunda, örgüt içinde gruba dâhil olmasından kaynaklanabilmektedir. Grup aidiyeti çalışanın iş tatmini sebebi olarak düşünülebilir.

1.5. Örgütsel Adalet ve İş Tatmini İlişkisi

Bireylerin çalıştığı işletme ile kurdukları ilişkilerde, işletmeye sağladıkları katkı ve kişisel kazanımları arasında bir denge oluşturan çalışanın iş tatmin düzeyi büyük olasılıkla yüksek olacaktır. İşletme yöneticileri örgütsel kural ve kalıpları bütün çalışanlara adaletli bir şekilde uygulamalıdır ve çalışanları performans ve başarıları derecelerine göre objektif olarak ödüllendirebilirlerse çalışanların dağıtım ve işlemsel adalet algıları daha yüksek görülebilir. Çalışanların örgütsel adalet algılarının yükselmesi aynı zamanda daha yüksek oranda iş tatmini, örgüte bağlılık sağlayabilmektedir (Yürür, 2008).

Örgütsel adalet algısı ile iş tatmini ilişkisinin araştırıldığı çalışmalar son yıllarda giderek daha çok ilgi görmekte ve bu yönde gerçekleştirilen araştırmaların sayısı artmaktadır. Bu ilişkiyi ortaya koymak adına ortaya konan araştırma bulgularına göre örgütsel adalet algılarının çoğu sektörde iş tatmini düzeyinin güçlü belirleyicisi olduğu ortaya konulmaktadır. Genel itibarıyla literatürde örgütsel adalet algısı ve iş tatmin düzeyi arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu ayrıca yüksek düzeydeki adalet algılarının kişilerin iş tatmin düzeyini artırdığı sonuçları ortaya konulmuştur.

Bireylerin buldukları örgütlere karşı geliştirmiş oldukları algılar ve hisler, iş yaşantılarında birçok davranışlarının şekillenmesine neden olur. Kendilerine karşı adil olunması tüm bireyler tarafından istenilebilecek bir durumdur. Özellikle iş yaşantılarında haksızlıklara uğradığını düşünen bireyler yalnızca iş yaşantılarında değil her alanda etkilenmekte ve motivasyon kaybı yaşayabilmektedirler. Bu bağlamda bireylerin örgütsel adaletle yönelik algıları işe birçok faktörün çok yakın ilişkili olduğu ifade edilmektedir. Bunun ile beraber çalışanların iş tatmin düzeyleri de pek çok çalışmanın ortaya koymuş olduğu üzere örgütsel adalet algıları ile ilişkilidir. Örgütsel adalet algısını belirleyen etmenler ile iş tatminini belirleyen etmenlerin birbirine benzer oluşu bu iki kavram arasındaki ilişki düzeyinin ise

yüksek olmasının nedenlerinden biridir. Bir başka deyişle bireylerde örgütsel adalet algılarını oluşturan etmenler aynı zamanda iş tatmin düzeylerinin de belirlenmesini sağlayabilmektedir.

Üniversite personeli haricinde farklı meslek gruplarında Örgütsel Adalet algısını ve iş tatmin düzeyini inceleyen çalışmalar mevcuttur. Örneğin otomotiv sektöründe faaliyet gösteren 310 çalışan üzerinde yapılan bir çalışmada, sonuç olarak örgütsel adalet algısı ile iş tatmin düzeyi arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığı bulgusuna ulaşılmıştır (Yelboğa 2012:171-182). Farklı bir çalışmada eğitim, mobilya ve tekstil sektöründe faaliyet gösteren firmalardan seçilen 250 kişi üzerinde anket çalışması yapılmış, sonuç olarak Örgütsel adalet boyutlarından olan dağıtımsal adalet algısının diğer faktörlere oranla iş tatmini açısından daha etkili olduğu sonucuna varılmıştır (Yeşil 2012:105-122). Yine hastane çalışanları üzerinde yapılan bir çalışmada, 168 çalışan üzerinde yapılan bir çalışmada, Örgütsel adalet algısı ve iş tatmin düzeyi arasında % 90 üzerinde bir korelasyon olduğu tespit edilmiş, Yalnızca süreç adaleti boyutu ile dağıtım adaleti boyutu arasında %67 oranında düşük sayılabilen bir korelasyon bulunmaktadır (Keklik 2013:143-161).

2. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ VE BULGULAR

2.1. Araştırmanın Amacı ve yöntemi

Bu araştırmanın amacı Üniversitede çalışan akademik ve idari personelin örgütsel adalet algılarını ve iş tatmini düzeylerini ölçmeye yöneliktir. Örgütsel Adalet anlayışının ve İş Tatmini düzeyinin ölçülebilmesi için, İş Tatminini ölçmeye yönelik Minnesota iş doyum ölçeği kullanılmıştır. Örgütsel Adalet algılarının ölçümü içinse Niehoff ve Moorman'ın Örgütsel Adalet Ölçeği Kullanılmıştır. Bu ölçekler “Okul Öncesi Öğretmenlerinin Örgütsel Adalet Algılarının İş Tatmini Düzeylerine Etkisi” isimi yüksek lisans tezinden alınıp üniversite çalışanları için uyarlanmıştır. Örgütsel adalet ve iş tatmin düzeyine yönelik olan ölçeklerin her biri 20 şer sorudan oluşmaktadır ve 5’li likert ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada katılımcıların cinsiyetine, görevine (idari, Akademik), çalışma sürelerine ve sendika üyelik durumların göre örgütsel adalet algısı ve iş tatmin düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını ölçebilmek için varyans analizi kullanılmıştır.

2.2. Araştırmada Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni 2006 yılında kurulan Bozok Üniversitesinde Akademik ve İdari görevde bulunan personeldir. Araştırmanın yapıldığı dönemde üniversitede 544 akademik ve 267 idari Personel olmak üzere toplam 811 kişi görev yapmaktadır. Araştırmanın örneklemini seçilirken kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Araştırma ana kütleli toplam 811 çalışan vardır. Ana kütleli örnekleme alırken $(n=Nt^2 pr/d^2 (N-1)+t^2 pq)$ formülü kullanılabilir (Yıldız vd., 2002:142). Bu formüle göre araştırma örnekleminin 129 olması yeterli görülmektedir.

Araştırmada çalışanlara toplam 168 anket dağıtılmıştır. Bunların 150 tanesi geri dönüş yapmış olup (98 akademik personel ve 52 idari personel) 6 tanesi analize uygun olmadığı (demografik bilgilerdeki eksikliklerden dolayı) için değerlendirme dışı bırakılmıştır. Araştırma verilerinin basıklık çarpıklık ve standart sapma değerlerine bakılmış olup 6 tane anketin standart sapmasının düşük (+2 ve -2 arasında) olduğu için değerlendirme dışı bırakılmıştır. Araştırmada toplam 144 anket değerlendirmeye alınmaktadır.

2.3. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın amacına ve elde edilen verilerin niteliğine uygun olarak uygulanan varyans analizi için aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir.

H₁: Bozok Üniversitesi Çalışanlarının Örgütsel Adalet Algısı Cinsiyete Göre Farklılık Göstermektedir

H₂: Bozok Üniversitesi Çalışanlarının Örgütsel Adalet Algısı Akademik ve İdari Personel Olmalarına Göre Farklılık Göstermektedir

H₃: Bozok Üniversitesi Çalışanlarının Örgütsel Adalet Algısı Üniversitede Çalışma Sürelerine Göre Farklılık Göstermektedir

H₄: Bozok Üniversitesi Çalışanlarının Örgütsel Adalet Algısı Sendika Üyelik Durumuna Göre Farklılık Göstermektedir

H₅: Bozok Üniversitesi Çalışanlarının İş Tatmin Düzeyi Cinsiyete Göre Farklılık Göstermektedir

H₆: Bozok Üniversitesi Çalışanlarının İş Tatmin Düzeyi Akademik ve İdari Personel Olmalarına Göre Farklılık Göstermektedir

H₇: Bozok Üniversitesi Çalışanlarının İş Tatmin Düzeyi Üniversitede Çalışma Sürelerine Göre Farklılık Göstermektedir

H₈: Bozok Üniversitesi Çalışanlarının İş Tatmin Düzeyi Sendika Üyelik Durumuna Göre Farklılık Göstermektedir

2.4. Bulgular

2.4.1. Frekans Analizi

Çalışmada ilk olarak katılımcıların cinsiyet, görev, çalışma süresi ve sendika üyeliği durumlarına göre frekans ve yüzde dağılımı gösterilmektedir.

Tablo 1: Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Frekans	Yüzde
Kadın	52	36,1
Erkek	92	63,9
Toplam	144	100

Tabloda görüldüğü gibi katılımcıların 52 tanesi kadın 92 tanesi ise erkektir. Yüzde olarak ise % 36,1 oranında kadın, %63,9 oranında da erkek katılımcı vardır.

Tablo 2: Katılımcıların Akademik ve İdari Personel Olma Durumu

Akademik / İdari	Frekans	Yüzde
Akademik	97	67,3
İdari	47	32,7
Toplam	144	100

Tablodan çıkan duruma göre katılımcıların 97 tanesi (%67,3) Akademik personel 47 tanesi ise (%32,7) İdari Personeldir.

Tablo 3: Katılımcıların Çalışma Süresine Göre Dağılımı

Çalışma Süresi	Frekans	Yüzde
5 yıldan daha az	79	54,8
6-10 yıl arası	39	27,1
11-15 yıl arası	12	8,5
16-20 yıl arası	7	4,8
20 yıldan daha fazla	7	4,8
Toplam	144	100

Çalışma süresine göre katılımcıların bilgilerine bakıldığında katılımcıların 79 tanesi (%54,8) 5 yıldan az süredir üniversitede çalışmaktadır, 39 kişi (%27,1) 6-10 yıl arası, 12 kişi (%8,5) 11-15 yıl arası, 7 kişi (%4,8) ve 7 kişi de (%4,8) 20 yıldan fazla çalışma süresine sahiptir. İstatistiksel analiz yaparken daha anlamlı sonuçlara ulaşabilmek için az sayıda frekansa sahip olan “11-15 yıl arası”, “16-20 yıl arası” ve “20 yıldan fazla” grubu tek bir grupta toplanarak “11 yıldan fazla” olarak güncellenmektedir.

Tablo 4: Katılımcıların Sendikaya Üye Olma Durumuna Göre Dağılımı

Sendikaya Üyelik Durumu	Frekans	Yüzde
Sendika Üyesi	54	37,5
Sendika Üyesi Değil	90	62,5
Toplam	144	100

Üniversite çalışanlarının sendika üyeliklerine bakıldığında herhangi bir sendikaya üye olan personel sayısı 54 (%37,5) sendikaya üye olmayan ise 90 (%62,5) kişidir.

2.4.2. Güvenilirlik Analizi

Araştırmada alfa (α) modeli güvenilirlik analizi uygulanmıştır.

Tablo 5: Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Ölçekler	Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Standardize Edilmiş Değişkenler	n
Örgütsel Adalet	0,936	0,938	20
İş Tatmini	0,921	0,924	20

Tablo 5'de görüldüğü gibi, Cronbach's Alpha(α) değerlerine bakıldığında Örgütsel adalet ölçeğinin alpha (α) değeri 0,936, İş tatmini ölçeğinin alpha (α) değeri ise 0,921 olarak hesaplanmıştır. Her iki ölçekte alpha (α) değerleri 0.80 ile 1 arasında olduğundan yüksek derecede güvenilir ölçeklerdir (Kalaycı, 2014).

2.4.3. Faktör Analizi

Araştırmada değişken olarak kullanılan iki farklı ölçek mevcuttur. Bundan dolayı her ölçek için ayrı ayrı faktör analizi yapılmıştır. Ölçekler için yapılmış faktör analizlerinin KMO oranları ve Barlett testi sonuçları Tabloda gösterilmiştir.

Tablo 6: Geçerlilik Analizi

Ölçekler	KMO Testi	Barlett Testi
Örgütsel Adalet	0,908	0,00
İş Tatmini Algısı	0,881	0,00

Analize devam edebilme noktasında büyük bir öneme sahip olan KMO oranının %60 ve üzerinde olması beklenmektedir (Sofyalıoğlu ve Kartal, 2011:392). Tablo 6'da bu oran Örgütsel Adalet algısı için %91,3, İş Tatmini Algısı için de %89 olarak hesaplanmaktadır. Barlett testinin de 0,01'den küçük bir anlamlılık değerine sahip olduğu görülmekte ve istatistiksel olarak anlamlı korelasyonlara sahip olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir. Dolayısıyla analize devam edilebilir.

Örgütsel Adalet algısı için yapılmış faktör analizine ilişkin faktör yükleri, toplam varyans içindeki payları ve öz değer sonuçları tabloda gösterilmiştir.

Tablo 7: Örgütsel Adalet Ölçeği Açıklayıcı Faktör Analizi

FAKTÖRLER VE DEĞİŞKENLER	Faktör Yükleri	Varyans %	Öz Değerler
Etkileşimsel Adalet		30,032	5.105
Benimle ilgili kararlar alınırken yöneticilerim bana saygılı davranır ve önem verirler.	0,837		
Benimle ilgili kararlar alınırken yöneticilerim bana nazik ve ilgili davranırlar.	0,830		
Benimle ilgili kararlar alınırken yöneticilerim bana karşı dürüst ve samimidir.	0,817		
Benimle ilgili kararlar alınırken yöneticilerim kişisel ihtiyaçlarıma karşı duyarlıdır.	0,777		
Benimle ilgili kararlar alınırken yöneticilerim bir çalışan olarak haklarımı gözetirler.	0,770		
Benimle ilgili kararlar alınırken yöneticilerim bana akla uygun açıklamalar yaparlar.	0,676		
Yöneticiler çalışanlar ile ilgili kararları vermeden önce eksiksiz bilgi toplarlar.	0,256		
İşlemsel Adalet		28,356	4.820
Yöneticiler aldıkları kararları çalışanlara açıklar ve istendiğinde ek bilgiler de verirler.	0,804		
Yöneticiler okulla ilgili bir karar alınmadan önce bütün çalışanların görüşlerini alırlar.	0,765		
Yöneticilerim benimle ilgili alacağı her kararı bana açıklar.	0,716		
Yöneticilerim benimle ilgili kararları için uygun gerekçeler gösterirler.	0,703		
Okulla ilgili kararlar bunlardan etkilenen tüm çalışanlara ayırım yapılmaksızın uygulanır.	0,669		
Yöneticilerim benimle ilgili kararların doğuracağı sonuçları benimle tartışırlar.	0,616		
Bir bütün olarak değerlendirildiğinde okulumdan elde ettiğim kazancın adil olduğunu düşünüyorum.	0,107		
Ücretimin adil olduğunu düşünüyorum.	-0,046		
Dağıtımsal Adalet		16,168	2.749
İş yükümün adil olduğu kanısındayım.	0,745		
Çalışma programım adildir.	0,739		

İş Tatmini Düzeyi için yapılmış faktör analizine ilişkin faktör yükleri, toplam varyans içindeki payları ve öz değer sonuçları tabloda gösterilmiştir.

Tablo 8: İş Tatmini Ölçeği Açıklayıcı Faktör Analizi

FAKTÖRLER VE DEĞİŞKENLER	Faktör Yükleri	Varyans %	Öz Değerler
İçsel Tatmin		28,916	4,627
Bağımsız çalışma imkânının olması bakımından	0,783		
Terfi imkânının olması yönünden	0,743		
Ara sıra değişik şeyler yapabilme imkânı bakımından	0,733		
Mesleğimi yaparken kendi yöntemlerimi kullanabilme imkânı vermesi açısından	0,727		
Kendi fikir/ kanaatlerimi rahatça kullanma imkânı vermesi yönünden	0,700		
Kendi yeteneklerimle bir şeyler yapabilme şansı vermesi yönünden	0,697		
Yaptığım iş karşılığında duyduğum başarı hissi yönünden	0,589		
Başkaları için bir şeyler yapabildiğimi hissetmem yönünden	0,210		
Bana garantili bir gelecek sağlaması yönünden	0,183		
Dışsal Tatmin		18,638	2,982
Kişileri yönlendirmek için fırsat vermesi yönünden	0,684		
Toplumda saygın bir kişi olma şansını bana vermesi bakımından	0,681		
Yöneticinin karar verme yeteneği bakımından	0,108		
Sistemsel Tatmin		15,316	2,451
Yöneticinin emrindeki kişileri iyi yönetmesi bakımından	0,881		
İşimle ilgili alınan kararların uygulamaya konması yönünden	0,550		
Çalışma şartları yönünden	0,006		
Sosyal Tatmin		8,093	1,295
Çalışma arkadaşlarının birbirleriyle anlaşmaları yönünden	0,684		

2.4.4. Normallik Testine Yönelik Bulgular

Çalışma sonucunda elde edilen verilerin analiz edilebilmesi için normal dağılım gösterip göstermediği test edilmektedir. Araştırma verileri normal dağılıma sahipse parametrik testler, normal dağılıma sahip değilse parametrik olmayan testler yapılmalıdır.

2.4.5. Örgütsel Adalet Ölçeğine Yönelik Normallik Testi

Tablo 9: Örgütsel Adalet Ölçeği Normallik Testi

	Kolmogorov-Smirnov ^a		
	İstatistik	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık
Örgütsel Adalet	0,72	144	0,062

Normallik testi sonucuna göre örgütsel adalet ölçeğine yönelik verilerin normal dağılım sergilediği ($p>0,05$; $p=0,062$) görülmektedir. Dolayısıyla farklılaşmaya yönelik parametrik testler yapılmaya karar verilebilir.

2.4.6. İş Tatmini Ölçeğine Yönelik Normallik Testi

Tablo 10: İş Tatmini Ölçeği Normallik Testi

	Kolmogorov-Smirnov ^a		
	İstatistik	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık
İş Tatmini	0,139	144	0,000

Normallik testi sonucuna göre iş tatmini ölçeğine yönelik verilerin normal dağılım sergilemediği ($p<0,05$; $p=0,00$) görülmüştür. Fakat yalnızca p değerinin dikkate alınması doğru olmayacağından betimsel istatistik tablosu incelenmelidir.

Normallik testi sonucunda incelenen betimsel istatistik tablosunda basıklık ve çarpıklık değerlerinin +2 ve -2 arasında hesaplanması (basıklık: 1,522; 0,401 çarpıklık -0,913; 0,202) verilerin normal dağılıma uygun olduğunu göstermektedir (Tabachnick ve Fidell, 2001). Bundan sonra İş Tatmini ölçeği için kullanılacak analiz yöntemi parametrik testlerin yapılması şeklinde belirlenmektedir.

2.4.7. Farklılaşmaya Yönelik Bulgular

Araştırmada üniversite çalışanlarının Cinsiyet, Yaptığı Görev, Çalışma Süresi ve Sendikaya üye olup olmama durumuna göre parametrik testler yapılmaktadır. Araştırma hipotezlerinin test edilebilmesi için farklılaşmaya yönelik 2 değişkene arasında anlamlı farkı tespit etmek amacıyla bağımsız örneklem t-testi ve ikiden fazla değişken arasında anlamlı farkları tespit etmek amacıyla tek yönlü anova testi uygulanmaktadır.

Tablo 11: Örgütsel Adalet Algısının Cinsiyete Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Cinsiyet	n	Ort.	Ss	t	p
Dağıtım Adalet	Kadın	52	2,94	1,064	-2,495	0,014
	Erkek	92	3,36	0,920		
Etkileşimsel Adalet	Kadın	52	3,07	1,067	-0,995	0,321
	Erkek	92	3,23	0,839		
İşlemsel Adalet	Kadın	52	2,91	0,972	-0,435	0,664
	Erkek	92	2,97	0,753		

Araştırmanın 1. Hipotezini test etmek için örgütsel adalet algısının cinsiyete göre farklılık gösterip göstermemesi durumu tablo 11’de test edilmektedir. Tabloda görüldüğü gibi dağıtım adalet boyutunda kadınlar ve erkeklerin ortalama değerleri arasında %95 güven aralığında istatistiki olarak anlamlı bir fark çıkmaktadır ($p=0,014$, $p<0,05$). Buna karşın etkileşimsel adalet ($p>0,05$) ve işlemsel adalet ($p>0,05$) boyutlarında anlamlı bir farklılık görülmemektedir. Bu durum üniversitede çalışan erkekler ve kadınlar arasında örgütsel adalet algısında farklılaşma tespit edilebildiğini göstermektedir. Dolayısıyla 1. Hipotez kabul edilmektedir.

Tablo 12: Örgütsel Adalet Algısının Görev Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Görev	n	Ort.	Ss	t	p
Dağıtım Adalet	Akademik	97	3,28	0,981	1,158	0,249
	İdari	47	3,07	1,01		
Etkileşimsel Adalet	Akademik	97	3,14	,0937	-0,733	0,465
	İdari	47	3,26	0,913		
İşlemsel Sorumluluk	Akademik	97	2,98	0,756	0,693	0,489
	İdari	47	2,89	0,789		

Araştırmanın 2. Hipotezini test etmek için örgütsel adalet algısının çalışma statüsüne göre farklılık gösterip göstermemesi durumu tablo 12’de test edilmektedir. Tabloda görüldüğü gibi dağıtım adalet ($p>0,05$), etkileşimsel adalet ($p>0,05$) ve işlemsel adalet ($p>0,05$) boyutlarında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık görülmemektedir. Bu durum üniversitede çalışan akademik ve idari personel arasında örgütsel adalet algısına yönelik bir farklılaşma tespit edilemediğini göstermektedir. Dolayısıyla 2. Hipotez reddedilmektedir.

Tablo 13: Örgütsel Adalet Algısının Çalışma Süresine Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Çalışma Süresi	n	Ort.	Ss	F	p	Fark
Dağıtım Adalet	5 yıl ve daha az	79	3,17	0,957	1,129	0,326	-
	6-10 yıl arası	39	3,39	0,961			
	11 yıl ve daha fazla	26	3,03	1,131			
Etkileşimsel Adalet	5 yıl ve daha az	79	3,21	0,961	0,258	0,773	-
	6-10 yıl arası	39	3,22	0,853			
	11 yıl ve daha fazla	26	3,06	0,959			
İşlemsel Adalet	5 yıl ve daha az	79	2,89	0,757	0,381	0,684	-
	6-10 yıl arası	39	3,01	0,664			
	11 yıl ve daha fazla	26	3,02	0,934			

Araştırmanın 3. Hipotezini test etmek için örgütsel adalet algısının çalışma süresine göre farklılık gösterip göstermemesi durumu tablo 13’te test edilmektedir. Tabloda görüldüğü gibi dağıtım adalet ($p>0,05$), etkileşimsel adalet ($p>0,05$) ve işlemsel adalet ($p>0,05$) boyutlarında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık görülmemektedir. Bu durum üniversitede çalışan personelin çalışma süresi

bakımından örgütsel adalet algısına yönelik bir farklılaşma tespit edilemediğini göstermektedir. Dolayısıyla 3. Hipotez reddedilmektedir.

Tablo 14: Örgütsel Adalet Algısının Sendikaya Üyeliğine Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Sendika	n	Ort.	Ss	t	p
Dağıtımsal Adalet	Üye	54	3,29	0,929	0,790	0,431
	Üye Değil	90	3,16	1,029		
Etkileşimsel Adalet	Üye	54	3,17	0,765	-0,104	0,917
	Üye Değil	90	3,19	1,017		
Etik Sorumluluk	Üye	54	2,87	0,656	-0,887	0,377
	Üye Değil	90	2,99	0,825		

Araştırmanın 4. Hipotezini test etmek için örgütsel adalet algısının sendika üyeliği durumuna göre farklılık gösterip göstermemesi durumu tablo 14’de test edilmektedir. Tabloda görüldüğü gibi dağıtımsal adalet ($p>0,05$), etkileşimsel adalet ($p>0,05$) ve işlemsel adalet ($p>0,05$) boyutlarında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık görülmemektedir. Bu durum üniversitede çalışan personelin sendikaya üye olup olmaması bakımından örgütsel adalet algısına yönelik bir farklılaşma tespit edilemediğini göstermektedir. Dolayısıyla 4. Hipotez reddedilmektedir.

Tablo 15: İş Tatmin Düzeyinin Cinsiyete Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Cinsiyet	n	Ort.	Ss	t	p
İçsel Tatmin	Kadın	54	3,79	0,685	0,645	0,520
	Erkek	90	3,71	0,745		
Dışsal tatmin	Kadın	54	3,68	0,715	0,203	0,840
	Erkek	90	3,65	0,756		
Sistemsel Tatmin	Kadın	54	3,33	0,645	-0,819	0,414
	Erkek	90	3,44	0,759		
Sosyal Tatmin	Kadın	54	3,25	1,152	-1,469	0,144
	Erkek	90	3,53	1,083		

Araştırmanın 5. Hipotezini test etmek için iş tatmin düzeyinin cinsiyete göre farklılık gösterip göstermemesi durumu tablo 15’te test edilmektedir. Tabloda görüldüğü gibi içsel tatmin ($p>0,05$), dışsal tatmin ($p>0,05$), sistemsel tatmin ($p>0,05$) ve sosyal tatmin ($p>0,05$) boyutlarında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık görülmemektedir. Bu durum üniversitede çalışan personelin kadın veya erkek olması durumunda iş tatmin düzeyine yönelik bir farklılaşma tespit edilemediğini göstermektedir. Dolayısıyla 5. Hipotez reddedilmektedir.

Tablo 16: İş Tatmin Düzeyinin Görev Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Görev	n	Ort.	Ss	t	p
İçsel Tatmin	Akademik	97	4,00	0,497	6,106	0,000
	İdari	47	3,20	0,822		
Dışsal tatmin	Akademik	97	3,84	0,565	3,646	0,001
	İdari	47	3,31	0,916		
Sistemsel Tatmin	Akademik	97	3,44	0,066	1,001	0,318
	İdari	47	3,31	0,123		
Sosyal Tatmin	Akademik	97	3,35	0,114	-1,242	0,216
	İdari	47	3,59	0,157		

Araştırmanın 6. Hipotezini test etmek için iş tatmin düzeyinin çalışma statüsüne göre farklılık gösterip göstermemesi durumu tablo 16’da test edilmektedir. Tabloda görüldüğü gibi içsel tatmin ($p=0,000$, $p<0,05$) ve dışsal tatmin ($p=0,001$, $p<0,05$) boyutlarında akademik ve idari personel arasında %95 güven aralığında istatistiki bakımdan anlamlı bir fark bulunmaktadır. Akademik personelin hem içsel tatmin hem de dışsal tatmin düzeylerinin idari personele göre anlamlı derecede daha fazla olduğu görülmektedir.

Bu durumun çok farklı nedenleri olabilmektedir. Akademik personelin özlük hakları, kariyer olanakları ve sosyal statü bakımından idari personele göre daha avantajlı olması iş tatmini konusunda

bu farklılığı oluşturabilmektedir. Buna karşın sistemsel tatmin ($p>0,05$) ve sosyal tatmin ($p>0,05$) boyutlarında akademik ve idari personel arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık görülmektedir. Bu durum üniversitede çalışan akademik ve idari personel arasında iş tatmin düzeyine yönelik bir farklılaşma tespit edilebildiğini göstermektedir. Dolayısıyla 6. Hipotez kabul edilmektedir.

Tablo 17: İş Tatmin Düzeyinin Çalışma Süresine Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Çalışma Süresi	n	Ort.	Ss	F	p	Fark
İçsel Tatmin	5 yıl ve daha az	79	3,69	0,780	0,621	0,539	-
	6-10 yıl arası	39	3,75	0,627			
	11 yıl ve daha fazla	26	3,87	0,681			
Dışsal Tatmin	5 yıl ve daha az	79	3,65	0,783	0,884	0,416	-
	6-10 yıl arası	39	3,59	0,723			
	11 yıl ve daha fazla	26	3,83	0,613			
Sistemsel Tatmin	5 yıl ve daha az	79	3,33	0,733	0,916	0,402	-
	6-10 yıl arası	39	3,47	0,581			
	11 yıl ve daha fazla	26	3,52	0,854			
Sosyal Tatmin	5 yıl ve daha az	79	3,27	1,239	1,674	0,191	-
	6-10 yıl arası	39	3,64	0,986			
	11 yıl ve daha fazla	26	3,57	0,808			

Araştırmanın 7. Hipotezini test etmek için iş tatmin düzeyinin çalışma süresine göre farklılık gösterip göstermemesi durumu tablo 17’te test edilmektedir. Tabloda görüldüğü gibi içsel tatmin ($p>0,05$), dışsal tatmin ($p>0,05$), sistemsel tatmin ($p>0,05$) ve sosyal tatmin ($p>0,05$) boyutlarında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık görülmektedir. Bu durum üniversitede çalışan personelin çalışma süresi bakımından iş tatmin düzeylerinde bir farklılaşma tespit edilemediğini göstermektedir. Dolayısıyla 7. Hipotez reddedilmektedir.

Tablo 18: İş Tatmin Düzeyinin Sendika Üyelğine Göre Farklılaşma Durumu

Boyutlar	Sendika	n	Ort.	Ss	t	p
İçsel Tatmin	Üye	54	3,50	0,771	-3,044	0,003
	Üye Değil	90	3,88	0,656		
Dışsal tatmin	Üye	54	3,45	0,799	-2,732	0,007
	Üye Değil	90	3,79	0,673		
Sistemsel Tatmin	Üye	54	3,34	0,740	-0,767	0,444
	Üye Değil	90	3,44	0,708		
Sosyal Tatmin	Üye	54	3,59	0,961	1,430	0,155
	Üye Değil	90	3,33	1,189		

Araştırmanın 8. Hipotezini test etmek için iş tatmin düzeyinin sendika üyeliğine göre farklılık gösterip göstermemesi durumu tablo 18’de test edilmektedir. Tabloda görüldüğü gibi içsel tatmin ($p=0,003$, $p<0,05$) ve dışsal tatmin ($p=0,007$, $p<0,05$) boyutlarında sendikaya üye olan ve olmayan personel arasında %95 güven aralığında istatistiki bakımdan anlamlı bir fark bulunmaktadır. Sendika üyesi olmayan personelin hem içsel tatmin hem de dışsal tatmin düzeylerinin sendika üyesi personele göre anlamlı derecede daha fazla olduğu görülmektedir.

Bu durumun nedeni sendika üyesi personelin daha fazla beklentiye girmesi ve sendika üyesi olmanın verdiği özgüvenle işyerinde daha verimli olacağına inanmasından kaynaklanmaktadır. Oysa kamu kurumlarında sendika üyesi olma veya olmama durumunda sosyal haklar ve iş güvencesi bakımından bir fark olmadığından sendika üyesi olmayanların iş tatmin düzeyinin daha yüksek olması normal bir sonuç olarak görülebilir. İş tatmininin diğer boyutları olan sistemsel tatmin ($p>0,05$) ve sosyal tatmin ($p>0,05$) boyutlarında sendikaya üye olan ve olmayan personel arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık görülmektedir. Bu durum üniversitede çalışan sendikaya üye olan ve olmayan personel arasında iş tatmin düzeyine yönelik bir farklılaşma tespit edilebildiğini göstermektedir. Dolayısıyla 8. Hipotez kabul edilmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Üniversitede çalışan personel üzerine yapılan bu araştırmada çalışanların Örgütsel Adalet algıları ve İş Tatmin Düzeyleri ölçülmeye çalışılmış ayrıca hangi durumlarda örgütsel adalet algısının ve iş tatmin düzeyinin farklılık gösterdiği konusunda tespitler yapılmıştır.

Yapılan çalışmada üniversite çalışanlarının örgütsel adalet ve iş tatmini düzeyleri çalışanların cinsiyet, akademik veya idari görev yapması durumu, çalışma süresi ve sendika üyelik durumu olarak 4 kategoride incelenmiştir.

Yapılan analizler sonucunda cinsiyetin örgütsel adalet algısı konusunda bir belirleyici olduğu devlet üniversitesinde çalışan erkeklerin kadınlardan daha yüksek bir örgütsel adalet algısına sahip olduklarını görülmektedir. Bu durum günümüzde kadınların hiyerarşinin her kademesinde yer alabildiği düşünüldüğünde üniversiteler açısından üzerinde durulması gereken bir sorundur. Kadınların örgütsel adalet algısının düşük olmasının nedenleri daha verimli bir akademik hayat için daha geniş kapsamlı bir çalışma ile araştırılabilir. Üniversitede çalışan kadınlara daha fazla idari görev verilmesi ve bazı konularda pozitif ayrımcılık yapılması ile söz konusu farklılık ortadan kaldırılabilir. Araştırmada iş tatmin düzeyinde cinsiyetin kişiler arasında anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Bu durum üniversitede çalışan kadın ve erkeklerin eşit özlük haklarına sahip olmalarının bir sonucu olarak görülebilir.

Kişilerin üniversitede akademik veya idari personel olarak çalışması durumu ile ilgili sonuçlara bakıldığında, örgütsel adalet algısı bakımından bir farklılık tespit edilmemektedir fakat iş tatmin düzeyi bakımından akademik personel idari personele göre anlamlı düzeyde daha yüksek ortalamaya sahiptir. Bunun nedeni akademik personelin daha yüksek kariyer ve özlük haklarına sahip olması gösterilebilir.

Üniversite çalışanlarının çalışma süresinin farklı olması hem örgütsel adalet algısında hem de iş tatmin düzeyinde anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Dolayısıyla çalışan personel ister eski çalışan olsun ister yeni çalışan olsun eşit seviyede örgütsel adalet algısı ve iş tatmin düzeyine sahiptir. Bu sonuç üniversitelerde uzun süreli çalışma sonucunda tükenmişlik ve iş doyumunu konusunda bir problemin olmadığını göstermektedir. Çalışanlar uzun zaman çalışsa da güdülenmeleri kaybolmamaktadır.

Son olarak üniversite çalışanlarının sendikaya üye olma durumuna göre değerlendirme yapılmış ve sendikaya üye olup olmama durumunun örgütsel adalet algısı konusunda anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiş buna karşın sendikaya üyelik durumunun iş tatmin düzeyi algısı konusunda farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Analiz sonuçlarında sendikaya üye olmayan çalışanların sendika üyelerine göre daha üst düzeyde bir iş tatminlerinin olduğu bulgusuna ulaşılmaktadır.

İleride yapılacak olan araştırmalarda benzer bir çalışmanın özel üniversite kapsamında yapılması tavsiye edilmektedir. Bu şekilde kamu ve özel üniversitelerin bir karşılaştırması yapılabilir. Özellikle özel sektörde daha etkin olan sendika üyeliği durumunda özel üniversiteler bünyesinde daha farklı sonuçlar çıkabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Altundaş, O. (2000). Poliste Stres ve İş Tatmini, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Aşan, Ö., ve Erenler, E. (2008). "İş Tatmini ve Yaşam Tatmini İlişkisi", Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, 13(2), 203-216.
- Bakan, İ. (2011). Örgütsel Bağlılık, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Bilsel, M. A. (2013). Örgütsel Adalet Algısının Banka Çalışanlarının Performans ve Motivasyonlarına etkisi: Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara.
- Bingöl, D. (2003). İnsan Kaynakları Yönetimi, İstanbul: Beta Yayıncılık, 5. Baskı.

- Chan, M. (2000). "Organizational Justice Theories and Landmark Cases", *The International Journal of Organizational Analysis*, 8(1), 68-88.
- Cropanzano, R., Bowen, D. E., ve Gilliland, S. W. (2007). "The Management of Organizational Justice", *Academy of Management Perspectives*, 21(4), 24-48.
- Çakar, D. ve Yıldız S. (2009). Örgütsel Adaletin İş Tatmini Üzerindeki Etkisi: "Algılanan Örgütsel Destek Bir Ara Değişken mi?", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(28), 068-090.
- Çakmak, K. (2005). Performans Değerlendirme Sistemlerinde Örgütsel Adalet Algısı ve Bir Örnek Olay Çalışması, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul.
- DeConinck, J.B. ve Stilwell, D. C. (2004). "Incorporating organizational justice, role states, pay satisfaction and supervisor satisfaction in a model of turnover intentions", *Journal of Business Research*, 57(3), 225-231.
- Doğan, H., (2002). "İşgörenlerin adalet algılamalarında örgüt içi iletişim ve prosedürel bilgilen-dirmenin rolü", *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 2(2), 78
- Gül, H., Oktay, E., ve Gökçe, H. (2008). "İş Tatmini, Stres, Örgütsel Bağlılık, İşten Ayrılma Niyeti ve Performans Arasındaki İlişkiler: Sağlık Sektöründe Bir Uygulama", *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 1-11.
- İşcan, Ö.F. ve Timuroğlu, K. (2007). "Örgüt Kültürünün İş Tatmini Üzerindeki Etkisi ve Bir Uygulama", *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 21 (1), 119-136.
- Karademir, T. ve Çoban B. (2010). "Sporun Yönetel Yapısında Örgütsel Adalet Kuramına Bakış", *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 4(1), 48-62.
- Karaeminoğulları, A. (2006). Öğretim Elemanlarının Örgütsel Adalet Algıları ile Sergiledikleri Üretkenliğe Aykırı Davranışlar Arasındaki İlişki ve Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaman, F. ve Altunoğlu, A. E. (2007). "Kamu üniversiteleri öğretim elemanlarının iş tatmini düzeyini etkileyen faktörler", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 14(1), 109-120.
- Keklik, B. (2013). "Örgütsel Adalet Algılamalarının İş Tatminine Etkisi: Hastane Çalışanları Üzerinde Bir Araştırma", *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 18(2), 143-161.
- Koyuncu, S.C. (2015). "Örgütsel Davranış Alanında Odaklanılan Konular ve Kullanılan Yöntemler", *İş ve İnsan Dergisi*, (2), 127-135.
- Özdevecioğlu, M. (2003). "Algılanan Örgütsel Adaletin Bireylerarası Saldırgan Davranışlar Üzerindeki Etkilerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma", *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, (21), 77-96.
- Robbins, S. P. ve Judge, T. A. (2013) *Organizational Behavior*, İ. Erdem (Çev.), Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Robbins, S. (2001). *Organizational Behavior*. 9th Edition, Prentice-Hall, New Jersey.
- Sabuncuoğlu, Z. ve Tokol, T. (2001). *İşletme*, Bursa: Ezgi Yayınevi.
- Sarıkaya, M. (2002). "İşletmelerin Spor Kulübü Kurmalarının İş Tatmini Üzerine Etkisi", Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi SBE.
- Sofyahoğlu, Ç. ve Kartal, B. (2011). Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz Teknikleri, A. Şahin ve B. Kartal (Ed.), Pazarlama Araştırması, İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Şimşek, M. (2002). *Yönetim ve Organizasyon*, Konya: Eğitim Kitabevi.
- Şimşek, Ş. (1997). *Yönetim ve Organizasyon*, Konya: Damla Matbaası, 2. Baskı.
- Taşkıran, E. (2011). *Liderlik ve Örgütsel Sessizlik Arasındaki Etkileşim, Örgütsel Adaletin Rolü*, İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Üngüren, E. ve Cengiz, F. (2009). "İş Tatmini ve Örgütsel Çatışma Yönetimi Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi: Konaklama İşletmeleri Üzerindeki Bir Araştırma", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(27), 36-56
- Yavuz, S. (2010). Örgütsel Adalet Algısının İş Tatminine Etkisi Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yelboğa, A. (2012). "Örgütsel Adalet ile İş Doyumu İlişkisi: Ampirik Bir Çalışma", *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 12(2), 171-182.
- Yeşil, S. (2012). "Örgütsel Adalet ve İş Tatmini Üzerine Bir Alan Çalışması", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi* 2(1), 105-122.
- Yürür, S. (2008). "Örgütsel Adalet ile İş Tatmini ve Çalışanların Bireysel Özellikleri Arasındaki İlişkilerin Analizine Yönelik Bir Araştırma", *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 13(2), 295-312.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

YÖRESEL YEMEKLERİN YIYECEK İÇECEK İŞLETMELERİNDE KULLANIM DURUMU: ISPARTA İNCELEMESİ

Gürkan KALKAN*

Mehmet Anıl KÜÇÜKYAMAN**

ÖZET

Araştırma somut olmayan kültürel miraslar arasında gösterilen yöresel yemeklerin halen kullanım durumları üzerine yapılmıştır. Araştırmaya konu olan Isparta yöresel yemek reçetelerine ulaşılmış ve kültürün bir parçası olan bu yemeklerin günümüze ulaşılabilirliği irdelenmiştir. İç turizm ve dış turizm hareketlilik alanında olan Isparta iline gelen turistlere kültürel mirasın bir parçası olan ve güçlü çekim özelliği ile bilinen yöresel yemeklere yiyecek içecek hizmetlerinde ulaşım ulaşılamadığı üzerine araştırma yapılmıştır. Yapılan nitel araştırma yönetimi sonucunda yiyecek içecek işletmeleri menülerinde sınırlı sayıda yöresel yemek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ürün tercih edilebilirliği açısından değerlendirilen menülerde daha güçlü sunumlarla hem var olan mirasın sürdürülebilirliği hem de destinasyon alanı özelliklerini güçlü kılma adına yöresel yemeklere daha fazla alanın ayrılması gerekliliği önerisi sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yöresel Yemekler, Sürdürülebilirlik, Kültürel Miras, Destinasyon, Turizm

JEL Sınıflandırma Kodları: L82, L83

USAGE STATUS OF LOCAL FOOD IN FOOD AND BEVERAGE ENTERPRISES: ISPARTA REVIEW

ABSTRACT

The research has been carried out on the current usage of local dishes shown among the intangible cultural heritages. Isparta local recipes, which are the subject of the research, were reached and the availability of these dishes, which are a part of the culture, was examined. As a result of the qualitative research conducted, it was concluded that the local dishes, which are part of the cultural heritage of Isparta province, which is in the area of domestic tourism and foreign tourism, and which are known with their strong attraction, are limited in the menus of food and beverage businesses. With stronger presentations in the menus evaluated in terms of product preference, the suggestion that more space should be allocated for local dishes in order to strengthen both the sustainability of the existing heritage and the destination area features.

Keywords: Local Dishes, Sustainability, Cultural Heritage, Destination, Tourism

JEL Classification Codes: L82, L83

* Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Isparta Meslek Yüksekokulu, Otel Lokanta ve İkram Hizmetleri, Dr.Öğr.Üyesi, gurkan@isparta.edu.tr

** Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Isparta Meslek Yüksekokulu, Otel Lokanta ve İkram Hizmetleri, Öğr.Gör., mehmetanilkucukyaman@isparta.edu.tr

GİRİŞ

Turizm sektörü, ülkeler için ekonomik anlamda birçok sektörü besleyen değerli bir alan olarak kabul edilmiştir. Sektörün farklı disiplinler ile etkileşim halinde olması onu güçlü kılmakta ve insanların bakış açısını olumlu yönde etkilemektedir. Bu güçlü sektörden gelir elde etmek isteyen bölgeler kültürel anlamda güçlü yönlerini tanıtmaya ve destinasyonun bir parçası haline alması için çalışmaktadır. Dünya genelinde destinasyonlara konu olan ürün çeşitlilikleri turizm faaliyetlerin yürütülmesi adına yapılmaktadır. Destinasyonları birbirinden farklı kılan unsurların başında gastronomik unsurlar gelmektedir. Turizmin temel ve güçlü sermayesi haline olan gastronomi özellikle yöresel yemekler ile ürün farklılaştırmasına gidebilmektedir (Zağralı ve Akbaba, 2015:6634).

Yöresel kültürün ayrılmaz ve değiştirilemez bir parçası (Lopez-Guzman ve Canizares-Sanchez, 2012:64) olan yemekler geçmişten günümüze değerler taşımaktadır. Kültürel değeri olan yemekler aynı zamanda bulunduğu coğrafyayı tanıtan bir araçtır (Bertela, 2011:357). Hikayeleri ile de bilinen yöresel yemekler tüketildiği bölge veya yörelerin tanıtım elçisi görevini üstlenmektedir. Tüketildiği bölgenin ölüm, sevinç, doğum, eğlence vb. anları ile konumlandırılan yemekler aynı zamanda insanların özel anlarının şahidi görevini yerine getirmektedir. Bu özelliklerinden dolayı yöresel yemekler sayesinde tüketildiği alan ile ilgili detaylı bilgilere ulaşmak mümkündür (Güldemir ve Işık, 2011: 151). Tüketildiği coğrafyadan unsurlar taşıyan yemekler turizm açısından güçlü destinasyon kalemleri oluşturulmasında önemli rol oynamaktadır. Turistlerin seyahat rotalarının oluşturulması (Özleyen ve Tepecik, 2017:140) esnasında başı çeken unsurlar arasında yer alan yemekler günümüzde güçlü destinasyonların çekicilik unsuru haline almıştır. Özellikle kırsal turizm hareketinin neredeyse büyük bölümü bölgesel yemeklere dayanmakta olup bu turizm hareketliliğinde önemli bir alanı teşkil etmektedir (Kızılırmak vd., 2014:75). Isparta odaklı gerçekleşen turizm hareketliliklerinde yöre yemeklerinin gelen misafirlere yiyecek işletmeleri tarafından sunulup sunulmadığı araştırılmıştır. Bu kapsamda bu alanda hizmet veren işletme menüleri incelenmiş, yöneticilerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

1.YÖRESEL YEMEK KAVRAMI

Yemekler tarih boyunca insanlığın bir parçası olarak nesiller boyu taşınmış değerler olarak bilinmektedir. İnsanlığın her döneminde farklı isim ve reçetelerle kullanılmış ve tüketilmiştir. Hayatın her anına şahitlik eden yemekler yaşamın bir parçası haline almıştır. Sadece karın doyurma ötesinde tüm özel günlerin bir parçası olarak tüketilmiştir. İnsanların geçmişinden itibaren günümüze kadar taşınan birçok yemek reçetesine ulaşmak mümkündür. Ancak diğer yemeklere göre yöresel yemekler taşıdıkları kültürel izler nedeniyle farklılık arz etmektedir. (Hatipoğlu, vd. 2013:8). Yemek reçetelerinde geçmişten günümüze kadar gelen izler bulmak mümkündür. Anadolu coğrafyasında farklı medeniyetlerin yaşamış olması yemek kültürünün zenginleşmesinde önemli etkenler arasındadır (Kalkan ve Çetin, 2019). Birçok medeniyete ev sahipliği yapan Anadolu üzerinde barındırdığı tüm milletlerden etkilenmiş ve etkilemiştir. Bu etkilerin en çok görüldüğü yemek reçeteleri sıradan bir tüketim malzemesi olmanın dışında kültüründe bir parçası haline almıştır. Turizme bir bütün halinde turistik ürün oluşturulmasında o bölge ürünleri ile hazırlanmış ve o bölgenin genlerini taşıyan yemekler sunulması alanı turizm açısından güçlü kılan etmenlerdendir.

Yöresel yemekler sosyolojik açıdan da ortak toplum bilincinin oluştuğu anlarda ortak yemek tüketme eğilimine insanları sevk etmektedir. Bu birliktelik toplum olma, bir olma ve ortak hayatı paylaşma anlarının temel öğeleri arasında yemeklerin yer almasını sağlamıştır. Kültür olgusunun temelinde yatan gelenekler arasında yöresel yemeklerin kendisine yer bulduğu söylenebilmektedir. Turizm hareketliliğinde bölgelerin yöresel yemekleri kaynak oluşturması (Şen ve Aktaş, 2017:67) farklı toplum adet ve geleneklerini tanımak amacıyla seyahat eden turistler için cazibe unsuru olarak görülmektedir.

2. ISPARTA MUTFAĞI

Isparta birçok destinasyona ulaşım konusunda merkezi bir noktada yer almaktadır. Bulunduğu konum dolayısı ile sosyal, ekonomik, turizm, tarımsal vb. birçok nitelikte değer kazanmasını sağlamaktadır. Isparta ili turizm hareketliliğine sebep olabilecek birçok niteliği bünyesinde barındırmaktadır. Isparta ili ve Isparta'da yer alan ilçeleri ile birlikte Isparta yöresel mutfak gelişimine katkıları sağlamaktadır. Akdeniz, Ege ve İç Anadolu bölgelerinin tarihi değerlerini de içinde barındıran Isparta tercih edilen destinasyon noktaları arasında yer almaktadır (Durgun, 2006: 90). Zamanla bölge mutfakları birbirine yakın olan destinasyonlardan etkilenecek bölge mutfağı şekillenmiştir. Isparta mutfağının şekillenmesinde iklim koşulları ve coğrafi şartlarının etkisi bulunmaktadır (Şengül ve Türkay, 2017: 44). Isparta ya yakın konumda bulunan destinasyonlar ile beslenme alışkanlıkları ve öğünlerde tüketilen yemek çeşitleri benzerlik gösterebilmektedir. Isparta, Burdur, Antalya illeri ile İç Anadolu mutfak kültürünün zaman zaman benzerlik gösterebilmektedir. Yöre mutfaklarında farklı öğün zamanlarında tarhana, yoğurt, tahıl ürünleri yaygın bir şekilde hazırlanarak tüketilmektedir (Şengül ve Türkay, 2016: 92).

Isparta mutfağında özel gün yemeklerinin lezzetini arttırmak amacı ile bakır pişirme ekipmanlarının kullanımı ve odun ateşinde hazırlık aşaması gerçekleşmektedir. Yörede özel günlerde yemekler odun ateşinde hazırlanarak servis edilmektedir. Isparta ilinde yer alan bireylerin zaman zaman bakır ekipmanlar kullanarak odun ateşinde yemekleri hazırladıkları bilinmektedir (Kalkan, 2019: 6). Zamanla bakır ekipmanların tedarik konusu ve bakımı maliyetli olduğundan dolayı bakır ekipmanlar geçmiş zamanlardaki yaygınlığını koruyamamıştır (Isparta İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2014: 9). Isparta mutfağında Akdeniz bölgesi mutfağına özgü; et yemekleri, tahıl ve sebze yemekleri farklı öğünlerde hazırlanarak servis edilmektedir. Genellikle Isparta mutfağında yöresel mutfaklar kapsamında hazırlanan yemekler; Kabune, Nokul, Çakal Helvası, İrmik Helvası, Tandır, Sazan Dolması, Yalvaç Güllacı, Banak hazırlanmaktadır (Kalkan, 2019: 2). Toplumda kişilerin ekonomik durumu ve beslenme alışkanlıklarına göre ifade edilen yemek çeşitleri farklı öğün zamanlarında hazırlanarak tüketilmektedir. Isparta mutfağında öğün saatlerinde kişilerin beslenme alışkanlıklarına yönelik hazırlanan yöresel yemeklerde kullanılan araçlar arasında; çelik ve alüminyumdan yapılan kazanlar, tabak, pişirme, aysıran, güğüm, kazan, sini, sahan, senit, kepece, leğen, dibek, havan, maşa, sacayağı, sac ve gözer gibi yöresel mutfak araçları ifade edilebilir.

Isparta mutfağı beslenme alışkanlıklarında yörede yaşayan kişilerin koyun veya keçi etini genellikle tüketimi gerçekleştiği için üretim konusunda tüketimi karşılamak amacı ile zaman zaman et tüketimi büyükbaş hayvanlardan karşılanabilmektedir (Isparta İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2014: 9). Isparta yöresel mutfağında yemeklerin hazırlama ve pişirme aşamasında; fırın, ocak, ızgara, tandır ve benzeri araçlar ile uygulanmaktadır. Kişilerin damak tadına göre yemekler közde veya kavurma olarak hazırlanabilmektedir. Isparta mutfağının bazı yörelerinde patates, patlıcan gibi ürünler közlenerek lezzeti artırılarak tüketilmektedir. Çalışmanın devam eden bölümlerinde Isparta ilinin kendine özgü bazı yemekleri, kullanılan malzemeler ve yapıları hakkında bilgiler ifade edilmiştir.

2.1. Isparta Yöresel Mutfak Örnekleri

2.1.1. Kabune

Isparta'da çoğunlukla düğünlerde tüketilen, halk tarafından sevilerek yenen bir pilav yemeğidir. Soğan piyazlık şekilde doğandıktan sonra tuz ve karabiber kullanılarak ovulur. Ocağın çalıştırmadan önce tencereye sıvı yağ dökülür. Ardından hazırlanmış olan soğan harcı üzerine nohut ve et konulur. Ardından yıkanmış olan pirinçler eklenir. Su ile beraber et suyu eklenir. İlk 10 dakika yüksek ateşte pişirme işlemi yapılır. Pilavın tencere içerisindeki suyu çekmesinden sonra ateşin seviyesi düşürülür. Tenceredeki su bitme derecesine geldiğinde, tereyağı farklı bir tencerede eritilip yemeğin üzerine dökülür. Yemeğin içerisindeki su ve buharının alınması amacıyla, tencere üzerine bir peçete serilerek kapağı kapatılır (Isparta İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2014: 135).

2.1.2.Banak

Derin tencerede kaynayan suya, kanı ve sinirleri temizlenmiş et eklenir. Kaynama esnasında suyun üzerine çıkan ve “kef” adı verilen istenmeyen kısım kaşık veya kevgir yardımıyla toplanıp atılır. Isparta yöresindeki profesyonel aşçılar et suyuna tat vermesi için doğranmış soğan koymaktadırlar. Bunun için halka doğranmış soğan karabiber ekilerek biraz bekletildikten sonra kaynamakta olan tencereye pişmeye yakın konur. Biraz kaynadıktan sonra seçilerek atılır. Etler elle ayrılabilir kıvama geldiğinde banak hazır demektir. Diğer tarafta pide lokmalık parçalara kesilerek yayvan bir tabağa tek kat olarak dizilir. Kâfi miktarda suyla birlikte etler bunun üzerine dökülüp dağıtılır. Tercihen üzerine karabiber serpilir. Pide bulunmadığı durumlarda (hane ölçeğinde) dilimlenip kızartılmış bayat ekmek veya kuru yufka da kullanılabilir (Isparta İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2014: 42).

2.1.3.Fırın Kebabı

Isparta Fırın Kebabı, süt kuzusu etinden yapılmaktadır. Böbrek yağları ve kan damarları temizlenen kaburga etleri, şişe takılarak fırın içerisine dik olarak sıralanır. Önceden yakılan meşe odunu fırınında 4 - 5 saat aralığında pişirilir. Pişme esnasında fırın içinde bulunan bakır sahanlardaki su buharlaştırılır. Tuz ya da baharat kullanılmadan pişirilmektedir. Fırından çıkan kızarmış kuzu eti yöreye özgü bakır tabaklarda ince pide ekmeği üzerinde servis yapılır. Fırın Kebabında kullanılacak et, doğal ortamda yetiştirilen, doğal otlarla beslenen hayvanlardan tercih edilmektedir. Fırın Kebabının Isparta'ya özel bir tadı vardır. Merkezde bulunan lokantalarda pişirilmektedir (Isparta İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2014: 51).

2.1.4.Sazan Dolması

Sazan balığının derisi tamamen soyulur, sırtındaki yüzgeç ve kanatları temizlenir. Salça, yağ ve baharatlardan oluşturulan sos balığın içine ve dışına tamamen sürülür. Balık 15 dakika beklemeye bırakılır. Yağ tencerede iyice kızartılır varsa balıktan çıkan havyar, yumurta sarısı rengini alıncaya kadar kızartılır, daha sonra baharatlar, bulgur veya pirinç, çam fıstığı ve kuşüzümü katılarak bir müddet kavrulur, su ilave edilir ve demlenmeye bırakılır. Hazırlanan bu karışım balığın içine iyice doldurulur ve balık iğne iplik yardımı ile dikilir. Fırında 2 saat pişirilir. Üzeri maydanoz, limon ve domatesle süslenerek servis yapılır (Isparta İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2014: 3).

2.1.5.Nokul

Kuru maya ve şeker, 2 su bardağı ılık süt içerisinde eritilir. Un, sıvı yağ, tuz, su ve süt karışımı ile hamur yoğrulur. Yoğrulan hamur 60 dakika kabarmaya bırakılır. Haşhaş ezmesi, tereyağı ve sıvı yağ bir kaptaki karıştırılır. Yoğrulup dinlendirilen hamur, yağlanmış tepsi veya mermer tezgâh üzerine konularak elle açılır. Açılan hamurun içine hazırlanan iç harcı sürülür ve hamur esnetilir. Cevizler esnetilen hamurun üstüne dökülür ve rulo şeklinde sarılır, 3 parmak eninde kesilerek, yağlanmış tepsiye sık bir şekilde döşenir. Üzerine yumurta sarısı sürülür ve 200 derece fırında 45 dakika pişirilir. Dinlendirilerek servis yapılır (Isparta İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2014: 231).

2.1.6.Çakal Helvası

Isparta bölgesine özgü çakal helvasının hazırlanmasında, ilk olarak tencerenin içerisine pekmez ilave edilir. Kaynamaya başladığında haşhaş ilave edilir ve yavaşça karıştırılıp koyu bir kıvama gelene kadar kaynatılır. Kıvamın istenildiği gibi olup olmadığının anlaşılması için, bakır tabağa birkaç damla bu yiyecekte damlatılarak serin bir bölgede yaklaşık olarak 4-5 dakika muhafaza edilir. Kıvamın olup olmadığını anlamak için; bir çekişte bulaşmadan kalkıyorsa uygun anlamına gelmektedir. Kıvamı ayarlandıktan sonra un az miktarlarda dökülerek karıştırılır. Daha sonra ocak kapatılır. Bir tepsiye un dökülür ve ardından pekmezli haşhaş karışımı ufak miktarlarda ilave edilir. Tepsi derin dondurucuda yaklaşık 1-2 saat donması için bekletilir. Beklettikten sonra haşhaş taşının üzerine bir parça helva alıp, çekiç una batırılarak dövme işlemine başlanılır. Haşhaş taneleri ezilip, helva yenilecek kıvama

getirilir. Daha sonra küçük parçalardan parmak şeklinde rulolar yapılarak un ilave edilmiş tabağa sıralanır (Isparta İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2014: 171).

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Isparta il merkezinde yer alan yiyecek içecek işletmeleri ve konaklama tesislerinin menüsünde yöresel yemeklerin durumuna ilişkin araştırma yapılmıştır. Yöresel yemeklerin bölge restoranlarında kullanılma durumu ilişkin il merkezinde yer alan işletmelerinin sahibi veya yöneticilerinin görüşlerini incelemek amacıyla araştırmada nitel araştırma yöntemi uygulanmıştır. Nitel araştırma yöntemleri kapsamında yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırma soruları ile araştırma hakkında bilgi toplanmaktadır. Araştırmaya uygun olacağı düşüncesinden dolayı nitel araştırma veri tekniklerinden görüşme yöntemi uygulanmaktadır (Gürbüz ve Şahin, 2017: 428). Görüşme esnasında katılımcılara yönelik sorular; Erdem, Mızrak ve Kemer, 2018’de hazırlamış oldukları “ Yöresel Yemeklerin Bölge Restoranlarında Kullanılma Durumu: Mengen Örneği” isimli araştırmada yer alan araştırma soruları gerekli izin alınmasından sonra kullanılmıştır. Nitel araştırmada veri toplama tekniklerinden görüşme tekniği uygulanırken açık uçlu soru ifadeleri ile katılımcıların araştırma sorularına yönelik algılarını ortaya çıkarmaktadır (Gürbüz ve Şahin, 2017: 428).

Hazırlanan çalışma soruları dört farklı araştırmacı tarafından incelenmiştir. Düzenlenen görüşme soruları öncelikle pilot çalışma kapsamında görüşme formu, turizm ve otel işletmeciliği ve aşçılık programında görev yapan 2 öğretim görevlisine sunulmuştur. Açıklayıcı ve anlaşılır olması için gerekli düzenlemeler neticesinde görüşme formunun son hali düzenlenmiştir. Görüşme soruları iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; cinsiyet, yaş, eğitim durumu, faaliyet yılı, günlük müşteri kapasitesi ve menüdeki toplam yemek sayısına ilişkin demografik özelliklerin yer aldığı katılımcılara yönelik maddelerden oluşmaktadır. İkinci bölümde yöresel mutfak tanımları, yöresel yemeklerde bulunması gereken özellikler, Isparta’nın yöresel yemeklerini katılımcıların bilme durumu, katılımcıların Isparta’nın yöresel yemeklerine menülerinde yer verme durumları, katılımcıların Isparta’nın yöresel yemeklerine menülerinde yer verme nedenleri ve katılımcıların yöresel mutfakların tanıtımına yönelik ilişkin görüşlerinin kayıt altına alınması hedeflenmektedir. Araştırmanın evren ve örneklemini Isparta’da merkezinde hizmet veren yöresel yiyecek-içecek işletmeleri ve konaklama işletmelerinin sahibi veya yöneticilerinden meydana gelmektedir. Araştırmanın evren, örneklem ve yöntemi belirlendikten sonra Isparta il merkezinde yer alan menülerinde yöresel yiyeceklere yer veren konaklama ve yiyecek-içecek işletmeleri belirlenmiştir. Belirlenen işletmelerin sayısı 3 otel 3 ise restoran olmak üzere 6 olarak kayıt altına alınmıştır. Bir yöresel yiyecek içecek işletmesi hizmeti sağlamadığını belirterek araştırmaya katılmayacağını belirtmiştir. Araştırmaya katılmayı düşünen işletmelerin en uygun olduğu tarih ve saat dilimi planlanmıştır. İşletme yöneticileri veya sahipleri ile oluşturulan randevular doğrultusunda 06 Temmuz- 13 Temmuz 2020 tarihleri arasında yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler kayıt altına alınmıştır. Araştırma kapsamında hazırlanan sorulara ilişkin yanıtlar gönüllülük esasına yönelik araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Görüşmeye başlamadan önce araştırmacı tarafından katılımcılara araştırma hakkında detaylı bilgi aktarılmıştır. Ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmasını işletme sahipleri ve yöneticiler kabul etmemiştir. Katılımcılara yöneltilen sorular notlar halinde kayıt altına alınmıştır. Araştırmada yer alan işletme sahibi ve yöneticiler “R1 ile R5” arasında kısaltmalar ile kayıt altına alınmıştır. Katılımcılar ile gerçekleştirilen görüşmeler 30-35 dakika arasında soruların anlaşılabilirliği ve yanıtlama sürelerine göre farklılık göstermektedir.

Bulgular

Katılımcıların demografik verileri, katılımcıların cinsiyeti, katılımcıların yaşı, katılımcıların öğrenim durumu, katılımcıların yer aldığı işletmenin faaliyet yılı, katılımcıların yer aldığı işletmelerin günlük müşteri kapasitesi, katılımcıların yer aldığı işletmenin menüdeki yemek sayısına ilişkin yanıtları yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcılara Ait Demografik Veriler

Katılımcılar	Cinsiyet	Yaş	Öğrenim Durumu	Faaliyet Yılı	Günlük Müşteri Kapasitesi	Menüdeki Yemek Sayısı
R1	Erkek	42	Lise	2012	70	45
R2	Erkek	29	Yüksek Lisans	2018	300	29
R3	Erkek	31	Doktora	1944	105	24
R4	Erkek	53	Ön lisans	1837	152	27
R5	Kadın	40	Ortaokul	1861	198	43

Araştırmada yer alan katılımcıların demografik verileri Tablo 1’ de işlenen veriler arasındadır. Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların genellikle erkek olduğu tespit edilmiştir. Diğer demografik özellikler sırasıyla incelendiğinde katılımcıların 29-53 yaş arasında olduğu gözlemlenmiştir. Farklı bir demografik özellikler sırasıyla incelendiğinde katılımcıların öğrenim durumu; ortaokul ve doktora arasında cinsiyet, yaş değişkeni gibi farklı durumlara göre çeşitlilik gösterdiği ifade edilebilir. Diğer demografik özellikler sırasıyla incelendiğinde katılımcıların yer aldığı işletmelerin faaliyet yılı 1837-2018 yılları arasında çeşitlilik gösterdiği işlenen veriler arasındadır. Demografik özellikler sırasıyla incelendiğinde katılımcıların yer aldığı işletmelerinin günlük müşteri kapasiteleri; 70 - 300 kişi arasında çeşitlilik göstermektedir. Yeni normal ile birlikte bu sayı kapalı alanlarda değişkenlik gösterebilmektedir. Diğer demografik özellikler sırasıyla incelendiğinde katılımcıların yer aldığı işletmelerinde yer alan yemek sayıları incelendiğinde ise 24 – 45 yemek çeşidinin olduğu ifade edilmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların Yöresel Mutfak İfadeleri

Yöresel mutfak tanımlarında vurgulanan kelimeler	R1	R2	R3	R4	R5	F	%
1: Bölgeye özgü	+		+	+		3	%60
2: Yöreye özgü		+			√	2	%40
Toplam						5	100

Araştırma kapsamında katılımcıların yöresel mutfak tanımlarında vurgulanan kelimelere yönelik ifadeleri Tablo 2’de yer almaktadır. Isparta il merkezinde yer alan yöresel yiyecek içecek işletmelerinde araştırma örneklemini oluşturan katılımcıların yöresel mutfak ifadelerinde bölgeye özgü veya yöreye özgü ifadeleri çeşitlilik göstermiştir. Katılımcıların bazıları benzer yemeklerin bölgenin birçok ilinde sunulduğunu savunurken bazıları aynı teknik ve malzemelerin olmadığını vurgulamıştır. Katılımcılar arasında üç kişi bölgeye özgü kelimesinin yöresel mutfak tanımlarında vurgulanması gerektiğini belirtmiştir. Katılımcılar arasında iki kişi yöreye özgü kelimesinin yöresel mutfak tanımlarında vurgulanması gerektiğini belirtmiştir.

Tablo 3. Katılımcılara Göre Yöresel Yemeklerde Bulunması Gereken Özellikler

Yöresel Yemeklerin Özellikleri	R1	R2	R3	R4	R5	F	%
Başka yerde olmaması	+	+	+	+	+	5	%38,46
Farklı pişirme tekniklerinin kullanılması	+				+	2	%15,38
Kültürel özelliklerin yansıtması	+	+	+	+	+	5	%38,46
Yöreye ait ürün kullanma	+					1	%7,69
Toplam						13	100

Araştırma örnekleminde yer alan katılımcıların; “katılımcılara göre yöresel yemeklerde bulunması gereken özellikler” sorusuna verdikleri ifadeler tablo 3’de ifade edilmiştir. İşlenen veriler incelendiğinde ulaşılan frekans değerleri yorumlanmıştır. Katılımcıların %38,46’sı başka yerde olmaması ve yöresel yemeklerde bulunması gereken özelliklerin kültürel özellikleri yansıtması gerektiğini belirtmiştir. Katılımcıların diğer ifadelerine verdikleri yanıtlar doğrultusunda sırasıyla %15,38’i farklı pişirme tekniklerinin kullanılması, %7,69’u yöreye ait ürün kullanma olarak

belirtmiştir. Katılımcıların belirtmiş olduğu yanıtlar “Yöresel yemeklerde bulunması gereken özelliklere” yönelik ifadeleri olarak kayıt altına alınmıştır.

Tablo 4. Katılımcıların Isparta'nın Yöresel Yemeklerini Bilme Durumu

Isparta Yöresel Yemekleri	R1	R2	R3	R4	R5	F	%
Oğmaç Çorbası			+	+	+	3	6.25
Banak			+	+	+	3	6.25
Bakla baroni				+	+	2	4.16
Fırın kebabı	+	+	+	+	+	5	10.41
Sazan dolması	+				+	2	4.16
Dirgit			+	+	+	3	6.25
Hamursuz			+		+	2	4.16
Su Peltesi			+	+	+	3	6.25
Kabune	+	+	+	+	+	5	10.41
Isparta Şiş	+	+	+	+	+	5	10.41
Gül Şurubu	+	+	+	+	+	5	10.41
Çakal Helvası			+	+	+	3	6.25
Zerde			+	+	+	3	6.25
Üzüm Hoşafı	+		+	+	+	4	8.33
Toplam						48	100

Araştırmada yer alan bir diğer soruda ise Isparta'nın yöresel yemeklerinin neler olduğu sorusu katılımcılara yöneltilmiştir. Katılımcılar Isparta'nın yöresel yemeklerini bilme durumuna göre bilgilerini yansıtmıştır. Yansıtılan ifadeler doğrultusunda Tablo 4 oluşturulmuştur. Tablo 4'de Katılımcıların Isparta'nın Yöresel Yemeklerini Bilme Durumu incelenmiştir. İşletme sahibi veya çalışanların verdikleri yanıtlar çeşitlilik göstermektedir. Bazı yemek ve içecek grupları yoğun olarak katılımcılar tarafından bilinmektedir. Bazı yemekler ve içecekler yöre kimliğini oluşturduğu birçok katılımcı tarafından belirtilmiştir. Yöresel yemeklerinde, yöresel etkinliklerinde, özel günlerinde yaygın olarak hazırladıklarını katılımcılar ifade etmiştir. Isparta il merkezinde yer alan yöresel yiyecek içecek menüsünü tüketicilerine sunan yönetici veya çalışanlara yönelik gerçekleştirilen çalışmada katılımcıların yöresel yemek ve içecekleri bilme durumları sırasıyla ifade edilmiştir. Sırasıyla; katılımcıların %10,40'i Fırın kebabı, Kabune, Isparta şiş, Gül şurubu olarak ifade etmiştir. Diğer sıralama olarak katılımcıların %6,25'i Oğmaç çorbası, Banak, Dirgit, Su peltesi, Çakal helvası, Zerde bilinen yemek ve tatlı olarak belirtilen ifadelerdendir. Sırasıyla; katılımcıların, %4,16'sı Bakla baronesi, Sazan dolması, Hamursuz yemekleri verilen ifadeler arasındadır.

Tablo 5. Isparta'nın Yöresel Yemeklerine Restoran Menülerinde Yer Verme Durumu

Restoranların Menülerinde Yöresel Yemeklere Yer Verme Durumu	R1	R2	R3	R4	R5	F	%
Evet				+	+	2	40
Kısmen	+	+	+			3	60
Hayır							
Toplam						5	100

Araştırma kapsamında yer alan sorulardan bir diğeri; Isparta'nın yöresel yemeklerine restoran menülerinde yer verme durumuna yönelik ifadeler Tablo 5'de belirtilmiştir. Tablo 5'de yer alan ifadelerle yönelik “hayır” ifadesinin belirtilmediği gözlemlenmektedir. Tablo verilerinde incelendiğine göre Isparta'da yiyecek içecek işletmelerinde küçük, orta ve büyük ölçekli işletmelerde kısmen de olsa

yöresel yemeklerine işletmelerinin menülerinde yer verildiği örnekleme yer alan katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Araştırmaya katılanların verdiği cevaplar incelendiğinde “hayır” ifadesini hiçbir katılımcı yanıtlamamıştır. Verilen yanıtlar incelendiğinde % 60’ı “kısmen” ifadesini kullanmıştır. Katılımcıların oranı %40’ı “evet” Isparta’nın yöresel yemeklerine restoran menülerinde yer verme durumu olarak belirtmiştir.

Tablo 6. Restoranların Menülerinde Yöresel Yemeklere Yer Vermeme Nedenleri

Yöresel yemeklere yer vermeme nedenleri	R1	R2	R3	R4	R5	F	%
Anlık üretilmemesi	+	+	+			3	30
Bekletilmenin lezzeti olumsuz etkilemesi	+	+		+		3	30
Bekletilmenin sunuma olumsuz etkisi	+			+	+	3	30
Tercih edilmemesi	+					1	10
Toplam						10	

Araştırma kapsamında yer alan sorulardan bir diğeri; Isparta’nın yöresel restoranların menülerinde yer verme nedenlerine ilişkin ifadeler Tablo 6’da ifade edilmiştir. Tablo 6’da yer alan ifadeler katılımcılara; anlık üretilmemesi, ürünleri bekletmenin lezzeti olumsuz etkilemesi, ürünleri bekletmenin sunum esnasında olumsuz etkilerinin olabileceği ve tercih edilmemesi gibi seçenekler arasından tercih etmeleri istenmektedir. Tablo verilerinde incelendiğine göre Isparta yöresel yiyecek içecek işletmelerinde çeşitli sebeplerden dolayı restoran menülerinde yöresel yemeklere yer vermeme nedenlerini belirtmiştir. İşletme yapısına göre, (küçük, orta ve büyük) ölçekli işletmelerde farklı nedenlerin belirtildiği gözlemlenmiştir. Araştırmaya katılan işyeri sahibi veya çalışanların verdiği cevaplar incelendiğinde “anlık üretilmemesi”, “ürünleri bekletmenin lezzeti olumsuz etkilemesi” “ürünleri bekletmenin sunuma olumsuz etkisi” ifadelerine 9 katılımcı (%30)’u ifadelerini kullanmıştır. Diğer yanıt incelendiğinde %10’u “ürünlerin restoranlarında tercih edilmemesinden dolayı” ifadesini kullanmıştır.

Tablo 7. Katılımcıların Yöresel Mutfakların Tanıtımı İçin Yapılması Gerekenler Faaliyetlere İlişkin Görüşleri

Yöresel mutfakların tanıtımı için yapılması gerekenler	R1	R2	R3	R4	R5	F	%
Festival, fuar, kongre düzenleme	+	+	+	+	+	5	31.25
Kurs ve seminer düzenleme				+		1	6.25
Sahip çıkma	+	+		+		3	18.75
Sosyal medyanın kullanılması	+				+	2	12.5
TV programlarında tanıtım yapma		+	+			2	12.5
Yerel halka ve öğrencilere eğitim verme		+	+	+	+	4	25
Toplam						16	

Yöresel mutfağı tanıtmak amacıyla gerçekleştirilmesi gereken faaliyetler bulunmaktadır. Araştırma kapsamında yapılması planlanan faaliyetler katılımcılara yöneltilmiştir. Çalışmada yer alan nitelikler Isparta Yöresel restoranlarında yer alan katılımcılara yöneltilmiştir. Festival, fuar, kongre düzenleme, Kurs ve seminer düzenleme, Sahip çıkma, Sosyal medyanın kullanılması, TV programlarında tanıtım yapma, Yerel halka ve öğrencilere eğitim verme olarak oluşturulan ifadeler ile katılımcıların görüşleri araştırılmıştır. Araştırma örnekleminde yer alan yöresel işletme sahipleri veya çalışanlarının verdiği yanıtlar incelendiğinde en fazla sırasıyla; Festival, fuar, kongre düzenleme (%31,25), Yerel halka ve öğrencilere eğitim verme (%25), Sahip çıkma (%18,75), sosyal medyanın kullanılması (%12,5)- TV programlarında tanıtım yapma (%12,5), en düşük ifade olarak; kurs ve seminer düzenleme (%6,25) ifadesine katılımcıların tercih ettiği Tablo 7’de ifade edilmiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırma kapsamında Isparta il merkezinde yer alan yöresel yiyecek içecek işletmelerinde yöresel yemeklerin kullanılması durumunun sonuçlarına ulaşılmıştır. Isparta il merkezinde yer alan yöresel yemekleri menülerinde kullanmalarına rağmen bazı işletmelerin üreticiden temin etme konusunda yaşadığı zorluklar nedeni ile ulusal ve/veya uluslararası ürünler kullanarak hizmet sağladığı ifade edilmektedir. Yöresel yemeklerin Isparta il merkezinde yer alan otel restoranları ve yöresel yiyecek içecek işletmeleri menülerinde kullanım durumu, yörenin mutfak kültürünün gelecek kuşaklara aktarımı, yöre kültürünün korunmasına, başka kültürler tarafından tanınması açısından önemli olacağı düşünülmektedir. Araştırma kapsamında ulaşılan sonuçlar incelendiğinde; Katılımcıların genellikle erkek olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların yer aldığı işletmelerinin günlük müşteri kapasiteleri; 70-300 kişi arasında çeşitlilik göstermektedir. Katılımcıların %38,46'sı başka yerde olmaması ve yöresel yemeklerde bulunması gereken özelliklerin kültürel özellikleri yansıtması gerektiğini belirtmiştir. Isparta'nın yöresel yemeklerine restoran menülerinde yer verme durumuna ilişkin katılımcıların kısmen menülerinde yer verdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bireylerin son yıllarda çeşitli sosyo-kültürel değerlerinden dolayı yeme-içme deneyimini farklı yöreleri ziyaret ederek yöresinde deneyimleme isteğinden dolayı yöresel mutfak sunumlarına ilginin arttığı düşünülmektedir.

Yılın her mevsimi birçok alternatif turizm çeşitlerine ev sahipliği yapan Isparta ilini tercih eden yerli veya yabancı ziyaretçilere yöresel mutfak ürünlerinin menülerde yer almasının sağlanması ve menülerde yer almasının artırılması yöre tanınırlığına, tercih edilebilirliğine önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Yöresel yemeklerin menülerde yer alması, farklı kültürler tarafından ziyaretlerin artması yöre ekonomisine destek olacağı ve istihdam oluşturacağı düşüncesini desteklemektedir. Yörede yer alan üreticiler tarafından yöresel ürünlerin yöresel usuller ile üretilmesi, muhafaza edilmesi, dağıtımının yapılması ve kullanımını sağlanmalıdır. Çalışma kapsamında birtakım sınırlılıklar bulunmaktadır. Isparta il merkezinde yer alan yiyecek içecek işletmelerinin menülerinde yöresel yemeklerin bölge restoranlarında kullanılma durumunun genelleme yapılması uygun olmayacaktır. Farklı araştırmacılar tarafından gelecek araştırmalarda farklı araştırma yöntemleri ile farklı bulgular, sonuçlar elde edilebilir. Farklı yöntemlerin uygulanabileceği gibi örneklem farklı konumlarda ve katılımcıların çeşitlendirilmesi ile farklı çalışmalara öncülük edeceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Erdem, Ö., Mızrak, M. ve Kemer, A. K. (2018). "Yöresel Yemeklerin Bölge Restoranlarında Kullanılma Durumu: Mengen Örneği", Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt:3 No:1, ss: 44-61.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2017). "Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri" Felsefe – Yöntem – Analiz, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Hatipoğlu, A., Zengin, B., Batman ve O., Şengül, S. (2013). "Yöresel Yemeklerin, Kırsal Turizm İşletmeleri Menülerinde Kullanım Düzeyleri: Gelveri Örneği", International Journal of Social and Economic Sciences 3 (1): 06-11, 2013
- Kalkan, G., Çetin, A., (2020). "Türkiye'nin Yöresel Lezzetlerine Bakış", SRA Academic Publishing, ISBN:978-605-80062-3-2
- Lopez-Guzman, T. ve Sanchez-Canizares, S. (2012). "Gastronomy, Tourism and Destination Differentiation: A Case Study in Spain" Review of Economics & Finance, 1, 63-72.
- Bertella, G. (2011). "Knowledge in food tourism: the case of Lofoten and Maremma Toscana" Current Issues in Tourism, 14 (4): 355-371
- Durgun, A. (2006). "Bölgesel Kalkınmada Turizmin rolü: Isparta Örneği", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- Şengül, S. ve Türkay, O. (2016). "Akdeniz Mutfak Kültürü Gastronomi Turizmi Bağlamında Değerlendirilmesi", Journal of Tourism and Gastronomy Studies 4 (Special issue1), s: 86-99.
- Isparta İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2014). "Isparta Mutfağı Geleneksel Tatlarımızdan Seçmeler", İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Şengül, S. ve Türkay, O. (2017). "Türkiye'nin Yöresel Mutfakları", Detay Yayıncılık.

- Zağralı, E.ve Akbaba, A. (2015). “Turistlerin Destinasyon Seçiminde Yöresel Yemeklerin Rolü: İzmir Yarımadası’nı Ziyaret Eden Turistlerin Görüşleri Üzerine Bir Araştırma”, Journal of Yasar University, 2015, 10/40, 6633-6644
- Gökdemir, A. (2009). “Mutfak Hizmetleri Yönetimi”, Detay, Yayıncılık, Ankara
- Özleyen, E., Tepeci, M., (2017). “Manisa’da Yöresel Yemeklerin ve Lezzetlerin Turizmin Gelişimine Katkısının Belirlenmesi”, Turizm Akademik Dergisi, 02 (2017) 139-152
- Kızılırmak, İ., Albayrak ve A., Küçükali, S. (2014). “Yöresel Mutfağın Kırsal Turizm İşletmelerinde Uygulanması: Uzungöl Örneği”, International Journal of Social and Economic Sciences 4 (1): 75-83, 2014
- Şen, A. ve Aktaş, N. (2017). “Tüketicilerin Seyahatleri Sırasında Besin Seçimleri, Yöresel Gastronomi Davranışları ve Destinasyon Seçiminde Gastronomi Unsurlarının Rolü: Konya-Karaman Örneği” , KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 19 (32): 65-72, 2017

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

ULUSLARARASI ÖĞRENCİLERİN ALGILADIKLARI SOSYAL DESTEK VE YALNIZLIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ: BİR KARMA YÖNTEM ÇALIŞMASI

Melih SEVER*

Seyhan ÖZDEMİR**

ÖZET

Bu araştırma, uluslararası öğrencilerin sosyal destek ve yalnızlık düzeylerini ve bunlarla ilişkili etmenleri incelemek için karma yöntemde yapılmıştır. Araştırma, karma araştırma desenlerinden yakınsayan paralel karma desende tasarlanmıştır. Nicel veriler; çeşitli fakültelerde eğitim gören, kolayda örneklem seçimiyle ulaşılan, 54 farklı ülkeden gelen 276 öğrenciye yapılan anketlerle toplanmıştır. Nitel araştırmanın bulguları, 9 kadın ve 14 erkek olmak üzere toplam 23 uluslararası lisans öğrencisinin katılımı ile yüz yüze ve tam yapılandırılmış görüşme formlarıyla elde edilmiştir. Araştırma sonunda hem nicel hem de nitel bulgular, uluslararası öğrencilerin yalnızlık düzeylerinin düşük, algılanan sosyal destek düzeylerinin ise yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Öğrencilerin geldikleri bölgelere göre sosyal destek ve yalnızlık ortalama puanları istatistiksel olarak farklılık göstermiştir. Ortadoğu ülkelerinden gelen öğrencilerin diğer ülke gruplarına göre kendilerini daha yalnız hissettiği ve daha az sosyal destek algıladığı bulunmuştur. Ayrıca, Ortadoğu ve Afrika ülkelerinden ülkemize gelen katılımcı öğrencilerin tam yapılandırılmış görüşmelerde ayrımcılık ve dışlanma deneyimleri paylaştıkları görülmüştür. Buna göre Ortadoğu ve Afrika ülkelerinden gelen öğrenciler için farklı kültürlere uyum ve farkındalık çalışmaları ile bu öğrencilere yönelik oryantasyon çalışmaları yapılması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal destek, Yalnızlık, Karma yöntem, Uluslararası öğrenci.

JEL Sınıflandırma Kodları: D91, D23, I23, I24.

EXAMINATION OF PERCEIVED SOCIAL SUPPORT AND LONELINESS LEVELS OF INTERNATIONAL STUDENTS: A MIXED METHODS STUDY

ABSTRACT

This research was conducted in a mixed method to examine the social support and loneliness levels of international students and related factors. The research was designed in a parallel mixed pattern converging from mixed research designs. Quantitative data were collected through questionnaires from 276 students from 54 different countries. The findings of the qualitative research were obtained through face-to-face and fully structured interview forms with the participation of a total of 23 international undergraduate students, 9 women and 14 men. Both quantitative and qualitative findings revealed that international students' loneliness levels are low and their perceived social support levels are high. Social support and loneliness average scores of the students differed statistically according to the regions they came from. Students from Middle Eastern countries feel more alone and perceive less social support than other country groups. In addition, the participants from Middle Eastern and African countries shared their experiences of discrimination and exclusion in fully structured

* Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Dr.Öğr.Üyesi, melihsever@sdu.edu.tr

** Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Araş.Gör.Dr., seyhanozdemir@sdu.edu.tr

interviews. We suggest that students from Middle East and African countries should be supported with psychosocial services and international orientation activities to enhance their adaptation.

Keywords: Social support, Loneliness, Mixed method, International students

JEL Classification Codes: D91, D23, I23, I24.

GİRİŞ

Türkiye'nin yükseköğretimde uluslararasılaşma serüveninin 80'lerden sonra hızlandığını görmek mümkündür. Özellikle verilen burslar ve özel üniversitelerin sayısının artmasından sonra uluslararası öğrenci sayıları da hızla artmıştır. YÖK bilgi sistemine göre 2016-2017 öğretim yılına kayıtlı toplamda 106.479 uluslararası öğrenci Türkiye'de eğitim almaktadır. Bu öğrencilerden sadece 14.870'i Suriye vatandaşıdır (YÖK, 2018).

Literatürde uluslararası öğrencilerin uyum sorunlarını inceleyen nitel ve nicel araştırmalar bulunmakla beraber, Türkiye'de uluslararası öğrencilerin yalnızlık düzeyi ve sosyal destek algılarını araştıran bir çalışmaya henüz rastlanmamıştır. Eğitim almak amacıyla Türkiye'ye gelen öğrencilerin uyum süreçlerini ve sorunlarını ele alan çalışmalar; öğrencilerin akademik yaşamlarına, dil problemlerine ve maddi sorunlarına dikkat çekerken, aynı zamanda ülkeler arasında yaşanan politik gerginlikler ve ön yargı sebebiyle dışlanma yaşayabildiklerini aktarmıştır (Enterieva ve Sezgin, 2016; Bilgili, 2016; Özkan, Acar ve Güvendir, 2015). Yalnızlığın ve kültürel farklılıkların uluslararası öğrencilerin karşılaştığı sorunlardan olduğu belirtilmiş, kadın öğrencilerin sosyal uyumlarının erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu bazı çalışmalarda gösterilmiştir (Özçetin, 2013; Çelik, 2013). Kıroğlu, Kesten ve Elma (2010) yaptıkları nitel çalışmada çoğunlukla Türki Cumhuriyetler'den gelen öğrencilerle görüşmüş ve kültürel benzerliklerden dolayı dışlanma yaşanmadığını belirtmiştir. Ancak kültürel benzerliklerin olmadığı farklı yaşam deneyimlerine sahip bireylerin yabancı kültürde yalnızlık, dışlanma ve ayrımcılıkla ilgili sorunlar yaşadığı gösterilmiştir (Rajapaksa ve Dundes, 2002).

Uluslararası öğrencilerin; yeni kültüre uyum, yalnızlık, sosyal destek gibi konularda yaşadıkları sıkıntıların araştırılması ve bu alanda hizmetler verilmesi tartışılması gereken bir konudur. Türkiyeliler öğrencilerle yapılan bu yönde araştırmalar psikososyal hizmetlerin tasarlanmasında ve yürütülmesinde önemli rol oynamaktadır. Aynı şekilde hızla artan uluslararası öğrencilerin psikososyal yönden araştırılması ve gereken hizmetlerin tasarlanması ihtiyacı doğmaktadır. Genellikle Türki cumhuriyetlerden, Afrika ve Ortadoğu ülkelerinden öğrencilerin Türkiye'de öğrenim gördükleri, çoğu öğrencinin YTB (Yurt Dışı Türkler ve Akraba Toplulukları) bursları ile Türkiye'de eğitim alabildikleri kaydedilmektedir. Bu öğrencilerin maddi imkânlarının kısıtlı olması onlara aynı zamanda psikososyal açıdan da sorunlar yaşatabilmekte ve Türkiye'ye adaptasyon sürecinde yaşanan zorlukların destek alamadan aşılmasını çalışılmasını zorunlu kılmaktadır.

Uluslararası öğrenci payını artırmak isteyen ülkelerin yükseköğretimlerinde uluslararası öğrenci destek birimlerinin yapılandırılması gerekliliği tartışılmıştır (Forbes-Mewett ve Nyland, 2013). Farklı ülkelerdeki üniversitelerde uluslararası öğrenci destek birimleri olduğu, farklı dillerde danışmanlık hizmeti verildiği ve çok kültürlü öğrenci destek hatları kurulduğu görülmektedir. Bunlar arasında barınma servisleri, psikososyal destek servisleri, kütüphane servisleri, yemekhane servisleri, sağlık servisleri, akademik yardım servisleri (çeviri, cv hazırlama, mülakat teknikleri, iş bulma yardımı, makale hazırlama yardımı gibi) sayılabilir (Roberts ve Dunworth, 2012). Bu hizmetlerin kültüre duyarlı ve farklı öğrenim aşamalarındaki öğrencilerin ihtiyaç ve sorunlarına göre yapılandırılması gerektiği de ortadadır.

Uluslararası öğrencilerin Türkiye'de daha nitelikli ve sorunsuz eğitim alabilmeleri ve Türkiye deneyimlerinin geliştirilmesi için öğrencilere rehberlik hizmetlerinin verilmesi ve kültüre duyarlı danışmanlık hizmetlerinin sunulması tartışılmalıdır.

YÖK verilerine göre 2018 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi'nde okumakta olan 1621 uluslararası öğrenci bulunmaktadır. Bu sayıya ön lisans ve lisansüstü programlarda okuyan öğrenciler dâhildir. Öğrencilerin geldikleri ülkelere bakıldığında ise Suriye'den 191, Türkmenistan'dan 425, Azerbaycan'dan 253, Irak'tan 205, Afganistan'dan 110 öğrencinin Süleyman Demirel Üniversitesi'nde eğitim aldığı görülmektedir (Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, 2018). Gittikçe artan sayıda uluslararası öğrencinin eğitim alacağı öngörüsü dikkate alınır ise bu öğrencilerin sorunlarına ilişkin çalışmaların yeterli olmadığı görülmektedir. Bu çalışmanın ana amacı ülkemizde okuyan uluslararası üniversite öğrencilerinin yalnızlık ve sosyal destek algı düzeylerini ölçmektir. Buna göre araştırmanın nitel boyutunda öğrencilere Türkiye'de hangi alanlarda sorun yaşadıkları, özellikle yalnızlık, dışlanma ve ayrımcılık sorunları yaşayıp yaşamadıkları, ayrıca bu sorunları nasıl çözüp çözemedikleri, çözdülerse çözmeyi nasıl başardıkları çözmeyi tercih ettikleri sorulmuştur.

Araştırma Soruları

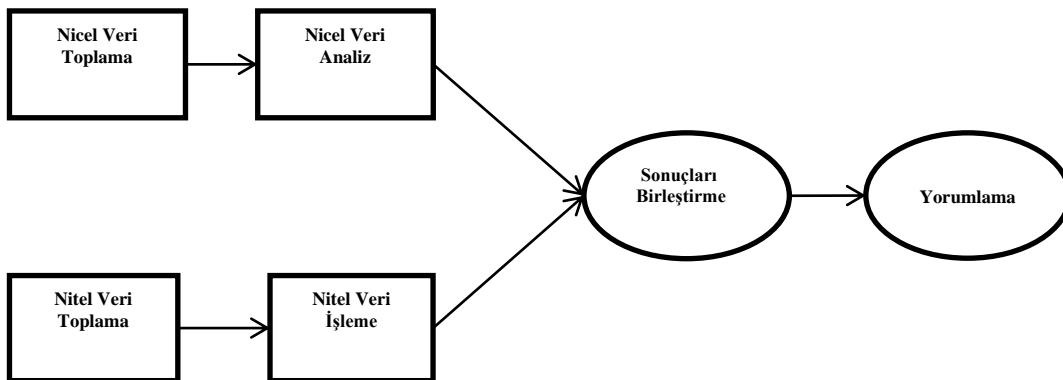
Öğrencilerin cinsiyet, yaş, gelir, medeni durum, fakülte, kalınan yer ve kişi sayısı ve gelinen ülkeye göre yalnızlık ile sosyal destek algıları arasında bir fark var mıdır?

Uluslararası öğrencilerin yalnızlık ile aile, arkadaş ve özel insan desteği alt grubundan oluşan sosyal destek algı düzeyleri nasıldır?

1. YÖNTEM

1.1. Araştırma Tasarımı

Çalışma, hem nitel hem nicel veri toplama ve analiz süreci içeren karma araştırma yöntemle hazırlanmıştır. Karma yöntem desenlerinden *yakınsak paralel desen* seçilmiştir. Bu desenin amacı, araştırma problemini en iyi şekilde anlamak için "aynı konu üzerinde farklı fakat birbirini tamamlayıcı veri toplamaktır (Morse, 1991). Bu desenin seçilmesindeki amaç, nicel yöntemlerle (geniş örneklem boyutu, genelleme) nitel yöntemlerin (küçük örneklem, ayrıntı derinlik) farklılaşan güçleri ve örtüşmeyen zayıflıklarını bir araya getirmektir (Patton, 2014). Bu desende eşit öneme sahip olan nitel ve nicel veriler eş zamanlı olarak toplanmaktadır. Sonrasında ayrı ayrı analiz edilmekte ve son aşamada nicel ve nitel bulgular aralarındaki benzerlik ve farklılıklar açısından kıyaslanıp yorumlanarak araştırmanın ana amacı doğrultusunda daha iyi bir kavrayışa ulaşılmaya çalışılmaktadır (Creswell ve Plano Clark, 2011). Bu desen türünde nicel ve nitel veri toplama süreci ve analizleri eş zamanlı veya birbirine yakın zaman dilimlerinde gerçekleşir. Verilerin bütünleştirilmesi işlemi ise ayrı ayrı toplanan veriler ayrı analiz edilerek sonuçları benzerlik ve farklılığa göre yorumlanır (Fetters, Curry ve Creswell, 2013).

Şekil 1. Yakınsak Paralel Desen Diyagramı

2. ÇALIŞMA I: NİCEL ÇALIŞMA

2.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni öğrencilerden oluşmaktadır. Örneklemi ise Isparta'da Süleyman Demirel Üniversitesi'nde eğitim almakta olan uluslararası lisans öğrencileri oluşturmuştur. Süleyman Demirel Üniversitesi'nde araştırmanın yapıldığı dönemde 91 farklı ülkeden 981 lisans öğrencisi eğitim almaktadır. Çalışmaya katılan 276 kişiden 32 kişi sanal ortam olarak formu doldurmuş, geri kalan 244 kişi ise yüz yüze görüşme yolu ile çalışmaya katılmıştır. Bu çalışmada örnekleme yöntemi olarak kolayda örneklem tekniği seçilmiştir. Araştırmaya ilişkin bilgilendirici elektronik posta üniversitede okuyan tüm uluslararası öğrencilerin elektronik posta adreslerine gönderilmiştir. Ayrıca yüz yüze görüşme ile ulaşılan öğrencilere uluslararası öğrenci festivali sırasında ulaşılmış, sözel onay alındıktan sonra ölçekler uygulanmıştır. Toplam 350 anket uygulanmış ancak 74 anket cevap kalitesinin düşüklüğü (eksik cevaplama, tekrar cevaplar, tam yanıt vermeme, bazı soruları atlama, her soruya aynı yanıtı verme gibi) sebebiyle araştırmaya dâhil edilmemiştir. Sonuç olarak 276 geçerli anket analize tabi tutulmuştur. Üniversite etik kurulundan gerekli izin alınmıştır. Araştırma, Süleyman Demirel Üniversitesi'nin Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 24.06.2020 tarihli ve 92/2 sayılı kararı ile uygun bulunmuştur.

2.2. Nicel Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veri toplama amacıyla görüşme formu ve 2 farklı ölçekten faydalanılmıştır. Bu ölçeklere ilişkin bilgiler aşağıda detaylı şekilde verilmiştir.

Görüşme Formu: Araştırmanın nitel bölümünde katılımcılara demografik bilgilerini içeren form ve tam yapılandırılmış görüşme formunda yer alan 5 soru aynı sırayla yönlendirilmiştir. Araştırmanın nicel tarama modelinde yapılan bölümünde demografik özelliklerin oluşturduğu 10 soruluk bir form, 12 ifadeden oluşan Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (MSPSS), 8 soruluk UCLA Kısa yalnızlık ölçeği verilmiştir.

Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (MSPSS): Zimmet ve diğerleri (1988) tarafından sosyal destek algısının farklı alanlardan öznel değerlendirmesini yapmak amacıyla geliştirilmiştir. Eker ve Arkar (1995) tarafından geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. 12 ifadeden oluşan likert tipi bir ölçek olan Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, *kesinlikle evet* ve *kesinlikle hayır* arasında ifadelerin yer aldığı 1-7 puan arasında her maddeden puan alınan bir ölçektir. Yüksek puan algılanan sosyal desteğin yüksek olduğunu gösterir. Ölçeğin üç alt ölçeği vardır. Bunlar *aile*, *arkadaş* ve *özel kişi* desteği olarak sınıflandırılmıştır. Örnek ifadeler "İhtiyacım olan duygusal yardım ve desteği ailemden (örneğin, annem, babam, eşim, çocuklarım, kardeşlerim) alırım." ve "Sevinç ve kederlerimi paylaşabileceğim arkadaşlarım var." şeklinde verilebilir. Ölçeğin doğrulayıcı faktör analizi sonuçları ise iyi uyum indeksleri arasında yer almaktadır. ($\chi^2/df=2.54$, GFI=0.92, CFI=0.90, RMSEA= .07).

UCLA Yalnızlık Ölçeği Kısa Formu: 20 soruluk uzun versiyonu Russel ve diğerleri (1978) tarafından 20 maddelik 4'lü likert tipi bir ölçek olarak geliştirilen ölçek yalnızlığın değerlendirmesini amaçlamaktadır. Yüksek puan yüksek yalnızlığı ifade eder. Ölçekte bazı maddeler ters kodlanmaktadır. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanmasını Demir (1989) yapmıştır. 8 soruluk kısa ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması Doğan, Çötök ve Tekin (2011) tarafından yapılmıştır. Orijinal ölçekle aynı şekilde 4'lü likert tipinde 8 sorudan oluşmaktadır. *Hiç uygun değil-tamamen uygun* arasında değişen seçeneklerde yüksek puan yalnızlığın yüksek seviyesini ifade etmektedir. Örnek ifadeler "Başvurabileceğim hiç kimse yok." ve "Kendimi dışlanmış hissediyorum." şeklinde verilebilir. Ölçeğin doğrulayıcı faktör analizi ($\chi^2/df=1.79$, GFI=0.93, CFI=0.90, RMSEA= .05) tek boyutlu yapıyı doğrulamaktadır.

Çalışmada, yukarıda tanıtımı yapılan 3 ölçekten oluşan anket formu hazırlanmıştır. Çalışmaya sadece sözel onay veren gönüllü öğrenciler katılmıştır.

2.3. Nicel Veri Analizi

Elde edilen veriler IBM SPSS 25 ve AMOS programlarında analiz edilmiştir. Verilerin analizi, tanımlayıcı istatistikler, bağımsız T testi, Anova testleri ve Pearson korelasyon testi, ile yapılmıştır.

Araştırmanın nicel bulguları, öğrencilerin %44,9'unun 20-22 yaş aralığında ve sadece % 5,4'ünün (15) evli olduğunu bildirmiştir. Ayrıca Türkiye'de kalma sürelerine bakıldığında katılımcıların %48,6'sının 4 yıldan fazla süredir Türkiye'de yaşamakta oldukları görülmektedir. Araştırmaya 54 farklı ülkeden Süleyman Demirel Üniversitesi'nde eğitim almaya gelen lisans öğrencisi katılmıştır. Öğrencilerin geldikleri ülkelere bakıldığında ise Türkmenistan (38), Azerbaycan (32), Afganistan (28), Irak (26) en çok öğrencinin katıldığı ülkeler olduğu gözlemlenmiştir. Bu tablo ülkemizde ve çalışma yapılan Süleyman Demirel Üniversitesi'nde okuyan öğrenci profili ile uyumaktadır. Bu öğrencilerin %35,5'i (98) İktisadi ve idari Bilimler Fakültesi'nde, %19,9'u (55) ise Mühendislik Fakültesi'nde, %13,4'ü (37) İlahiyat Fakültesi'nde eğitimine devam etmektedir. Öğrencilerin %37'si (102) aylık 501-750 TL geliri olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %57,6'sı Türkiye'ye gelmeden önce Türkiye'de kendisini tanıyan ve kendisiyle iletişim içinde olan bir kişi olduğunu belirtmiştir. Öğrencilerin %51,4'ü yurtda kaldığını belirtmiştir. Ayrıca öğrencilerin büyük çoğunluğunun %68,5 (189), 3 veya daha fazla kişi ile birlikte yaşadığı görülmektedir.

Öğrencilerin sosyal destek toplam ve yalnızlık puanları karşılaştırıldığında kadın öğrenciler ile erkek öğrenciler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Öğrencilerin yaşları ile yalnızlık ve sosyal destek algıları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Aynı şekilde katılımcıların gelir düzeyleri, yaşanan kişi sayısı, kalınan yer, Türkiye'de kalma süresine göre sosyal destek algıları ve yalnızlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Öte yandan kadın öğrencilerin daha az yalnızlık ve daha yüksek sosyal destek bildirdikleri bulunmuştur. Yapılan fark analizine göre ise öğrencilerin cinsiyetlerine göre özel insan desteği alt ölçeğinde aldıkları puanların farklılaştığı bulunmuştur ($p=.015<.005$). İstatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte evli öğrencilerin (12,66 ort.) bekâr öğrencilere (Ort.=14,52) göre daha az yalnız hissettikleri bulunmuştur.

Öğrencilerin okudukları fakülteler ve yalnızlık puanları arasında anlamlı bir fark bulunurken ($p.022<0,05$) sosyal destek toplam puanlarında ($p.269>0,05$) anlamlı bir fark bulunmamıştır. Buna göre en yüksek sosyal destek algısı Tıp Fakültesi, Tömer, Ziraat Fakültesi ve Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencileri arasında bulunmuştur. En düşük yalnızlık algısı ise Sağlık Bilimleri, İlahiyat ve Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencileri arasında bulunmuştur.

Öğrencilerin geldikleri ülkeler ile yalnızlık ve sosyal destek algıları arasında istatistiksel olarak $p<.01$ seviyesinde anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Ortadoğu ülkeleri olarak gruplanan öğrencilerin ($56,92\pm14,26$) Afrika ülkelerinden gelen öğrencilerden ($64,64\pm14,75$) istatistiksel olarak anlamlı derecede daha az sosyal destek algıladıkları bulunmuştur ($p=.002$). Türki Cumhuriyetler'den gelen öğrencilerin yalnızlık ortalama puanları ile Afrika ülkelerinden gelenlerin puanları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($t= 2.791, p= ,006$). 5 farklı grupta gruplanan ülkelerin sosyal destek toplam puanlarının arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($f= 6.55, p=.00$). Aynı şekilde yalnızlık toplam puanları ülkelere göre istatistiksel olarak farklılık göstermektedir ($f=7.41, p=.000$).

Tablo 1. Katılımcıların Yalnızlık Frekansları

Soru	İfadeler	Yüzdeler
Y4	Kendimi dışlanmış hissediyorum.	57,6
Y1	Arkadaşım yok.	56,9
Y5	Kendimi diğer insanlardan soyutlanmış hissediyorum.	51,8

Yalnızlık düzeylerine ilişkin frekans analizinde en yüksek yüzdeliğe sahip 3 ifade verilmiştir. Öğrenciler bu sorulara "Hiç uygun değil" şeklinde cevap vermişlerdir.

Tablo 2. Katılımcıların Sosyal Destek Frekansları

Soru	İfadeler	Yüzdellik
SD1	Ailem (örneğin, annem, babam, eşim, çocuklarım, kardeşlerim) bana yardımcı olmaya çalışır.	65,6
SD2	İhtiyacım olan duygusal yardım ve desteği ailemden (örneğin, annem, babam, eşim, çocuklarım, kardeşlerim) alırım.	59,1
SD7	Sorunlarımı ailemle (örneğin, annem, babam, eşim, çocuklarım, kardeşlerim) konuşabilirim.	49,6

Öğrencilerin sosyal destek düzeylerine bakıldığı zaman frekans analizinde en yüksek yüzdeliğe sahip 3 ifade verilmiştir. Katılımcılar bu sorulara en yüksek oranda olumlu cevap vermiştir. Bu ifadelerin aile boyutu altındaki sorulardan oluşması dikkat çekicidir. Çalışmaya katılan öğrencilerin daha çok aileden yardım aldığını ifade edebiliriz.

Araştırmada kullanılan değişkenlerin ortalama değerleri, standart sapmaları, çarpıklık/basıklık değerleri ve pearson korelasyon değerlerine yönelik bulguları Tablo 1’de verilmiştir. Çalışma verileri normal dağılım göstermektedir. Çarpıklık ve basıklık katsayılarının -1 ile +1 aralığında olması verilerin normal dağılım gösterdiği şeklinde ifade edilebilir (Morgan vd., 2004). Bu çalışmada da çarpıklık basıklık katsayıları bu değer aralıklarındadır.

Tablo 3. Betimsel İstatistikler ve Değişkenler Arası İlişkiler

Değişkenler (N= 276)	\bar{X}	SS	Çarpıklık	Basıklık	1	2	3	4	5
1. Aile Boyutu	5,69	1,36	-1,002	,446	(0,72)				
2. Arkadaş Boyutu	5,36	1,40	-,716	-,242	,511**	(0,76)			
3. Özel Boyutu	4,54	1,81	-,369	-,852	,342**	,428**	(0,81)		
4. Sosyal Destek	5,20	1,20	-,475	-,211	,751**	,779**	,800**	(0,84)	
5. Yalnızlık	1,80	,48	,427	-,261	-,219**	-,260**	-,170**	-,270**	(0,73)

($p < 0,01$ için **). Parantez içerisindeki boyutların Cronbach Alpha (α) değerlerini göstermektedir.

Tabloya göre öğrencilerin sosyal destek ($5,20 \pm 1,20$) düzeyleri 7 maksimum puan olarak değerlendirildiğinde yüksek sayılabilecek bir ortalama değere sahiptir. Öğrencilerin yalnızlık düzeyleri 4 maksimum puan olarak değerlendirildiğinde sonucun orta seviyenin altında bir ortalama değere ($1,80 \pm 0,48$) sahip olduğu görülmektedir. Sosyal destek algısı puanları ile yalnızlık puanları arasında ters yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Araştırmanın nicel çalışması kısmında çıkan bulgular uluslararası öğrencilerin yalnızlık düzeylerinin düşük, sosyal destek algı düzeylerinin genel olarak yüksek olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin en çok sosyal desteği aile alt boyutunda algıladığı, en düşük desteği ise özel alt boyutundan algıladığı görülmektedir. en düşük ise özel alt boyutundan destek algıladığı görülmektedir.

3. SENTEZ (NİCEL → NİTEL)

Uluslararası öğrencilerin sosyal destek ve yalnızlık düzeylerini nelerin etkilediğini derinlemesine inceleyebilmek ve öznel deneyimlerin nasıl şekillendiğini anlayabilmek için nicel verilerin toplanması sürecinde aynı zamanda nitel görüşmeleri kabul eden uluslararası öğrencilerle maksimum çeşitlilik göz önünde bulundurularak farklı cinsiyet, fakülte ve ülkelerden 23 öğrenci ile tam yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ancak nitel verilerden elde edilen bulgular, katılımcıların görüşmeye ve detaylı açıklamaya istekli olmaması, ayrıntılı cevapların oluşmaması, yeterli bulgunun ortaya çıkmaması nedeniyle sadece destekleyici ek veri olarak kullanılmıştır.

4. ÇALIŞMA II: NİTEL ÇALIŞMA

4.1. Nitel Veri Toplama ve Çalışma Grubu

Nitel veriler Süleyman Demirel Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan, 9 kadın ve 14 erkek olmak üzere toplam 23 uluslararası lisans öğrencisinin katılımı ile yüz yüze görüşerek elde edilmiştir. Görüşmeler betimsel analiz yöntemi ile incelenmiştir. Verilerin toplanması sürecinde, birden fazla araştırmacının olması nedeniyle tam yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmiştir. Örneklem seçiminde *ölçüt örneklem* ve *maksimum çeşitlilik örnekleme* kullanılmıştır. Katılımcılara tam yapılandırılmış 5 soru yöneltilmiştir. Görüşme formunda;

-Türkiye'ye gelmeden önce Türkiye'den tanıdığınız ve iletişim içinde olduğunuz birileri var mıydı? Var ise nasıl tanışıldı, akrabalık ilişkileri bulunmakta mı, hala görüşüyor musunuz? Kendi ülkenizden arkadaşlarınız var mı? Türk arkadaşlarınız var mı, varsa ilişkiniz nasıl? Arkadaşlık kurarken ve devamında yalnızlık, dışlanma, önyargı vb. olumsuz durumlarla karşılaştınız mı?

-Türkiye'ye uyum sürecinde yaşadığınız (barınma, giyim, yeme içme, dil sorunları, eğitim, boş zaman etkinlikleri, ev/aile özlemi, kentle ilgili beklentiler/hayal kırıklıkları, ulaşım, ekonomi) ile ilgili sorunlar nelerdir?

-Bu sorunları nasıl çözüyorsunuz? Destek aldığınız kişi ve kurumlar var mı? Var ise kimlerden ve hangi kurumlardan yardım alıyorsunuz?

-Bu saydığımız sorun ve ihtiyaçlar ile ilgili ne hizmetler verilmesi gerektiğini düşünüyorsunuz? soruları yer almaktadır.

Katılımcı öğrenciler cinsiyet dağılımı eşitliği ve maksimum çeşitlilik göz önünde bulundurularak 11 farklı ülkeden ve farklı bölümlerden seçilmiştir. Bu süreçte veri toplamaya yardımcı olan öğrencilere süpervizyon verilmiş, görüşme dökümleri ve ses kayıtları kontrol edilerek teslim alınmıştır. Cevapları ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Katılımcıların geldikleri ülkeler ve cinsiyetleri ekteki tabloda (Tablo 4) gösterilmiştir.

Tablo 4. Çalışma Grubu

No	Katılımcı	Cinsiyet	Fakülte	Ülke
1.	K1	Erkek	İİBF	Yemen
2.	K2	Erkek	TIP	Azerbaycan
3.	K3	Erkek	MÜHENDİSLİK	Azerbaycan
4.	K4	Erkek	İİBF	Azerbaycan
5.	K5	Erkek	İİBF	Azerbaycan
6.	K6	Erkek	MÜHENDİSLİK	Türkmenistan
7.	K7	Erkek	İLAHİYAT F.	Suriye
8.	K8	Erkek	İİBF	Suriye
9.	K9	Erkek	İLAHİYAT F.	Afganistan
10.	K10	Erkek	İİBF	Afganistan
11.	K11	Erkek	İLAHİYAT F.	Afganistan
12.	K12	Erkek	TÖMER	Afganistan
13.	K13	Erkek	TÖMER	Afganistan
14.	K14	Erkek	MÜHENDİSLİK	Afganistan
15.	K15	Kadın	SAĞLIK BİL. F.	Azerbaycan
16.	K16	Kadın	MÜHENDİSLİK	Azerbaycan
17.	K17	Kadın	MÜHENDİSLİK	Azerbaycan
18.	K18	Kadın	İİBF	Tacikistan
19.	K19	Kadın	TIP	Bosna Hersek
20.	K20	Kadın	TÖMER	Kamerun
21.	K21	Kadın	SAĞLIK BİL. F.	Kırgızistan
22.	K22	Kadın	İİBF	Ukrayna
23.	K23	Kadın	TÖMER	Güney Afrika

4.2. Nitel Veri Analizi

Görüşme kayıtlarına ilişkin çözümleme yapılarak görüşmeler yazılı doküman haline getirilmiştir. Ardından görüşme dökümleri tekrar tekrar okunarak analiz edilmiştir. Bu çalışmanın verilerinin

yorumlanmasında *betimsel analiz* kullanılmıştır. Bu yöntem araştırmanın kavramsal yapısının önceden açık biçimde belirlendiği araştırmalarda kullanılır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Katılımcılarla yapılan görüşmelerle alınan cevaplar sonrasında kodlar oluşturulmuştur. Kodlardan hareketle kategoriler meydana gelmiştir. Kategorilerin ise benzerlikleri ve zıtlıkları göz önünde bulundurularak ortaya çıkan temaların altında değerlendirilmiştir. Ortaya çıkarılan temalar *ayrımcılık, yalnızlık, sosyal destek, ve dışlanma* başlıkları altında sınıflandırılmıştır.

Katılımcıların verdikleri cevaplar arasında en çok dikkat çeken konulardan birisi ayrımcılık olmuştur. Bu çalışmaya katılan Suriyeli K8 ev ararken yaşadığı sıkıntıyı şöyle belirtmektedir: “*Buraya ilk geldiğimde ev arıyordum, birini aradım. Ev var mı diye sordum evet var dedi. Ondan sonra nerelisin diye sordu. Suriyeliyim deyince, ev yok dedi kapattı.*” Politik gerilimlerin kamudaki karşılığı olarak nitelenebilecek bir vaka statüsünde görülmesi gereken Suriye’den gelen göç dalgasının Suriyeli imajını etkilemesi öğrencileri de dışlanma deneyimine maruz bırakmaktadır. Ancak nitel verilerdeki ayrıntılarda ortaya çıkabilen bir durum olarak öğrencilerin yurtlarda Türk öğrencilerle birlikte kalmakta bazen sorun yaşayabildikleri, ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kalabildikleri anlaşılmaktadır. Güney Afrika’dan Türkiye’ye gelen kadın katılımcı K23, farklı bir görünümün dışlanmaya yol açabildiğini aktarmak istemektedir: “*Yani yurtdışından gelen öğrenciler fazla dışlanmasınlar özellikle Afrika’dan gelen öğrencilere...*”

Buna göre uluslararasılaşma hedefi ile üniversitelerin çok kültürlü olması arzulanırken bir yandan da toplumsal önyargıların değişmesi gerektiği gözükmektedir. Benzer kültürlerden gelen ve benzer dış görünümü sağlayabilen uluslararası öğrenciler yalnızlık ve sosyal destek konusunda sorun belirtmezken, farklı kültürlerden gelen öğrencilerin farklı görünümleri nedeniyle dışlanma deneyimi yaşayabilecekleri anlaşılmaktadır.

Öte yandan katılımcılar nicel verilerle paralel şekilde yalnızlık ve sosyal destek bakımından sorun yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Yalnızlık ve dışlanma konusunda sorun yaşayıp yaşamadığı sorulan katılımcılar arkadaşlık ilişkileri bağlamında sorun yaşanmadığını “*Türklerin sıcak insanlar*” olduğunu belirtmekle birlikte kamusal alanda hizmetlere erişimde ve sunumda ayrımcılık yaşanabildiğini belirtmiştir.

Görüşler analiz edildiğinde hiçbir öğrencinin “*yalnızlık yaşıyorum*” veya “*sosyal destek göremiyorum*” şeklinde bir görüşü doğrudan ifade etmediği, arkadaşlık ve aile desteği alanların da yeterli desteği gördükleri anlaşılmıştır. Öğrenciler en çok aile ve ev özlemi çektiklerini ve aileleri ile telefonla ya da internet üzerinden iletişim kurarak bu sorunu giderdiklerini belirtmiştir. Yine yemeklerde ve giyinme konusunda zorluk çektiklerini belirtmişlerdir. Öğrenciler genel olarak maddi sıkıntı yaşadıklarını ve bu sorunun yaşamlarında önemli rol oynadığı belirtmiştir.

SONUÇ

Araştırma planlamasında nitel ve nicel verilerin birbirlerini destekleyici şekilde tamamlaması tasarlanmıştır. Uluslararası öğrencilerin sosyal destek algı düzeyi puan ortalamalarının Türkiye’de Türk öğrencilerle yapılan çalışmalarda ortaya çıkan ortalamalara yakın olduğu görülmektedir (Yılmaz, Yılmaz ve Karaca, 2008). Buna göre uluslararası öğrencilerin genel olarak yalnızlık hissetmedikleri ve sosyal destek algılarının yüksek olduğu söylenebilir. Araştırmanın nitel boyutunda ortaya çıkan öznel yaşantılar ayrımcılık ve dışlanma deneyimleri içermesine rağmen bu deneyimlerin genel bir yalnızlık algısına veya yetersiz sosyal destek algısına ulaştığını söylemek için yeterli veri yoktur. Elde edilen nicel ve nitel tüm veriler incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal destek düzeylerinin yüksek ve yalnızlık düzeylerinin düşük olduğunu belirttikleri bulunmuştur. Öte yandan Ortadoğu ülkelerinden gelen öğrencilerin diğer öğrencilere göre daha az sosyal destek algılamaları önemlidir. Kültürel farklılıkların, politik gerilimlerin ayrımcılık ve dışlanma deneyimlerine yol açabildiği görülmüştür. Bu açıdan toplumsal imajın olumsuz olduğu ülkelere gelen öğrencilerin sorunlarına

karşı kültürel farkındalık çalışmalarının yapılması ve bu öğrenciler için oryantasyon sağlanması gerektiği tartışılmalıdır.

Bu sonuçlar öğrencilerin kültürel olarak benzerlik taşıyan ülkelerden gelmeleri halinde yalnızlık ve uyum sorunları yaşamadığını tartışan diğer araştırmalar ile paralel bir sonuç göstermiştir. Öğrencilerin benzer kültürlere sahip ülkelerden gelmesi; yalnızlık algılarının düşük, sosyal destek algılarının yüksek çıkmasında etkili olmuş olabilir. Öte yandan farklı üniversiteleri kapsayan ve daha geniş bir örneklem ile çalışmaların yapılması gerekmektedir. Bu çalışmaların uluslararası öğrenci deneyimlerinin farklı yönlerden anlaşılmasına katkı sağlaması önemlidir. Bu araştırmalardan çıkan bulguların uluslararası öğrencilerin Türkiye'deki deneyimlerinin niteliğinin artırılmasına ve verilen hizmetlerin yapılandırılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Bilgili, H. (2016). *İnönü Üniversitesi'nde yabancı öğrenci olmak: etnografik bir araştırma*. Yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Creswell, John W., and Vicki L. Plano Clark. (2011). *Designing and conducting mixed methods research*. Sage publications.
- Creswell, W. (2013). *Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*, SAGE Publications.
- Çelik, İ. (2013). *Türkiye'de yükseköğrenim gören yabancı öğrencilerin sorunları*. Yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Demir, A. (1989). UCLA yalnızlık ölçeğinin geçerlik ve güvenilirliği. *Psikoloji Dergisi*, 7(23), 14-18.
- Demir, E., Saatçioğlu, Ö. ve İmrol, F. (2016). Uluslararası dergilerde yayımlanan eğitim araştırmalarının normallik varsayımları açısından incelenmesi, *Current Research Education*, 2(3) · 130-148.
- Doğan, T., Çotok, N. A., & Tekin, E. G. (2011). Reliability and validity of the Turkish version of the UCLA Loneliness Scale (ULS-8) among university students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 15, 2058-2062.
- Eker, D., & Arkar, H. (1995). Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirliği [Factorial Structure, Validity, and Reliability of the Multidimensional Scale of Perceived Social Support]. *Türk Psikoloji Dergisi*, 34, 17-25.
- Fetters, Michael D., Leslie A. Curry, and John W. Creswell. (2013). "Achieving integration in mixed methods designs—principles and practices." *Health services research* 48, 2134-2156.
- Forbes-Mewett, H., & Nyland, C. (2013). Funding international student support services: tension and power in the university. *Higher Education*, 65(2), 181-192.
- Kıroğlu, K. ve Kestan, A. ve Elma, C. (2010). Türkiye'de öğrenim gören yabancı uyruklu lisans öğrencilerinin sosyokültürel ve ekonomik sorunları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26-39.
- Mirgöl Enterieva, Ferudun Sezgin. (2016). Türki Cumhuriyetlerden Türkiye'ye gelen yükseköğretim öğrencilerinin akademik ve sosyal beklentilerinin karşılanma düzeyi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 102-115.
- Morgan, George A., Nancy L. Leech, Gene W. Gloeckner, and Karen C. Barrett. (2014). *SPSS for introductory statistics: Use and interpretation*. Psychology Press.
- Morse, Janice M. "Approaches to qualitative-quantitative methodological triangulation." *Nursing research* 40, no. 2 (1991): 120-123.
- Özçetin, S. (2013). *Yükseköğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Sosyal Uyumlarını Etkileyen Etmenler*. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Özkan, G. ve Güvendir, M. A. (2015). Uluslararası Öğrencilerin yaşam durumları: Kırklareli ve Trakya Üniversiteleri örneği. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 174-190.
- Patton, M. Q. (2014). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice*. Sage publications.
- Rajapaska, S. and Dundes, L. (2002). It's a long way home: International student adjustment to living in the United States. *College Student Retention*, 4(1), 15-28.
- Roberts, P., & Dunworth, K. (2012). Staff and student perceptions of support services for international students in higher education: A case study. *Journal of Higher Education Policy and Management*, 34(5), 517-528.

Russell, D., Peplau, L. A., & Ferguson, M. L. (1978). Developing a measure of loneliness. *Journal of Personality Assessment*, 42(3), 290-294.

Yılmaz, E., Yılmaz, E., ve Karaca, F. (2008). Üniversite öğrencilerinin sosyal destek ve yalnızlık düzeylerinin incelenmesi. *Genel Tıp Dergisi*, 18(2).

YÖK. (2018). Yükseköğretim Bilgi Sistemi, erişim tarihi: 4 Nisan 2018. <https://istatistik.yok.gov.tr/>.

Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G., & Farley, G. K. (1988). The multidimensional scale of perceived social support. *Journal of Personality Assessment*, 52(1), 30-41.

Not: Bu çalışmayı salgından dolayı Ekim 2020'de aramızdan ayrılan değerli hocamız Prof. Dr. Adem Efe'ye ithaf ediyoruz.

TÜRKİYE'DE SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNDE YAŞLILIK SİGORTASININ YENİDEN GELİR DAĞILIMI AÇISINDAN ANALİZİ*

Bülent OKUMUŞ**

Mustafa ÖZTÜRK***

ÖZET

Devletlerin sosyal güvenlik sistemleri aracılığı ile vatandaşlarına sağladığı güvencelerden belki de en önemlisi onlara yoksulluk sınırının üstünde bir yaşam sunabilmesidir. Devletlerin, beklenen toplumsal refah seviyesini yakalayabilme yollarından bir tanesi de gelirin yeniden dağılım mekanizmasının o ülkede sağlıklı bir şekilde kurulabilmesi, işletilebilmesi ve sosyal güvenlik sistemleri ile entegre bir şekilde yürütülebilmesine bağlıdır.

Tarihsel süreçte gelir eşitsizliklerinin giderilerek yoksulluğun azaltılmasında sosyal güvenlik sistemlerinin gelirin yeniden dağılımının önemli bir aracı olma özelliğini sürdürmeleri, günümüz modern sosyal güvenlik sistemleri içerisinde yer alan yaşlılık sigortasının analiz edilmesi fikrini açığa çıkarmıştır.

Gerçekleştirilen bu çalışma ile Türk sosyal güvenlik sisteminde uzun vadeli sigorta kolları arasında sayılan yaşlılık sigortası aracılığı ile sigortalılara sunulan yaşlılık aylıklarının gelirin yeniden dağılımı ile olan ilişkisi incelenmekte ve elde edilen sonuçlar yoksulluk ve özellikle yaşlı yoksulluğu açısından değerlendirilmektedir. Araştırma da "hipotetik" bir yöntem kullanılarak Türkiye de yaşlılık sigortasının gelirin yeniden dağılımı açısından kuşaklar arasında nasıl ve ne yönde bir etki oluşturduğunun analizi gerçekleştirilmekte elde edilen veriler geliştirilen hipotezler çerçevesinde değerlendirilmektedir. Sosyal güvenlik sistemlerinde yaşlılık sigortası ve gelirin yeniden dağılımı ilişkisine ışık tutabilecek bu çalışma benzer konulu yapılacak çalışmalar açısından da bir örnek teşkil edebilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Güvenlik, Yaşlılık Sigortası, Gelir Dağılımı, Gelirin Yeniden Dağılımı, Yaşlılık Aylığı

JEL Kodları: J01, J14, J26, H55.

ANALYSIS IN TERMS OF INCOME DISTRIBUTION OF OLD AGE RE-INSURANCE SOCIAL SECURITY SYSTEM IN TURKEY

ABSTRACT

Perhaps the most important of the guarantees that states provide to their citizens through social security systems is that they can offer them a life above the poverty line. One of the ways that states can attain the expected level of social welfare depends on the healthy establishment and operation of the income redistribution mechanism in that country, and its ability to be integrated with social security systems.

* Bu çalışma, 2020 yılında Bülent OKUMUŞ tarafından Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri ABD'de tamamladığı Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sisteminde Yaşlılık Sigortasının Yeniden Gelir Dağılımı Açısından Analizi başlıklı doktora tezinden elde edilmiştir.

** Yalvaç Gençlik ve Spor İlçe Müdürü, Dr., bulentokumus@gmail.com

*** Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, mustafaozturk@sdu.edu.tr

The fact that social security systems continue to be an important means of redistribution of income in reducing poverty by eliminating income inequalities in the historical process has revealed the idea of analyzing old-age insurance, which is included in today's modern social security systems.

With this study carried out, the relationship between the insurance insurance insurance and the retranslated of the earnings of the old age provided to the insured with the long-term insurance insurances in the Turkish social security system is examined and the results of poverty and poverty are evaluated. Research on "hypothetical" How are obtained and evaluated in the framework of the hypothesis that create an impact analysis carried out in what direction Turkey is an information note of old-age insurance environment in intergenerational income again. This study, which can shed light on the re-relationship between old age insurance and income in social security systems, can set an example for similar studies.

Keywords: Social security, Old age insurance, Income distribution, Redistribution of income old age pension.

JEL Codes: J01, J14, J26, H55.

GİRİŞ

Sosyal refah devletleri vatandaşlarını yoksulluktan kurtarabilmek ve onlara fırsat eşitliği sunabilmek için milli geliri yeniden dağıtmak gibi görevler üstlenmişlerdir. Devletlerin sosyal güvenlik sistemleri aracılığı ile günümüzde vatandaşlarına sağladığı en önemli güvence onlara yoksulluk sınırının üstünde bir yaşam sunabilmesidir. Bu durumun sağlanabilmesi ise gelirin yeniden dağılım mekanizmasının ülkede sağlıklı bir şekilde kurulabilmesine, işletilebilmesine ve sosyal güvenlik sistemleri ile entegre bir şekilde yürütülebilmesine bağlıdır. Yaşlılık sigortasının gelirin yeniden dağılımı üzerine olan etkisinin kuşaklar arasında nasıl ve ne yönde gerçekleştiğinin analiz edildiği bu makalede Türkiye Sosyal Güvenlik Sistemi'nde gerçekleşen üç ayrı emeklilik hesaplama yöntemi de bir arada ele alınmıştır.

1. GELİR DAĞILIMI VE GELİRİN YENİDEN DAĞILIMI İLE İLGİLİ YAPILAN ARAŞTIRMALAR

Gelir dağılımı üzerine yapılan araştırmalar tarihsel süreçte incelendiğinde, *Fuest* ve beraberindeki araştırmacılar "24 AB ülkesi için sosyal yardımların ve vergilerin gelirin yeniden dağılımı üzerine olan etkilerini inceledikleri çalışmalarında" iki ayrı yöntem kullandıkları görülmektedir. *Feust* ve beraberindeki araştırmacılar "Sequential Accounting" (Sıralı Muhasebe) adı verilen birinci yöntem ile yaşlılık aylıklarının ve sosyal yardımların gelir eşitsizliğini azalttığı ama bu yaklaşımın ülkeden ülkeye değişiklik de gösterebildiği sonucuna ulaşmışlardır. Örneğin, araştırmaya dahil edilen ülkelerden Almanyada bağlanan yaşlılık aylıklarının gelir eşitsizliğini İsveç'den, İsveç'de verilen sosyal yardımların ise Almanya'dan daha fazla oranda azalttığını tespit etmişlerdir. "Decomposition" (Ayrıştırma) adı verilen yöntem ile sosyal yardımların gelir eşitsizliğini azaltmadaki etkisinin çok düşük olduğu sonucuna ulaşılmış, vergiler ile sosyal güvenlik ödemelerinin gelir eşitsizliğini % 30 dan fazla azalttığı ileri sürülmüştür (*Fuest vd. 2009:15-18*). *Pontuson ve Kenworthy* 1980'lerden itibaren refah devletlerinin geliri yeniden dağıtıcı rolünün arttığını, ancak gelir eşitsizliğinin yine de istenilen ölçüde ortadan kaldırılamadığını savunmuşlardır (*Kenworthy ve Pontusson, 2005: 450*). *Immervoll* 1995-2005 döneminde yaptığı çalışmada gelirin yeniden dağılımının ülkelerde geri planda bırakılmasının gelir eşitsizliğini artırdığını savunmuştur. Araştırmada örneğin, İsveç'de yeniden dağılımının etkisi sayesinde piyasada eşitsizlik azalarak 1995'te % 87 olan gelir eşitsizliği 2000 yılında % 30'a kadar gerilemiş ve 2005 yılında % 45'e kadar düşmüştür. ABD'de ise 1980'lerde gelirin yeniden dağılımı gelir eşitsizliğini % 3 arttırmış ancak aradan geçen yaklaşık 14 yılın sonunda ise % 9 oranında azaltmıştır. Almanya'da gelirin yeniden dağılımının geri bırakılması ile gelir eşitsizliği 1994'den sonraki 10 yıllık süreç içerisinde % 8 artarken, gelirin yeniden dağılımının bıraktığı olumlu etki ile 2000 yılında % 139 düzeyinde azalma gerçekleşmiştir. Ancak 2004 yılında bu olumlu etki % 78'e

kadar gerilemiştir (Immervoll ve Richardson, 2011: 29-31). Refah devletleri üzerinde gelir eşitsizliğine yönelik hangi araçların etkili olduğu ile ilgili deneysel çalışmalarda bulunan *Joumard* ve beraberindeki araştırmacılar tarafından nakit transferlerin, vergilere nazaran gelir dağılımı eşitsizliğini azalttığı tespit edilmiştir. OECD ülkeleri üzerinde yapılan çalışmalarda ise nakit transferlerin gelir eşitsizliğini % 19 oranında azalttığı tespit edilmiştir (Joumard vd., 2012:5).

Smeeding ve beraberindeki araştırmacılar tarafından yapılan bir çalışmada kamu harcamalarının ve geliri yeniden dağıtıcı politikaların ABD’de gelir eşitsizliğinin giderilmesinde diğer gelişmiş ülkelere oranla daha düşük bir etki yarattığı, ABD’deki gelir eşitsizliğinin % 18 oranında azaldığı ancak vergi ve kamu transferlerinin Kuzey ile Merkezi Avrupa ve İskandinav Ülkelerinde gelir eşitsizliğini azaltmada daha da etkili olduğu tespit edilmiştir (Balseven, 2017: 91-92). *Bloom* ve beraberindeki araştırmacılar 40 yıllık bir süreyi (1960-2000) kapsayan ve 63 ülkeden elde edilen verilerin panel veri analiz yöntemi ile değerlendirildiği çalışmalarında, uzun yaşamın emeklilik teşviklerini ve yaşlılık aylıkları miktarını arttırdığı ve sonuçta da tasarrufların çoğalttığını tespit etmişlerdir (Tatlı ve Göçer, 2017: 97-99).

Türkiye’de gelir dağılımı araştırması ilk olarak 1963 yılında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından bireysel gelir dağılımı baz alınarak gerçekleştirilmiştir. Bunu 1968, 1973, 1986, 1987, 1994, 2002, 2003, 2004 ve 2005 yıllarında yapılan diğer çalışmalar izlemiştir (Kubar, 2009: 109). Günümüzde ise “gelir dağılımı ve gelir yaşam koşulları” araştırmaları TÜİK tarafından yürütülmekte ve sonuçlar düzenli aralıklarla yayınlanmaktadır (TÜİK, 2019). TÜİK, 2006 yılından itibaren Avrupa Birliği’ne uyum süreci çerçevesinde gelir dağılımı ve yaşam koşulları, sosyal dışlanma ve görece gelir yoksulluğu gibi konularda veri üretebilmek için “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması”nı gerçekleştirmektedir. Türkiye’de gelir dağılımı üzerine vergilerin etkisi konulu bazı araştırmalar sınırlı da olsa yapılmıştır. *Bağdigen* (2004), *Yılmaz* (2006), *Vural* (2010), *Albayrak* (2011), *Öztürk* ve *Ozansoy* (2011) tarafından yapılan araştırmalar bu konuyu örneklendiren çalışmalardır (Aliyev ve Hopoğlu, 2016: 29). 2007 yılında *Arabacı* ve *Alper* tarafından hipotetik bir yöntemle yapılan gelirin yeniden dağılımı konulu doktora tezi çalışması da Türkiye’de yaşlılık sigortasının gelirin yeniden dağılımı üzerine olan etkisinin ortaya konulması adına oldukça önemli ve sürdürülen bu araştırma açısından yol gösterici olan bir çalışmadır.

1.1. Yaşlılık Aylığı İle İlgili Temel Kavramlar

Aktif sigortalıların yaşlanma sosyal riskine karşı yaşlılık aylığı elde edebilmesi için belirli bir sigortalılık süresinin geçmesi, belirli bir prim ödeme gün sayısının dolması ve önceden belirlenen bir yaşa gelmesi beklenmektedir (Sosyal Güvenlik Kurumu, 2020). Sigortalılık süresi, bir sigortalının uzun vadeli sigorta kolları olarak bilinen malullük, yaşlılık ve ölüm sigortalarına bağlı olarak ilk defa sigortalı olduğu tarihten tahsis talep tarihine ya da ölüm tarihine kadar geçen süredir (5510 SK, Mad. 38). Prim ödeme gün sayısı; yalnızca uzun vadeli sigorta kollarına; yani malullük, yaşlılık ve ölüm sigorta türlerine yapılan ödemelerin oluşturduğu toplam gün sayısını ifade etmektedir (Yelmen, 2010: 262). Emeklilik için yaş koşulu, emekliliğe hak kazanmak için belirlenen kronolojik yaştır. Emeklilik yaşı doğum tarihinden tahsis talep tarihinin çıkarılması ile belirlenmektedir (Sosyal Güvenlik Kurumu, 2020). 5510 sayılı SSGSSK ve bu kanunla yürürlükten kaldırılmış kanunlara bağlı olarak; ilk defa çalışmaya başlanılan tarihten sonra gerçekleştirilen yaş tanzimleri emeklilikte dikkate alınmamaktadır. Ayrıca nüfus kayıtlarında doğum günleri ve ayları yazılı olmayanlar 1 Temmuz’da, doğum ayı yazılıp da günü yazılmayanlar ise o ayın 1’inde doğmuş sayılmaktadırlar (5510 SK, Mad. 57).

1.2. Güncelleme Katsayısı

Güncelleme Katsayısı yaşlılık aylıklarının hesaplanmasında bilinmesi gereken bir parametredir. 5510 SK ile;

$$GK = \text{Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE)} + (GH) \times \% 30 + 1 \quad (1.1)$$

formülü şeklinde düzenlenmiştir (mad.29. g. mad. 9,10) (Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, 2006).

1.3. Sigorta Primine Esas Kazançların Hesaplanması

Türkiye’de yaşlılık aylıkları hesaplanırken; sigortalı olarak çalışmaya başlanılan ilk günden emeklilik dilekçesi verilen zamana kadar toplam Sigorta Primine Esas Kazanç (SPEK) tutarları her yıla ait güncelleme kat sayısı ile güncellenip, toplam çalışma süresine bölünerek ortalama yıllık ya da aylık SPEK tutarı bulunmaktadır (“Prime esas kazanç”, 2019). Sosyal sigortalar sisteminde sigorta primlerine esas tutulan kazançlar ücret, prim, ikramiye gibi ödemelerin brüt toplamından oluşmaktadır (Yılmaz, 2004:249-250).

1.3.1. Ortalama Yıllık Kazancın Hesaplanması

Mülga 506 sayılı SSK’ya göre “Ortalama Yıllık Kazanç” (OYK) ın hesaplanmasında; sigortalının çalıştığı son 10 takvim yılından SPEK’in en yüksek bildirildiği 7 takvim yılı, 1969 tarihli mülga 1186 sayılı yasa ile ise son 5 takvim yılından SPEK’in en yüksek bildirildiği 3 takvim yılı yaşlılık aylığı hesaplamalarına dahil edilirken, sonrasında 01.01.2000 tarihinden önceki son 10 yıl ya da 5 yıllık tüm çalışmaları, yoksa toplam çalışma süreleri yaşlılık aylıklarının hesaplanmasında esas alınmıştır. 01.01.2000 tarihinden itibaren 4447 SK ile birlikte belirli yıl düzenlemeleri kaldırılarak sigortalıların tüm çalışma süreleri ortalama yıllık kazancın hesaplanmasına dahil edilmiş ve yaşlılık aylıkları tüm kazançlar dahil edilerek hesaplanmıştır (Yılmaz, 2019). 4447 sayılı İSK ile güncellenmeye başlanan ortalama yıllık kazançların hesaplanmasına ilişkin kurallar sırasıyla aşağıda açıklanmıştır: (Yılmaz, 2004:255-256).

1. OYK hesaplanırken sigortalının tahsis talebinde bulunduğu yıl ve bir önceki yıl hariç tutularak primlerin bildirilmeye başlandığı tüm yıllar tahsis talep tarihine kadar güncelleme katsayıları ile güncellenmektedir.
2. Sigortalının tahsis talep yılı ve bir önceki yıl kazancı, güncellenen önceki tüm kazançları ile toplanmaktadır.
3. Toplanan kazançlar toplam prim ödeme gün sayısına bölünerek, ortalama günlük kazanç bulunmaktadır. Bulunan kazançlar her yılın TÜFE ve GSYİH artış oranları ile sigortalının emekli olduğu tarihe kadar ayrı ayrı güncellenerek hesaplanan yıllık kazançlar toplamının toplam prim ödeme gün sayısına bölünmesi ve bulunan ortalama günlük kazancın 360 katının alınması ile ortalama yıllık kazançların net bugünkü değeri bulunmaktadır.

1.3.2. Ortalama Aylık Kazancın Hesaplanması

Yaşlılık aylığının hesaplanmasında belirlenmesi gereken “Ortalama Aylık Kazanç” (OAK) ise “Sigortalının her yıla ait prime esas kazancının, kazancın ait olduğu yıldan itibaren aylık talep tarihine kadar geçen yıllar için, her yıl gerçekleşen güncelleme katsayısı ile güncellenerek bulunan kazançlar toplamının, itibari hizmet süresi ile fiili hizmet süresi zammı hariç toplam prim ödeme gün sayısına bölünmesi suretiyle hesaplanan ortalama günlük kazancın otuz katı” (mad.29/II) olacak şekilde belirlenmektedir (Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, 2006). Bulunan kazançlar her yılın TÜFE ve GSYİH artış oranları dahilinde sigortalının emekli olduğu tarihe kadar ayrı ayrı güncellenerek hesaplanan yıllık kazançlar toplamının toplam prim ödeme gün sayısına bölünerek bulunan ortalama günlük kazancın 30 katı alınarak ortalama aylık kazançların net bugünkü değeri bulunmaktadır. Ortalama yıllık kazançların hesaplanmasına ilişkin kurallar, ortalama aylık kazanç için de aylığa çevrilmesi şartı ile geçerli sayılmaktadır.

1.4. Aylık Bağlama Oranının Tespit Edilmesi

Ülkeden ülkeye farklı yöntemlerle belirlenen Aylık Bağlama Oranı (ABO), yaşlılık aylıklarının hesaplanabilmesi için SPEK’ in hangi orandaki kısmının yaşlılık aylığı hesaplamalarına dahil

edileceğini belirleyen en önemli araçtır (Açmaz, 2015:11-12). ABO çalışılan her yıl için belirlenen oranların toplamını ifade etmektedir (Şakar, 1993: 29). ABO ülkeden ülkeye değişen çok sayıda etken altında belirlenmektedir. Bu etkenler üst gelir dilimlerinden alt gelir dilimlerine doğru gelirin yeniden dağıtılması düşüncesi, gelir dağılımı eşitsizliğinin ve yoksulluğun önlenmesi yönündeki düzenlemeler, ülkelerin vergi ve sigorta primi toplama teknikleri, yaşlılık aylıklarının enflasyona ve büyümeye orantılı olarak ayarlanması çabaları ve emekliliğe hak kazanma koşulları gibi etkenlerdir. Bazı zamanlarda ABO politik bir kararlarla belirlenebileceği gibi, ülke ekonomisinin içinde bulunduğu şartlara göre de belirlenebilmektedir (Başterzi, 2006: 330-331).

Türkiye’de yapılan son değişikliklerle birlikte aylık bağlama oranındaki düşüşe bağlı olarak çalışma süresi arttıkça bağlanan yaşlılık aylıklarında da bir düşüş yaşandığı görülmektedir. 9000 günden sonraki çalışmaların aylığa etkisi de giderek azalmaktadır. OECD verilerine göre alınan yaşlılık aylıklarının ortalama kazanca olan oranı yani *ikame oranı* ölçüldüğünde OECD ülkeleri içinde Türkiye’nin yüksek bir ikame oranına sahip olduğu belirlenmiştir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), 2012: 9). Bir anlamda Türkiye’de çalışma süresi ile belirlenen ABO, OECD ülkeleri içerisinde en yüksek oran olarak değerlendirilmektedir. 5510 SK ile ABO düşürülmeye çalışılmıştır. Bu düzenlemelerle aylıklarda azalma yaşanacağı görülmekle birlikte daha fazla sürelerle sistemde kalınmasının teşvik edildiği de hesaba katılmalıdır (Sosyal Güvenlik Kurumu, 2019).

1.4.1. A1 Dönemi Aylık Bağlama Oranının Tespit Edilmesi

Aylık Bağlama Oranı 1 (ABO1) ya da A1 dönemi ismi verilen bu dönem aylıkları gösterge ve üst gösterge sistemi olarak iki ayrı şekilde hesaplanmaktadır. Gösterge tablosundan aylık alacak olanların aylık bağlama oranı % 60 olarak belirlenmiştir. Burada da aynı düzenleme geçerli olup 5000 günden fazla her 240 gün için ABO % 1 arttırılmakta ve 5000 günden az olan her 240 gün için ABO % 1 azaltılmaktadır. Ayrıca sigortalı, kadın ise 50; erkek ise 55 yaşından büyük olduğu her tam yıl için ABO % 1 oranında arttırılmakta ancak bu yaş sınırlardan küçük ise ABO’dan eksiltme yapılmamaktadır. Çıkan sonuç A1 dönemi ABO1’i vermektedir. Üst gösterge sisteminden aylık bağlanacaklar için ABO belirlenirken, öncelikle üst gösterge tablosundan tespit edilen üst gösterge değerinin karşılığına denk gelen “derece ve kademe” değeri bulunmaktadır. Bu derece ve kademe karşılığına denk gelen değerler yaşlılık aylığına esas ABO değerleri olarak işleme alınmaktadır. Bulunan bu değer, sigortalının çalışma süresine veya yaşına göre arttırılıp azaltılabilmektedir (Yaştan kaynaklı azaltma yapılmamaktadır). Bu açıdan sigortalının A1 dönemindeki çalışma gün sayısı 5000 günden fazla her 240 gün için ABO % 1 arttırılmakta ve 5000 günden az olan her 240 gün için ise ABO % 1 azaltılmaktadır. Ayrıca sigortalı, kadın ise 50; erkek ise 55 yaşından büyük olduğu her tam yıl için ABO % 1 ayrıca arttırılmakta ancak belirlenen yaş sınırlardan küçük olanlar için ABO’ dan eksiltme yapılamamaktadır. Çıkan sonuç A1 dönemi için ABO1’ i vermektedir (Özdamar ve Kuruca, 2013:391-392).

1.4.2. A2 Dönemi Aylık Bağlama Oranının Tespit Edilmesi

Aylık Bağlama Oranı 2 (ABO2) 5510 SK’ un 4/1 (a) bendi kapsamında hizmet akdine bağlı olarak çalışılmaya başlanan ilk 3600 günün her 360 günü için % 3,5, sonrasında çalışılan 5400 günün her 360 günü için % 2 (İşçi Sigortası Kanunu, 1999) ve yine sonrasında çalışılan her 360 gün için % 1,5 oranı üzerinden ABO2 hesaplanmaktadır. 360 günden eksik kalan süreler hesaplamalara dahil edilmemektedir. Ancak ABO2 hesaplamalarında genellikle unutulmuş önemli bir nokta; 01/10/2008 tarihinden önce işe girenlerin, 01.10.2008 tarihine kadar ilk 10 yılının tamamlanamamış her yılı için ABO % 3 oran üzerinden hesaplanmaktadır (“Emeklilik aylık bağlama”, 2019).

1.4.3. B Dönemi Aylık Bağlama Oranının Tespit Edilmesi

B dönemi aylığının yani ABO3’ün hesaplanması ise; sigortalının uzun vadeli sigorta kollarından malullük, yaşlılık, ölüm (MYÖ) sigorta türlerine tabi olarak geçen toplam prim ödeme gün sayısının her yılı için, yani her 360 gün için ABO % 2 olarak çarpılmaktadır. 360 günden eksik süreler orantılı

olarak hesaplamaya dahil edilmektedir (Sosyal Sigortalar Ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, 2006). 5510 SK ile belirlenen B dönemi aylığı OAK'nın % 35'inden, sigortalının talep tarihinde bakmakla yükümlü olduğu eşi veya çocuğu varsa % 40'ından az olamamaktadır (Özdamar ve Kuruca, 2013:401).

1.5. Yaşlılık Aylığı Hesaplama Yöntemleri

Türkiye'de 1999 ve öncesi A1 aylığı dönemi olarak bilinen dönemde yaşlılık aylıkları “gösterge rakamı, memur maaş katsayısı ve ABO” çarpımı üzerinden hesaplanmış ve sigortalıların yalnızca son 10 ya da 5 yıllık çalışmaları hesaplamalara dahil edilerek gösterge sistemi kullanılmıştır. 4447 SK ile sigortalıların tüm hizmetlerinin dahil edildiği sisteme 2000 yılı itibari ile geçilerek A2 dönemi yaşlılık aylıkları hesaplanmış ve TÜFE ile GH değerlerine göre sigortalıların güncellenmiş SPEK tutarlarının esas alınması sağlanarak ABO ile OAK çarpılarak yaşlılık aylıkları yeniden hesaplanmıştır. 5510 sayılı SSGSSK ile de sistem tekrar değiştirilerek 2008/Ekim ve sonrası B dönemi yaşlılık aylıkları hesaplanmıştır. Böylelikle, 2000 yılından önce uzun vade sigorta kollarına tabi çalışmaya başlayıp, 2008/Ekim sonrası sigortalı çalışmaları devam eden sigortalıların veya hak sahiplerinin aylıkları hesaplanırken üç farklı emeklilik sistemi Türkiye'de uygulanır hale gelmiştir. Bu dönemler: (Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, 2006).

1. Dönem: “31.12.1999 günü ve öncesi dönem olup Gösterge, Katsayı ve ABO'ya göre” yaşlılık aylıklarının hesaplandığı dönemdir.
2. Dönem: “01.01.2000 ile 30.09.2008 dönemi olup; OYK, TÜFE, GH, ABO'ya göre” yaşlılık aylıklarının hesaplandığı dönemdir.
3. Dönem: “01.10.2008 günü ve sonrası dönem olup; OYK, TÜFE, GH' nin % 30'u ve ABO'ya göre yaşlılık aylıklarının hesaplandığı dönemdir.

Sigortalıların tahsis talebinde bulunduğu dönem öncesi çalışma sürelerinin bu üç ayrı emeklilik sisteminin birisine veya tümüne denk geldiği zamanlarda uygulanmakta olan yaşlılık aylığı, hesaplama sistemlerine göre hesaplanacak ve orantılı kısımlar dikkate alınarak birleştirilip toplam yaşlılık aylığı bulunacaktır (“Mevzuat Metin”, 2019).

Her üç dönem için hesaplanan kısmi aylıklar 4447 SK gereğince her yıl belirlenmiş olan TÜFE ve GH kadar ayrı ayrı artırılıp sigortalının tahsis talep tarihine kadar taşınacak ve varsa diğer dönemlerdeki güncellenen kısmi aylıkları ile birleştirilerek sigortalının nihai aylığı bulunacaktır (“Emeklilik aylık bağlama”, 2020). Sonuçta sigortalıya bağlanacak aylıklar sadece A1 aylığı, A2 aylığı (yaşlılık aylığı hariç) ve B aylığı olabileceği gibi $A1+A2 = A$ Aylığı ya da $A+B = C$ aylığı olabilecektir. Aylıklar sigortalının prim ödemelerinin hangi dönemde gerçekleştiğine göre değişebilecektir.

1.5.1. A1 Dönemi Yaşlılık Aylığının Hesaplanması

Sigortalıların 2000 yılı öncesi aylıkları “gösterge, katsayı ve ABO” parametreleri çarpılarak hesaplanmaktadır. Aylıkların hesaplanmasında gösterge ve üst gösterge tabloları kullanılmaktadır. Yaşlılık aylıklarının hesaplanmasında ilk adım olarak 2000 yılı öncesi son on yıllık kazançların ortalaması OYK olarak hesaplanarak üst gösterge tablosundan karşılık değer tespit edilmekte ve yaşlılık aylığı için bu üst gösterge değeri esas alınmaktadır. Üst gösterge tablosunda OYK'ya yakın bir değer bulunamaması halinde ise son 5 yıllık kazançların OYK'sı hesaplanarak gösterge tablosundan karşılık değer bulunmakta ve yaşlılık aylığı buna göre hesaplanmaktadır. Sigortalının son 10 veya 5 yıllık kazançlarının olmaması halinde ise mevcut çalışma yılı esas alınarak gösterge değeri tespit edilmekte ve yaşlılık aylıkları bu değerler üzerinden hesaplanmaktadır (Sosyal Güvenlik Kurumu Genelge, 2011).

Türkiye'de aylıkların hesaplanmasına esas katsayı uygulaması 2000 yılından itibaren kaldırılmış olup, en son Temmuz - Aralık / 1999 döneminde geçerli olan memur maaş katsayısı “12.000” rakamı, gösterge değeri ve ABO ile çarpılarak A1 dönemi yaşlılık aylıkları hesaplanmaktadır (Sosyal Güvenlik

Kurumu Genelge, 2011). Bu dönemde “gösterge” tablosu için ABO % 60 oranı üzerinden hesaplanmaktadır. Üst gösterge tablosu esas alındığında ise aylık bağlama oranı % 50-59,99 arasında bir değer almaktadır. ABO üst sınırı % 85’ i geçmemektedir. Yukarıdaki parametreler birlikte değerlendirildiğinde sigortalıların 2000 yılı öncesi A1 aylığı;

Tam Aylık: Gösterge x 12000 x ABO formülü ile hesaplanmaktadır. (1.2)

Eğer sigortalıların sonraki dönemlere ait çalışması da bulunuyor ise;

Tam Aylık X 2000 Yılı Öncesi Prim Gün Sayısı/Toplam Prim Gün Sayısı (1.3)

formülü ile A1 aylığı kısmileştirilmektedir.

Sigortalının A2 ve B dönemlerine ait çalışmaları da bulunuyor ise o dönemlere ait kısmi aylıkları A1 dönemi kısmi aylığı ile toplanarak, varsa diğer eklentiler ve ek ödemeler de eklenerek sigortalıya bağlanacak aylık tespit edilmektedir. A1 dönemi aylıklarının hesaplanması sonucunda alt sınır aylığı kontrolünün yapılması gerekmektedir. Buna göre hesaplanan aylık üst gösterge tablosunun tavan göstergesi esas alınarak bulunacak aylıktan az ise sigortalının aylığı;

A1 Tam Aylığı ya da Eski Tam Aylık (ETA) = 10175 X 12000 X ABO1 (1.4)

den az olmayacak şekilde yeniden hesaplanmaktadır.

Gösterge tablosuna göre hesaplanan aylıklara da alt sınır aylığı kontrolü yapılmakta ve bulunan aylık en düşük göstergenin kat sayısı ile çarpımının % 70’i olan 79,59 TL’ den az olamamaktadır (Özdamar ve Kuruca, 2013:391-392). Buna göre gösterge aylığı;

ETA = 9475 X 12000 X % 70 (1.5)

şeklinde formüleleştirilmektedir.

A1 aylığının hesaplanmasında bir anlamda ana işlem, gösterge değerinin belirlenmesi olduğu için “üst gösterge ve gösterge” değerlerinin bulunmasında izlenecek yol sırasıyla şöyledir: (Yılmaz, 2004:269-270).

1. Sigortalının emeklilik talebinde bulunduğu tarihten önceki uzun vadeli sigorta kolları ödenmiş son 10 yıl ya da 5 yıl sigorta primine esas kazanç tutarlarının, ya da bildirilen yıl kadar olan kazanç tutarlarının toplamının bildirilen yıl sayısına bölünmesi ile OYK bulunur.

2. OYK sigortalının çalıştığı sektöre göre (kamu ya da özel) düzenlenen üst gösterge tespit tablosunda aranır ancak tabloda bu değer bulunamıyor ise sabit sayı kontrolü yapılarak tabloda bulunan en yakın sayı sigortalının aylığa esas üst gösterge değeri olur.

3. OYK dan sabit sayının yarısının düşülmesi suretiyle de üst gösterge tespit tablosundan karşılık değer bulunamıyor ise sigortalının OYK’sı son 5 takvim yılına göre yeniden hesaplanır. Sigortalının son 5 yıllık bildirimlerine göre bulunan OYK gösterge tablosundaki en yüksek rakamın üstünde kalsa bile gösterge tablosunun en yüksek gösterge değeri yaşlılık aylığı hesaplamalarına esas değer olarak işleme alınır.

1.5.2. A2 Dönemi Yaşlılık Aylığının Hesaplanması

4447 SK ile A2 dönemi olarak bilinen dönemde yaşlılık aylığı hesaplamalarında gösterge ve katsayıya göre hesaplama sistemine son verilmiş olup, sigortalıların 2000-2008 (Eylül ayı dahil) dönemi aylıkları OYK, TÜFE, GH ve ABO çarpımı yolu ile hesaplanmaktadır. Bu parametrelerden; OYK bir önceki temel yılı baz alınarak aralık ayı itibariyle açıklanmış olan TÜFE’de meydana gelen artış ve yıllık GH oranları kadar ayrı ayrı arttırılarak tahsis talep tarihinde toplam güncellenmiş olan kazançların aynı dönem toplam prim ödeme gün sayısına bölünmesi sonucu çıkan rakamın 360 katı olarak bulunmaktadır. “Sigortalının bu dönem tam aylığı;

OYK / 12 x ABO2 ya da (1.6)

OAK x ABO2 formülü ile hesaplanmaktadır. (1.7)

Sigortalının A1 ve B aylığı hesaplama dönemlerine ait çalışmaları da bulunuyor ise A2 dönemi aylığı;

Tam aylık x A2 döneminde bildirilen prim gün sayısı / Toplam prim gün sayısı (1.8)

formülü ile kısmileştirilir ve A2 aylığı A1 ve B dönemi kısmi aylıkları ile toplanarak, varsa diğer eklentiler ve ek ödemelerde eklenerek sigortalıya bağlanacak aylık tespit edilmektedir (Sosyal Güvenlik Kurumu Genelge, 2011).

1.5.3. B Dönemi Yaşlılık Aylığının Hesaplanması

5510 SK ile sigortalıların 2008/Ekim ve sonrası dönem olarak bilinen B dönemi aylığı hesaplanırken, yine aylık bağlama parametrelerinden OYK ya da OAK öncelikli olarak tespit edilmektedir. OAK, OYK, sigortalının B dönemi yani 2008/Ekim ve sonrası kazançlarının tahsis talep tarihine kadar bir önceki temel yılı baz alınarak aralık ayı itibariyle açıklanmış olan TÜFE’de meydana gelen artış ve yıllık GH oranları kadar ayrı ayrı arttırılarak güncellenmesi sonucu elde edilen toplam tutarın, yine aynı dönem prim ödeme gün sayısına bölünmesi sonucunda elde edilen tutarın 30 katı ya da 360 katı olarak hesaplanmaktadır. Bu dönemde aylıklar;

OAK x ABO3 ya da (1.9)

OYK/12 x ABO3 formülü ile hesaplanmaktadır. (1.10)

Sigortalının B aylığı hesaplama dönemi dışında da çalışması bulunuyor ise;

Tam Aylık x B dönemi için bildirilen prim gün sayısı / toplam prim gün sayısı

formülü ile B dönemi aylığı kısmileştirilir. (1.11)

Sigortalının A1 ve A2 dönemlerinde de çalışması bulunuyor ise kısmileştirilen B dönemi aylığı ile A1 ve A2 kısmi aylıkları toplanarak sigortalıya bağlanacak aylık, varsa diğer eklentiler ve ek ödemeler de eklenerek tespit edilir (Sosyal Güvenlik Kurumu Genelge, 2011).

1.5.4. Kısmi Yaşlılık Aylıklarının Birleştirilmesi

Türkiye emeklilik sisteminde içinde bulunduğumuz zaman diliminde üç ayrı yaşlılık aylığı hesaplama yöntemi bulunduğundan, ayrı dönemlerde sigorta primi ödemesi söz konusu olan sigortalıların prim ödemeleri ayrı dönemler için hesaplanıp, kısmileştirilip, güncellenerek birleştirilip, varsa diğer eklentiler, sosyal yardım zamları ve ek ödemeler de eklenerek nihai yaşlılık aylığı hesaplanmaktadır. Hesaplanan A1 dönemi aylığı 1999 yılı aralık ayı TÜFE artış oranı olan % 5,9 kadar arttırılarak Ocak 2000 tarihine taşınıp sonrasında 2000 yılı dahil olmak üzere her yıl belirlenen TÜFE artış oranı ve GH kadar ayrı ayrı arttırılarak tahsis talep tarihine ya da sigortalının çalışmalarının devam etmesi halinde 2008 yılı ocak ayına kadar güncellenerek taşınmaktadır. Bu taşıma işlemi 1999 yılından 2008 yılı ocak ayına kadar olacak ise bunun için belirlenen;

A1 Kısmi Aylığı X 8,45199464995839 (Sabit Katsayı) (1.12)

formülü ile aylık 2008 yılı ocak ayına taşınabilmektedir.

A2 aylığının 30.09.2008 tarihinden önceki bir tarihte bağlanması gerekiyor ise A1 ve A2 aylıkları o döneme kadar güncellenip, kısmileştirilip birleştirilerek A aylığı bulunmaktadır. Ancak sigorta prim ödemeleri 30.09.2008 tarihine kadar sürmüş ise güncelleme 2008 yılı eylül ayına kadar sürdürülmekte, yaşlılık aylıkları hesaplanan dönemden itibaren dönemsel olarak arttırılmaktadır. Her iki hesaplamada da yaşlılık aylığı alt sınır kontrolü yapılmaktadır. 2008 yılında bağlanacak aylık prime esas günlük kazanç alt sınırının aylık tutarının % 35’inden yani 212,94 TL’den ve A dönemine ait aylık toplamı da;

521,81 X 1 Ekim 2008 Öncesi Prim Gün Sayısı / Toplam Prim Gün Sayısı formülünün uygulanması sonucundan elde edilecek aylıktan az olamamaktadır. (1.13)

Eğer aylıklar az bulunmuş ise belirlenen rakamlara yükseltilmektedir. A1 kısmi aylığı ile A2 kısmi aylıklarının birleştirilmesi ile bulunan A kısmi aylığı da sigortalının tahsis talebinde bulunduğu tarihe kadar ya da sigortalının prim ödemelerinin devam etmesi halinde B aylığı dönemine kadar güncellenmektedir. 2008 yılı ocak ayından itibaren yaşlılık aylıklarının artırılmasında 2018/38 sayılı ve Emeklilik İşlemleri konulu genelge ekinde yer alan 2008 ve Sonrası Gelir/Aylık Artış Oranları tablosuna göre hareket edilmektedir. 01.10.2008 ve sonrasını kapsayan B dönemi alt sınır aylığı da belirlenen ortalama aylık kazancın % 35'inden, sigortalının bakmakla yükümlü olduğu eşi veya çocuğu varsa %40'ından az olamamaktadır. C aylığı ise A kısmi aylığı ile B kısmi aylığı birleştirilerek bulunmaktadır.

C Aylığı = Kısmi A aylığı + Kısmi B aylığı şeklinde formülleştirilmektedir. (1.14)

C Aylığı başlangıç tarihi yılın ilk altı aylık döneminde ise, Ocak ve Temmuz ödeme dönemlerinde, ikinci altı aylık ödeme döneminde ise sadece temmuz döneminde uygulanan artış oranları kadar 2008 ve Sonrası Gelir / Aylık Artış Oranları tablosunda belirlenen değerler üzerinden artırılarak ve ek ödeme ile varsa diğer eklentiler eklenerek sigortalının aylığı bulunmaktadır (Özdamar ve Kuruca, 2013: 401-403).

2. TÜRKİYE'DE SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNDE GELİRİN YENİDEN DAĞILIMI AÇISINDAN YAŞLILIK SİGORTASININ ANALİZİ

Bu araştırma ile sosyal güvenlik sistemleri dahilinde uzun vadeli sigorta kolları içerisinde yer alan yaşlılık sigortası türünün, gelirin yeniden dağılımına olan etkisi incelenmektedir.

2.1. Araştırmanın Amacı, Önemi ve Sınırlılıkları

Bu araştırma ile Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde yaşlılık sigortasıyla gelirin yeniden dağılımının sağlanıp sağlanmadığı, sağlanıyor ise kuşaklararası sağlanma yönünün ve boyutunun ne olduğu ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Bu araştırma tüm dünyada gelirin yeniden dağılımında büyük rol oynayan yaşlılık sigortasının Türkiye'de oynadığı rolü bazı yönleri ile açığa çıkarabilecektir. Gelirin yeniden dağılımı ile ilgili gerçekleştirilecek çalışma ve düzenlemelere ışık tutabilecek, yol gösterici olabilecektir. Bu çalışmanın bir diğer önemi ise Türk Sosyal Güvenlik Sistemi'nde uygulanan üç ayrı emeklilik sisteminin gelirin yeniden dağılımına olan etkisinin bir arada incelendiği çalışma olmasıdır. Türkiye'de 2000 öncesi, 2000-2008 dönemi ve 2008 dönemi sonrası olarak üç ayrı yaşlılık aylığı hesaplanma düzenlemesi gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma bu üç ayrı düzenlemeye göre hesaplanan yaşlılık aylıklarının gelirin yeniden dağılımına olan etkisinin bir arada incelendiği bir araştırma olma önemine de sahiptir.

Çalışmada ilk sınırlama, araştırmanın 5510 sayılı SSGSSK' nın 4/1 (a) bendi kapsamında yer alan ve hizmet akdi ile çalışan sigortalılar üzerinden yürütülmesidir. Araştırmaya getirilen ikinci sınırlama yaşlılık sigortasına ilişkindir. Sosyal güvenlik sistemlerinin gelirin yeniden dağılımına olan etkisi yaşlılık sigortası üzerinden incelenmektedir. Araştırmada yaşlılık aylıklarının alındığı kuşaklar 5'er yıllık periyotlar halinde 1999 yılı, 2004 yılı ve 2009 yılı olarak belirlenmiştir. Bu dönemler de yaşlılık aylığı, malullük aylığı ve ölüm aylığı alan sigortalıların ülke içindeki payı tablo 2.1. de verilmiştir.

Tablo 1. 1999, 2004, 2009 Yıllarında Aylık Alan Sigortalıların Aylık Türlerine Göre Dağılımı.

Aylık Türleri	1999	2004	2009
Yaşlılık Aylığı Alanlar	2.106.088	2.838.422	3.665.784
Malullük Aylığı Alanlar	58.685	63.071	66.038
Ölüm Aylığı Alanlar	861.997	1.091.904	1.426.472
Toplam	3.026.770	3.993.397	5.158.294

Kaynak: SGK 2001, 2004, 2009 yılları istatistiklerinden elde edilmiştir.

Araştırmaya getirilen diğer bir sınırlama ise örneklemin yaşlılık aylığı alabilecek ileri yaş sigortalılarından oluşturulmasıdır. Bilindiği üzere Türkiye’de yaşlılık aylıklarının hesaplanmasında üç farklı düzenleme gerçekleştirilmiştir.

Gelirin yeniden dağılımı yaşlılık sigortası açısından analiz edilmek istendiğinde bu üç farklı yaşlılık aylığı hesaplama sistemi ancak ileri yaş diliminde yer alan sigortalılardan oluşan bir örneklemin incelenmesi ile gerçekleştirilebilecektir. Aksi halde hali hazırda uygulamada olmayan 2000 dönemi öncesi bir aylık bağlama sisteminin geliri yeniden dağıtıp dağıtmadığı analiz edilmiş olunacaktır.

Üçüncü bir sınırlama ise emeklilik türü ile ilgilidir. 08.09.1999 tarihinden önce sigortalı olan ve 3600 gün, 15 yıllık sigortalılık süresini ve içinde bulunduğu dönemde yaş koşulunu yerine getiren sigortalılar üzerinden inceleme yapılarak sonuçlar genelleştirilmiştir.

Bu kapsamda SGK 2001, 2004, 2009 verilerine göre Tablo 2.2. de görüldüğü gibi 1999 yılında 198.879 emekli içerisinde örnekleme uygun olan kişi sayısı 1097 kadın ve 6909 erkek olmak üzere 8006 kişi; 2004 yılında 169.913 emekli içerisinde örnekleme uygun olan kişi sayısı 389 kadın 2812 erkek olmak üzere 3.201 kişi; 2009 yılında 252.760 emekli içerisinde 812 kadın 4506 erkek olmak üzere 5318 kişidir.

Tablo 2. 1999,2004, 2009 Yılları İçinde Yaşlılık Aylığı Bağlanan Sigortalıların Cinsiyet ve Yaşa Göre Dağılımı.

YIL	1999		
YAŞ	Kadın	Erkek	Toplam
61-65	1.097	6.909	8.006
Genel Toplam	35.343	163.536	198.879
YIL	2004		
YAŞ	Kadın	Erkek	Toplam
61-65	389	2812	3.201
Genel Toplam	31200	138713	169.913
YIL	2009		
YAŞ	Kadın	Erkek	Toplam
61-65	812	4506	5.318
Genel Toplam	54934	197826	252.760

Kaynak: SGK 2001,2004, 2009 yılları istatistiklerinden elde edilmiştir.

2.2. Araştırmanın Yöntemi, Ölçümü ve Hipotezleri

Sosyal güvenlik sistemlerinde yaşlılık sigortasının gelirin yeniden dağılımı üzerindeki etkisi; Türkiye’deki tüm sigortalıların kazançlarının ve buna bağlı alınan aylıkların tek tek elde edilerek incelenmesi mümkün olmayacağından araştırma, belirlenen temel varsayımlar çerçevesinde hipotetik örnekler oluşturularak gerçekleştirilmiştir. Gelirin yeniden dağılımının üst gelir dilimlerinden alt gelir dilimine doğru dağılması beklenildiğinden toplum aynı kuşak içinde iki gelir dilimine ayrılmıştır.

Kuşaklararası gelirin yeniden dağılımının ölçülebilmesi için beşer yıllık periyotlar belirlenerek toplum üç farklı kuşağa bölünmüştür. Bu üç kuşağın üst ve alt gelir diliminde bulunan sigortalıların Türkiye’de uygulanmakta olan sigorta primine esas kazancın alt ve üst sınırlarından ödeme yaptıkları kabul edilmiştir. Her kuşağın çalışma döneminde ödedikleri alt ve üst SPEK tutarları sigortalılar için yıl yıl tespit edilmiş ve güncellenmiştir. Gelirin yeniden dağılımının kuşaklararası nasıl gerçekleştiğinin tespit edilebilmesi için güncelleme tablosundan faydalanılarak sigortalıların ölüm tarihine kadar SPEK’ler güncellenip getirilmiş ve “net bugünkü değer” ler tespit edilmiştir. Belirlenen her kuşakta dört sigortalı olmak üzere toplam da 12 sigortalı örnek olarak oluşturulmuştur. Bu 12 sigortalı, Türk Sosyal Güvenlik Sistemi’nde uygulanan üç ayrı emeklilik sisteminin yaşlılık aylıklarına olan etkisinin ölçülebileceği kuşaklardan seçilmiştir. Bunun için sigortalıların ileri yaş sigortalısı olmaları sağlanmış ve işe giriş tarihleri kademeli geçiş tarihi olan 08.09.1999 gününden önce başlatılmıştır. Sigortalıların prim ödemeleri ise sigortalı işe giriş tarihleri haricinde aylık hesaplama sistemi gereğince 1990 yılından itibaren gerçekleştirilmiştir. Sigortalıların yaşlılık aylıkları alma süreleri emekli oldukları tarihteki “Demografik Göstergeler”, “2000-2007 Nüfus Tahminleri”, “2008-2017 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları”, “Doğum İstatistikleri”, “Ölüm İstatistikleri”, “Hayat Tabloları” ve “2018-2080 Nüfus Projeksiyonları” parametreleri dikkate alınarak hazırlanan doğuştan beklenen yaşam sürelerine göre belirlenmiştir. Üç ayrı emeklilik sistemine göre hesaplanan yaşlılık aylıklarının gelirin yeniden dağılımına olan etkisinin bir arada sunulabilmesi için örnekleme oluşturan sigortalılar 15 yıllık sigortalılık süresini ve 3600 günü tamamladıkları 65 yaşlarında emekli edilmişlerdir.

Literatürde bilinen gelir dağılımı ölçüm araçları *objektif ölçütler*, *normatif ölçütler* ve *statik ölçütlerden* oluşurken gelirin yeniden dağılımı ölçüm araçları ise *mutlak yeniden dağılım ölçüleri* ve *görece yeniden dağılım ölçülerinden* oluşmaktadır. Gelir dağılımı araştırmalarında bireysel ve hane halkı düzeyinde analizlere yer verilmektedir. Ancak araştırmaya konu kişisel gelirin en uygun ekonomik refah ölçüsü olarak da değerlendirilmemesi önemlidir. Çünkü bazı bireyler hiç gelir elde etmedikleri halde yüksek bir yaşam standardına sahip olarak yaşayabilmektedirler (Brown ve Prus, 2004:4-5).

Gelir eşitsizliğini ölçerken farklı ölçüm metotlarından yararlanılmaktadır (Baş, 2009: 55). Bu metotlar Normatif Ölçüler, Statik Ölçüler, Objektif Ölçüler, olup; Statik Ölçüler; *Lorenz Eğrisi*, *Normatif Ölçüler ise Dalton - Atkinson Eşitsizlik Ölçüsü*’dür (Ürper, 2018: 14-24). Objektif Ölçüler ise *Theil Endeksi*, *Aralık Ölçüsü*, *Görelî Ortalama Mutlak Sapma*, *Varyans ve Görelî Varyans*, *Logaritmik Varyans*, *Değişim Katsayısı*, *Gini Katsayısı*, *Yüzdelik Dilimleme Yöntemi*, *Standart Sapma*, *Pareto Katsayısı*, *Kuznets Katsayısı*, *Yoksulluk Oranı Endeksi* (Doğan ve Tek, 2007:3) gibi temel eşitsizlik ölçüleridir. Bu ölçülerden “Gini Katsayısı”, “Yüzdelik Dilimleme Yöntemi”, ve “Lorenz Eğrisi” literatürde en yaygın kullanılan gelir eşitsizliği ölçüleridir (Şerbetçi, 2014:104). Sosyal güvenlik sistemlerinde gelirin yeniden dağılımına yönelik ölçüm; sisteme katkıda bulunan sigortalıların sisteme buldukları katkılar ile elde ettikleri karşılıkların kıyaslanması yolu ile gerçekleşmektedir. Sosyal güvenlik sisteminin gelirin yeniden dağılımının ölçümünde yaygın olarak kullanılan ölçüleri Mutlak Yeniden Dağılım Ölçüleri ve Görece Yeniden Dağılım Ölçüleri’dir. Mutlak yeniden dağılım ölçüleri belirli bir gruba yeniden dağıtılan gelirin toplam miktarını ölçerken, Görece yeniden dağılım ölçüleri gelirin yeniden dağılımını diğer bir değişkene kıyasla ölçen ölçülerdir.

Bu araştırmada gelirin yeniden dağılımının ölçülmesinde görece dağılım ölçüleri kullanılmıştır. Buna göre bu ölçütte üç farklı ölçüm gerçekleştirilmektedir:

İlk ölçüt;

Net transferler ölçütü olup “net” sonuç değerlerini gösterir. Bir sigortalının yaşamı boyunca bir sosyal güvenlik sistemine yaptığı katkılar ile aldığı karşılıkların birbirlerinden çıkarılması ile tespit edilirler. Bulunan sonucun pozitif olması bu kişi ya da gelir grubuna doğru gelirin yeniden dağılımının

olduğunu gösterirken negatif olması ise bu kişi ya da gruptan başka kişi ya da gruplara doğru bir gelir dağılımının gerçekleştiğini göstermektedir (Fullerton ve Mast, 2005: 20).

$$\text{Net Transferler} = \text{Yaşam boyu Karşılıklar} - \text{Yaşam boyu Primler} \quad (2.1)$$

olacak şekilde formüleştirilmektedir. Diğer bir ifade ile;

$$\text{Aylıkların net bugünkü değeri} - \text{Primlerin net bugünkü değeri} = \text{Net Transferler} \quad (2.2)$$

formülü ile hesaplanmaktadır.

İkinci ölçüt;

İçsel getiri oranı, bir kişinin ya da belli bir grubun hayatı boyunca sosyal güvenlik sisteminden elde ettiği kazançlarla, sosyal güvenlik sistemine ödediği katkılar arasındaki ilişki ile ölçülen orandır. İçsel getiri oranı $NBD_{\text{aylık}}$: Aylıkların net bugünkü değeri, NBD_{prim} : Primlerin net bugünkü değeri, r : içsel getiri oranı, n : emeklilik süresi (yıl), m : çalışma süresi (yıl) olmak üzere,

$$(1+r)^{n+m} = NBD_{\text{aylık}} / NBD_{\text{prim}} \quad (2.3)$$

formülüne göre hesaplanmaktadır.

Üçüncü ölçüt;

Ödenen primlerin net bugünkü değeri/Net transferlerin net bugünkü değeri=Net Prim (Katkı) Oranı formülüne göre hesaplanan “Net Katkı Oranı Ölçütü” dür. (2.4)

Dünya sosyal güvenlik sistemlerinde olduğu gibi Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde de üst gelir dilimlerinden alt gelir dilimlerine doğru gelirin yeniden dağılımının gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. Sosyal güvenlik sistemlerinde bu amaç için kullanılan en kapsamlı araç ise yaşlılık sigortasıdır. Türk Sosyal Güvenlik Sistemi’nde de yaşlılık sigortası aracılığı ile toplanan katkılar alt gelir dilimlerine doğru adaletli bir şekilde yeniden dağıtılarak toplumda gelir eşitsizliğinin azaltılması ve yoksulluğun ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda araştırma öncesi yapılan ön tespit ve bilgilere göre oluşturulan ana hipotez şöyledir;

“Türk Sosyal Güvenlik Sistemi’nde yaşlılık sigortası ile üst gelir dilimlerinden alt gelir dilimlerine doğru gelirin yeniden dağılımı gerçekleşmektedir.”

Ana hipotez doğrultusunda ön görülen alt hipotezler ise şöyledir:

“Türk sosyal sigortalar sistemi’nde Bismark modeline uygun bir yaşlılık sigortası sistemi uygulanmaktadır.”

“Türk Sosyal Güvenlik Sistemi’nde yaşlılık sigortası kuşaklar arasında gelirin yeniden dağılımını adaletli bir şekilde sağlamıştır.”

2.3. Aylık Sigorta Primine Esas Kazanç Tutarlarının, Yaşlılık Aylıklarının Hesaplanması ve Araştırmanın Ölçümünde Yapılan Düzeltmeler

Sisteme yapılan katkılar sigortalıların sigorta primi ödemeye başladıkları dönemden itibaren o yılın sigorta primine esas kazançlarının alt ve üst değerleri alınmıştır. Alt SPEK tutarları üzerinden ödeme yapan sigortalıların alt gelir diliminde oldukları üst SPEK tutarları üzerinden ödeme yapan sigortalıların ise üst gelir diliminde oldukları varsayılmıştır. Hesaplamalara sadece alt ve üst sigorta prim değerleri dahil edilmiş, diğer ara değerler hesaplamalara dahil edilmemiştir. Alınan sonuçlardan gelirin yeniden dağılımının boyutunun ve aldığı yönün diğer ara değerler hakkında da sağlıklı fikirler verebileceği öngörülmüştür.

SPEK değerleri 1990 yılından itibaren hesaplamalara dahil edilmiştir. A1 dönemi primlerinin gösterge sistemine göre hesaplanması ve gösterge sistemine göre yalnızca 1990 yılı sonrası sigorta primlerinin dahil edilmesi nedeni ile 1990 yılı öncesinde bildirilen bir günlük sigortalı bildirimleri hesaplamalara

dahil edilmemiştir. 1990 yılından itibaren sigortalıların sigortalılık süresi boyunca ödediği primler alt ve üst SPEK tutarlarına göre aylık ve yıllık olarak ayrı ayrı hesaplanmıştır. Hesaplanan primler üç ayrı kuşağın bulunması ve gelirin yeniden dağılımının bu üç kuşakta standardizasyonunun sağlanarak birlikte hesaplanabilmesi için “net bugünkü değer”lerine güncelleme katsayısı ile güncellenerek taşınmıştır. Net bugünkü değerler en son kuşağın emeklilik tarihi olan 2009 yılına kadar hesaplanmıştır. Bu dönem sonrasında sigorta primi ödemesi olmadığından 2009 yılında net bugünkü değerlerin hesaplanması sonlandırılmıştır. SGK tarafından uygulanmakta olan güncelleme katsayıları ile önceki dönem SPEK tutarlarının son kuşağın emeklilik tarihi olan 2009 yılına kadar güncellenmesi ile enflasyon artışları primler üzerine yansıtılarak önceki dönem primlerinin ekonomik değersizleşmesi önlenmiştir.

Sigortalıların aylıkları 1934 kuşağında bulunan sigortalılar için A1 aylığı hesaplama yöntemi, 1939 kuşağında bulunan sigortalılar için A1+A2 Aylıkları hesaplama yöntemleri ve 1944 kuşağında bulunan sigortalılar için ise $A (A1+A2) + B = C$ aylıkları hesaplama yöntemleri kullanılmıştır. Aylıklarda SPEK’lerde olduğu gibi sigortalıların ölüm tarihlerindeki “net bugünkü değer”lerine taşınmışlardır. Türkiye’de aylıkların “net bugünkü değer”leri bulunurken standart bir iskonto oranı uygulanmamaktadır. Ancak 2000 yılı sonrasında aylıkların hesaplanmasına TÜFE parametresi dahil edilmekte ve aylıklar enflasyonun yıkıcı etkisinden arındırılmaktadır. Ekonomik büyümenin ise % 30 u aylıklara yansıtılmaktadır. Bu çerçevede yaşlılık aylıkları aylık bağlama yöntemlerine göre her dönem için ayrı ayrı hesaplanmış “iskonto oranı” uygulanmaması sebebi ile de düşürülmemiştir. SGK tarafından uygulanmakta olan güncelleme katsayısı ile “net bugünkü değer” lerine taşınmışlardır.

Araştırma üç farklı kuşağın alt ve üst gelir diliminde bulunan erkek ve kadın sigortalılardan ve toplamda 12 örnekten oluşmaktadır. Bu örneklerin alt ve üst gelir dilimlerini ve kuşakları temsil edebilmesi için ağırlıklı ortalamaları bulunarak gerçeğe en yakın sonuçlar vermesi sağlanmıştır. Bu noktada örneklerin toplam prim ödemeleri içindeki payının gerçeğe en yakın sonuçlar vermesi için primlerin ve aylıkların “net bugünkü değer” lerine taşındığı 2009 yılında SGK da kayıtlı aktif sigortalıların prime esas kazançlara göre dağılımı esas alınmıştır. Buna göre tüm çalışanların toplam prim ödemesi 1 yani % 100 kabul edildiğinde alt gelir diliminde bulunanlar 0,432; üst gelir diliminde bulunanlar 0,034 oranında bütün içerisinde temsil edildiğinden bu oranlar ağırlıklı ortalamaların hesaplanmasında uygulanmıştır.

Tablo 3. Alt ve Üst gelir Dilimleri İçin Prime Esas Kazançların Oransal Dağılımı, 2009.

Kazanç Aralığı	Sigortalıların Genel Toplamına Oranı	Sigortalı Sayısı
Alt Sınır	0,432	3.900.147
Üst Sınır	0,034	307.797

Kaynak: SGK 2009 yılı istatistiklerinden elde edilmiştir.

Yapılan bir diğer düzeltme 1934 kuşağının ölüm tarihleri erkeklerde 2003 yılı ve kadınlarda 2007 yılı olduğu için bu kuşağa ait veriler 2009 yılına kadar güncellenmemiştir. Aksi halde SPEK tutarları ve aylıkları her iki cinsiyet için de aynı olacaktır. Bu kuşak için ağırlıklı ortalamaya katılacak katsayılar için erkeklerin ölüm tarihi olan 2003, kadınların ölüm tarihi olan 2007 yılı verileri esas alınmış ancak 2009 yılı katsayıları bu kuşak içinde uygulanmıştır. Yapılan son düzeltme işlemi 1944 kuşağının kadın sigortalıları için gerçekleştirilmiştir. 1944 kuşağının kadın sigortalılarının TÜİK verilerine göre hayatta kalma yaşam umidi 2022 yılına kadar sürmektedir. Ancak 2022 yılına kadar SGK tarafından güncelleme katsayıları belirlenmediğinden son açıklanan yıl olan 2019 yılı güncelleme katsayısı 2022 yılına kadar uygulanmıştır.

2.4. Araştırmaya Konu Olan Kuşakların Tanımlanması

Araştırma örneklemini 1934, 1939, 1944 doğumlu üç ayrı kuşak ve her iki cinsiyetten oluşturulmuştur. Sigortalılardan 1934 doğumlular 1984 yılında, 1939 doğumlular 1989 yılında, 1944 doğumlular 1994

yılında çalışma hayatına 5'er yıllık dönem aralıkları olacak şekilde başlamışlardır. Sigortalılar kuşak sırasına uygun olarak 08.09.1999, 08.09.2004 ve 08.09.2009 tarihlerinde yine 5'er yıllık dönem aralıkları olacak şekilde emeklilik talebinde bulunmuşlardır. TÜİK tarafından hazırlanmış verilere göre 1934 kuşağında olan kadınlar 08.09.2007 tarihinde 73 yaşında, erkekler 08.09.2003 tarihinde 69 yaşında ölmüşlerdir. 1939 kuşağında olan kadınlar 08.09.2015 tarihinde 76 yaşında, erkekler 08.09.2011 tarihinde 72 yaşında ölmüşlerdir. 1944 kuşağında olan kadınlar 08.09.2022 tarihinde 78 yaşında, erkekler 08.09.2018 tarihinde 74 yaşında ölmüşlerdir.

Her üç kuşak sigortalılar ve her iki cinsiyet için "prim gün sayısı, sigortalılık süresi ve çalışma süresi" gibi yaşlılık aylığını doğrudan etkileyen parametreler gelirin yeniden dağılımının ölçülmesi açısından sabit tutularak gelirin yeniden dağılımını doğrudan değiştirebilecek etmenlerden bağımsız kılınmıştır. Her üç kuşak sigortalılar ve her iki cinsiyet yalnızca 4 / 1 (a) bendi kapsamında hizmet akdine tabi olarak 3600 prim gün sayısını dolduracak şekilde çalışmışlar, 15 yıllık sigortalılık süresini doldurmuşlar ve 65 yaşında mülga 506 sayılı kanun ile gelen emeklilik haklarından faydalanarak emekli olmuşlardır. Sigortalıların hak sahibi bulunmamaktadır. Bu hizmetlerinin karşılığında 1934 kuşağında kadınlar 8 yıl erkekler 4 yıl, 1939 kuşağında kadınlar 11 yıl erkekler 7 yıl, 1944 kuşağında kadınlar 13 yıl erkekler 9 yıl süre ile yaşlılık aylığı almışlardır.

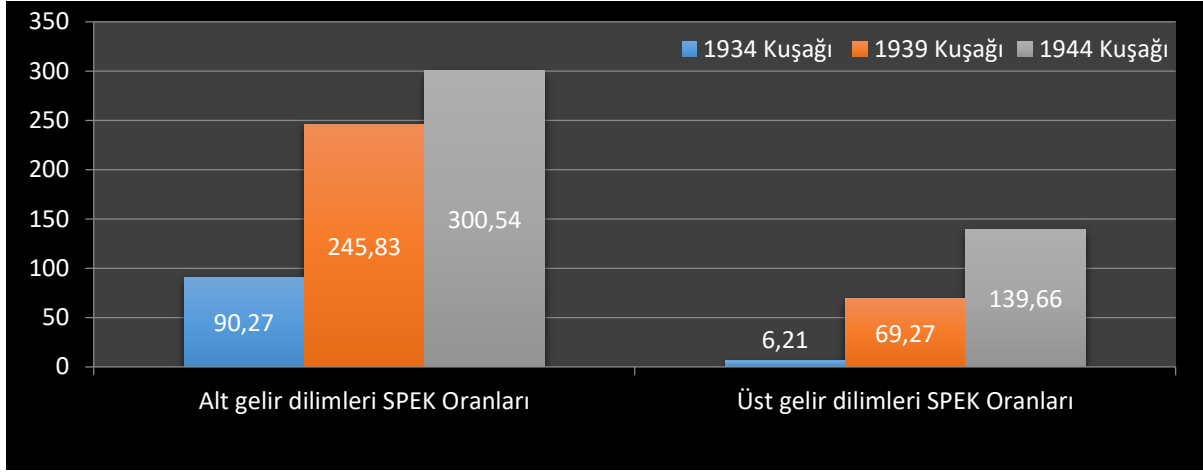
2.5. Araştırma Sonuçlarının Analizi

Türkiye'de emeklilik sistemlerinde sıklıkla yapılan değişiklikler zaman zaman sigortalı lehine zaman zaman da aleyhine sonuçlar doğurmuştur. Sigortalılar lehine olan gelişmeler sigortalıların yaşlılık aylığını hak etme koşulları olan sigortalılık süresinin, emeklilik yaşının ve prim ödeme gün sayısının azaltılması ve SPEK tutarlarının düşürülmesi şeklinde gerçekleşirken, aynı konularda aksi yönde yapılan düzenlemeler ise sigortalıların aleyhine sonuçlar doğurmuştur. Bu düzenlemeler sigortalıların aldıkları yaşlılık aylıklarının azalması ya da artması sonuçlarını da beraberinde getirmiş ve bu sonuçlar gelirin yeniden dağılımının gerçekleşme yönü hakkında bilgiler vermiştir. Yaşlılık sigortasına ödenen primlerin artması gelirin yeniden dağılımında sigortalılar aleyhine gelişmeler doğururken, alınan yaşlılık aylığı süresinin uzaması ise elde edilen yaşlılık aylıklarını arttıracığından sigortalılara doğru gelir transferinin artmasına neden olmaktadır. Araştırma sonuçları yukarıda formülleri verilen "net katkı oranı", "net transferler" ve "işsel getiri oranı" ölçütleri ile ölçülüp ölçüm sonuçları gelirin yeniden dağılımında yaşlılık sigortasının oynadığı roller açısından kuşaklararasıda gerçekleşme şekilleri grafiklerle gösterilerek analiz edilmiş ve sonuçlar hipotezler çerçevesinde değerlendirilmiştir.

2.5.1. Sigorta Primine Esas Kazançların Analizi

Kuşaklararasıda prim ödeme oranlarının alt ve üst gelir dilimleri açısından farklılaşması Türk sosyal güvenlik sisteminde Bismark tipi sosyal güvenlik modelinin uygulandığını göstermektedir. Türk sosyal güvenlik sisteminde sabit tek bir prim ödemesi olmayıp dönemsel farklılıklar ve gelir dilimlerine göre değişen prim ödemeleri uygulanmaktadır. Araştırma sonuçlarının gerçeğe en yakın değerler verebilmesi için ilk olarak alt ve üst gelir dilimlerinde yapılan prim ödemeleri 2009 yılı net bugünkü değerlerine dönüştürülmüştür. Grafik 2.1'de üst gelir dilimlerinin prim oranlarının alt gelir dilimlerinin prim oranlarından olması gereken aksine daha düşük gibi görünmesi genel prim oranları içerisinde üst gelir dilimlerinin ödediği toplam prim miktarının alt gelir dilimlerinin ödediği toplam prim miktarından daha düşük olmasından, yani gerçek oranlara uyarlanmasından kaynaklanmaktadır. Kuşaklararasıda prim farklılaşmasının nedeni de SPEK'ler arası farklılaşmalardır. Alt ve üst SPEK'ler arası farklılaşma 1990-2009 yılları arasında gerçekleşen araştırma döneminde 2000 yılı sonrasında fark edilir bir şekilde artmıştır.

Grafik 1. Kuşaklararasıında Sigorta Primine Esas Kazanç Tutarları.

2.5.2. Kuşaklararasıında Gelirin Yeniden Dağılımının Analizi

2.5.2.1. Alınan Aylıklar Açısından Kuşaklararası Analiz

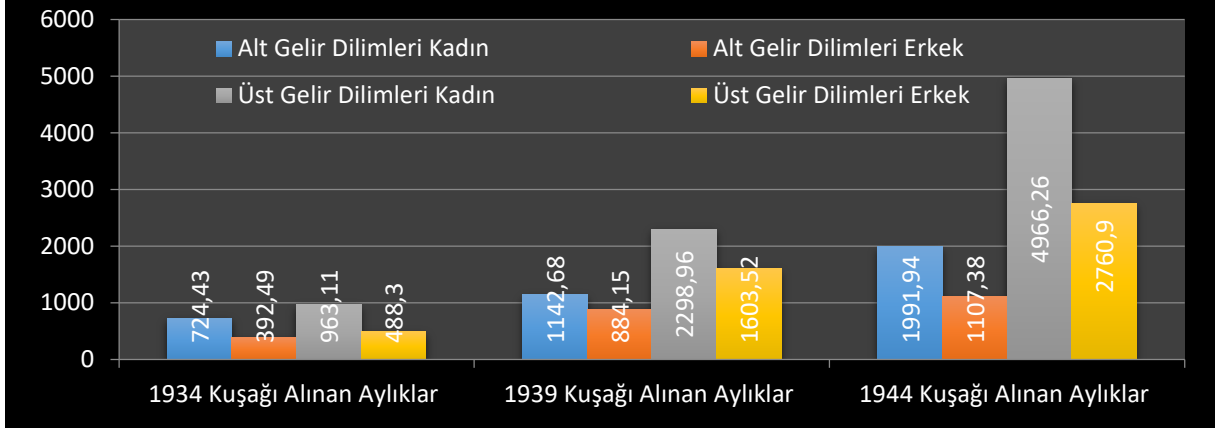
Grafik 3.5'te alınan aylıkların yeni kuşaklara doğru giderek arttığı görülmektedir. 1944 kuşağında alınan aylıklar 1939 kuşağından, 1939 kuşağında alınan aylıklar ise 1934 kuşağından miktar olarak daha fazladır. Kuşaklararası bu artışlar tüm gelir dilimleri ve tüm sigortalılar açısından geçerli olmuştur. Ödenen prim miktarlarının yeni kuşaklara doğru artması yaşlılık aylıklarının da yeni kuşaklara doğru yüksek değerler alması sonucunu beraberinde getirmektedir.

Hesaplanan aylıkların tamamında miktar olarak artış görülse de oransal olarak aynı düzeylerde artış gerçekleşmemiştir. Alt gelir dilimlerinde kadın ve erkek sigortalıların ortalama aylıkları 1934 kuşağında 558,46 TL, 1939 kuşağında 1013,42 TL ve 1944 kuşağında 1549,66 TL'dir. 1939 kuşağının alt gelir dilimlerinin aylıklarındaki artış 1934 kuşağına kıyasla 1,81 kat daha fazla gerçekleşirken, 1944 kuşağının alt gelir dilimlerinin aylıklarındaki artış 1939 kuşağına kıyasla 1,53 kat daha fazla gerçekleşmiştir. Görüldüğü üzere kuşaklararasıında alt gelir dilimlerinin aldığı aylıklarda meydana gelen artışlar oransal olarak farklılaşmaktadır. Kuşaklararasıında üst gelir dilimlerinde kadın ve erkek sigortalıların ortalama aylıkları 1934 kuşağında 725,71 TL, 1939 kuşağında 1951,24 TL, 1944 kuşağında ise 3863,58 TL'dir. Üst gelir dilimlerinde 1939 kuşağının aldığı aylıklar 1934 kuşağına kıyasla 2,69 kat daha fazla artış gösterirken 1944 kuşağının aldığı aylıklar 1939 kuşağından 1,98 kat daha fazla artış göstermiştir.

1934 kuşağından 1939 kuşağına doğru gidildikçe alt ve üst gelir dilimlerinde alınan aylıklarda meydana gelen oransal artışların, 1939 kuşağından 1944 kuşağına doğru gidildikçe gerçekleşen oransal artışlardan daha yüksek düzeylerde gerçekleştiği görülmektedir. Bu sonuçlar 1934 kuşağından 1939 kuşağına doğru alt ve üst gelir dilimlerinde gelirin yeniden dağılımının ilk etapta artış gösterdiğini ancak 1944 kuşağına doğru gidildikçe gelirin yeniden dağılım düzeyinin düşüş eğilimine girdiğini göstermektedir.

Araştırmada böyle bir sonucun elde edilmesinde 1934 ve 1939 kuşaklarında gösterge sistemine göre aylık bağlanması ve 1944 kuşağında B dönemi aylıklarının hesaplanmasında ABO'nun % 2' ye düşürülmesi ve gösterge sistemine dayalı aylık bağlama süresinin bu dönemde düşüş göstermesinden kaynaklanmaktadır.

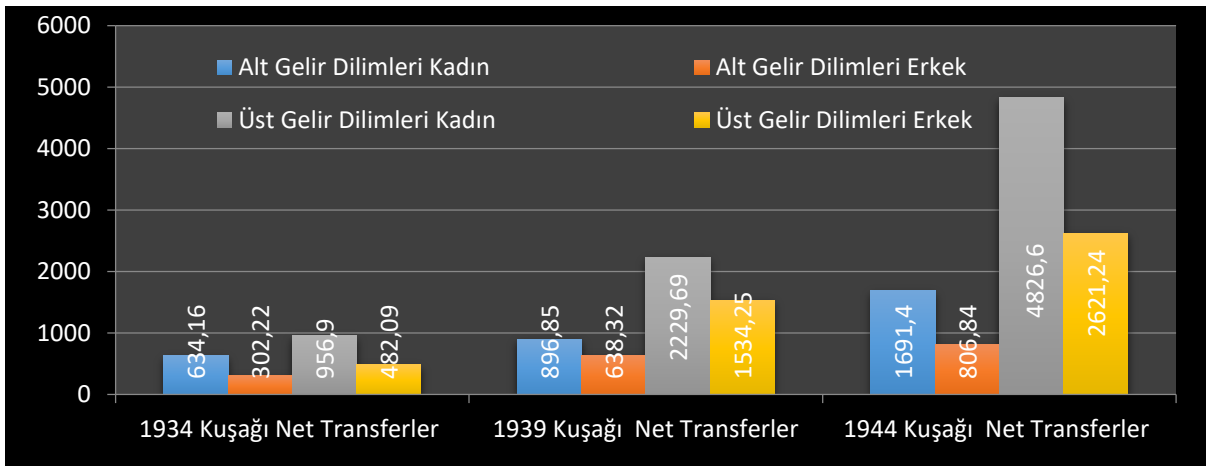
Grafik 2. Alınan Aylıkların Kuşaklararası Karşılaştırılması.

2.5.2.2. Net Transferler Açısından Kuşaklararası Analiz

Grafik 3.6'da net transferlerin yeni kuşaklara doğru miktar olarak giderek arttığı görülmektedir. 1944 kuşağında net transferler 1939 kuşağından, 1939 kuşağındaki net transferler ise 1934 kuşağından daha yüksek değerler almıştır. Kuşaklararası bu artışlar tüm gelir dilimleri ve tüm sigortalılar için artışlar şeklinde gerçekleşmiştir. Net transferlerin yeni kuşaklara doğru artış göstermesinin temel nedeni sosyal sigortacılık sisteminde SPEK alt ve üst sınır tutarlarının enflasyona veya diğer birtakım ekonomik gerekçelere bağlı olarak zaman içinde yükseltilmesinden ileri gelmektedir. Primlere ve aylıklara bağlı olarak net transferlerin artması Türk sosyal sigorta sisteminin Bismark sosyal güvenlik modeli ile uyumlu olduğunu göstermektedir. Bismark sosyal güvenlik modelinde sisteme yapılan ödemeler arttıkça alınan aylık miktarları da artacak ve sonucunda bu iki parametreye bağlı olarak net transfer oranlarında artışlar yaşanacaktır.

Grafik 3. Net Transferlerin Kuşaklararası Karşılaştırılması.

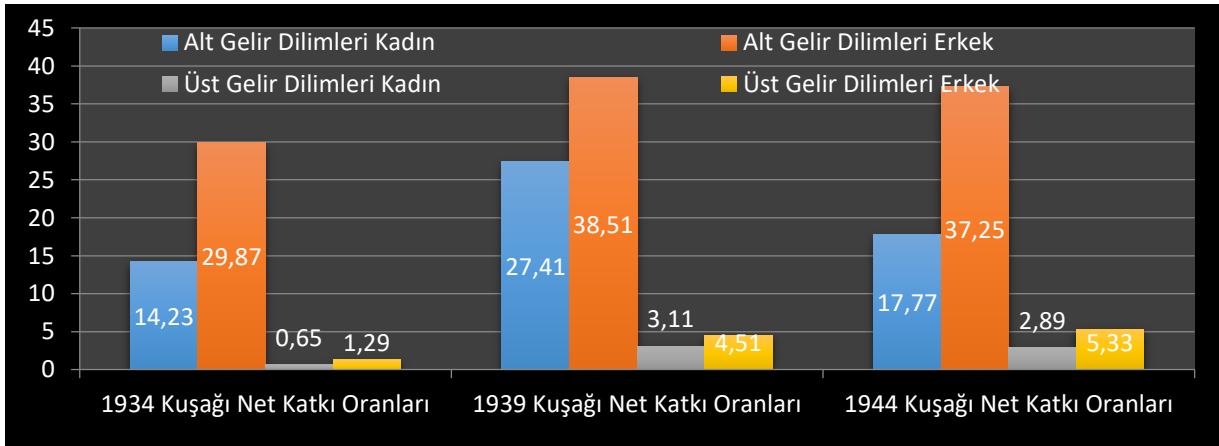

2.5.2.3. Net Katkı Oranları Açısından Kuşaklararası Analiz

Grafik 3.7'de görüldüğü üzere net katkı oranları, alınan aylıklar ve net transferlerde gerçekleştiği şekilde yeni kuşaklara doğru düzenli olarak artış göstermemektedir. Bu durumun temel nedeni farklı gelir dilimlerinde bulunan sigortalılar arasında yaşlılık aylıklarının değişen değerler almasından ileri gelmektedir. Grafikte görüleceği üzere kuşaklararası farklılıklar incelendiğinde 1944 kuşağı üst gelir dilimi erkek sigortalıları hariç olmak üzere diğer gelir dilimlerinde yer alan sigortalılar arasında 1939 kuşağının en fazla net katkıda bulunan kuşak olduğu görülmektedir.

1934 kuşağı alt gelir dilimlerinde yer alan kadın ve erkek sigortalılar elde ettikleri transferlerin ortalama olarak % 22,05'ini önceden sosyal sigortalar sistemine net katkı olarak öderlerken, 1934 kuşağı üst gelir dilimleri ortalama olarak % 0,97'sini, 1939 kuşağı alt gelir dilimleri ortalama % 32,96'sını üst gelir dilimleri ise ortalama % 3,81'ini, 1944 kuşağı alt gelir dilimleri % 27,51'ini, üst gelir dilimleri ise ortalama % 4,11'ini sosyal güvenlik sistemine prim şeklinde ödemişlerdir. Erkek ve kadın sigortalıların ortalama net katkıları baz alınarak kıyaslandığında 1944 kuşağı sigortalılarının 1939 kuşağından, 1939 kuşağı sigortalılarının da 1934 kuşağı sigortalılarından daha fazla net katkıda buldukları anlaşılmaktadır.

Grafik 4. Net Katkı Oranlarının Kuşaklararası Karşılaştırılması.

Üst gelir dilimlerinin sisteme yaptıkları net katkı oranının 1944 kuşağında % 4,11 ile en yüksek değeri aldığı görülürken, alt gelir dilimlerinde 1939 kuşağı % 32,96 ile en yüksek net katkıda bulunan kuşak olmuştur. 1934 kuşağının alt gelir dilimleri üst gelir dilimlerine göre 22,73 kat daha fazla katkıda bulunurken, 1939 kuşağında alt gelir dilimlerinin net katkısının üst gelir dilimlerinden 8,65 kat daha fazla gerçekleştiği görülmektedir. Bu iki kuşak arasında alt ve üst gelir dilimleri arasındaki bu denli farklılaşma 1934 ve 1939 kuşağında A1 döneminde yaşlılık aylıklarının gösterge sistemine göre hesaplanmasından ileri gelmektedir. 1944 kuşağında ise üst ve alt gelir dilimleri arasındaki fark 6,69 kata kadar gerilemiştir. Bu sonuç öncelikle A2 dönemi aylık hesaplama parametrelerinden olan ABO'larının düşürülmesi ve akabinde B döneminde ABO'nun daha da düşürülerek % 2'ye çekilmesinden kaynaklanmaktadır.

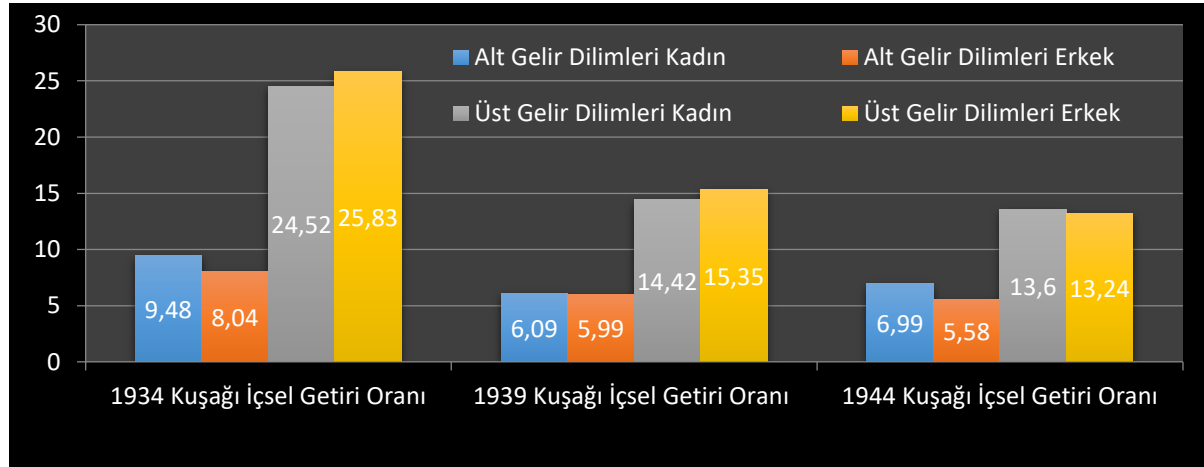
2.5.2.4. İçsel Getiri Oranları Açısından Kuşaklar Arası Analiz

Grafik 3.8'de içsel getiri oranları incelendiğinde 1944 kuşağı alt gelir dilimlerinde yer alan kadın sigortalılar haricinde yeni kuşaklara doğru içsel getiri oranının düşüş seyrine girdiği görülmektedir. Araştırmada A1 dönemi aylık bağlama sistemi olan gösterge sisteminden sonraki A2 ve B dönemi aylık bağlama sistemlerinde ABO'nun giderek düşük değerler alması içsel getiri oranlarının aldığı değerlerin de yeni kuşaklara doğru düşüş seyrine girmesi sonucunu doğurmuştur. 1944 kuşağı alt gelir dilimi kadın sigortalılarının içsel getiri oranının beklenenin aksine 1939 kuşağından daha yüksek bir içsel getiriye sahip olduğu görülmektedir. Bunun temel nedeni 1944 kuşağında yer alan kadın sigortalıların hayatta kalma ümidinin daha uzun süreli olmasıdır. 1934 kuşağının alt ve üst gelir dilimlerinin diğer kuşakların alt ve üst gelir dilimlerine nazaran gelirin yeniden dağılımından oransal olarak daha fazla fayda sağladıkları görülmektedir. Bu kuşakta hayatta kalma ümidinin daha kısa olmasına rağmen sigortalıların gelirin yeniden dağılımından oransal olarak daha fazla fayda elde etmelerinin temelinde 1934 kuşağının aylıklarının gösterge sistemine göre hesaplanmasından ileri gelmektedir. Gösterge sistemine göre hesaplanan A1 döneminde alt sınır aylığının % 70 gibi yüksek bir oranda tutulması bu dönem zarfında bağlanan yaşlılık aylıklarının diğer dönemlere nazaran sigortalıların lehine hesaplanmasına ve geliri yeniden dağıtmada daha etkili olunmasına neden

olmaktadır. 1939 kuşağının aylıklarının hesaplandığı A2 döneminde alt sınır aylığının, hak sahibi bulunmayanlar için % 35'e kadar çekilmesi ve ABO'ların kademeli olarak düşürülmesi bu dönem zarfında hesaplanan aylıkların düşmesine de neden olmuştur. 1944 kuşağının aylıkları ise A1, A2 ve B dönemlerinde yürürlükte olan aylık hesaplama yöntemlerine göre hesaplanmıştır. B dönemi aylıklarının hesaplanmasında da alt sınır aylığının % 35'te kalmasının sürdürülmesi ve ABO oranının % 2 gibi daha da küçük bir değere düşürülmesi bu dönem için hesaplanan yaşlılık aylıklarının daha düşük değerlerde bulunmasına sebep olmuştur. 1939 ve 1944 kuşağında aylıkların daha düşük değerlerde hesaplanması içsel getiri oranlarının da düşmesine, bir diğer anlatımla gelirin yeniden dağılım düzeyinin azalmasına neden olmuştur.

1934 kuşağı alt gelir dilimlerinde kadın ve erkek sigortalılar transferlerin ortalama olarak % 22,05'ini sosyal sigortalar sistemine net katkı olarak öderlerken ortalama % 8,76 oranında içsel getiriye sahip olmuşlardır. 1934 kuşağı üst gelir dilimleri ortalama % 0,97 oranında sosyal sigortalar sistemine net katkıda bulunurlarken gelirin yeniden dağılımından ortalama % 25,18 oranında içsel getiri ile faydalanmışlardır. 1939 kuşağı alt gelir dilimleri ortalama % 32,96 düzeyinde sosyal sigortalar sistemine net katkıda bulunurlarken içsel getiri oranı % 6,04 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu kuşağın alt gelir dilimleri sisteme en yüksek düzeyde prim katkısında bulunmasına rağmen, olması gerekenden çok daha düşük bir düzeyde içsel getiri oranına sahip olmuşlar diğer bir ifade ile gelirin yeniden dağılımından çok daha sınırlı bir şekilde faydalanmışlardır. 1939 kuşağı üst gelir dilimleri sosyal sigortalar sistemine %3,81 gibi düşük bir oranda net katkıda bulunmalarına rağmen % 14,89 gibi yüksek bir oranda içsel getiri elde ederek gelirin yeniden dağılımından faydalanmışlardır. 1944 kuşağı alt gelir dilimleri ortalama % 27,51 oranında sosyal sigortalar sistemine net katkıda bulunurlarken % 6,29 oranında içsel getiri oranı ile gelirin yeniden dağılımından faydalanmışlar, 1944 kuşağı üst gelir dilimleri ise % 4,11 düzeyinde sosyal sigortalar sistemine net katkıda bulunurlarken % 13,42 oranında içsel getiri ile gelirin yeniden dağılımından yararlanabilmişlerdir.

Grafik 5. İçsel Getiri Oranının Kuşaklararası Karşılaştırılması.

İçsel getiri oranları kuşaklararası karşılaştırıldığında gelirin yeniden dağılımının daha çok üst gelir dilimleri lehine gerçekleştiği, bu dağılımın 1939 kuşağından 1944 kuşağına doğru düşüş eğilimine girdiği, 1944 kuşağında alt gelir dilimlerinin 1939 kuşağı alt gelir dilimlerinden ortalama daha yüksek düzeylerde gelirin yeniden dağılımından faydalandıkları görülmektedir. Grafikte 1939 kuşağı alt gelir dilimlerinin ve 1944 kuşağı üst gelir dilimlerinin gelirin yeniden dağılımından faydalanma oranlarının 1934 kuşağına kıyasla birbirlerine daha yakın değerler aldıkları da görülmektedir. Bu durum 1939 ve 1944 kuşağında Türk sosyal sigortalar sisteminin sabit oranlı bir gelir dağıtım sistemi olan Beveridge sosyal güvenlik modeline uygun özellikler sergilediği ilk etapta akla gelse de farklılıkların her alanda görülmesi, Türk Sosyal Sigortalar Sistemi'nin Bismark Sosyal Güvenlik Modeline daha uygun olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

2.5.3. Araştırma Sonuçlarının Hipotezler Bağlamında Değerlendirilmesi

Araştırmada Türk sosyal güvenlik sisteminde gelir dilimlerinin gelirin yeniden dağılımından değişen oranlarda faydalandıkları tespit edilmekle birlikte üst gelir dilimlerinin alt gelir dilimlerinden daha yüksek oranlarda gelirin yeniden dağılımından faydalandıkları görülmektedir. Bu sonuç araştırma için kurgulanan “*Türk sosyal güvenlik sisteminde yaşlılık sigortası ile üst gelir dilimlerinden alt gelir dilimlerine doğru gelirin yeniden dağılımı gerçekleşmektedir.*” ana hipotezinin reddedilmesini gerektirmektedir. Türk sosyal güvenlik sistemi alt ve üst gelir dilimlerine doğru gelirin yeniden dağılımını gerçekleştirirse de üst gelir dilimleri gelirin yeniden dağılımından daha yüksek oranlarda faydalanabilmişlerdir.

Ödenen primlerin değişen dönemlerde birbirine yaklaşması alt ve üst gelir dilimlerinde yer alan sigortalıların ödediği toplam prim miktarları arasındaki farkı azaltmakta, uzaklaşması ise bu farkı artırmaktadır. 1934, 1939, 1944 kuşaklarında alt gelir dilimleri ile üst gelir dilimlerinde yer alan erkek sigortalılarla kadın sigortalıların aldıkları aylıklar; ödenen primlere ve aylık bağlama sistemlerine göre zaman zaman birbirlerine yakın değerler zaman zaman da birbirlerinden uzak değerler almaktadır. SPEK tutarlarının ve buna bağlı olarak aylıkların kuşaklar arasında ve / veya aynı kuşak içinde değişen değerler alması “*Türk sosyal sigortalar sisteminde Bismark modeline uygun bir yaşlılık sigortası sistemi uygulanmaktadır.*” alt hipotezini doğrulamakta ve Türk sosyal sigortalar sisteminde Beveridge modeline uygun bir yaşlılık sigortası sisteminin uygulanmadığını ortaya koymaktadır. Türk sosyal sigortalar sisteminde de sisteme ödenen prim miktarı arttıkça yaşlılık aylıklarının miktarının da artması, beklenen bir durum olarak görülmektedir. Araştırmada bu artışlar net bir şekilde gözlenmektedir. Elde edilen bu sonuçlar Türk sosyal sigortalar sisteminin Bismark tipi bir sosyal güvenlik modeli olduğunun göstergelerindedir. Yaşlılık aylıkları arasında meydana gelen farklılaşmalar da Türk sosyal sigortalar sisteminin Bismark sosyal güvenlik modeli özellikleri gösterdiğini teyit etmektedir. Bilindiği gibi karşılıksız olarak toplumun tüm kesimlerine asgari ve standart bir yaşlılık aylığı bağlanması Beveridge tipi sosyal güvenlik modelinin genel özelliğidir. Araştırmada aylıklar arasında SPEK farklılıklarına bağlı olarak farklılıklar oluşması ve aylıkların birbirleri ile aynı değerleri almaması yaşlılık aylıkları açısından Türk Sosyal sigortalar sisteminin Beveridge modeline uygun olmadığını göstergeleridir.

1939 kuşağı alt gelir dilimlerinin ve 1944 kuşağı üst gelir dilimlerinin gelirin yeniden dağılımından faydalanma oranlarının birbirlerine yaklaştığı görülmekle birlikte kuşaklararası gelirin yeniden dağılımının önceki kuşaklar lehine gerçekleştiği ve sonraki kuşaklara doğru giderek düştüğü tespit edilmektedir. Ancak 1944 kuşağının alt gelir dilimlerinde bu düşüş tersine bir seyir izleyerek gelirin yeniden dağılımı alt gelir dilimleri lehine artış gösterse de “*Türk sosyal güvenlik sisteminde yaşlılık sigortasının kuşaklar arasında gelirin yeniden dağılımını adaletli bir şekilde sağlamıştır.*” hipotezi gelirin yeniden dağılımının yeni kuşaklara doğru giderek azalan bir seyir izlemesi nedeni ile kabul edilememektedir.

DEĞERLENDİRMELER, ÖNERİLER VE SONUÇ

Milli gelirin eşit ve adaletli bir şekilde dağılımı günümüz sosyal refah devletlerinin temel amaçlarından biridir. Yoksulluk, dünya nimetlerinin insanlar arasında eşitsiz ve adaletsiz bir şekilde dağıtılmasından ileri gelmektedir. Devletler gelirin adaletsiz bir şekilde gerçekleştiği ilk dağılıma müdahalelerde bulunarak serbest piyasa ekonomisinin gelir dağılımında yarattığı eşitsizliği ve adaletsizliği ortadan kaldırmaya çalışmaktadırlar. Devletler alt gelir dilimlerinin bütçeden aldığı payı çoğaltarak veya vergilerin yükünü bu gelir dilimleri üzerinden alarak gelir dağılımı adaletsizliklerini giderme yollarını seçebilmektedirler. Ülkeler uyguladıkları bu ve benzer yöntemler ile gelir dağılımı eşitsizliğinin ve adaletsizliğinin önüne geçebilecek ve yoksulluğu bir sorun olmaktan çıkarılabilecektir. Gelirin yeniden dağılımı ile alt gelir dilimleri içine düştükleri yoksulluktan

kurtarılarak gelir eşitsizliğinden kaynaklanabilecek toplumsal huzursuzluklara da bir son verebilecektir.

Türkiye’de yaşlılık aylıkları üç ayrı sistemde hesaplanmaktadır. İlk sistem 2000’lerden önce sigorta primi ödenen yalnızca son 10 ya da son 5 takvim yılının sigorta primine esas kazançlarının dikkate alınarak yaşlılık aylıklarının hesaplandığı sistemdir. A1 dönemi emeklilik hesaplama sistemlerinin finansman dengelerini bozması nedeni ile bu yöntemden vazgeçilerek çalışılan tüm dönemlerdeki SPEK’lerin yaşlılık aylığı hesaplamalarına dahil edildiği ikinci sisteme yani A2 aylık bağlama sistemine geçilmiştir.

2000 yılından itibaren gösterge sisteminin terk edilmesi ile SPEK tutarları ve yaşlılık aylıkları, TÜFE’nin yıllık artışı ile milli gelirdeki artış hızının % 100’ü üzerinden güncellenerek hesaplanmıştır. 2008 yılı sonrası hesaplamalarda ise milli gelirdeki artışın % 30’u dikkate alınmaya başlandığı için güncelleme katsayısı geriye çekilmiş dolayısı ile yaşlılık aylıkları otomatik olarak düşürülmüştür. Bu düşüşle ülke ekonomisinin büyümesinden gelirin yeniden dağılımı yolu ile yararlanacak olan ileri yaşta kişiler bir anlamda mahrum bırakılmışlardır.

Türkiye’de 2000 yılı öncesinde ilk sistem olarak da bilinen A1 dönemi aylıklarında alt sınır aylığı oranının %70 olarak belirlenmesi gelirin yeniden dağılımı açısından olumlu bir adım olarak görülmektedir. Ancak alt sınır aylığı oranının 4447 sayılı İSK ile hak sahibi olmayanlar için % 35’e çekilmesi ve 5510 SK ile alt sınır aylığının % 35 olarak sürdürülmesi alt gelir dilimlerine doğru gelirin yeniden dağıtılması aleyhine bir düzenleme olarak değerlendirilmektedir. Bu düzenleme ile 01.01.2000 tarihinden sonra yaşlılık aylığı almaya hak kazananlar için A2 ve B aylığı hesaplama döneminde temel parametre olan prim ödeme gün sayılarının toplam prim ödeme gün sayısı içindeki etkisi % 70 oranından % 35 oranına doğru azalan bir seyir izlemektedir. Bu bağlamda yaşlılık aylıklarının hesaplanmasında A1 aylık hesaplama dönemi olan gösterge sistemine göre bağlanan yaşlılık aylıklarının alt gelir dilimleri lehine geliri yeniden dağıtıcı etkide olduğu anlaşılmaktadır. Aslında yaşlılık aylıkları için bir alt sınırın belirlenmiş olması ilk etapta sigortalılar için en azından “*taban bir aylığım var*” mantığı ile olumlu olarak değerlendirilse de Türkiye’de SPEK alt sınırının asgari ücrete endekslendiği düşünüldüğünde yaşlılık aylıklarının asgari ücretin % 35’i gibi düşük bir oranda kaldığı görülecektir. Bu ise gelirin yeniden dağılımı eşitliği ve adaletinin yaşlılık aylıkları yolu ile istenildiği düzeylerde sağlanamayacağı yaklaşımını beraberinde getirecektir.

4447 SK ile başlayan yaşlılık aylığı bağlama oranlarının düşürülmesine yönelik düzenlemelerin 5510 SK ile de sürdürüldüğü anlaşılmaktadır. Örneğin, 9000 gün sigortalı olarak çalışan bir kişinin talepte bulunması halinde 4447 SK ile yapılan değişikliğe göre yaşlılık aylığı % 65 ABO üzerinden hesaplanabileceken, 5510 SK ile ABO % 50’ye kadar çekilip daha da düşük oranlarda yaşlılık aylığı bağlanılmasının önü açılmıştır. 2016 yılından itibaren her 360 gün için % 2 ABO uygulanmaya başlanması ile de 2016 yılı sonrasındaki sigortalı çalışmalarına bağlanan yaşlılık aylıklarındaki düşüşün daha da dramatik bir görüntü sergileyeceği anlaşılmaktadır. Dolayısı ile yaşlılık aylığı ödemelerinin azalan bir seyir çizgisinde ilerlediği görülmektedir. Bu durumdan alt gelir dilimlerinin olumsuz etkileneceği de açıktır. Bu sebeple alt gelir dilimlerini pozitif gözetken gelirin yeniden dağılımı politikalarının hayata geçirilmesi adeta bir zorunluluk haline gelmektedir.

5510 sayılı SSGSSK ile ABO için üst sınır % 90 olarak belirlenmiştir. Yaşlılık aylıklarında 4447 SK ile belirlenen % 85 üst sınırının % 90’a çıkarılması ile üst gelir dilimlerinin daha yüksek miktarlarda yaşlılık aylığı almaları ile bir anlamda gelirin yeniden dağılımından daha fazla faydalanmalarının önü açılmış olmaktadır.

Türk sosyal güvenlik sisteminde sisteme ödenen prim miktarı arttıkça alınan aylıklar ve net transferler bakımından sonraki kuşaklara doğru değerlerde artış olması Türkiye’de uygulanan sosyal güvenlik modelinin Bismark tipi bir sosyal güvenlik modeli olduğunu göstermektedir. Bu sistemde katkılar arttıkça kazançlar artacağından kuşaklararası artışların gerçekleşmesi beklenen bir durum olarak görülmektedir. Bismark Modeli’nde Türkiye’de de olduğu gibi asgari ücrete endekli olarak ya da

farklı düzeylerde bir alt sınır aylığı belirlenebilmektedir. Bu alt sınır aylığı ile yaşlılık aylıklarının yoksulluk düzeyinin üstünde kalması sağlanmaya çalışılmaktadır. Türkiye’de tüm aylık bağlama dönemleri için alt sınır aylığı uygulanması söz konusu olsa da A1 döneminde uygulanan alt sınır aylıkları A2 ve B dönemi alt sınır aylıklarının oldukça üzerinde bir oranda belirlenmiştir.

Bu araştırma ile ortaya konulan önemli sonuçlardan bir tanesi ileri yaş sigortalılarının gelirin yeniden dağılımı karşındaki durumunu ortaya koyabilmesidir. Türk sosyal güvenlik sisteminde ileri yaş sigortalılarının özellikle yaşam süreleri dikkate alınarak bu yaş dilimine özel ABO’ların belirlenmesi ve buna dayalı aylıkların hesaplanması bu araştırmanın önemli sonuç önerilerinden bir tanesini oluşturmaktadır. Yaşa endekli bir aylık bağlama sistemine geçilmesi ile özellikle yaşlı yoksulluğu azaltılabileceği gibi yaşanan ve yakın gelecekte de hızla sayıları artacak olan yaşlı nüfusun gelirin yeniden dağılımında doğrudan etkili olmayan ikinci ve üçüncü ayak emeklilik sistemlerinin tercih edilmesinin önüne geçilerek bu sigortalıların kamu emeklilik sistemlerine katkıda bulunmaları sağlanmış olacaktır. Bu önerinin gerçekleştirilmesi ile ödenen primlerle alınan aylıklar arasında sigortalıyı memnun edebilecek bir gelir dengesi de kurulabilecektir.

Bu çalışma ile özellikle ileri yaş sigortalıları gelirin yeniden dağılımı ile ilgili kamu ve özel emeklilik sistemleri arasında da bir seçim yapabileceklerinin gösterilmesi amaçlanmıştır. Bu seçimlerinde kendilerinden sonra yardıma muhtaç olan hak sahibi yakınlarının bulunup bulunmaması ve yaşlılık aylıklarının verileceği süre de belirleyici olabilecektir. Ayrıca üst gelir dilimlerinde yer alan kimselerin alt gelir dilimlerinden daha uzun sürelerle yaşayabilmeleri de bu seçimleri üzerinde etkili olabilecektir. Emeklilik sistemlerinin üçüncü ayağı olarak uygulanmaya başlanan bireysel emeklilik sistemleri ile kamu emeklilik sistemleri arasında gelirin yeniden dağılımı açısından bir karşılaştırma olanağı sunabilen bu araştırmanın sonuç önerileri arasında kamu emeklilik sistemleri ile özel emeklilik sistemleri arasında sigortalılar tarafından bir kıyaslamaya gidilmesi gerektiği de bulunmaktadır. Bu açıdan özellikle ileri yaş sigortalıları kamu ve özel emeklilik sistemleri üzerinde hak sahiplerini de düşünerek daha geniş kapsamlı karşılaştırmalar yapmalıdırlar. Bu karşılaştırmalarda sigortalılar bireysel emeklilik sistemlerinin zaman içerisinde ekonomik koşullara göre değişebilen öznel durumlarını da göz ardı etmemelidirler.

Gelirin yeniden dağılımının üst gelir dilimleri lehine gelişmesi sebebi ile alt gelir dilimlerinde yer alan sigortalılar yoksulluktan kurtulamayacaklardır. Alt gelir dilimlerinde yaşayan sigortalıların ortalama yaşam ömürlerinin üst gelir dilimlerinde yaşayan sigortalıların ortalama yaşam ömürlerinden daha kısa olması sebebi ile üst gelir dilimlerine nazaran daha uzun sürelerle yaşlılık aylıklarından katkı sağlanmalarının kolay mümkün olamayacağı düşünüldüğünde alt gelir dilimlerinin yaşlılık aylıklarının arttırılmasına yönelik kozmetik tedbirler almaktan ziyade; alt sınır aylıklarının arttırılması, alt gelir dilimlerinin yaşlılık aylıklarının hesaplanmasında ABO’ların yüksek tutulması, yaşlılık aylığı hesaplama sistemlerinin alt gelir dilimlerini pozitif ayıracak şekilde düzenlenmesi, yaşlılık aylığı bağlanması sonrası süreçte ortalama ölüm tarihlerinin dikkate alınması gibi yapısal tedbirlerin hayata geçirilmesi ile yoksulluğun ve yaşlı yoksulluğunun ortadan kaldırılmaya çalışılması bu araştırmanın oldukça önemli diğer sonuç önerilerini oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, sosyal güvenlik sistemi bir ülkedeki gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluğu sorununun çözümü için kullanılabilir en etkili araçlardan bir tanesi olmasına rağmen, bu sorunların tek çözüm kaynağı olarak da görülmemelidir. Demografik yapı, işgücüne katılma oranı, ücretlerin genel seviyesi, işsizlik oranı, ülkenin ekonomik durumu ve uygulanacak politikalar gibi çok sayıda parametrenin bir arada değerlendirilmesi sonucunda gelir eşitsizliğinin giderilmesi ve yoksulluğun ortadan kaldırılabilmesi için ortak akli temsil eden bir yol bulunmalı ve izlenmelidir.

KAYNAKÇA

- Açmaz, Ö. A. (2015), “Devlet Memurları İçin Tamamlayıcı Emeklilik Sistemi Önerisi”, Sosyal Güvence Dergisi, 7, 7-34.
- Aliyev, P. Ve Hopoğlu, S., (2016). “Vergilerin Gelir Dağılımı Temelinde Verimliliği”, İktisadi Yenilik Dergisi, 3(2) , 27-45.
- Balseven, H. (2017). “Refah Devleti Ve Gelir Dağılımı: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 18(1), 87-107.
- Baş, K. (2009). “Küreselleşme ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği”, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18 (1), 49–70.
- Başterzi, F. (2006). “Yaşlılık Sigortası Bakımından Sosyal Güvenlik Normlarının Uyumlaştırılması”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Brown, R. Ve Prus, G. S. (2004). “Social Transfers and Income Inequality in Old-age: A Multi national Perspective”, North American Actuarial Journal, 8(4), 2-9.
- Demiryürek Ürper, T. (2018). “Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Doğan, C. Ve Tek M. (2007). “Türkiye’de Gelir Dağılımının Toplanma Oranı Yöntemiyle Analizi”, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(2), 93-119.
- Fuest, C. vd. (2009). “The Redistributive Effects of Tax Benefit Systems in the Enlarged EU”, Discussion Paper, 4520, 1-31.
- Immervoll, H. Ve Richardson, L. (2011). “Redistribution Policy and Inequality Reduction in OECD Countries: What Has Changed in Two Decades?”, IZA Discussion Paper, 6030, 1-89.
- Joumard, I. vd. (2012), “Tackling Income Inequality: the Role of Taxes and Transfers”, OECD Journal of Economic Studies, 2012, 1-34.
- Kenworthy, L. Ve Pontusson, J. (2005). “Rising inequality and the politics of redistribution in affluent countries”, Perspectives on Politics, 3, 449-471.
- Kubar, Y. (2009). “Bir İktisat Politikası Amacı Olarak Gelir Dağılımı: Türkiye Örneği (1994–2007) Analizi”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Mast, D. ve Fullerton, B. (2005). Income Redistribution from Social Security, AEI Press, Washington D.C.
- Özdamar, M. ve Kuruca, M. (2013), Tüm Yönleri İle Emeklilik, İstanbul: Yaklaşım Yayıncılık.
- Şakar, M. (1993). Sosyal Sigortalarda Emekli Aylığı Miktarının Belirlenmesi ve Değişen Geçim Koşullarına Göre Ayarlanması, İstanbul: Kazancı Yayınevi.
- Şerbetçi, G. (2014). “Türkiye’de Uygulanan Finansal Politikaların Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(1), 93-116.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2012). Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), Özel İhtisas Komisyonları El Kitabı.
- Tatlı, H. ve Göçer, İ. (2015). “Türkiye’de Sosyal Güvenlik Politikalarının Sürdürülebilirliği: Çoklu Yapısal Kırılmalı Eşbütünleşme Analizi”, Business and Economics Research Journal, 6(3), 87-111.
- Yelmen, Y. (2010). “Sosyal Güvenlik Sisteminde Sigortalılık Süresi Prim Ödeme Gün Sayısı Ve Yaş Unsurunun Önemi”, Mali Çözüm Dergisi, 253-265.
- Yılmaz, A. (2004). Tahsis Mevzuatı Ve İşlemleri, Ankara: SSK Yayınları.

KANUNLAR

4447 Sayılı İşçi Sigortası Kanunu, (1999, 25 Ağustos). *Resmi Gazete* (Sayı: 23810). Erişim adresi:

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23810.pdf>

5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, (2006, 16 Haziran). *Resmi Gazete* (Sayı: 26200). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23810.pdf>

Sosyal Güvenlik Kurumu, 2011/58 sayılı Genelge.

İNTERNET

Beyaz Kitap (2019, 29 Aralık). http://www.calisma.gov.tr/birimler/sgk_web/html/beyazkitap.html

Emeklilik aylık bağlama oranı (2019, 29 Aralık). <https://www.isvesosyalguvenlik.com/emeklilik-aylik-baglama-oranlari>

Emeklilik kavramı (2020, 6 Nisan).

http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/emekli/emeklilik_kavrami/emeklilik

Mevzuat metin (2019, 21 Ağustos). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5510.pdf>

Prime esas kazanç nedir? (2019, 3 Aralık). <https://www.desteklemeler.net/prime-esas-kazanc-nedir>

Yılmaz, A. <http://atamanyilmaz.com.tr/Makale.aspx?MakaleId=4639> (Erişim Tarihi: 09 Temmuz 2019)

<http://www.tuik.gov.tr/Start.do> Erişim Tarihi: 18.12.2019.

ATAERKİL KÜLTÜRÜN VE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİN BİR SONUCU: CAM UÇURUM

Fidan ALHAS*

ÖZET

İşletmelerde çalışan kadın yöneticiler günümüzde çok farklı ve değişik problemlerle karşılaşmaktadırlar. Kadın yöneticilerin karşılaştıkları engellerin büyük bir çoğunluğu kadınların cinsiyetinden kaynaklanmaktadır. Bu yüzden de kadınları sadece cinsiyetinden ötürü yargılamak için çeşitli suçlama mekanizmaları geliştirilmiştir. Çalışmanın amacı ataerkil kültür ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında kadınların üst düzey yöneticilik pozisyonlarına ulaşmalarını engelleyen yeni ve değişik kariyer engellerinin olup olmadığını ortaya koymaktır. Bu araştırma literatüre dayalı bir derleme çalışması olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sorunsalı ise kadınların üst düzey yöneticilik pozisyonlarını hedefledikçe hangi değişik ve farklı engellerle karşılaşp karşılaşacakları olmuştur. Bu çalışma cam uçurumun ne zaman ve neden ortaya çıkabileceğini belirleme konusunda literatüre katkıda bulunmaktadır. Literatür incelendiğinde ataerkil kültür, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kariyer engelleri ve cam uçurum kavramlarını birlikte ele alan ve ataerkil kültür, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kariyer engellerinin cam uçurumla olan ilişkisini inceleyen bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu bağlamda çalışma özgün nitelik taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ataerkil Kültür, Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği, Kariyer Engelleri, Cam Uçurum.

JEL Kodu: M1, M10, M12

A CONSEQUENCE OF PATRIARCHAL CULTURE AND GENDER INEQUALITY: THE GLASS CLIFF

ABSTRACT

Female managers working in enterprises face very different and various problems today. The vast majority of barriers faced by female managers are due to the gender of women. For this reason, various accusation mechanisms have been developed to judge women only because of their gender. The aim of the study is to identify whether there are new and different career barriers that prevent women from achieving senior management positions in the context of patriarchal culture and gender inequality. This research was carried out as a compilation study based on literature. The problem with the study was what different and different obstacles women would face as they targeted senior management positions. This work contributes to the literature on determining when and why the glass cliff may occur. A study that examines the concepts of patriarchal culture, gender inequality, career barriers and the glass cliff together and examines the relationship of patriarchal culture, gender inequality, and career barriers to the glass cliff has not been found. In this context, the work is original.

Keywords: Patriarchal Culture, Gender Inequality, Career Barriers, The Glass Cliff.

Jel Code: M1, M10, M12

* İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yönetim ve Organizasyon Bilim Dalı, Doktora Öğrencisi, fdalhas@gmail.com

GİRİŞ

Toplumların sahip olduğu örf, kültür, gelenek, görenek, adet vb. gibi unsurlar bireylerin yaşam tarzları üzerinde önemli düzeyde etkiye sahiptir. Bireyin içinde bulunduğu toplumda kurallar sert ve katı ise bu durum daha da önemli hale gelmektedir. Çünkü katı ve sert kültür yapısına sahip olan toplumlarda bireylere yüklenen roller daha keskindir. Bu yüzdende bireyin bir rol kalıbından diğerine geçmesi oldukça zor görünmektedir. Kadın veya erkeğin bu belirlenen rollerin dışına çıkması da toplum tarafından olumlu karşılanan bir durum değildir. Öte yandan erkeğin yerine getirmesi gereken rollerin kadınlar tarafından yerine getirilmesi de erkekler tarafından olumlu karşılanmamaktadır. Bu durum nedeni ise erkeklerin kendi hakimiyeti ve gücünü kaybedeceği düşüncesidir. Kendilerine ait olan gücü ve hakimiyeti kaybetmek istemeyen bireyler toplumun ve kadınların eleştiri oklarını da çekmek istememektedirler. Bu yüzdende hem toplum tarafından eleştirilmemek hem de hem de mevcut pozisyonlarını kaybetmemek için erkek yöneticiler birtakım görünmeyen ve bilinmeyen kariyer engelleri geliştirmektedirler. Bu geliştirilen ve çok fazla bilinmeyen engellerden biri de cam uçurumdur. “Cam uçurum” orta düzeye kadar gelen kadın yöneticilerin daha üst düzey pozisyonlara ulaşmaması için erkek yöneticiler tarafından geliştirilen, bilinmeyen ve bir hileye dayanan, aynı zamanda işletmenin krizde bulunduğu bir dönemde erkek yöneticilerden daha çok kadın yöneticilerin üst düzey yöneticilik pozisyonlarına atandıkları bir kariyer engelidir. “Cam uçurum” normal şartlarda üst düzey yöneticilik pozisyonlarına kadar gelebilecek kadın yöneticilerin işletmede tersine giden bir olay olduğu zamanlarda kadın yöneticileri sırf cinsiyetinden dolayı yargılamak ve işletmenin iflasa sürüklenmesinin suçlusu olarak göstermek için erkeklerin aday olmak istemedikleri üst düzey yöneticilik pozisyonlarına yönetici olarak atanmaları olarak ifade edilebilir. Bu kariyer engeline bilinen olayların tam tersi durumlar yaşanmaktadır. Eskiden üst düzey yöneticilik pozisyonuna aday seçilmek istendiğinde erkekler tarafından yukarıya doğru bir göç olurdu. Günümüzde ise üst düzey yöneticilik pozisyonuna aday seçilmek istendiğinde kadın adayların yukarıya doğru göç ettikleri görülmektedir. Çalışmanın amacı ataerki kültür ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında kadınların üst düzey yöneticilik pozisyonlarına ulaşmalarını önleyen yeni ve değişik kariyer engellerinin olup olmadığını ortaya koymaktır. Çalışmanın sorunsalı ise kadınların üst düzey yöneticilik pozisyonlarını hedefledikçe ne kadar değişik ve farklı engelle karşılaşacakları olmuştur. Bu çalışma cam uçurumun ne zaman ve neden ortaya çıkabileceğini belirleme konusunda literatüre katkıda bulunmaktadır.

1. ATAERKİL KÜLTÜR

“Ataerki kültür”, aile içindeki kadınlar ve çocuklar üzerindeki erkek egemenliğinin tezahürü ve kurumsallaşması ve genel olarak toplumdaki kadınlar üzerindeki erkek egemenliğinin genişletilmesi anlamına gelir (Sultana, 2010:3). Burada bahsedilen egemenlik bireylere verilen ayrıcalıklarla ilgilidir. Erkeklerin daha fazla güce sahip olduğu toplumlarda kadınların gücü daha azdır. Bu yüzden de, ataerki kültürde erkekler, kadınların sahip olmadığı ayrıcalıklı haklara sahiptir (Liu ve Zao, 2018). Ataerkillik oluşturulan siyasi ilişkiler, ilişkili ve yakından birbirine bağlı farklı kurumlar tarafından kadın ve kadının rollerine daha az değer vermeye dayanır öte yandan cinsiyet tabanlı olan, kademeli kurumsallaşma üreten, toplumun bünyesinde barındırdığı zihinsel, sosyal, ruhsal, ekonomik ve siyasi örgütlenme veya yapılanma şeklindedir (Facio, 2013:2).

Genel anlamda bu kavram; devlet, aile, miras hukuku ve sosyal düzenin erkeklere dayandığı bir toplumsal modeli ifade eder. Erkek egemenliğinin yeni kadın hareketi ve feminist çalışmalara kadar binlerce yıl boyunca kesintisiz devam ettiğini de açıklamaktadır. Bu hakimiyet ekonomik, yasal ve kültürel alanlarda erkek egemenliği kavramına dayanmaktadır (Mora, 2014:132). Öte yandan ataerkillik oluşturulan kurumlar; yalnızca erkeklerin kadınlar üzerindeki hakimiyet yapılarını güçlendirmek için değil, aynı zamanda insanlar arasındaki gerçek veya algılanan farklılıklara dayanan diğer dışlama, baskı veya hakimiyet sistemleriyle de birbirine bağlanır. Ayrıca birkaç güçlü erkeğin

ihtiyacına ve çıkarına cevap veren devletler de yaratırlar (Facio, 2013). Ataerkil kültürde erkekler genellikle yüksek pozisyonlarda sınıflandırılırken, kadınlar daha alt pozisyonlarda sınırlanırlar. Ancak kadınların erkeklerin yaşamında büyük rolleri olduğu da göz ardı edilemez (Harders, 2011:137). Çünkü kadınlar toplumun kendilerine edindirdikleri bu kültürü gelecek nesillere de aktarma görevini üstlenirler ve kadınlar erkekler tarafından kendilerine bu baskı kurma ve erkek egemenliğe dayanışma biçimini kendi kızlarına da empoze ederler. Kadınlara evin yönetimi ve çocuklara kültür aktarımı gibi görevlerin verilmesi sadece ev içinde kadınların hakimiyetini artırır. Ancak yinede dış dünyada erkeklerin egemenliği söz konusu olur.

Ataerkil kültür aslında, kadınlar ve erkeklerin arasında bir pazarlığın ve uzlaşmanın olduğu veya gerçekleştiği bir oyun ve hileli alan olarak da kabul edilebilir. Bu oyun alanında kadınlar ve erkekler arasında bazen uzlaşmanın, bazen de çatışmanın yoğun olduğu görülür. Ancak burada karşılıklı bir uzlaşma sürecinin gerçekleştiği söylenebilir (Kandiyoti, 1997:114). Bunun nedeninin ise; ailede ya da aile-ev sisteminde kadınların emeğinin karşılığı olabilecek ücrete erişimini engelleyen erkeklerin kadınları kontrol etmesinden kaynaklandığı görülmektedir (Barrett, 1988).

Toplumların sahip oldukları aile kurumları aslında cinsiyetçi bir düşünce üzerine kurulurlar ve aile yapısını bu şekilde inşa ederler. Bu durum da cinsel olarak iş bölümünü kaçınılmaz kılmaktadır. Çünkü kadınların işte başarılı olmaları ev işlerini göz ardı edeceği düşüncesini beraberinde getirir (Freedman, 2001:49). Bu yüzden de kadınların ev işleri ve çocuk bakmaktan başka bir iş yapamayacaklarını düşünen erkekler kadınları bu noktada kısıtlamaktadırlar. Bu kısıtlama noktalarından biri de kadınların iş hayatına atılmalarıdır.

Geçmişten günümüze kadar sadece evde ev işlerini yapmaktan sorumlu tutulan kadınların iş hayatına atılmalarına erkekler ve toplum tarafından pek de olumlu gözle bakılmamaktaydı. Ancak toplumsal değişimlere ve dönüşümlere bağlı olarak toplumun kadınların iş hayatına atılmalarına daha fazla destek verdiği de görülmüştür. Erkek çalışanlar ve yöneticiler içinse böyle bir durum söz konusu değildi. Çünkü erkekler kadınların iş hayatına atılmalarına oldukça karşı çıkmaktadırlar. Toplumların kadınlara yönelik geliştirdiği pozitif ayrımcılık, erkeklerin kadınlara birtakım farklı tepkiler geliştirmesine neden olmuştur.

Geliştirilen bu tepkileri de aleni bir şekilde belli edemeyecek olan erkekler kadınları farklı şekilde cezalandırmıştır. Örneğin, kadınlar yöneticilik pozisyonlarında yetersiz temsil edilmektedirler. *Adamovic ve Meznaric* (2011), Zagreb şehrinde kültür kurumlarında kadınların sadece %30 kadarının yöneticilik pozisyonları olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca kültür kurumlarının yönetim kurullarının üyeleri içerisinde kadınların oranı ise sadece %37.7'dir. Afrika'nın geleneksel kabile kültürü olan "Shona" kültüründe, bir kız ergenliğe ulaştığında alacağı tüm öğretiler gelecekteki kocasını memnun etmenin yanı sıra nazik ve itaatkar bir eş olmaya yöneliktir. Cinsellik konusunda erkek cinsinin yararına nasıl kullanılacağı öğretildiği için kadın sadece bunu bilir. Ayrıca bu kültürel öğretiler bağımlılık sendromunu da beraberinde getirir. Bu yüzden çoğu Afrikalı kadın destek için kocalarına büyük ölçüde bağımlıdır. Sonuç olarak bir koca öldüğünde, kadın dayanacak başka bir destek ayağı bulmak için hızlı bir şekilde yeniden evlenir (Kambarami, 2006:2).

Literatürde ataerkil kültür ile ilgili yapılan çalışmalara baktığımızda *Sultana* (2010) tarafından yapılan çalışmada Bangladeş'te kırsal kadınların çoğunun kızının eğitimi ile ilgili geleneksel ideolojiyi takip etme eğiliminde olduğu ve kız çocuklarının okumaması yönünde eğilim ortaya konulduğu görülmüştür. *Medina* (2015) tarafından yapılan bir başka çalışmada yoksulluğun ataerkil bir zihniyetin sürdürülmesi üzerinde büyük etkisi olduğu sonucu ortaya konmuştur. Ayrıca okul, medya, kilise ve aile toplumu kız çocuklarının haklarını daha güvenli ve daha koruyucu bir şekilde dönüştürmede kilit oyuncular olarak tanımlanmıştır. *Adisa* (2019) tarafından yapılan bir diğer çalışmada kadınların iş-yaşam dengesine ulaşma özelemleri kültürde derinden kök salmış olan ataerkil normlar tarafından sık sık hayal kırıklığına uğramaktadır. Bu çalışmanın bulguları kadınların erkek egemenliği karşısında aşırı boyun eğme, içselleştirme, cinsiyete dayalı işbölümü ve erkekler arasındaki daha yüksek ataerkil

eğilimlerin ataerkil bir toplumun bileşenleri olduğunu ortaya koymaktadır. *Sathiparsad* ve beraberindekiler (2008) tarafından yapılan çalışmadan elde edilen bulgular ise ataerkil uygulamaların ve erkekliğin baskın yapılarının hem desteğini hem de itirazını ortaya koymuştur. Ayrıca elde edilen bulgular arasında; evdeki erkek ve kadınların belirleyici rolleri, kadınların boyun eğmesi ile şeklinde erkek ve kız çocuklarının farklı muamele görmesi konularında farklılık gösterdiği de yer almaktadır. *Asiyanbola* (2005) tarafından yapılan bir başka çalışmanın sonucu ise, erkek faaliyetleri veya rolleri ile sosyo-ekonomik özellikleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamadığı sonucunu ortaya koymuştur.

Sonuç olarak 2005 ve 2008 yılları arasında yapılan çalışmalarda ataerkil kültür üzerinde ekonominin ve gelişen sosyal hayatın hiçbir etkisi olmadığı görülmüştür. Öte yandan 2008 yılından 2019'a kadar olan çalışmalarda ise kız çocuklarının okumalarında ve kariyerlerinde ilerlemelerinde ekonominin ve sosyal hayatın kadınların sosyal hayattaki yerini önemli ölçüde etkilediği ve erkek baskısının ise halen devam ettiği görülmüştür.

2. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ

Toplumsal cinsiyet kavramı toplumun belirlediği normları içeren kadın ve erkek davranışlarına ilişkin birtakım sosyalleşme sürecine ilişkin ayrımlardır (Sezgin, 2015:155). Bu ayrımların en başında geleni ise kadın ve erkeklere farklı rol ve görevler yüklenilmesi gelmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği kadının ve erkeğin eşitliğine dayanan insani bir haktır. Bu eşitlik bireylerin var olduğu bütün alanlarda bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği tüm cinsiyetlerden insanların eşit haklara, sorumluluklara ve fırsatlara sahip olduğu zaman gerçekleşir (Patel, 2018:1). Toplumsal cinsiyet eşitliğinin bulunmadığı durumlarda kadınlar ve kızlar çocuklara yönelik şiddet ortaya çıkmaktadır (Özaydınlık, 2014:105). Kadın ve kız çocuklarına karşı adil ve eşitlikçi yaklaşım geliştirilmesine toplumun ekonomik seviyesinin ilerlemesine de katkı bulunmaktadır (Özçatal, 2011:29). Öte yandan toplumsal cinsiyet eşitliği olduğu gibi toplumsal cinsiyet eşitsizliği de vardır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ise toplumsal cinsiyet eşitliğinin tam tersidir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınların erkeklerle eşit oranda yararlanabileceği haklar olan ücret eşitsizliği, eğitim ve okuryazarlık, istihdam ve istihdam oranı, düşük/yüksek beceri mesleği ile mesleki cinsiyet ücret farkı, ekonomik eşitlik, sağlık eşitliği ve parlamentoda temsil edilme gibi alanlarda kadınların kısıtlanması veya kadınların bu haklardan mahrum bırakılması olarak ifade edilmektedir (Paksoy ve Kılıç, 2016:61). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine göre kadınlar ve erkekler eşit değildirler (Topuz ve Erkanlı, 2016:304-305). Bu durum günlük yaşamda ve çalışma hayatında da geçerlidir. Bu yüzden de kadınlar ve erkekler farklı uygulamalara ve belirli normlara maruz kalmaktadırlar. Bu durum ise toplumun erkekleri ve kadınları doğa ve kültür gibi ikili karşıtlıklar bağlamında düşünmelerine neden olmaktadır (Çınar, 2015:53). Kadın veya erkek olmaktan kaynaklanan ayrımcı düşünce aslında bireyin içinde bulunduğu aileden başlamaktadır. Toplumun sahip olduğu toplumsal norm ve değer yargıları kadın ve erkekler için değişik şekillerde uygulanabilmektedir. Erkek ve kız çocuğunun doğmadan önce hangi görevleri üstleneceği önceden belirlenmiştir. Kız ve erkeklere doğdukları andan itibaren yüklenen roller, bireye içinde bulunduğu toplum tarafından biçilmektedir. Bu roller genellikle bireyin içinde bulunduğu durumu ve geleceğini etkileyecek hayati konuları kapsamaktadır (Kahraman, 2010:30).

Toplum tarafından birey için belirlenen bu roller hem erkeği hem de kadını bazı açılardan sınırlamaktadır. Özellikle geç çocukluk dönemini yaşayan çocuk bu yaşlarda kendinden büyük olan bireylerin görüşlerini oldukça önemsemektedir. Örneğin, bir kız çocuğu mühendis olmak istediğinde içinde bulunduğu aile buna karşı çıkacağı için bunu dile getiremez. Kızların bu tür meslekleri icra etmelerine olumsuz gözle bakacaklardır. Bu yüzden çocuk kendisine uygun olmadığı düşüncesiyle bu mesleği tercih edemeyecektir. Çünkü bu mesleği tercih ederse birey ve toplum tarafından kınanıp eleştirilecektir (Özdemir ve Alhas, 2018). Gelecekte bir yetişkin olduğunda bu mesleği seçtiği için sürekli bir şekilde iğneleyici ve eleştirici hakaret ve küfürlere maruz kalacağını düşünen çocuk, toplumun cinsiyetine göre uygun gördüğü mesleklerden birini seçmeye zorlanacaktır. Asıl istediği

mesleği ise cinsiyetinden dolayı seçemeyecektir (Brandt, 2011:1). Örneğin, kadınlar eğer ulusal bir seçim olacaksa en alt seviyede temsil edileceklerdir. Bu durum ise toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir yansımasıdır. Toplumsal cinsiyet ayrımı sadece iş yaşamında değil aynı zamanda iş-yaşam dengesinde de görülebilmektedir (Stoet ve Geary, 2019: 4).

Kadınlar özellikle aile ve çocuk bakımından sorumlu tutuldukları için işlerini değil ailelerini seçme gereği hissetmektedirler. Özellikle ilk çocuğun doğumundan hemen sonra kadınlar mesleki rütbeleri (kazanç veya ücret oranı seviyelerine göre sıralandıkları gibi) ve yönetici olma olasılıkları açısından erkeklerin gerisinde kalmaya başlarlar (Kleven vd., 2018: 2). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden dolayı erkeklerin kadınlardan çalışma hayatında daha fazla yer aldığını, kadınların ise ailedeki rollerine uygun olarak doğum ve çocuk bakmak gibi nedenlerle işlerine ara verdiğini, ayrıca işgücünün niteliği, genel ve mesleki açıdan erkeğinkine göre düşük olduğu için kadınların daha düşük ücret almalarının ve daha düşük statülü mesleklerde yoğunlaşmalarının normal olduğu ileri sürülmekte, işverenlerin de, kadınların iş yaşamlarının kesintiye uğradığı için erkekleri tercih etmelerinin doğal olduğu belirtilmektedir (Şenesen ve Pulhan, 2000:9).

Literatürde toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile ilgili yapılan çalışmalara baktığımızda *Klasen* (2000) tarafından yapılan çalışmada analizler, eğitimde cinsiyet eşitsizliğinin doğurganlık ve çocuk ölüm oranlarının azaltılmasında ilerlemeyi engellediğini ve böylece gelişmekte olan ülkelerde refahtaki ilerlemeyi tehlikeye attığını göstermektedir. *Arora* (2012) tarafından yapılan çalışmada ülkede bulunan bireylerin kişi başına düşen gelirlerinde cinsiyet eşitsizliği ile birlikte kadınların daha düşük bir gelire sahip olduğu sonucu elde edilmiştir. Bununla birlikte bazı yüksek gelirli eyaletlerde cinsiyet eşitsizliğinin de çok yüksek olduğu ortaya konmuştur. *Dorius ve Firebaugh* (2010) tarafından yapılan çalışmada toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin neredeyse tüm büyük alanlarda azaldığı sonucu ortaya konmuştur. Bu düşüşün nedeninin ise çeşitli dini ve kültürel geleneklerde meydana gelen değişikliklerden kaynaklandığı görülmüştür ve nüfus artış hızının yavaşlamasının da bu duruma katkıda bulunduğu sonucu elde edilmiştir. Ayrıca nüfusun daha hızlı arttığı ve yoğun olduğu ülkelerde daha fazla toplumsal cinsiyet eşitsizliği görüldüğü verisi de yapılan çalışmanın başka bir sonucu olarak ortaya konmuştur. *Cerrato ve Cifre* (2018) tarafından yapılan çalışmada sonuçlar, geleneksel cinsiyet rollerinin erkeklerin ve kadınların iş ve aile etkileşimini yönetme şeklini hala etkilediğini göstermektedir. Ayrıca erkeklerin ev işlerine katılımı nedeniyle iş-aile çatışmasının arttığı sonucu da ortaya konmuştur. *Hakura ve beraberindekiler* (2016) tarafından yapılan çalışmadan elde edilen bulgular ise, düşük gelirli hanelerin ve düşük gelirli kadınların ekonomik faaliyetlere katılma fırsatlarını etkileyen politikaların var olduğunu ve bunun da kadınlara uygulanan toplumsal cinsiyet eşitliğini etkilediği sonucunu ortaya koymuştur. Sonuç olarak 2000 ve 2016 yılları arasında yapılan çalışmalarda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin halen devam ettiği ve bu durumda bireylerin daha düşük gelir elde etmesine neden olduğu görülmüştür. Bu çalışmalardan farklı olarak 2010 yılında yapılan çalışmada ise cinsiyet eşitsizliğinin azaldığı ve bunun nedeninin ise toplumda görülen değişimler olduğu görülmüştür.

3. KARIYER ENGELLERİ

Geçmişten günümüze kadar toplumların var olduğu andan itibaren kadınlar ve erkekler arasında bir ayrımcılık söz konusu olmuştur. Erkekler toplayıcılık ve avcılıkla ilgilenmişken, kadınlar yemek yapma ve çocuk bakımı ile ilgilenmişlerdir. Bu yüzden de erkeklerin yaptıkları iş zorlu ve yorucu olarak görülmüşken, kadınların yaptıkları işler basit ve sıradan olarak görülmüştür. Bu durum da kadınların her zaman için ikinci planda kalmalarına neden olmuştur.

Erkeklerin kadınlardan sürekli olarak üstün oldukları erkek ve kız çocuklarına doğdukları andan itibaren empoze edilmeye başlanmıştır. Erkek ve kadınların eşit olmadığı düşüncesi kadınların arka planda kalmasına neden olmuştur. Erkeklerin her zaman için ön planda olma durumu günümüzde değişen ve dönüşen toplumlar sayesinde değişmeye başlamıştır. Bu değişimlerin başında da kadınların

iş hayatında yer almaları gelmektedir. İş hayatında yer edinmek ve yükselmek isteyen kadın yöneticilerin işletmelerde yer edinmelerini istemeyen erkek yöneticiler kadınlara birtakım görünmeyen ve bilinmeyen engeller koymaktadırlar. Bu engeller genellikle kadınların yükselmelerini ve işletmelerde var olmalarını istemeyen erkek yöneticiler tarafından geliştirilen engellerdir. Bu engeller ise şunlardır:

3.1. Cam Tavan: Kadın yöneticilerin orta düzey yöneticiliğe kadar ulaşmalarını engellemek için erkek yöneticiler tarafından geliştirilen ve bilinmeyen aynı zamanda görünmeyen engelleri ifade etmek için kullanılan bir kavramdır (Wesarat ve Mathew, 2017:22-23). “Eğer bir kadın cinsiyetine sahipseniz genellikle alt kesimlerde bulunmak zorundasınız” cümlesini sarf etmek için geliştirilen cinsiyetçi bir kariyer engelidir.

3.2. Ay Işığı Sorunu: Kadın yöneticilerin var olan işlerinin dışında başka bir işle daha ilgilenmeleri, içinde buldukları işletmeler tarafından olumlu karşılanmamaktadır (Aktaş, 2015:31). Kadınların mesai saatlerinde harcaması gereken enerji ve gücü başka işler için harcaması işletme tarafından olumlu karşılanmamaktadır. Bu durumda da kadın yöneticilerin işlerini yerine getirmekte zorlandıkları düşünülmektedir. Bu nedenle de “kadınlardan yönetici olmaz” düşüncesi hakim olmaktadır.

3.3. Çift Kariyerlilik: Kadın yöneticilerin aynı anda iki kariyer yapması olarak ifade edilebilir. Bireylerin aynı anda iki kariyer yapmaları işte bireyin verimliliğinin düşmesine ve tükenmişliğe neden olabileceği için işletmelerde pek de olumlu karşılanmamaktadır (Şimşek ve Öge, 2014:290). İşletmelerde aynı anda iki kariyer yapmak, işletmenin verdiği işlerin geciktirilmesine ve özensiz yapılmasına neden olmaktadır. Bu yüzden de çift kariyerli çalışanların işletmelerde istenmediği söylenebilir.

3.4. Çift Kariyerli Eşler: Evli eşlerin ikisinin de kariyerlerini aktif bir şekilde devam ettirmeleri olarak ifade edilmektedir. Bu eşler hem iş hem de özel yaşamlarını birlikte devam ettirmektedirler (Acar, 1994:21-25). Çalışma hayatında aynı anda iki işte çalışıyorsa en fazla fedakarlık yapacak olan kişi kadındır ya da toplum kadının fedakarlık yapmasını beklemektedir. Çünkü erkek evin reisidir. Evin idaresi erkeğe bakmaktadır. Kadının işini etkili ve verimli bir biçimde yerine getirmesi pek de önemsenmemektedir. Bu nedenle genellikle kadınlar yöneticilik işini yapacak kişiler olarak görülmezler.

3.5. Kariyer Düzleşmesi: Bireylerin kariyerlerinde görülen duraksamaları, gecikmeleri ve yavaşlamaları ifade eden bir kavramdır. Kariyer düzeleşmesine göre kadın yöneticiler bir süre kariyerlerinde ilerleyemezler ve durgunluk yaşarlar (Tunçer, 2012). Kadın yöneticiler kariyerlerinde istedikleri noktaya gelemeyeceklerini düşündükleri için bir süre mola vermektedirler. Bu nedenle kadınların bir süre daha aynı kariyer pozisyonlarında kaldıkları söylenebilir.

4. CAM UÇURUM

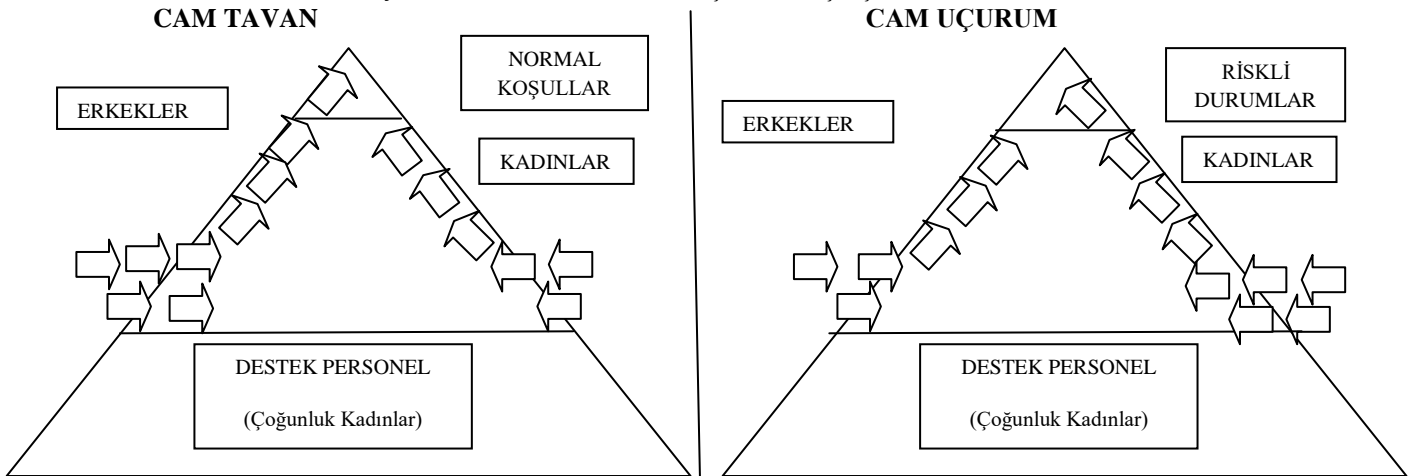
Ataerkil toplumlarda kadınlar ve erkekler arasında iş bölümü her zaman için yapılmıştır. Buna göre toplumların oluştuğu ilk andan itibaren kadınlar evde ev işleri ve çocuk bakımı ile ilgilenirken, erkekler eve para getirmek ve evin geçimini sağlamakla görevlendirilmişlerdir. Kadınların ve erkeklerin her birinin yapacakları işler sahip oldukları cinsiyete göre sınıflandırılmıştır. Bu durumda toplum erkeklerin yapabilecekleri işleri kadınların yapmaması için belli toplumsal ve cinsiyetçi baskı mekanizmaları geliştirmiştir. Bu mekanizmaların başında erkek çocuklarının kız çocuklarından üstün olarak yetiştirilmeleri gelmektedir. Erkek çocukları kız çocuklarından üstün olarak yetiştirildikleri için erkekler kadınların kendileriyle eşit veya kendilerinden üstün olmalarına pek de olumlu gözle bakmamaktadırlar. Eğer erkekler kadınların kendileriyle eşit düzeyde olmalarına izin verirseler bu kez de kendilerinin toplum baskıyla karşılaşacaklarını bilmektedirler. Bu yüzden de erkekler işletmelerde kadın yöneticilerin kendileriyle eşit veya kendilerinden daha üst pozisyonlara yükselmelerine izin vermeyeceklerdir. Bu nedenle de erkekler kadınların sırf cinsiyetinden ötürü daha üst düzey

pozisyonlara ulaşmalarına izin vermemek için birtakım görünmeyen ve bilinmeyen engeller geliştirmektedirler. Bu engeller daha önceden bilinen engellerden oldukça farklıdır. Son yıllarda bilinmeyen ve erkek yöneticiler tarafından geliştirilen bir engel daha vardır. Bu engel cam uçurumdur. Kadınların eski dönemlerdeki durumlardan farklı olarak giderek daha fazla liderlik pozisyonlarını zorladıkları bilinmektedir. Ancak çoğu şirkette üst düzey yönetici olarak erkek yöneticiler halen ağırlıklarının devam ettirmektedirler.

Çok az istisna dışında liderlik tarihi boyunca çoğu organizasyonda erkekler yönetici olmuştur. Bir cam uçurumun ortaya çıkmasının erkek egemen yöneticilik bağlamında daha muhtemel olmasının (en azından) iki nedeni vardır (Bruckmüller ve Branscombe, 2010:435). Birincisi işletmelerde kötü bir durum yaşandığında ya da işletme krizde olduğu dönemlerde kadın yöneticiler erkek yöneticilerden daha fazla üst düzey yöneticilik pozisyonuna atanacaklardır. İkincisi ise, kadınların üst düzey yöneticilik pozisyonlarına atanmasının nedeni işletmenin performansıdır. Yani işletmede bir olumsuz durum varsa kadın yönetici üst düzey yöneticilik pozisyonuna atanacaktır. İşletmede olumsuz bir durum yoksa kadın yöneticiler üst düzey yöneticilik pozisyonuna atanmayacaklardır (Oelbaum, 2016:10).

“Cam uçurum” normal şartlarda kadın yöneticilerin yükselmeyeceği pozisyonlara işletmenin krizli, riskli ve finansal açıdan zor durumda olduğu zamanlarda erkek yöneticilerden daha çok kadın yöneticilerin atanması olarak ifade edilmektedir (Ryan ve Haslam, 2005). Başka bir deyişle işletmede ya da firmada olumsuz ve istenilmeyen bir durum varsa günah keçisi olarak ilk akla gelecek olan kişi kadın yöneticilerdir. Bu, kadınların başarısız veya yetersiz olmalarından kaynaklanmamaktadır. Bu, kadınların cinsiyetinden kaynaklanan ve ataerkil kültür sisteminin öğretilerinden biri olan bir suçlama mekanizmasıdır. Bu suçlama mekanizmasına dayanarak erkek yöneticiler kadın yöneticilerin yöneticilik tarihlerinde ilk kez üst düzey yöneticilik pozisyonlarına göç etmeleri için bir fırsat tanımaktadırlar. Tanınan bu fırsat kadınların daha iyi pozisyonlara gelmesine aslında yardımcı olmamaktadır. Aksine kadın yöneticilerin eski pozisyonlarından daha kötü bir pozisyona gelmelerine ya da daha ileri bir seviye olarak işten atılmalarına neden olmaktadır. Normal şartlarda kadın yöneticilerin orta düzey yöneticiliğe kadar gelmelerine izin vermeyen erkek yöneticiler, kadınların üst düzey yöneticiliğe kadar gelmelerine bir tek şartla izin vermektedirler; işletmenin içinde bulunduğu durum kötü olduğu zamanlarda.

Şekil 1: Cam Tavan ve Cam Uçurum Karşılaştırılması

Kaynak: (Alhas, 2016:27).

Şeklin sol tarafında işletmenin normal zamanlardaki yöneticilik pozisyonları ve kadınların işletmedeki durumları tasvir edilmektedir. Şekil 1.'de kadın yöneticilerin kariyer engellerini aşıp üst düzey yöneticilik pozisyonlarına ulaşabilmeleri normal şartlarda pek de mümkün görünmemektedir. Kadınlar iyi birer yönetici olmadıkları için işletmelerde üst düzey yöneticilik pozisyonlarına layık yöneticiler olarak görülememektedirler. Buna göre kadınlar en alt düzey yöneticilik pozisyonlarında kalmalıdır.

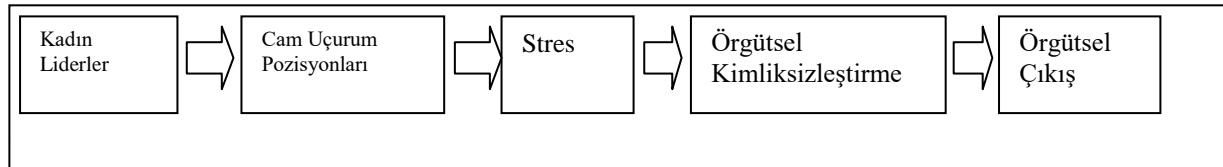
Kadın yöneticiler eğer daha üst düzey yöneticilik pozisyonları için bir seçim olduğunda aday olmak isterseler, erkekler tarafından oluşturulmuş birtakım bilinmeyen ve görünmeyen engellere çarpacaklardır ve böylece ilk pozisyonları olan alt düzey yöneticilik pozisyonlarına geri döneceklerdir. Çünkü bu aşamada kadınların karşılaşacakları kariyer engelleri çok güçlü ve sert olacaktır. Bu yüzden de kadın yöneticiler bir üst düzey yöneticilik pozisyonlarına çıkamayacaklardır.

Şeklin sağ tarafında ise sol tarafından farklı bir durum yaşanmaktadır. Normal şartlarda kadın yöneticiler üst düzey yöneticilik pozisyonlarına ulaşmak istediklerinde birtakım görünmeyen ve bilinmeyen engellerle karşılaşacaklardır. Bu nedenle de üst düzey yöneticilik pozisyonlarına ulaşamayacaklardır. Ancak şeklin sağ tarafından kadın yöneticiler üst düzey yöneticilik pozisyonlarına ulaşmak istediklerinde daha önceden bahsedilen ve bilinmeyen engellere çarpmadan çok kolay bir şekilde bu pozisyonlara ulaşacaklardır.

Bu durumda kadınların üst düzey yöneticilik pozisyonlara ulaşmaları için kapılar otomatik olarak açılacaktır. Bu noktada işletmelerde bir tersine göç başlamaktadır. İşletmelerin krizli, riskli ve finansal açıdan zor durumda olduğu dönemlerde kadın yöneticiler erkek yöneticiler daha fazla üst düzey yöneticilik pozisyonlarına atanmaktadır. Normal şartlarda erkek yöneticiler tarafından bu üst düzey yöneticilik için göç başlarken, işletmenin kötü ve olumsuz olduğu durumlarda kadınlar tarafından bir göç başlamaktadır. Kadınlar işletmenin içinde bulunduğu durumdan habersiz olarak bu pozisyonlara atanmak istemektedirler. İşletmelerde kadın yöneticilere bir fırsat verildiğini düşünen kadınlar kendilerine oynanan bu oyundan habersiz olarak hileli olan üst düzey yöneticilik pozisyonları için göç etmeye başlamaktadırlar.

Hileli olan bu pozisyonlara gelen kadın yöneticiler ilk kez bu pozisyonlara gelmenin haklı gururunu yaşamaktadırlar. Batan bir işletmenin yöneticiliğini ve bütün sorumluluğunu aldıklarından habersiz olan kadınlar üst düzey yöneticilik pozisyonunu ele geçirmenin mutluluğunu daha yaşayamadan, bu kez de kendilerine normal gidişatında olarak gösterilen işletmenin aslında iflasın eşiğinde olduğu gerçeğiyle yüzleşmektedir. Daha önce bu pozisyona kadar gelemeyen kadın yöneticilere ilk kez fırsat verildiği, kadın yöneticilerin de bu durumu kötüye kullandığı ve işletmeyi iflasa sürüklediği düşüncesi erkek yöneticiler tarafından topluma empoze edilmeye başlanmaktadır (Brückmüller vd., 2014). Erkeklerin aslında kendileri tarafından iflasın eşiğine sürüklenen işletmeyi kadınların batırdıklarını topluma sürekli olarak ifade etmeleri, kadınların hem kendilerine hem topluma hem de erkeklere karşı küçük düşmelerine neden olmaktadır.

Şekil 2: Cinsiyet-Stres-Kimliksizleştirme Modeli

Kaynak: (Ryan ve Haslam, 2006:46).

Daha sonra ise işlerini iyi yapmadıkları için işletmeyi iflasa götürdükleri düşüncesiyle strese maruz bırakılmaktadırlar. Kadın yöneticiler; strese maruz bırakıldıktan sonra da ruhsal açıdan bir kimliksizleştirme durumu yani bireysel kimliklerini kaybetmeye ve bilinmeyen bir şekilde bir gruba ait olmaya mecbur bırakıldıkları bir duyguyu yaşamaya itilmeye zorlanmaktadır. Son olarak da kadın yöneticilerin yöneticiliğinden memnun olmadıklarını ifade eden ve topluma karşı kötü yönetici olarak

gösteren erkeklerden dolayı kadın yöneticilerin işletmeden çıktıkları görülmektedir. Uçuruma kadar getirilen kadın yöneticiler uçurumdan aşağı itildikleri son noktaya kadar sürüklenmektedirler.

Literatürde cam uçurum ile ilgili yapılan çalışmalara baktığımızda *Ryan ve Haslam (2005)* tarafından yapılan çalışmada borsada genel bir düşünüş olduğunda yönetim kuruluna kadınların atanmalarının erkek yöneticilerin atanmalarından muhtemelen daha yüksek olduğu sonucu ortaya konmuştur. *Kulich ve beraberindekiler (2015)* tarafından yapılan çalışmada geleneksel olmayan yöneticiler olarak görülen kadınların geçmişte yöneticilik yapmış olan erkek yöneticilerin sorumlu olduğu krizden sorumlu tutulduğu sonucu ortaya konmuştur. *Yaghi (2017)* tarafından yapılan çalışmada işyerindeki adaletsizliğin aşırı basitleştirilmesi ve tek bir faktöre (cinsiyet) indirgenmesi nedeniyle literatürün hem kadınları sınırlayan hem de kadınların yetenekleri hakkında basmakalıp varsayımları yineleyen bir cam uçurum yarattığı sonucuna varılmıştır. *Ashby ve beraberindekiler (2007)* tarafından yapılan çalışmada sonuçlar bir erkek adayın düşük riskli bir vaka için baş danışman olarak seçilebilecek bir kadın kadar muhtemel olduğunu ancak yüksek riskli bir vaka için bir kadının daha güçlü bir tercih olduğunu göstermiştir. *Ece (2020)* tarafından yapılan çalışmada üst düzey yönetici olmak isteyen kadın katılımcıların cam uçurumun desteklenmesi yönünde erkeklerden ve alt ve orta düzey yönetici olmak isteyenlerden daha fazla karar alma olasılıklarının olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak 2007 ve 2017 yılları arasında yapılan çalışmalarda kadınların sırf cinsiyetinden dolayı krizli ve riskli pozisyonlara erkek yöneticilerden daha fazla atandıkları görülmüştür. Öte yandan 2020 yılında yapılan çalışmada ise diğer çalışmalardan farklı olarak kadınların riskli ve krizli pozisyonlara atanmasına erkeklerden daha çok kadın yöneticilerin destek verdiği görülmüştür.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Ataerkil kültür ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında kadınların üst düzey yöneticilik pozisyonlarına ulaşmalarını önleyen yeni ve değişik kariyer engellerinin olup olmadığını ortaya koymak amacı ile yapılan bu çalışmada bireylerin içinde bulunduğu toplumun kültürünün bireyin sahip olduğu cinsiyete göre birtakım rol ve görev belirlediği ve bu rol ve görevlerin ise toplumsal değişim ve dönüşümlere bağlı olarak değiştiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca toplum ne kadar değişim ve dönüşüm geçirse bile erkeklerin konumlarını kaybetmemek için kadınların üst düzey yöneticilik pozisyonlarına ulaşmalarına izin verilmeyecekleri de bulunmuştur. Türk kültüründe erillik ve dişillik yoğun olarak görülmesi sebebiyle (Erol vd., 2019) kadın yöneticilerin üst düzey yöneticilik pozisyonlarına ulaşmaları cinsiyetlerinden dolayı mümkün görünmemektedir. Öte yandan bireyin içinde bulunduğu toplumun inanç ve değerlerine göre de yönetim şekli değişmektedir (Çağlar, 2001). Eğer toplum erkek yöneticilerin ön planda olmasını istiyorsa muhtemelen kadın yöneticiler ikinci plana bilinçli olarak itilecektirler. Türk kültürü sert ve katı bir yapıya sahip olduğu için kadın yöneticilerin üst düzey yöneticilik pozisyonlarına ulaşmalarına izin verilse bile gerçekte hiçbir zaman üst düzey yöneticilik pozisyonuna layık görülmecektirler. Bu tamamen kadınları kandırmak için yapılan bir hiledir. Bu da cam uçurumun çarpıcı bir yönünü ortaya koymaktadır. Türk kültüründe ve Türk yönetim sisteminde genellikle belirsizlik sevilmaz (Öğüt ve Karabacak, 2008). Örneğin, işletme için bir kişi yönetici olarak seçilecekse bu daha önceden bellidir. Ayrıca herhangi bir sorun da oluştuğunda da panik olmamak adına genellikle kimin yönetici seçileceği ya da kimlerin sorunlu durumlarda yönetici olacağı yazılı olmayan kurullarla önceden belirlenmiştir. Seçilen kişilerde genellikle evin reisi ve yönetim esas sahibi olarak düşünülen erkeklerdir. Türk kültüründe ve Türk yönetim sisteminde eski gelenek ve görenekler uygulanmaktadır. Ayrıca Türk kültüründe ve Türk yönetim sisteminde batıya yönelik bir özentisi olsa da yönetici seçiminde nesnel seçim kriterleri uygulanmamaktadır (Kayalar ve Aytar, 2013:53). Eşit seviyede iki yönetici arasından muhtemelen erkek yönetici seçilecektir. Çünkü topluma göre erkekler kadınlardan güçlüdür o yüzden kadınlardan iyi yönetici olamayacağı düşünülmektedir. Kadınların yönetimde üst düzeydeki pozisyonlarda yer alması Türk kültürüne ve Türk yönetim sistemine uygun düşmemektedir. Çünkü kadınlar iyi birer yönetici olarak

görülmemekteler. Bu yüzdende kadınlar günah keçileri olarak seçilmek için cam uçurumun kıyısına kadar getirilip oradan aşağı atılmaktadırlar (Alhas, 2020:104). Yani işletmeden çıkışları istendiği için bunu da bir oyun şeklinde kurgulayarak gerçekleştirildiği sonucuna ulaşmıştır.

Türk kültüründe ve Türk yönetiminden genellikle erilliğin daha yoğun görülmesi sebebiyle üst düzey yöneticilik pozisyonları erkek yöneticiler tarafından gasp edilmektedir. Ataerkil kültürün daha önceden belirlemiş olduğu toplumsal cinsiyete göre de erkeklerin yapacakları işleri kadınların yapması uygun görülmemektedir. Bu nedenle de erkek yöneticiler ataerkil kültürün kendilerine tahsis etmiş olduğu bu pozisyonlara kadın yöneticilerin ulaşamaması için bilinmeyen bir engel geliştirmektedirler. Bu engel, kadınların hiç ummadıkları bir anda karşlarına çıkmaktadır. Gerçekleşen bu durumdan da kadın yöneticilerin haberi olmamaktadır. Ryan ve Haslam (2005) tarafından yapılan çalışmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Türk kültüründe ve Türk yönetim sisteminde kadın yöneticiler genellikle ön plana çıkmazlar. Üstelik ataerkil toplumun yaratmış olduğu sınıflandırmaya göre kadın yeri evidir ve evinde çocuklarıyla ilgilenmektir. Bu yüzdende kadın yöneticilerin iyi birer yönetici olmadıkları düşünülmektedir. Eğer kadın yöneticiler toplumsal sınıflandırmaya riayet etmezde erkek yöneticiler tarafından işletmenin krizli, riskli ve finansal açıdan zor bir durumda olduğu dönemlerde toplum tarafından belirlenen cinsiyetinin gerekliliklerine geri dönmesi için cezalandırılacaklardır. Ryan ve beraberindekiler (2010) tarafından yapılan çalışmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Türk kültür ve Türk yönetim sistemi genellikle değişime açık değildir. Bu nedenle bir kadın üst düzey yönetici olmasına hoş görüyle karşılanmamaktadır. Bir kadın yönetici olacaksa bir erkek yöneticiden daha alt seviyede yönetici olmalıdır. Aksi bir durum toplumsal cinsiyet sınıflandırmasına aykırı bir durumdur. Bir erkek yöneticiyi geride bırakarak üst düzey yöneticilik pozisyonlarını hedefleyen kadınlara sadece işletmenin içinde bulunduğu kötü durumun sorumluluğunu yüklemek için izin verilmektedir. Ryan ve beraberindekiler (2011) tarafından yapılan çalışmada da benzer sonuçlar ortaya konmuştur. Türk kültürü ve Türk yönetim sisteminde bireycilikten ziyade toplulukçuluk fikir egemen olduğu için işletmelerdeki erkek yöneticiler işletmenin krizde olduğu dönemlerde kadınlara karşı birleşerek sırf cinsiyetinden dolayı kadınlara bir hile oynanmaktadır. Gartzia ve beraberindekiler (2012) tarafından yapılan çalışmada da benzer sonuçlar ortaya konmuştur. Türk kültüründe ve Türk yönetim sisteminde kadınlar genellikle arka planda kalırlar ve erkeklerin kendilerine biçtikleri rol ve görevleri yerine getiriler. Ancak normal zamanlarda erkek yöneticilerin sadece erkek olmalarından yani sırf cinsiyetinden dolayı üst düzey yöneticilik pozisyonu hak ettikleri düşünülmektedir. Yani kadın yöneticilerin yaşamlarının ve kariyerlerinin hiçbir döneminde erkek yöneticilerden üst seviyede olamayacağı olmayı istedikleri zamanlarda ise sorunlu olan pozisyonlara getirilip işletmeyi ya da firmayı onların iflasını eşiğine getirdikleri düşüncesini topluma empoze edilmek istenmektedir. Ayrıca kadınların toplumsal sınıf sistemine aykırı bir şekilde bu sorunlu üst düzey yöneticilik pozisyonlarına getirilmeleri kadınların statülerinde ve prestijlerinde yıkıcı bir etki de yaratmaktadır. Peterson (2016) tarafından yapılan çalışmada da benzer sonuçlar ortaya konmuştur. Türk kültüründe ve Türk yönetim sisteminde bireylerin göreve getirilmesi konusunda nesnel ölçütler kullanılmamaktadır. Tamamen bireylerin geleneksel örf, adet, kural ve geleneklere dayanarak atamaları yapılmaktadır. Yani işletmelerde bir seçim söz konusu olduğunda aslında erkekler arasından bir seçim yapılacaktır. Çünkü kadınların yöneticilik yeteneklerinin olmadığı düşünülmektedir. Bunun nedeni ise kadınların yıllardır evde ev işleriyle uğraşmalarına ve cinsiyetinin kadın olmasına bağlanmaktadır. Kadın yöneticiler işletmelerde bir yöneticilik pozisyonu açıldığında tamamen kendi rızalarıyla atanmayı istemektedirler. Burada erkek yöneticilerden kadın yöneticilere karşı bir zorlama söz konusu değildir. Kadımlar riskli pozisyonlara atandıklarını bilmeden üst düzey yöneticilik pozisyonuna atanmaya karar vermektedirler. Darouei ve Pluut (2018) tarafından yapılan çalışmada da benzer sonuçlar ortaya konmuştur. Türk kültüründe ve Türk yönetim sisteminde işletmelerde herhangi bir değişim olduğunda iki durum söz konusudur. İyi bir değişim söz konusu olursa bu erkek yöneticiler için iyiye işaretir. Zaten iyi pozisyonları ve yöneticiliği hak eden kişilerin erkek yöneticiler olduğu düşünülmektedir. Kadınlar içinse herhangi bir değişiklik söz konusu değildir. Çünkü toplumsal sınıf gereği kadınlar ya alt seviyede kalmalı ya da ön plana çıkmamalıdır. İşletmelerde kötü bir durum söz konusu olduğunda

ise hem erkekler için hem de kadınlar için kötüye işarettir. İşletme iflasın eşiğindedir, işletmeyi iflasa sürükleyen erkek yöneticilerdir ve işletmenin iflasından sorumlu tutulacak günah keçisi de kadınlar olmaktadır. Oelbaum (2016) tarafından yapılan çalışmada da benzer sonuçlar ortaya konmuştur. Türk yönetim sistemi içinde bulunan toplumun işletmenin yapısını da etkilediğini söylemek mümkündür. Buna göre dişillığın yoğun olduğu kültürlerde genellikle sert ve katı bir toplum yapısı görülmezken erilliğin yüksek olduğu toplumlarda daha sert ve katı bir yönetim tarzı olduğu görülmektedir. Buna göre kadın yöneticilerin asılsız ve tehlikeli yöneticilik pozisyonlara atanması tamamen Türk kültüründe erilliğin yoğun olarak yaşanmasından kaynaklanmaktadır. Ashby ve beraberindekiler (2007) tarafından yapılan çalışmada da benzer sonuçlar ortaya konmuştur.

Kadın yöneticiliği ile ilgili gelecekteki araştırmalarda cinsiyet tuzağından uzaklaşılmalı ve örgütsel, kültürel, ekonomik, politik, psikolojik ve sosyal faktörlerin daha geniş bir incelemesi yapılmalıdır. Bu faktörler sadece kadınların yöneticilikteki rollerini değil tüm işletmenin çalışma ve yönetimini de şekillendirir. İşletmelerde cam uçurumun önlenmesi için durumun en kısa sürede fark edilmesi gerekir. Organizasyonlarda cam uçuruma maruz kalınmaması için stratejik planlar yapılmalıdır. Kadınları tehlikeli pozisyonlara daha uygun hale getiren eğilimlerin ve inançların araştırılması gerekmektedir. Kadınların üst düzey yöneticilik pozisyonuna atandıktan sonra ve atanmadan önceki durumu karşılaştırılarak kadınların mı yoksa erkeklerin mi işletmeyi iflasın eşiğine sürükledikleri araştırılmalıdır. Cam uçurum'un Türk kültüründeki yeri ve Türk yönetim sistemine olan etkisi de araştırılmalıdır. Bu bağlamda cam tavan, kariyer engelleri, feminist teorileri, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, iş-yaşam dengesi ve meslek performans ilişkileri ile bunların demografik değişkenlere göre inceleyen çalışmaların yapılmasının kısıtlı alanla ilgili literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, A.C. (1994). "İki Kariyerli Aileler ve İşletmeler", *Yönetim Dergisi*, 5(17), 21-29.
- Adamovic, M. ve Meznaric, S. (2011). "Women and Cultural Management in a Patriarchal Society", Chapter in the book: *Contemporary Croatia: Development Challenges in a Socio-Cultural Perspective*/Belyaev, D.R. Zoran (ur.), (137-174), Lisbon: Edições Universitárias Lusófonas.
- Adisa, T.A., Abdulaheem, I. ve Isiaka, S.B. (2019). "Patriarchal Hegemony: Investigating The Impact of Patriarchy on Women's Work-Life Balance", *Gender and Management: An International Journal*, <https://repository.uel.ac.uk/download/e4833095388ee390e280672443d26e193b3f9c5ee389c151ad47603a6fa65d2/550069/7721.pdf>. (Erişim Tarihi: 13.10.2020).
- Aktaş, K. (2015). "Genel Anlamda Kariyer ve Kariyer Sorunları", *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, (1), 26-36.
- Alhas, F. (2016). *Cam Tavan ve Cam Uçurum Olgusunun İncelenmesi: Öğrenciler Üzerinde Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Alhas, F. (2020). "Kadınların Üst Düzey Yönetici Olmasına Engel Olan Nedenler: Cam Uçurum, Cam Yürüyen Merdiven ve Cam Asansör Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 101-113.
- Arora, R.U. (2012). "Gender Inequality, Economic Development, and Globalization: A State Level Analysis of India", *The Journal of Developing Areas*, (46), 147-164.
- Ashby, J.S., Ryan, M.K. ve Haslam, S.A. (2007). "Legal Work and the Glass Cliff: Evidence that Women are Preferentially Selected to Lead Problematic Cases", *William & Mary Journal of Race, Gender, and Social Justice*, 13(3), 775-793.
- Asiyanbola, A.R. (2015). "Patriarchy, Male Dominance, The Role and Women Empowerment in Nigeria", *International Union for the Scientific Study of Population (IUSSP/UIESP), XXV International Population Conference Tours, France*, 18-23.
- Barrett, M. (1988). *Women's Oppression Today: The Marxist/Feminist Encounter*, London: Verso.
- Brandt, M.J. (2011). "Sexism and Gender Inequality Across 57 Societies", *Psychological Science*, XX(X), 1-6.
- Bruckmüller, S. ve Branscombe, N. (2010). "The Glass Cliff: When and Why Women are Selected as Leaders in Crisis Contexts", *British Journal of Social Psychology*, 49(3), 433-451.

- Bruckmüller, S., Ryan, M.K., Rink, F. ve Haslam, S.A. (2014). "Beyond The Glass Ceiling: The Glass Cliff and Its Lessons for Organizational Policy", *Social Issues and Policy Review*, 8(1), 202-232.
- Cerrato, J. ve Cifre, E. (2018). "Gender Inequality in Household Chores and Work-Family Conflict", *Frontiers in Psychology*, 9(1330), 1-11.
- Çağlar, İ. (2001). "Yönetim-Kültür Bağlamında Türk Yönetim Modelinin Saptanmasına Yönelik Kavramsal Bir Çalışma", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3), 125-148.
- Çınar, B.A. (2015). "Performative View of Gender Roles: Judith Butler", *International Journal of Media Culture and Literature*, 1(1), 53-60.
- Darouei, M. ve Pluut, H. (2018). "The Paradox of Being on The Glass Cliff: Why Do Women Accept Risky Leadership Positions?", *Career Development International*, 23(4), 397-426.
- Dorius, S.F. ve Firebaugh, G. (2010). "Trends in Global Gender Inequality (Forthcoming, Social Forces)", *Soc Forces*, 88(5), 1941-1968.
- Ece, S. (2020). "An Empirical Research on The Possibilities of Young People to Make Decision Supporting The Glass Cliff Phenomenon", *Journal of Human Sciences*, 17(1), 304-314.
- Erol, Y.C., Turhan, M. ve Erdoğan, U. (2019). "Türk Yönetim Kültürü Açısından Yönetici Ve Yönetilenler Arasındaki İlişkiler Hakkındaki Öğretmen Görüşleri", 5. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi, Balıkesir: Bandırma.
- Facio, A. (2013). "What is Patriarchy?", <http://learnwhr.org/wp-content/uploads/D-Facio-What-is-Patriarchy.pdf>. (Erişim Tarihi: 13.10.2020).
- Freedman, J. (2001). *Feminism*, Buckingham: Open University Press.
- Gartzia, L., Ryan, M.K., Balluerka, N. ve Aritzeta, A. (2012). "Think Crisis-Think Female: Further Evidence", *European Journal of Work and Organizational Psychology*, (21), 603-628.
- Hakura, D., Hussain, Newiak, M., Thakoor, V. ve Yang, F. (2016). *Inequality, Gender Gaps and Economic Growth: Comparative Evidence for Sub-Saharan Africa*, IMF Working Paper, 16(111), 2-28.
- Harders, C. (2011). *Gender Relations, Violence and Conflict Transformation*, In B. Austin, M. Fischer, H.J. Giessmann (Eds.) *Advancing Conflict Transformation. The Berghof Handbook II*. Opladen/Farmington Hills: Barbara Budrich Publishers.
- Kahraman, S.D. (2010). "Kadınların Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Yönelik Görüşlerinin Belirlenmesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 3(1), 30-35.
- Kambarami, M. (2016). "Femininity, Sexuality and Culture: Patriarchy and Female Subordination in Zimbabwe", <http://www.arsrc.org/downloads/uhsss/kmabarami.pdf>. Erişim Tarihi: 13.10.2020.
- Kandiyoti, D. (1997). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*, A. Bora, F. Sayılan, Ş. Tekeli, H. Tapınc, F. Özbay, (Ed.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Kayalar, M. ve Aytar, O. (2012). "Küresel İş Dünyasında Kültürel Farklılıkların Yönetimi: Türk Girişimciliği", *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 4(7), 47-64.
- Klasen, S. (2000). *Does Gender Inequality Reduce Growth and Development? Evidence from Cross-Country Regressions*. World Bank Policy Research Report Working Paper , (7), 1-39.
- Kleven, H., Landais, C. ve Sogaard, J.E. (2018). *Children and Gender Inequality: Evidence from Denmark*. NBER Working Paper, (24219), 1-57.
- Kulich, C., Lorenzi-Cioldi, F., Iacoviello, V., Faniko, K. ve Ryan, M.K. (2015). "Signaling Change During A Crisis: Refining Conditions for The Glass Cliff", *Journal of Experimental Social Psychology*, (61), 96-103.
- Liu, E.M. ve Zuo, S.X. (2018). "Measuring The Impact of Interaction between Children of a Matrilineal and a Patriarchal Culture on Gender Differences in Risk Aversion", *PNAS*, 116(14), 6713-6719.
- Medina, N.A. (2015). *The Culture of Patriarchy and Its Effects on the Human Rights of Girl-Children in Cagayan de Oro and Claveria, Misamis Oriental: Implications to Policy Formulation*. Discussion Paper Series, (44), 1-99.
- Mora, N. (2014). "Reproduction of Patriarchal Hegemony in Media Texts", *Electronic Journal of Social Sciences*, 13(48), 131-147.
- Oelbaum, Y.S. (2016). *Understanding The Glass Cliff Effect: Why are Female Leaders being Pushed toward The Edge?*, Doktora Tezi, Graduate Faculty in Psychology, City University of New York.
- Öğüt, A. ve Kocabacak, A. (2008). "Küreselleşme Sürecinde Türk İş Kültüründe Yaşanan Dönüşümün Boyutları", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (23), 145-170.
- Özaydınlık, K. (2014). "Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye'de Kadın ve Eğitim", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14(33), 93-112.

- Özçatal, E.Ö. (2011). “Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Çalışma Yaşamına Katılımı”, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(1), 21-39.
- Özdemir, L. ve Alhas, F. (2018). “Geç Çocukluk Dönemine Göre Hollandın Kişilik Kuramı: Teorik Bir Yaklaşım”, I. Uluslararası Battalgazi Multidisipliner Çalışmalar Kongresi, 7-9 Aralık, Malatya.
- Paksoy, S. ve Kılıç, S. (2016). “Analysis of Gender with Respect to The Socio-Economic Perspective”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 25(1), 59-76.
- Patel, V. A. (2018). “Gender Equality and Human Rights”, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3182315>. (Erişim Tarihi: 16.11.2020).
- Peterson, H. (2016). “Is Managing Academics “Women’s Work”? Exploring The Glass Cliff in Higher Education Management”, Educational Management Administration & Leadership, (44), 112-127.
- Ryan, M.K. ve Haslam, S.A. (2005). “The Glass Cliff: Evidence that Women are Over-Represented in Precarious Leadership Positions”, British Journal of Management, (16), 81-90.
- Ryan, M.K. ve Haslam, S.A. (2006). “The Glass Cliff: The Stress of Working on the Edge”, European Business Forum, (27), 42-47.
- Ryan, M.K., Haslam, S.A. ve Kulich, C. (2010). “Politics and The Glass Cliff: Evidence that Women are Preferentially Selected to Contest Hard-to-Win Seat”, Psychology of Women Quarterly, (34), 56-64.
- Ryan, M.K., Haslam, S.A., Hersby, M.D. ve Bongiorno, R. (2011). “Think Crisis-Think Female: The Glass Cliff and Contextual Variation in The Think Manager-Think Male Stereotype”, Journal of Applied Psychology, 96(3), 470-484.
- Sathiparsad, R., Taylor, M. ve Dlamini, S. (2008). “Patriarchy and Family Life: Alternative Views of Male Youth in Rural South Africa”, Agenda, 22(76), 4-16.
- Sezgin, D. (2015). “Toplumsal Cinsiyet Perspektifinde Sağlık ve Tıbbileştirme”, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 18(1), 153-186.
- Stoet, G. ve Geary, D.C. (2019). “A Simplified Approach to Measuring National Gender Inequality”, PLoS ONE, 14(1), 1-18.
- Sultana, A.M. (2010). “Patriarchy and Women’s Gender Ideology: A Socio-Cultural Perspective”, Journal of Social Sciences, 6(1), 123-126.
- Şenesen, G.G. ve Pulhan, E. (2000). Kadın İstihdamı İçin Yeni Perspektifler ve Kadın İşgücüne Muhtemel Talep, Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara: Cem Web Ofset.
- Şimşek, M.Ş. ve Öge, H.S. (2014). İnsan Kaynakları Yönetimi, Konya: Eğitim Yayınevi.
- Topuz, S.K. ve Erkanlı, H. (2016). “Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadın ve Erkeğe Atfedilen Anlamaların Metafor Yöntemiyle Analizi”, Alternatif Politika, 8(2), 300-321.
- Tunçer, P. (2012). “Değişen İnsan Kaynakları Yönetimi Anlayışında Kariyer Yönetimi”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 31(1), 203-233.
- Wesarat, P. ve Methew, J. (2017). “Theoretical Framework of Glass Ceiling: A Case of India’s Women Academic Leaders”, Paradigm, 21(1), 21-30.
- Yaghi, A. (2018). “Glass Cliff or Glass Prison: Think Evil-Think Men in Organizational Leadership”, International Journal of Public Administration, 41(12), 998-1008.

İLKÇAĞ UYGARLIKLARINDA GELİRİN YENİDEN DAĞILIMI

Bülent OKUMUŞ*

ÖZET

Dünyaya gelen her insan aynı ekonomik koşullara sahip olamayabilir. İyi sayılabilecek koşullar içerisinde yaşama başlayanlar için de, zamanın farklı evrelerinde bu ekonomik koşullar değişiklik gösterebilir. Dezavantajlı doğmuş ya da sonradan bu hale gelmiş bireylerin refah düzeylerini iyileştirmek için tarih boyunca gelirin yeniden dağılımının farklı yöntemleri ile birlikte birtakım sosyoekonomik önlemlerin alındığı bilinmektedir. Eşit haklara sahip olamayan dezavantajlı bireyler adına alınacak öncelikli önlemler arasında günümüz modern toplumlarının da temel bir problemi haline gelen yoksulluk sorunu yer almaktadır.

Bir ülkede milli geliri oluşturan üretim faktörleri arasında milli gelirin orantısız bir şekilde dağılması; aynı toplumda farklı refah düzeylerinde bulunan gelir sınıflarının oluşmasına neden olmakta, bu durum ise birtakım toplumsal huzursuzluklara yol açabilmektedir. İlk çağlardan itibaren öncelikle aile, komşu ve yakın akrabalar tarafından daha sonra dinlerin uygarlıklar üzerinde etkili olmaya başlamasıyla birlikte ise dini motivasyonlar ile statü ve saygınlık kazanma isteği temelinde kurulan sivil oluşumlarca nihayetinde uygarlıkların gelişmesi ile birlikte de devlet yönetimlerinin aldıkları kamusal önlemler doğrultusunda gelirler sosyal yardımlar, sosyal hizmetler ve sosyal güvenlik yöntemleri ile dezavantajlı toplumsal kesimlere yeniden dağıtılmıştır. Böylelikle aynı toplum içerisinde yaşayanlar arasında gelir eşitsizlikleri giderilmeye ve toplumsal huzursuzluklara yol açan sorunlar çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu çalışma ile gelirin yeniden dağılımının ilk çağ medeniyetlerindeki durumu ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gelir Dağılımı, Yoksulluk, Gelirin Yeniden Dağılımı, Sosyal Hizmetler, Sosyal Yardımlar, Sosyal Politikalar, Sosyal Güvenlik.

JEL Kodu: I32, J01, J17

REDISTRIBUTION OF REVENUE IN ANCIENT CIVILIZATIONS

ABSTRACT

Not all people who come to the world have the same economic conditions. For those who start living in good conditions, these economic conditions may vary at different stages of time. It is known that various socio-economic measures have been taken throughout history with different income redistribution methods so as to improve the welfare level of individuals who were born or became disadvantaged. Among the priority measures to be taken on behalf of disadvantaged individuals who do not have equal rights, there is the poverty problem, which has become a fundamental problem of today's modern societies.

The disproportionate distribution of national income among the factors of production that make up the national income in a country causes the formation of income classes with different welfare levels in the same society, which can lead to some social unrest. From the early ages, primarily by the family, neighbors and close relatives, and with the religious motivations and the desire to gain status and prestige with the emergence of religions on civilizations, the civil organizations established on the basis of the desire to gain status and prestige; and social

* Yalvaç Gençlik ve Spor İlçe Müdürü, Dr., bulentokumus@gmail.com

security methods were redistributed to disadvantaged social segments. Thereby thus income inequalities among those living in the same society and problems causing social unrest were tried to be resolved .In this article, the situation of redistribution of income in ancient civilizations is discussed.

Keywords: Income Distribution, Poverty, Redistribution of Income, Social Services, Social Helps, Social Policies, Social Security.

Jel Code: I32, J01, J17

GİRİŞ

Tarih başlangıçtan bu güne ayrılmaz bir bütündür. M.Ö. 3500' lü yıllarda Mezopotamya uygarlıklarından olan Sümerler'de yazının bulunması ile birlikte tarih çağlarının başladığı kabul edilmektedir. Avcı-çiftçi ilişkilerinin tarihsel düzlemde farklı denklemler içerisinde gelişip şekillenmesi ile birlikte yenedünya uygarlıkları doğmaya başlamıştır (Şenel, 1982: 265). İnsanın var olduğu günden bu yana yoksul, kimsesiz, iş göremez ve muhtaç duruma gelmiş dezavantajlı kimseler daima olmuşlardır. Geçmişten bugüne toplumlar bir arada huzur ve gönenc içinde yaşayabilmek için toplumsal refah düzeylerini arttıracak önlemleri alarak bir dayanışma ruhu içerisinde yaşamlarını bir arada sürdürmüşlerdir. İlk çağlarda toplumsal refahı sağlayabilmek için aile içi yardımlaşma ve dayanışma yolu ile gelirin yeniden dağıtılması sağlanırken, dini inanışların etkisi ile birlikte çoğunluğu dinsel temelli olarak kurulan sivil oluşumlar aracılığıyla gelirin yeniden dağıtılması yoluna gidilmiş ve zamanla bu kurumların yetersiz kalmaları ya da bazı yanlış politikalar uygulamaları sonucunda inisiyatifi ele alan devlet yönetimleri kamu araçları vasıtası ile gelir dağılımına dayalı eşitsizlikleri gidermeye çalışmışlardır (Durmaz ve Okumuş, 2014: 29).

İlk dönemlerde doğanın zorlu koşullarına karşı toplumlarda oluşan ilkel birliktelikler zamanla sosyal nitelikler de kazanarak sosyal yardımlaşma ve dayanışmaya ve sonuçta da sosyal hizmetlere dönen bir çizgiye doğru evrilmişlerdir (Özden, 2006: 11). Sosyal yardımlaşma ve dayanışma aynı toplumda yaşayan bireylerin ortak tavır ve işbirliği sergiledikleri sosyal bağlılık duygularıdır. Bu duygular ilk çağlardan beri insan toplulukları içinde dönüşümler göstererek var olmuştur. Avcılık ve toplayıcılıkla uğraşan ilk toplumlarda, M.Ö. 2000'lerde yerleşik kültüre geçişle başlayan tarım toplumunda, M.S. 1750' li yıllarda etkisini göstermeye başlayan sanayi toplumunda ve 1990' lı yıllardan başlayarak içinde bulunduğumuz dönemde tesiri altında kaldığımız bilgi toplumunda bu dönüşüm seyri farklı gelirin yeniden dağılımı isimleri altında gerçekleşmiştir (Uysal, 2007: 254).

Gelir dağılımı, yoksulluk, gelirin yeniden dağılımı ve gelirin yeniden dağılımının araçları olarak bilinen sosyal yardım, sosyal hizmet ve sosyal güvenlik kavramlarına insanlık tarihinin her aşamasında aynı isimlerle anılması bile rastlamak daima mümkün olmuştur. İnsanların sosyal yardımlaşma ve dayanışma çizgisi içerisinde yaşamlarını sürdürebilmeleri için günümüz toplumlarının da vazgeçilmez bir uygulaması olarak görülen gelirin yeniden dağılımı teorileri; eşitlik, adalet, yoksulluk kavramlarıyla yakından ilişkili olacak bir şekilde belirlenecek sosyal politikaların adeta merkezi haline gelmiştir (Karaman, 1995: 154).

1.GELİR DAĞILIMI

İktisat biliminin en temel konularından birisi olan gelir dağılımı, belirli bir dönem boyunca üretilen mal ve hizmetlerden elde edilen gelirlerin üretim sürecine katılanlar tarafından paylaşılmasıdır (Erçakar ve Güvenoğlu, 2018: 39). Bu dağılıma *birincil gelir dağılımı* adı da verilmektedir (Teyyare ve Sayaner, 2018: 311-312). Milli gelirin oluşumunda etkili olan faktörler arasında gelirin dağıtılması olarak da tanımlanan gelir dağılımı kavramının (*income distribution*) zaman zaman bölüşüm (*distribution*) kavramı ile aynı anlamda kullanıldığına da rastlanılmaktadır (Uysal, 2007: 250). Bölüşüm, başlangıç ve bitişi belirli olan bir dönem zarfında üretilen mal ve hizmetlerin toplamını

oluşturan milli gelirin o toplumun bireyleri tarafından paylaşılması anlamına geldiğinden “gelir dağılımı” ile “bölüşüm” kavramları benzer kavramlar olarak da değerlendirilebilmektedir (Meytiogulları, 2019: 41). Milli gelirin üretim faktörleri arasında dağılımı olarak da ifade edilen gelir dağılımı genel anlamda bölgesel, fonksiyonel, sektörel ve gelirin yeniden dağılımı ile doğrudan ilişkili olan kişisel gelir dağılımı olmak üzere alt başlıklar altında incelenmektedir (Üzümcü ve Korkat, 2014: 137).

1.1.Gelir Dağılımı Adaleti

İlkçağlardan günümüze gelir dağılımı adaletsizliği karşı karşıya kalınan önemli bir sorun olmayı sürdürmektedir. Ülkeler başta sosyal sorunların önlenmesi olmak üzere kişisel gelir dağılımı adaletsizliğini gidermek için tarihin her döneminde çeşitli önlemler almaya çalışmışlardır. Bu önlemler gelir dağılımının ve gelir dağılımında adaletin sağlanmasının yalnızca iktisadi bir sorun olarak değil, aynı zamanda çözümlenmesi gereken sosyal bir sorun olarak da görülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Üzümcü ve Korkat, 2014: 137).

Sosyal adalet, kaynakların eşit ve adil bir şekilde toplumda dağıtılmadığı zamanlarda gelirin yeniden dağılımı yolu ile gelir adaletinin toplumda tesis edilerek, toplumun bedensel ve ruhsal bir bütünlük içerisinde güvenceye alınmasıdır. Sosyal adalet kültürüne de bağlı kalınarak farklılıklar gösteren bir adalet yapısıdır. Sosyal adalet etik bir gereksinim olup bu gereksinim aynı toplumdaki bireylerin huzur içinde yaşamaları için gereklidir. Bu gereklilik nimet ve külfetlerin toplumda ancak adil bir şekilde yeniden dağıtılması yolu ile sağlanabilir (Sunal, 2011: 285-286). Sosyal sorunların çözülmesi ile sonucunda toplumsal barışın sağlanması üzerinde son derece belirleyici de olan gelir dağılımı ilk toplumlardan itibaren çeşitli sebeplere bağlı olarak kendiliğinden adil bir şekilde gerçekleşmemiştir. Bunun sağlanabilmesi için ilkçağlardan beri üretim ve bölüşüm teorilerine zaman zaman ya da gereken zamanlarda müdahalelerde bulunularak bu doğal akışın dışına çıkılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda; gelir dağılımı adaletinin sağlanabilmesi için, alt gelir dilimlerinin gelirlerini artırıcı sosyal politikalar tarih boyunca daima gündeme getirilmiştir. Bu görüşler gelirin yeniden dağılımı yolu ile yoksul halk kesimlerinin gelir düzeylerinin iyileştirilmeye çalışılması gerektiğini ortaya koyan dünya görüşleridir. Amerikan bir filozof olan *John Bordley Rawls*, (d. 21 Şubat 1921 - ö. 24 Kasım 2002) “Bir Adalet Kuramı (A Theory of Justice)” isimli temel eseri ile "hakkaniyet olarak adalet" fikrini toplumda şekillendirmeye çalışanlardandır (“John Rawls, 2020”). Rawls’ın adalet teorisi ile, toplumda sosyoekonomik eşitsizliğin giderilebilmesi için gelirin daha az dağıtıldığı toplumsal kesimlere daha fazla fayda sağlanarak bu sosyal kesimler için fırsat eşitliğinin önünün açılması, yeniden bölüşüm sağlayan gelir dağılımı politikalarının hayata geçirilmesi, dezavantajlı kesimler için bir fayda maksimizasyonu sağlanarak sosyal adaletin tesis edilmesi gerektiğini savunduğu ifade edilmektedir (İzci, 2014: 11). İngiliz bir filozof olan *John Stuart Mill* (d. 20 Mayıs 1806 - ö. 8 Mayıs 1873) ise gelir dağılımı adaleti ile ilgili olarak servet taksimini gerçekleştirenlerin yine bu yaşam içinde olan insanlar olduğunu, bu nedenle taksimin gerçekleştirilmesi sürecinde aşırıya kaçan dengesizliklerin yine aynı toplumun bireyleri tarafından giderilebileceğini, olması gerekenin üretim faktörlerinin paylaşılması değil üretim faktörleri ile elde edilen gelirin adil bir şekilde bölüştürülebilmesi olduğunu savunduğu belirtilmektedir (Öztürk, 2008: 609).

1.2.Gelir Dağılımı Eşitsizliği

Milli gelirin oluşum sürecine katılanların, oluşturdukları milli gelirden eşit oranlarda faydalanamaması durumuna gelir dağılımı eşitsizliği adı verilmektedir (Okumuş, 2020: 18). Gelir dağılımı eşitsizliği gelir dağılımı sonucunda meydana gelen bölüşümün o ülkede nasıl, ne yönde ve hangi gelir dilimlerinde gerçekleştiğinin somut bir göstergesidir (Kanberoğlu ve Oğuz, 2016: 397). Gelir dağılımı eşitsizliği tarihsel süreçte aynı ülkede mevcut hali ile hiç durağan bir şekilde kalmamış, yeni kuşaklara doğru iniş çıkışlı bir çizgide seyretmiştir (Göker, 2016: 1733).

Gelir dağılımı eşitsizliği günümüz dünyasında hemen hemen tüm ülkelerin asli ekonomik sorunlarından bir tanesi haline gelmiştir. Aslında sosyal sorunların önemli bir kısmının arka planında da gelirin nasıl bölüştüğü sorunsalı gizlidir. Neredeyse ayırım yapılmaksızın tüm ülkeler sosyal sorunların da kaynağı olabilen gelir eşitsizliği sorununun çözülmesi için çaba sarf etmekte ve bu durum geçmişte olduğu kadar günümüz ülkeleri açısından da iktisadi tartışmaların ana konularından bir tanesini teşkil etmektedir (Eroğlu vd., 2017: 336).

2.GELİRİN YENİDEN DAĞILIMI

Ülke fertlerinin ürettikleri mal ve hizmetlerden elde edilen milli gelirin üretim sürecinde yer alan unsurlarca bölüşülmesi *gelir dağılımı* veya (Kanberoğlu ve Oğuz 2016: 397) *birincil dağılım* olarak ifade edilirken, serbest piyasada oluşan bu ilk dağılıma devletin çeşitli kamu araçları yolu ile müdahalelerde bulunarak (Uysal, 2007: 252) öncesinde meydana gelen gelir dağılımının yönünü değiştirmesi ile oluşan ikinci dağılıma *gelirin yeniden dağılımı* adı verilmektedir (Teyyare ve Sayaner, 2018: 311-312).

Serbest piyasa koşulları ülke içerisinde bazı toplumsal kesimlerin yoksulluğa düşmesine neden olabilmektedir. Bu durumun önüne geçilebilmesi ancak ülke gelirin adil ve optimal bir şekilde yeniden dağıtılması ile mümkün olabilecektir (Akın, 2015: 20). Bu bağlamda gelirin yeniden dağılımı o ülkede kadınlar, engelliler, çocuklar gibi dezavantajlı olarak kabul edilebilecek kesimlere yönelik pozitif ayrımcılık içeren (Akbulut ve Beren, 2012: 267) ve toplumsal refahı artırma amacını güden (Şeker, 2008: 21) sosyal politikalarlardır. Gelirin yeniden dağılımının gerçekleştirilmesinde iki temel amaç bulunmaktadır. Bunlardan ilki, kendi iradeleri dışında gelir kaybına uğramış kimselerin gelirlerinin en azından asgari bir gelir düzeyine yükseltilmesi; ikincisi, toplumda sosyal adaletin tesis edilebilmesidir (Yurdadoğ, 2017, 264).

Gelirin yeniden dağılımı ile ilgili, üzerinde önemle durulması gereken ve karşıt görüşler de içeren yaklaşımlar da bulunmaktadır. Bu yaklaşımlara göre gelirin yeniden dağılımının her zaman toplumsal yarar sağlayan olumlu bir sosyal politika aracı olarak değerlendirilmemesi gerekmektedir. Devletin işsizlere, yoksullara, dul ve yetimlere, malullere, yaşlı ve engellilere karşılıksız ve sürekli transferler sunması bu toplumsal kesimlerin bir kısmında siyasal yozlaşma ve tembelliği beraberinde getirebileceği için gelirin yeniden dağılımı politikaları bu yönleri ile eleştirilmektedir (Aktan, 2018: 165).

2.1.Gelirin Yeniden Dağılım Araçları

İlk çağlardan bu yana insanlar yaşamlarının farklı evrelerinde elde ettikleri gelirlerini diğer bireylerin gelirleri ile kıyaslayarak gelir kaynaklı eşitsizlikleri kaldırma yoluna gitmişlerdir. Önceleri belirli güç merkezleri, otoriteler tarafından gerçekleştirilen gelir dağılımını düzenleyici kapsamdaki organizasyonlar; sonraları sivil toplum örgütleri, dini oluşumlar ve en nihayetinde devlet yönetimindeki organizasyonlar tarafından tasarlanmaya ve düzenlenmeye başlanmıştır. Günümüz sosyal politika amaçları arasında yer alan bu yönde faaliyetlerin ilk çağlarda ilkel bölüşüm yöntemleri ile yardımlaşma ve dayanışma esasında sağlandığı görülürken, sonraları sosyal yardımların içeriğinin değişmesi, gelişmesi ve bu sosyal yardımların sunumu için gereken finansman kaynaklarından vergilerin toplanmaya başlaması ile modern sosyal politikaların gelirin yeniden dağılım araçlarından olan sosyal güvenlik sistemlerine doğru dönüşen bir çizgide ilerlemiştir. Bu dönüşümler gelirin yeniden dağılım araçlarının zamanla evrildiği noktayı göstermesi açısından da önemlidir.

Gelirin yeniden dağılımının temel araçları olarak sayılan sosyal yardım, sosyal hizmet, sosyal güvenlik ve bunların sosyal dayanışma ve yardımlaşma alanında uygulanma şeklini gösteren sosyal politikalar, toplumsal açıdan önemli roller üstlenerek toplumsal bütünleşmeyi sağlama aracı olmuş ve sosyal yabancılaşmaları da engelleyerek toplumu oluşturan kişilerde sosyal sorumluluk duygularının da kazanılması adına önemli roller üstlenmişlerdir (Akbulut ve Beren, 2012: 267).

Sosyal politikalar kapital dağılımının yarattığı belirsizliklerden ve sosyal risklerden gelirin yeniden dağıtılması gibi yollarla toplumun korunarak sosyal adaletin tesis edilmesi için uygulamaya konulan fikirler bütünüdür (Sunal, 2011: 285). Sosyal politikalar üreten ve uygulayan sosyal devletler ülke vatandaşlarının insan onuruna yaraşır bir yaşam sürmelerini asli görevleri arasında sayan devletlerdir. Sosyal devletler sosyal risklere karşı ülke vatandaşlarına asgari bir gelir garantisi sağlayarak ve gerektiğinde serbest piyasaya da müdahalelerde bulunarak gelir eşitsizliklerini ortadan kaldırmaya yönelik devletlerdir. Sosyal devletlerin görevleri arasında sayılan ve yoğun olarak uygulanan sosyal politikalar ile çalışanlara, yoksullara, kadınlara, çocuklara ve diğer dezavantajlı toplumsal kesimlere gelirin yeniden dağılımı yolu ile daha fazla refah sunularak sosyal adalet tesis edilmeye çalışılmaktadır (Pektaş, 2010: 10-11).

2.1.1. Sosyal Yardımlar

Sosyal yardım, hayatlarını idame ettirebilmek için temel gereksinimlerini karşılamaktan uzak olan kimselere ayni yada nakdi destekler sunulması yolu ile gelirin yeniden dağıtıldığı sosyal güvenlik veya sosyal hizmetler yöntemidir (Zengin vd., 2012: 134). Modern anlamda sosyal yardımların sanayi devrimi sonrasında geliştiği bilinmekle birlikte sosyal yardım tarihinin kökenlerinin neredeyse insanlık tarihi kadar eskilere dayandığı bilinmektedir. Antik Yunan filozofu *Aristoteles*' in (M.Ö. 384 – 7 Mart M.Ö. 322) refah düzeyi en yüksek devlette bile yoksullara yardım yapılması yönünde olan sözleri aslında sosyal yardımların kökeninin refah devletleri açısından bile ilk çağlara kadar uzandığını net bir şekilde göstermektedir (Kılıç ve Çetinkaya, 2012: 94).

İlkçağlardan itibaren gelişerek gerçekleşen bu dayanışma ve yardımlaşma şekli o dönemler içerisinde aile, akrabalık, komşuluk gibi yerel topluluklarca sağlanan geleneksel yapılara dayanmıştır. Bu yardımlar ilk toplumlardan olan Mısır ve Roma'da dini temeller üzerinde şekillenirken Yunanlar'da loncalar gibi mesleki örgütler bünyesinde vücut bulabilmişlerdir (Karadoğan, 2012: 51). Merkezinde insanın yoksunluğunun olduğu ve bu durumun da toplumsal bir problem olarak kabul edildiği ilkçağlardan bu yana yoksunlukla mücadelede en etkili araçlar arasında görülen sosyal yardımlar ile insanların sosyal yardımlara bağlı olarak yaşayabilmeleri değil, ihtiyacı olan toplumsal kesimlerin diğer insanlar gibi normal gelir düzeyinde bir yaşam sürdürebilmelerinin sağlanması ve bazı zamanlarda ise gelirin yeniden dağılımı aracılığı ile bu toplumsal kesimlerin daha da güçlü bir hale getirilebilmesi amaçlanmaktadır. Bu nedenlerle ilkçağlardan beri ülkelerin sosyal politikalarına zengin bakış açıları sosyal yardımların daha da çeşitlenip gelişmesine imkan vermekte, üzerine yoğunlaşan halk kitlelerinin ekonomik durumlarının değişmesine ve değişen süreçlere uyum gösterebilmelerini sağlamaktadır (Tekindal, 2018: 342-343).

Günümüz dünyasında gelirin yeniden dağılımının bir aracı olarak bilinen sosyal yardımlar aslında ihtiyacı olan dezavantajlı bireylere muhtaçlıklarının son döneminde sunulan ayni ve nakdi destekleri ifade etmektedir (Kılıç ve Çetinkaya, 2012: 94). Sosyal yardımlar toplumda doğum, ölüm, hastalık, yaşlılık, engellilik, işsizlik gibi sosyal risklerle karşı karşıya kalan bireylerin var olan refah düzeylerini korumak ya da en azından asgari bir yaşam düzeyine sahip olabilmelerini sağlayabilmek adına geliri yeniden dağıtan araçlar bütünü, korumaya sosyal nitelik kazandıran bir dayanışma ilişkisidir. (Kapar, 2005: 5).

Yoksunluğun giderilmesi açısından insani hizmet alanları kapsamında değerlendirilen sosyal yardımlar toplumun alt gelir dilimlerinde yer alan marjinal kesimlerin toplumla bütünleşmelerini sağlayarak sosyal denge ve sosyal adaleti sağlamada etkin bir yöntem olarak görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında kendisini ya da bakmakla yükümlü olan kimseleri geçindiremeyen bireyler sosyal yardımların hizmet sunduğu alana girmektedirler. Yoksulluğun farklı farklı boyutlarının olması sosyal yardımların da çeşitlenmesine sebep olmuştur. Karşılıksız, ayni ya da nakdi bir şekilde dezavantajlı kesimlerin en kısa sürede normalleşmesini sağlamak için sunulan çeşitlilik içeren sosyal yardımlar bir sosyal hizmet yöntemi olduğu kadar bir sosyal güvenlik yöntemi olma özelliğini de göstermektedir (Tekindal, 2018: 342). Bu bütünsellik açısından sosyal yardımlar sosyal politikaların tamamlayıcı bir

unsuru ve benzer tedbirler sonrasında başvuru bir sosyal politika aracıdır (Akbulut ve Beren, 2012: 267).

2.1.2. Sosyal Hizmetler

Sosyal Hizmetler, 5799 Sosyal Hizmetler Kanunu'nda "*kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü*" olarak tanımlanmaktadır ("*Mevzuat metin*", 2020). İnsan sosyal bir varlık olup başka insanlarla birlikte yaşama ihtiyacı duyar. İnsanların bir bakıma mecburiyete dayalı olan bu bağıllığı sosyal hizmetlerin görünmeyen yüzünü oluşturduğu gibi arka plan dayanağını da teşkil etmektedir. Bu açıdan sosyal hizmetler insanlar arasında sosyopsikolojik işlevselliği de olan ve sosyal olana hizmet eden multidisipliner bir alandır (Selcik ve Güzel, 2016: 462).

Devletler karşılıksız olarak muhtaç kalmış vatandaşlarına belirli şartlara bağlı olarak ya da bazı zamanlarda herhangi bir şart aramaksızın aynı yada nakdi yardımlar yapabilirler. Eğer yönetimler ihtiyacı olan kesimlere para merkezli yardımlarda bulunuyorlar ise bu durum "sosyal yardım" lar olarak ifade edilirken, daha geniş bir kapsamda hizmet sunmaya yönelik uygulamalar gerçekleştiriliyor ise bu durum "sosyal hizmet" ler olarak tanımlanmaktadır (Negiz, 2011: 324).

Sosyal hizmetlerin tarihi insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir. İnsanlar var olduğu günden bu yana engelliler, yoksullar, dul ve yetimler var oldukları gibi bu kimselere yardım eden kesimler de zamanın her diliminde var olmuşlardır. Sosyal hizmetler tarihi sivil oluşumların tarihinden olduğu kadar dinler tarihinden de bağımsız olarak düşünülemez. Musevilik, Hıristiyanlık, İslamiyet gibi geniş halk kitlelerine ulaşmış olan dinlerin etkisi ile tarih boyunca somut sosyal hizmetler gerçekleştirilmiştir (Coşkunsever, 2016: 20). Sosyal hizmetler, elde olmayan nedenlerle muhtaç duruma düşmüş halk kesimlerinin insan onuruna yaraşır asgari bir yaşam sürebilmeleri için kamu ya da özel kuruluşlara sunulan ekonomik ve sosyal faaliyetlerdir (Negiz, 2011: 24). Sosyal hizmetler kişilerin kendi iradeleri dışında kişisel özelliklerinden kaynaklı ya da çevresel şartlara bağlı olarak ortaya çıkabilecek yoksulluğu, kişiler arası eşitsizliği ve bunlardan kaynaklanabilecek toplumsal sorunları ortadan kaldırabilmek, toplumun refah düzeyini yükselterek, kişiler arası sosyal uyumu sağlamak ve korumak maksadını taşıyan hizmetlerdir. Sosyal hizmetler bireylerin içinde buldukları muhtaçlık durumunu sorgulamaktan ziyade onlara mümkün olduğunca eşit ve adil bir hizmet sunabilmeyi amaçlarlar. Sosyal hizmetler ihtiyaç duyulan gruplara anlık hizmetler sunma anlamına gelmemekte ihtiyaç sahibi bireylerin asgari bir yaşam standardını yakalayana kadar bu hizmetlerden yararlanabilmelerinin sürdürülmesi anlamını taşımaktadır (Bingöl, 2015: 71).

2.1.3. Sosyal Güvenlik

İçinde bulunduğumuz zaman diliminde gelirin yeniden dağılımının modern dağıtım yöntemlerinden belki de en önemlisi olan sosyal güvenlik sisteminin kökleri insanlık tarihi kadar eskiye dayanmaktadır. İnsanlar eski çağlarda doğanın getirdiği olumsuz koşulların yarattığı riskler karşısında aile içi yardımlaşma ve dayanışma yolları ile temel sosyal güvenlik ihtiyaçlarına yanıt ararlarken zamanla dini inançlara bağlı olarak gelişen ve değişen dünya görüşlerinin etkisinde şekillenerek ihtiyaçlarını karşılamının farklı yollarının daima peşinden koşar hale gelmişlerdir. İlk başlarda avcılık ve toplayıcılık bir tür üretim ve tüketim dayanışması olurken sabanın bulunması ve tarımsal ekonomiye makinelik bir şekilde geçilmesi ile birlikte sosyal güvenlik anlayışı da hızlı bir dönüşüm süreci yaşamaya başlamıştır.

İnsanın yaradılışı gereği bazı gereksinimlerinin gerçekleşebilecek sosyal risklere karşı sosyoekonomik güvenlik altına alınması gerekmekte ve bu durum hayatın olağan akışı içerisinde beklenen bir durum olarak değerlendirilmektedir (Okumuş ve Durmaz, 2014: 3359). İlkel toplumlardan günümüze kadar insanlar doğumdan ölüme dek olan rutin süreçlerde karşılaşılabilecekleri riskler karşısında korunmak

için zaman zaman kendilerince, zaman zaman toplum tarafından ve nihayetinde uygarlık tarihine geçiş ile birlikte de devlet yönetimlerince modernleşen sosyal güvenlik yöntemleri geliştirmişlerdir. Modern zamanlarda sosyal politikaların geldiği son nokta olarak da bilinen sosyal güvenlik sistemleri ilk uygarlıklardan günümüze sosyal riskler karşısındaki güvenliğe ilişkin önemini daima korumuştur (Köleoğlu, 2012: 74). Yerleşik hayata geçilmesi ile birlikte hasta, yaşlı, dul ve yetim gibi dezavantajlı kimselere destek olunarak bir anlamda sosyal güvenlik sistemlerinin temelleri de atılmıştır (Emeksiz, 2019: 4). Sosyal güvenlik sistemleri modern zamanlarda hastalık, doğum, iş kazası ve meslek hastalığı, analık, malullük, yaşlılık ve ölüm gibi sosyal risklere karşı (Köleoğlu, 2012: 75) sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler ile birlikte geliri yeniden dağıtıcı önlemler alan sosyal politika araçlarıdır. Gelirin yeniden dağılımı sosyal güvenlik sistemlerinin tasarruf ve sigorta fonksiyonlarının etkililiği ile doğru orantılıdır. Sosyal güvenlik sistemleri meydana gelen ilk gelir dağılımı üzerinde etkili olup ona yön vererek (Yurdadoğ, 2017: 263) işi olanlardan işsizlere, sağlıklılardan hastalara, gençlerden yaşlılara, servet sahiplerinden yoksullara doğru gelirin yeniden dağılımını sağlayan sosyal politikanın oldukça önemli bir aracı olma özelliğini taşıyan sistemlerdir (Akbulut ve Beren, 2012: 267).

2.1.4. Maliye Politikaları Olarak Vergiler

Vergiler ilk uygarlıklarda sosyal riskler karşısında bir araya gelen insanların ortak yaşamının ve buna dayalı oluşan yönetsel anlayışın bir gereği olarak ortaya çıkmıştır. Servet sahipleri ile çiftçilerden katkı payları şeklinde ve gönüllük esasına dayalı ya da kısmen zorunlu tutularak alınan vergilerin M.Ö. 4000’li yıllarda ilk uygarlıkların ortaya çıkması ile bugünkü anlamına yakın bir anlam içerecek şekilde halktan toplanmaya başladığı bilinmektedir (Sirkeci ve Abdula: 2015).

Devletler büyüdükçe temel sosyal ihtiyaçlar değişim göstermiş, bu ihtiyaçlar savaşımlardan elde edilen ganimetlerle karşılanamaz hale gelmiştir. Yöneticilerin para basma gibi çeşitli çözüm yollarına başvurmaları ile birlikte gönüllük esasına göre toplanan vergiler zamanla zorunlu olarak alınır hale getirilmiştir (Öz, B. 2019: 59). Devletlerin vergiler koyması, vergi teknikleri geliştirmesi ve bu teknikleri değiştirmesi ya da yeni vergi oranları belirlemesi o ülkenin gelir dağılımı üzerinde doğrudan belirleyici olan politikalarıdır. Devletler için asıl olan yoksul halk kesimlerinin gözetilerek gelir dağılımındaki eşitsizliklerin ortadan kaldırılması yönünde vergi politikaları geliştirilebilmesi ve uygulanabilmesidir (Çalışkan, 2010: 94).

Doğru tekniklerle vergilendirme toplumda gelir eşitsizliklerinin giderilebildiği asli yöntemler olarak görülmektedir (Sunal, 2011: 288). Vergiler gelirin yeniden dağılımı yolu ile insani yoksunluğun bulunmadığı ideal bir ortamın oluşturulmasının kamu araçlarından bir tanesidir. İlk çağ medeniyetlerinden itibaren uygulamalarına rastlanılan ve sosyal politikaların kapsamlı finansman kaynağı ayağını oluşturan vergiler kamu tarafından sosyal bir sorumluluk anlayışı ile kabullenilmiş ve bilhassa demokratik tutum gösteren hükümetlerde uygulanan artan oranlı vergilendirme politikaları ile alt gelir dilimlerine doğru gelirin yeniden dağılımı sağlanarak (Artan ve Kalaycı, 2014: 75) yoksulluk ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır (Tekindal, 2018: 342).

3. YOKSULLUK

Yoksul, yaşadığı toplumun asgari yaşam standartlarının gerisinde kalan bir gelir düzeyine sahip olarak dış yardımlara açık hale gelen kişiyi ifade etmektedir (Akyıldız, 2018: 150). Yoksulluk ise o toplumda yaşayan bireylerin temel ihtiyaçlarını dahi karşılayabilecek durumda olamamaları halidir (Öztürk ve Çetin, 2009: 2664). Yoksulluğun farklı tanımları yapılmakla birlikte genel olarak kabul gören dar ve geniş anlamda iki temel tanımı bulunmaktadır. *Dar anlamda yoksulluk* ancak hayatını devam ettirebilmek için barınacak bir yeri bulunma, açlıktan ölmeme, yaşayabilecek derecede güvende olma hali olarak tanımlanırken, *geniş anlamda yoksulluk* ise yaşamını devam ettirebilecek imkanlara sahip

olmakla birlikte toplumsal olarak yakalanan refahın gerisinde kalınması halidir (Kılıç ve Çetinkaya, 2012: 94).

Gelir yoksulluğu ise, kişilerin veya hane halklarının rutin yaşamlarını sürdürebilmeleri ya da en azından asgari yaşam standartlarını yakalayabilmeleri için gerekli olan gelirden yoksun kalınması halidir (Üzümcü ve Korkat, 2014: 139). Kişilerin ya da hane halklarının olması gereken tüketim seviyesinin altında kalmaları aslında onların beklenen miktarda gelire sahip olamamalarından ileri gelmektedir (İncedal, 2013: 22). Bu durumda yoksulluk diğer bir anlamıyla toplumda oluşan sosyoekonomik yetersizliğin ifadesidir (Akyıldız, 2018: 151).

4.İLKÇAĞDA BAZI DOĞU MEDENİYETLERİNDE GELİRİN YENİDEN DAĞILIMI

İnsanlık tarihi bilim insanları tarafından çeşitli dönemlere bölünerek incelenmiştir. Her ne kadar tarihsel dönemleri kesin çizgilerle ayırmak mümkün değilse de yazının bulunmasından, yani M.Ö. 3200'lerden Kavimler Göçü'nün gerçekleştiği M.S. 375'e kadar süren zaman dilimine *ilkçağ* adı verilmiştir.

Gelecek medeniyetlerin temellerini de teşkil eden Yunan, Roma, Anadolu, Mezopotamya uygarlıklarının birbirlerinden ayrılık gösteren yönetim şekilleri, dini inanışları, hukuksal anlayışları, düşünce tarzları, kültürleri ve ekonomik yaklaşımları bu dönemlerden itibaren şekillenmeye başlamıştır. Bu dönemlerde devlet yönetimleri kral, hükümdar ya da hakan gibi sıfatları bulunan ve bazı uygarlıklar tarafından da yarı tanrı olarak kabul edilen kişilerden oluşmuştur. Örneğin Mezopotamya Uygarlığı'nda devletin başında bulunan "Patesi" ismi verilen hükümdarlar, Mısır Uygarlığı'ndaki "Firavunlar" ülkeleri tanrı adına yöneten yarı tanrı sayılan yöneticilerdir. Batı uygarlıklarından Yunan kent devletlerinde olduğu gibi aristokrasiye dayalı bağımsız devlet yönetimi yapısı ile hareket eden uygarlıklar da bulunmaktadır. Anadolu ve Orta Asya Türk Uygarlıkları'nda ise ülkeler devlet yönetiminden sorumlu olan hükümdar ailesinin ortak malı olarak kabul edilerek yönetilmişlerdir (Taşkın, 2011: 88). Siyasi güç merkezlerinin gelirin yeniden dağılımına bakışı açısından anlamak açısından bu devlet yönetim şekilleri oldukça önemlidir.

İlk çağlarda avcılık ve toplayıcılık işi ile uğraş gösteren aile topluluklarından bir ferden hastalanması veya ölmesi durumunda diğer aile üyeleri, akraba ve komşularca yardımlaşma ve dayanışma davranışları sergilenmiş, aile fertlerinden herhangi birisinin çalışamaz duruma düşmesi veya ölmesi halinde ise çalışamaz duruma gelen ya da ölen kişinin hak sahiplerine diğer aile üyelerinin üretimden doğan ekonomik gücü ile yardım eli uzatılmıştır. Aile üyelerinin dışında komşu ve akrabalar da gerektiğinde bu sosyal yardım sürecinde yer alarak yardıma muhtaç duruma düşmüş kimselerin geçimlerinin sağlanmasında rol oynamış ve elde edilen gelirler muhtaç kimselere doğru yeniden dağıtılmıştır (Kaya, 2009: 33-34). M.Ö. 400'lerden itibaren toplumsal refahın yükseltilmesi için gelirin yeniden dağıtılmasında kamu harcamalarının ve transferlerinin önemli olduğu bilgilerine ulaşılması devlet yönetimlerince gelirin yeniden dağılımına verilen önemi göstermesi açısından dikkate değerdir (Öz, S. 2019: 591).

4.1.Türklerde Gelirin Yeniden Dağılımı

Bazı araştırmacılara göre M.Ö. 2500'lü yıllara kadar ismine rastlandığı belirtilen Türkler'de (Davletov, 2008: 83) gelirin yeniden dağılımının bir aracı olan sosyal güvenlik kurallarının şekillenmesinde töreler oldukça belirleyici olmuşlardır. Türk tarihinde töreler sosyal güvenlik üzerinde adeta gizli bir el gibidir. Türklerin göçebe bir yaşam sürmeleri de sosyal güvenlik kurallarının oluşması üzerinde belirleyici rol oynamıştır (Aykanat, 2015: 27). Türkler'de aile içi yardımlaşma anlayışının gelişmiş olduğu ve sosyal risklere karşı yakınlarına sosyal güvenlik desteği sağladıkları çeşitli sosyal yardımların da töreye bağlı insani yardımlar şeklinde uygulandığı görülmektedir (Akyıldız ve Abay, 2017: 149).

Türkler’de gelirin yeniden dağılımının yansıtıldığı bakış açısına ait yazılı ilk bilgilere Orhun Anıtları’nda rastlanmaktadır. Anıtlarda yer alan “*Fakir budunu zengin kıldım.*”, “*Türk budunu tok olacaksınız.*” ifadeleri Türklerde yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar içerisinde bulunduğu göstermektedir (Onay, 2016: 13). Türklerde yöneticiler halkın refahını arttırabilmek için uyguladıkları iktisat politikalarında sosyal politika ile örtüşen kararlar da alabilmişlerdir. Günümüz refah devleti uygulamalarında da beklenilir hale gelen “*halk için devlet*”, “*halkın zengin olması*” düşünsel yaklaşımları eski Türk medeniyetlerinde gözlenmiştir (Gökbunar vd., 2016: 46).

Amerika Kıtası’nın önemli tarihsel medeniyetlerinden Kızılderililer’in kültürel tarihinde gelirin yeniden dağılımı yolu ile gelir eşitsizliğini ortadan kaldırmak amacı ile yapıldığı bilinen ve “*potlaç*” adı verilen törenlere çok benzeyen kültürel davranışlara, “*yağma şöleni*” veya “*yağmalı toy*” ismi ile bilhassa Oğuz Boyları’nda olmak üzere Türk tarihinde de sıklıkla rastlanmaktadır (Mandaloğlu, 2012: 228). Bu şölen veya toylarda yardımlaşma ve dayanışma örnekleri sergilenerek zenginlerden yoksullara doğru gelirin yeniden dağıtıldığı bilgilerine ulaşılmaktadır (Kitapçı, 2019 : 613). Türklerde sosyal adaletin tesis edilmesi, gelir ve servet dağılımındaki eşitsizliklerin giderilmesi, yoksulların doyurulması gibi sosyal gayelerle hakanların, beylerin ve diğer varlıklı kimselerin yoksul halk tabakalarına servetlerini zaman zaman aktardıkları da görülmektedir (Gökbunar vd., 2016: 47).

Dede Korkut Destanı’ndan edinilen bilgilere göre eski Türkler’de kazanılan sosyal statünün sürdürülmesinin yağmalı toy törenlerine de bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Türklerin yağma şölenleri ile serveti yoksul kesimlere doğru yaymalarının Orhun Anıtları’nda önemli bir yer tutması, Dede Korkut Destanı’nda halkın yedirilip giydirilmesinden ve borçluların borçlarının ödenmesinden bahsedilmesi “*zenginliğin umuma ait olduğu*” diğer bir ifade ile gelirin yeniden dağıtılması gerektiği düşüncesinin Türk tarihinde ön planda tutulduğunu göstermektedir. Türk tarihinde Uygurlar döneminde yoksulların ağırlandmasının hayratlarla gerçekleştiği, hayratlardan elde edilen gelirler ile yoksullar için barınma evlerinin kurulduğu görülmektedir (Akyıldız, 2018: 151-152). Türklerin ölenlerin geride kalan hak sahiplerine de gereken önemi verdikleri ve verilen bu önem üzerinde Türk törelerinin de son derece etkili olduğu anlaşılmaktadır (Aykanat, 2015: 27).

Türklerde en çok malını dağıtan ve yoksulu doyuran kişilerin “*bey*” ler olmasının beklenmesi de gelir eşitsizliğinin giderilmesi açısından önemlidir. Ünlü Türk tarihi uzmanlarından *Leen Cahun* Türklerde halkın aynı ve nakdi yardımlarının hakan tarafından karşılandığını belirtmektedir. Türk tarihinde öyle ki hakan kendisine bağlı bireylerin giderlerini karşılayamaması durumunda halkını özgür bırakarak geçimlerini başka bir hakana bağlı olarak sürdürebilmelerinin önünü dahi açabilmiştir. Türk tarihinde Hakan şan ve şerefi için uyumadan dinlenmeden yoksulları beslemelidir düşüncesi devlet yönetiminin gelirin yeniden dağılımına verdiği değerli bakış açısını ortaya koyması açısından önemlidir (Türkmen, 2005: 12).

Türk geleneğinde vakıflar, sosyal yardım ve sosyal sigorta işlevlerini yerine getirerek gelirin yeniden dağılımını ve sosyal refahı halk içinde tesis etmeye çalışan sivil oluşumlardır (Türkmen, 2005: 12). Sosyal yardım sisteminin günümüzde beklenen anlamı ile olmasa da eski Türklerde de kurumsal olarak devam ettiği görülmektedir (Kılıç ve Çetinkaya, 2012: 95). M.Ö. 3000 yılında Orta Asya’da Türkler’in insanları ve hatta hayvanları korumak için bugünkü sosyal güvenlik kurumlarına benzer biçimde vakıf benzeri kurumları kurdukları bilinmektedir (Bolat, 2016: 9).

Türk oldukları tartışılmadan kabul edildiğinde Türklerde ilk vakıf izlerine M.Ö. 1280-1290’lı yıllarda Hititler’de *Kral Hattusilis* tarafından yazdırılan yazıtlarda rastlanılmaktadır (Ertem, 2011: 32). 12. yy. da Uygurlar’ın çocukları koruma içerikli vakıflar kurdukları da bilinmektedir. Sümer ve Hun devletleri tarihinde de benzer vakıflara rastlanılmaktadır (Türkmen, 2005: 12). Hititlerde boşanan çiftlerin çocuklarının, yoksulluk çekmemesi için ekonomik durumu iyi olan çiftlerin gözetimine bırakılması o dönemde çocuk yoksulluğuna verilen önemi göstermesi açısından da kayda değerdir (Bakılcı, 2019: 12). M.Ö. 563-MÖ 483 yılları arasında yaşadığı tahmin edilen ve bugün *Buddha* olarak bilinen

Siddhartha Gautama tarafından kurulan Budizm dinine mensup olan Türkler’de de vakıflar ile benzer yapıda sosyal yardım kurumları olduğunun izlerine rastlanılmaktadır (Aykanat, 2015: 27).

Doğu Türkistan’ da gerçekleştirilen Turfan kazılarında elde edilen bilgilerde Budist Uygur Türklerine ait olduğu bilinen kitabede yardım etmenin hayırlı bir iş olduğundan bahsedilmekte ve yardımseverliğin teşvik edildiği görülmektedir (Ertem, 2011: 33). Bu yazıtlarda yer alan bu yönde bilgiler Türklerin o dönem için gelirin yeniden dağılımını önemseyen bakış açısını da yansıtabilmektedir. Türk tarihi açısından Orhun Yazıtları’ nda rastlanan ve Bilge Kağan tarafından “*aç halkı doyurdu, yoksulu zengin etti, azı çoğalttı*” sözleri Türklerde belirlenen ekonomi politikalarının toplumsal refahın sağlanmasına öncelik verdiğini göstermekte diğer bir ifade ile “halk devlet için değil, devlet halk içindir” (Gökbunar vd., 2016: 45) anlayışının savunularak gelirin yeniden yoksul halk kesimleri için dağıtıldığı anlamında değerlendirilmektedir.

4.2. Mısır’da Gelirin Yeniden Dağılımı

Sosyal devlet düşüncesinin köklerinin insanlık tarihi kadar eskiye dayandığı bilinmekle birlikte günümüzdeki anlamıyla sosyal yardımlaşma ve dayanışma faaliyetlerine ilk olarak Mısır’da rastlanılmaktadır. Mısır’da papirüs kaynaklarından elde edilen bilgilere göre yaklaşık 4500 yıl önce taş işlerinde çalışan işçiler için yardımlaşma ve dayanışma sandıkları kurulmuş ve bu sandıklara üye olanların ölümü halinde hak sahiplerine birtakım yardımlar sağlanmıştır (Özden, 2006: 12). Mısır’da M.Ö. 2200-1800 yılları arasında aynı zamanda devlet yönetimini de elinde bulunduran ruhani sınıfın ve özellikle varlıklı dindar kesimin, ülkede dul ve yetim kalan kimselere yardımlar sağlayarak hayatlarını idame ettirdikleri anlaşılmaktadır (Türkoğlu, 2013: 279).

Gelirin yeniden dağılımının bir aracı olan sosyal güvenlik sistemlerinin bilinen en önemli örneklerinden bir tanesine de Eski Mısır’da rastlanılmaktadır (Karabulut, 2016: 192). Hz. Yusuf Peygamber’in Mısır’da yedi verimli yılda elde edilen ürünleri depolatarak yedi verimsiz yılda ihtiyaç sahiplerine dağıttırması gelirin yeniden dağılımına verilebilecek ilk önemli tarihsel örneklerdendir (Güvercin, 2004: 90). Hz. Yusuf Peygamber uyguladığı bu yöntem ile tasarruf ile harcama arasında sağlıklı bir denge kurarak halkın yoksulluğa düşmesini engellemiştir.

Mısır’da varlıklı ailelerin erkek çocuklarının okula gidip okuma, yazma ve matematik bilimi öğrenmeleri karşısında kız çocuklarının bu uygulamadan yoksun bırakılmaları kız çocuklarından erkek çocuklarına doğru eğitim yolu ile gelirin yeniden dağıtıldığı anlamına gelmektedir (Erkut vd., 2017: 20). İlkçağ batı uygarlıklarından Eski Roma ve Antik Yunan’da olduğu gibi Mısır’da da M.Ö. 2000’li yıllarda yoksul ve muhtaçlara sosyal yardımlar yolu ile geliri yeniden dağıtan yardımlaşma ve dayanışma özlü kurumlar kurulmuştur (Karabulut, 2016: 192). Bu sivil oluşumların önemlilerinden olan vakıflar, kimsesizlerin, öksüzlerin, yetimlerin yoksulların defin işlemleri gerçekleştirebilmekte, ticaretle uğraşanların ticaretlerinin bozulması halinde bu kişilere geçimlerini sağlayabilecek derecede gelir desteği sunabilmekte ve yoksulların ekip dikilecek arazilerine tohum temin edilmesini sağlayabilmektedir. Vakıflar savaşlarda malul duruma düşenlerin veya savaşta ölenlerin yakınlarının geçimlerini sürdürebilmelerini de sağlayarak modern zamanlarda beklenen ölçek ve şekillerde olmasa bile gelirin yeniden dağılımına önemli derecelerde yön verebilmişlerdir (Akman, 2018: 207).

Vakıflar üst gelir diliminde yer alan kimselerin mal varlıklarını vakfetmeleri bir anlamda toplum mülkiyetine devretmeleri ile kurulabilen müesseselerdir. Bu kurumlar servet transferleri ve sağladıkları hizmetlerle alt gelir dilimleri lehine yeniden bir gelir dağılımı sunabilmişlerdir. Vakıflar bu hizmetlerini sundukları süre boyunca gelirin yeniden dağılımı görevlerini sürdürerek alt ve orta gelir dilimlerinin refah düzeyini de arttırabilmişlerdir (Ertem, 2011: 44). Mısır’da başlangıçta dini bir motivasyonla kurularak gelirin yeniden dağılımını sağlamaya çalışan vakıfların faaliyetlerinin dikkat çekici noktalara kadar ulaştığı bilinmektedir. Vakfedilenlerin mabet ve kabirlere tahsislerinin yapılması “*tanrılara sunum*” yapmak anlamında değerlendirilse de gelirin yeniden dağılımı açısından ilahi temelde atılan adımlar olarak değerlendirilmektedir (Akyıldız ve Abay, 2017: 147-148).

4.3. Babillerde Gelirin Yeniden Dağılımı

Mezopotamya da M.Ö. 2225 tarihinde “Babil” şehri merkez olmak üzere bir site devleti olarak kurulmuş bulunan Babiller *Hammurabi* döneminde güçlü bir imparatorluk haline gelmişlerdir (Saygılı, 2015: 1). Günümüzden yaklaşık 4000 yıl önce Venedikliler’in, Hindular’ın, Romalılar’ın ve Babiller’in bir anlamda günümüz sigortalama tekniğini o dönemin önemli ticaret yolculuklarından sayılacak kervanların korunması üzerinde uygulamaya başlamaları gelirin “sigorta” tekniği ile dağıtıldığına yönelik ilkçağ tarihli verilebilecek örneklerdendir (Solmaz, 2016: 39). Babil’de bulunan Talmud Metinleri’nden elde edilen bilgilere göre o dönemde düzenlenen kervanlarda “eşekçi” olarak da tabir edilen kervan yöneticilerinin eşeğinin kaybolması halinde kervana katılanlar tarafından kervancıya yeni bir eşek alınması o dönemde sigortalama tekniğinin nasıl uygulandığına yönelik önemli göstergelerdendir (Özden, 2006: 13). Bu durum aslında; ilerleyen tarihlerde sanayi devrimi sonrasında hayata geçecek uzun ve kısa vadeli sigorta kolları şeklinde dallara da ayrılacak ve gelirin yeniden dağılımı açısından modern zamanların temellerini oluşturabilecek olan sigorta tekniğinin o dönemde çalışma hayatının nasıl güvence altına alınmaya çalışıldığını göstermesi açısından da önemlidir.

Ön Asya olarak da bilinen Mezopotamya’da sivil yardım kuruluşları olan vakıflarla ilgili en eski kaynaklara rastlanılmaktadır. Bu kaynaklara göre Babil’de vakıflar dindar bir kişinin bir mabet yaptırması ve bu mabede atanan rahibe bir mülk vakfetmesi ile başlamıştır (Defne, 2006: 156). İlk çağ medeniyetlerinden Babiller’de kralların şahsi arazilerinin kullanım hakkından vazgeçerek ve bir anlamda kamu görevlerini de ifa etme düşüncesi içerisinde girerek arazilerini halkın kullanımına vakfettikleri görülmüştür. Bu durum o dönemde siyasi otorite güç merkezlerinin dahi öz mallarını gelirin yeniden dağılımı yolu ile halka sunduğunu göstermesi açısından önemlidir (Akyıldız ve Abay, 2017: 147-148).

Fırat Irmağı’nın kenarında kurularak yaşam süren Babiller’in VI. kralı olan ve MÖ 1792 ila MÖ 1750 yılları arasında ülkeyi yöneterek kendi ismiyle de anılan 282 maddeli *Hammurabi Kanunları*’nı yayınlatan Kral *Hammurabi* ilahi güçlere de dayandırılarak hazırladığı kanunlar ile güçlülerin zayıfları ezmesini önlemiş, kişisel haklar korunarak toplumda hak ve adaletin tesis edilmesini yasalaştırmıştır (Saygılı, 2015: 2). Düzenlenen *Hammurabi* kanunları ilkçağlardan itibaren alt gelir dilimlerinde yer alan yoksul halk kitlelerinin iyileştirilmesi için gelirin yeniden dağılımı adına oldukça önemli ve değerli olarak kabul edilmesi gereken yasal adımlardır.

4.4. İbranilerde Gelirin Yeniden Dağılımı

Yeryüzünde en eski milletlerden birisi olarak bilinen ve büyük çoğunluğu akrabalık bağları temeli üzerine kurulan İbraniler’in tarihi “İsrail” lâkabıyla da bilinen ve Hz. İbrahim’in torunu olan Hz. Yakup Peygamber ile başlatılmaktadır. İsrailoğulları Hz. Yakup’un dördüncü oğlu olarak bilinen Yahuda’ya nispetle Yahudiler olarak da anılmaktadırlar (Sayar, 2000: 4). İlkçağda başlarda, Suriye ve Mezopotamya arasında yer alan bölgede, sonrasında Filistin’de yaşamış olan ve *Sami* asıllı bir kavim olarak bilinen İbraniler M.Ö. 1040 yılında Hz. Davut yönetiminde krallık kurmuşlar ve Kudüs’ü başkent ilan ederek yaşamışlardır (Okur vd., 2012: 54).

Kamusal anlamda sosyal yardımların temeli sayılabilecek uygulamalara İsrail’de rastlanması dikkat çekicidir. Filistin ve Suriye’de meydana gelen göçlerde halk yoksul düşmüş ve yaşanan derin sosyal sarsıntıların etkilerinden kurtulabilmek için gerçekleştirilen kanuni düzenlemelerle üst gelir dilimlerinden alt gelir dilimlerine doğru gelirin yeniden dağılımı kamu eli ile sağlanmıştır. Bu yasal düzenlemeler hizmetçiler, yoksul halk kesimleri ve yabancıların servet sahiplerine karşı korunması üzerinde yoğunlaşan yasal düzenlemelerden oluşmuştur. Bu yönde alınan peşi sıra kararlar sonrasında İsrail’de bu düzenlemeler zamanla töre haline gelmiştir. Bu milletin mensubu olduğu Yahudilik dininin yoksullara yardımlar yapılmasını salık vermesi öncesinde töreye dönüşen düzenlemelerin dinsel bir dönüşüm geçirmesine yol açmıştır. Esirlerin satın alınarak azat edilmeye başlanması, hastalara bakılması, aş evlerine yardımlar yapılması, yetim kalan çocuklara eğitim verilmesinin bir

yükümlülük haline getirilmesi, yoksul yardımlaşma ve dayanışma sandıklarının kurulması gelirin yeniden dağılımı açısından bu medeniyetle gelişen, yerleşen önemli örnekler olmuşlardır. İsrail’de bu tür sosyal görevlerin yürütülmesinde cemaatler de önemli roller üstlenmişlerdir. “*Kutsal Birlikler*” ismi de verilen bu cemaat tipi örgütlenmeler hastalara bakmak, ölüleri defnetmek gibi sosyal görevler de üstlenmişlerdir. İbraniler döneminde hayata geçirilen bu tip sosyal uygulamalar sonrasında Hıristiyanlık dininin hüküm sürdüğü medeniyetlerce de benimsenerek uygulamaya sokulan gelişmeler olmuşlardır (Dilik, 1988: 47).

5. İLKÇAĞDA BAZI BATI MEDENİYETLERİNDE GELİRİN YENİDEN DAĞILIMI

İlk çağın önemli Batı medeniyetlerinden Yunanistan, Roma gibi uygarlıklarında önceleri yapıma gayesi siyasal otorite ve dini motivasyona bağlı olsa da bu medeniyetlerin sosyal yardımlarla ilgili önemli roller üstlendikleri görülmüştür. Gelirin yeniden dağılımı açısından ilkçağ dinlerinden Budizm’de, Museviliğin kutsal kitabı Tevrat’ta ve Ren Nehri’nin doğu tarafına yerleşmiş Germanler’in tanrı efsanelerinde korunmaya muhtaç yabancılara, hasta kimselere ve yetimlere sosyal yardımların yapılabildiği bilgilerine ulaşılmaktadır. İlkçağlarda dini motivasyona dayalı sosyal yardımların yanı sıra örneğin Yunanistan’da esnaf lonca birlikleri, defin ve hastalara yardım sağlayan dernekler; örneğin Roma’da hastalananların veya ölenlerin yakınlarına yardım sağlayan sandık teşkilatları gibi dini motivasyonla kurulmamış sivil oluşumlara da rastlanılmaktadır. Bu durum dini motivasyona bağlı olmakla birlikte din dışı değerlere de bağlı kalınarak gelirin yeniden dağılımının sağlanmaya çalışıldığını göstermektedir (Dilik, 1988: 41-42).

5.1. Antik Yunan’da Gelirin Yeniden Dağılımı

Eski çağ medeniyetlerinden Yunanlar’da da yoksul kimselere aileler ve komşuları aracılığı ile sosyal yardımlar sağlanmakta, zorunlu tutulmasa bile işveren kesimince muhtaç durumda olan hastalara, esirlere işgücü kapsamında çeşitli yardımlar sunulabilmekteydi. Antik Yunanistan’da esnaf ve sanatkârlar tarafından başta defin ve hastalık riskleri olmak üzere çeşitli sosyal risklere karşı kurulan birlikler ve loncalar gibi kuruluşlar bulunmaktaydı. Yunanlar’da yoksulluğun giderek artması ile birlikte bu tür sivil oluşumların sundukları sosyal yardımların yanı sıra yoksul kesimlerin sosyal güvenliğinin oluşturulabilmesi için devlet müdahalesi de zamanla zorunlu hale gelmeye başlamıştır (Şenocak, 2009: 417). Antik Yunan’da devlet, yoksulluğun önlenmesi için para ve tahıl yardımı yaparak alt gelir dilimlerine doğru geliri yeniden dağıtarak çocukların, yetim ve güçsüzlerin hayatlarını idame ettirebilmelerine yardımcı olmuştur (İplikçioğlu, 2007: 39).

Antik Yunan’da dönemin diğer medeniyetlerine benzer şekillerde toplum sınıfsallaştırılmıştır. M.Ö. 624 yılında bu sınıfsallaştırmanın mimarı olan *Drakon* toplumu dört ayrı sınıfa bölmüştür. Sınıfsallaşan topluma en üst gelir diliminden en alt gelir dilimine doğru kazançlar ölçüsünde çeşitli haklar tanınmıştır. Tahıla sahip olma ölçüsüne göre oluşturulan bu toplumsal tabakalaştırma da en alt gelir diliminde bulunalar “*Thet*” ler olarak isimlendirilmişlerdir. *Thet*’ler gelirin yeniden dağılımına mutlak ihtiyaç duyan yoksul halk kesimleridir. Ancak modern gelirin yeniden dağılımı yaklaşımlarında karşılıksız sosyal yardımlar sunulmasının salık verilmesine ters düşen durum ise *Thet* sınıfının üst gelir dilimlerinden aldıkları yardımlar karşılığında çalışmak zorunda kalmalarıdır. Bir anlamda sunulan yardımlar karşılıksız değil çalışma karşılığıdır. Antik Yunan da M.Ö. 594 yılında (Gözlü ve Yılmazcan, 2017: 122) yaşama geçirilen kanunlar *Drakon* döneminde çıkarılan kanunlara kıyasla daha eşitlikçi bir bakış açısı içerse de tüm gelir sınıflarını kapsayacak şekilde hazırlanmamışlardır.

Antik Yunan’da dezavantajlı kimselere yönelik olarak aileler, akrabalar ve komşularla sağlanan sosyal güvenlik anlayışı M.Ö. 500-449 yıllarında Persler’le yapılan savaşlardan sonra fark edilir bir şekilde değişim göstermeye başlamıştır. Bu değişimin nedenleri arasında savaşların yanı sıra, Yunanlar’ın zaman içinde ticarete ilerlemesi ile birlikte sayıca az ve varlıklı bir üst gelir diliminin oluşması, işsiz,

esir ve varlıksızlardan oluşan ve gelirin yeniden dağılımına oldukça muhtaç duruma düşmüş bir sosyal sınıfın doğması sayılabilir. Savaş, göç, ekonomik gelişmeler sonucunda yaşanan sınıfsal gelişmeler Antik Yunan devletlerinde gelirin yeniden dağılımına yönelik birtakım önlemlerin alınmasını da beraberinde getirmiştir. Bu sosyal önlemler kapsamında; (Dilik, 1988: 43).

-Savaşlarda ölenlerin ya da harp malulü olarak kalanların hak sahiplerinin geçimlerinin sağlanması,

-Çalışma güç kaybına uğrayanların, işsizlerin ve dar gelirli olanların ihtiyaçlarının karşılanması,

-Ücreti günümüzde de gelirin yeniden dağılımının finansman kaynaklarından vergilerle karşılanan yoksul doktorlarınca ihtiyacı olan kesimlere sağlık hizmetlerinin sunulması gibi çeşitlilik içeren yardımlar olmuştur (Akpınar, 2014: 138).

Antik Yunan'da üst gelir diliminin servetini halka vakfederek doğrudan gelirin yeniden dağılımına katkıda bulunulan vakıf tüzel kişilikleri de yaşam sürmüşlerdir. Bu medeniyette vakıflar malını diğer bir kimseye vakfedebilecek kişilerin hibeleri ve vasiyetleri sonucunda oluşmuşlardır (Defne, 2006: 156). Vakıflar sayesinde servet sahipleri kolektif bir kuruluşa bağışta bulunarak amaçlarının gerçekleşmesini sağlama yoluna gitmişlerdir (Akyıldız ve Abay, 2017: 147-148).

Antik Yunan'da gelirin alt gelir dilimlerine doğru dağıtılmasında önemli rol oynayan vergilendirme tekniklerinden dolaysız vergi uygulamaları daha sınırlı kalmış vergi sistemi daha ziyade dolaylı vergilendirmelere dayalı bir teknikte uygulanmıştır (Öz, B. 2019: 59). Dolaysız vergi toplama tekniği uygulamaları her ne kadar Antik Yunan'da sınırlı bir şekilde kalsa da gelirin yoksul halk kesimlerine yeniden dağılımı için önem arz eden ilk artan oranlı gelir vergisi uygulamasına 2600 yıl önce Yunanistan'da rastlanması (Sirkeci ve Abdula, 2015) bununla birlikte gelir durumlarına göre dört sınıfa ayrılan Yunan yurttaşlarından en üst üç gelir diliminden vergi toplanırken yoksul kesimi oluşturan dördüncü sınıfın vergilendirilmeden muaf tutulması bu topraklarda vergilendirme aracılığı ile gelirin yeniden dağılımının gerçekleştirilmesi bağlamında atılan tarihsel adımlar olup devletin yoksul halk kesimlerine verdiği önemi göstermesi açısından da önemlidir (Zengin, 2014: 170).

5.2. Roma'da Gelirin Yeniden Dağılımı

Roma'da M.Ö. 264-146 yılları arasında Akdeniz deniz ticaretine sahip olabilmek amacı ile üç dönem halinde süren ve "Pön" savaşları olarak bilinen savaşlar Roma halkının iktisadi durumunu oldukça yıpratmış halk ekonomik yorgunluğa düşmüştür. Bu savaşlar büyük çiftlik sahiplerinin doğması ve ekonominin bir anlamda tekelleşmesine neden olabildiği gibi yoksulluğun geniş halk kitlelerine doğru yayılması ile de sonuçlanmıştır. Roma'da ilkçağlarda işveren pozisyonunda bulunanlar özgür sınıfta sayılan (köle olmayan) işçilerinin hastalanması durumunda tedavi edilmeleri yardımı ile ilgili sektör bir tutuma sahip olsalar da devlet bu işçilere kamu gücü ile yardım elini uzatmaktan geri durmamıştır. Devletin sağladığı yardımlar zaman zaman gıda yardımları olabildiği gibi bazen de beklenilenden daha da ileriye götürülerek eğlence gibi sosyal nitelikte olan sosyopsikolojik yardımlar da olabilmektedir (Dilik, 1988: 44).

Her ne kadar arka planında yatan düşünce geniş yoksul halk topluluklarının yönetenlere karşı isyan etmelerinin önünde bir engel oluşturabilmek olsa da, (Akpınar, 2014: 138) miladi takvimden itibaren yaklaşık üç asır boyunca sosyal kesimler üzerinde etkisini sürdürerek *İmparator Constantine* döneminde (324-337) Hristiyanlığın resmi din olarak kabul edilmesi sonrasında etkisini zamanla yitirecek olan ve bununla birlikte finansman kaynağının üyelerden alınan aidatlarla sağlanarak hastalık ve kaza hallerinde çalışanların gelir kayıplarının telafi edilebilmesi için karşılık esaslı oluşturulan yardımlaşma sandıklarının belki de en eski örneklerini temsil eden "hastalık sandığı" (*collegia tenuiorum*) ve ölen kimselerin geride kalan muhtaç yakınlarına destek olabilmek için gelir bağlayan "ölüm sandığı" (*collegia funeraticia*) birlikleri Roma'da kurulmuştur (Şenocak, 2009: 417).

Roma'da kurulan bu sandıklara ilk üyelikte ve devam eden üyelik zarfında aidatlar ödenmiştir. Aslında bir anlamda işleyişleri günümüz finansman yöntemlerinden dağıtım yöntemine de benzeyen bu

sandıkların sundukları yardımlardan aidat (prim) ödemeyenlerin faydalanabilmeleri mümkün kılınmamıştır (Dilik, 1988: 45). Roma’da sandık birliklerinin sunduğu yardımlar dışında da yardımlar gerçekleştirilmiştir. Örneğin özgür olan ve “pater familias” (ataerkil roma ailesi) olarak bilinen aile üyeleri kendilerine para ve yiyecek yardımında bulunan otoriter güce olan hizmetlerini sürdürebilmeleri adına Roma şehirlerinde işsiz kalan vatandaşlara yaşamlarını idame ettirebilmeleri için günlük ücret yardımlarında bulunmuşlardır (Korkmaz, 2018: 21). Savaşlar sonrasında yoksul düşen halka aynı yardımlar yapılması da gelirin yeniden dağılımı açısından verilebilecek diğer örnekler arasında sayılabilir (Şenocak, 2009: 417). Antik Yunan’da olduğu gibi Roma’da da yalnızca erkek çocuklarının eğitim alabilmeleri kadınlardan erkeklere doğru gelirin yeniden dağılımına neden olan uygulamalar olmuştur (Erkut vd., 2017: 20).

Eski Roma’da sosyal yardım uygulamalarının Antik Yunan ile benzerlik gösterdiği görülmektedir. Antik Yunan vakıf anlayışı ile benzerlik gösteren Roma Hukuku’nda gelirin sosyal yardımlar yolu ile yayılmasında önemli görevler üstlenen vakıf müessesesi Roma Cumhuriyeti dönemi sonlarına doğru belirginleşmeye başlamıştır. Antik Yunan vakıfları ile benzerlik gösteren (Defne, 2006: 156) Roma dönemi vakıfları gelirin yeniden dağılımı açısından oldukça önemli roller üstlenmişlerdir. İtalyan bir Hukukçu olan *Gatteschi* tarafından yeni doğan kültürler için önemli bir örnek oluşturduğu deklare edilen vakıflar tanrılara ve mabetlere vakfedilmek üzere dinsel temelli kurulan oluşumlardır. Her ne kadar dinsel temelli olduğu düşünülse de vakıfların kurulmasının arka planında statü ve saygınlık kazanma isteğinin yattığının da göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Vakıflar dinsel motivasyonlar temelinde ya da statü ve saygınlık kazanma isteği ile kurulsalar da zamanla toplumsal düzeyde sosyal yardım sunan bir gelir dağılımı aracına dönüşmüşlerdir. Hristiyanlığın Roma’da devlet dini haline gelmesinden itibaren vakıflar gelirin yeniden dağıtılması açısından toplumda artan etkilerini göstermeye başlamışlardır. Roma’da kurulan vakıfların o dönem için ilkel karakterler arz ettikleri dile getirilse de aksi yönde modern sosyal yardımlar sunabildiklerinin savunulduğu görüşlere de rastlanmaktadır (Yılmaz, 2020: 296).

Roma gelirin yeniden dağıtılması için olması gereken ve günümüzde de en etkili finansman kaynaklarından olan “*vergi*” ye hukuki nitelik kazandıran ilk uygarlık olmuştur. Roma’da dolaylı ve dolaysız vergilerin her ikisinin de uygulanarak o günkü koşullar içerisinde gelişmiş bir vergi toplama organizasyon yapısının kurulması gelirin yeniden dağılımı açısından dikkat çekicidir. Ancak Roma’da dolaysız vergilerin yalnızca fethedilen toprakların halklarından alınması servet sahibi üst gelir diliminde yer alan kendi vatandaşlarının bir anlamda korunmaya alındığı anlamına gelse de yoksulluğun ortadan kaldırılmasında tüm servet sahiplerinin dolaysız vergilendirme kapsamına alınmaması gelirin yeniden dağılımı açısından başarılı bir uygulama olarak değerlendirilmemelidir (Öz, B. 2019: 59).

Ancak ilkçağın oldukça önemli uygarlıklarından olan Roma’da Yunan Kent devletlerinde olduğu gibi servet üzerinden % 1 oranında servet vergisi olarak alınan tek vergi olan ve yurttaş yükümlülükleri arasında sayılan ‘tributum’ isimli verginin, her ne kadar geri ödenecek bir borç niteliğinde olsa bile faizsiz olarak geri ödenecek borçlar kapsamında sayılması ve gelir eşitsizliklerinin azaltılmasına yönelik doğrudan bir müdahale aracı olarak görülmesi vergilendirme yolu ile üst gelir dilimlerinden alt gelir dilimlerine doğru gelirin yeniden dağılımının o dönemin en önemli batı kültürlerinde gerçekleştiğini göstermesi açısından önemlidir (Zengin, 2014: 171).

Roma’da vergi alınmasında zaman içerisinde aşırılıklara kaçılması ise gelirin yeniden dağılımı üzerinde tersi yönde bir etki oluşturmuş vergilendirme zamanla bir yoksullaştırma aracına dönüşmüş ve yurttaşları maliyenin adeta bir uzantısı haline getirmiştir (Öz, B. 2019: 59). Bu olumsuz durumun giderilebilmesi için Roma’da imparatorluk döneminde memurlar eliyle vergi toplanmaya başlanarak daha yasal temelde ve daha adaletli bir vergi toplama şekli oluşturulmaya çalışılsa da Roma’nın son zamanlarında yersiz vergi uygulamalarından da kaynaklı olarak vergi kaçırmalar artmış ve bu

durumun engellenebilmesi ve halkın vergilendirmeye esas varlıklarının belirlenebilmesi için özel kolluk güçleri görevlendirilmeye başlanmıştır (Sirkeci ve Abdula, 2015).

Batı Roma İmparatorluğu'nun 395 yılında *Theodosius* tarafından ikiye bölünmesiyle ortaya çıkan ve Antik bir devlet olarak bilinen Doğu Roma'da da benzer sosyal yardım kurumlarının faaliyet gösterdiğinin izlerine rastlanmaktadır. Bizans'ta servet sahipleri kişisel servetlerini özgür iradeleri ile hayır işlerine bağışlayabilmişlerdir. Servet sahiplerinin özgür bir şekilde hareket edebilmiş olmaları ve miras bırakabilmeleri gelirin yeniden dağılımı açısından pozitif adımlar olarak değerlendirilebilirken Bizans'ta oluşturulan hayır kurumlarının din temelli bir müessese olması durumunda ise bu durum değişiklik arz ederek kişisel servetler üzerindeki tasarruflar özgür bir şekilde yönlendirilememiştir (Akyıldız ve Abay, 2017: 148-149).

5.3. Germanlarda Gelirin Yeniden Dağılımı

Orta Avrupa'da yerleşik bir kültür olan Germanlar birbirleri ile dayanışma içerisinde olan ve aralarında kan bağı bulunan çiftçi topluluklarından oluşmaktaydılar. Farklı tarihlerde savaş halinde olunan Roma ve güneyde yer alan diğer ülkelerden farklı bir çizgide ilerleyen Germanlar'ın beklenilen aksine; gerek savaş dönemleri sonrasında ve gerekse M.Ö. 4-6. yy. da yaşamış olduğu göçler sonrasında meydana gelen sosyal sıkıntıların kaldırılması ve halktaki sosyopsikolojik gerginliklerin giderilmesi konularında devlet tarafından alınması gereken sosyal yardım tedbirlerinin o dönemde beklenen anlamda önlem olarak kültürlerine uygulayamadığı görülmektedir. Germanlerin çiftçilikle uğraşan bir toplum olmaları onların arazilerini müşterek kullanma uygulamalarını ve anlayışını beraberinde getirmiştir. Bu müşterek birliktelik zamanla gelişerek kooperatifleşmeye dönüşmüş, mal değişimleri oluşturulan kurumsal yapılar üzerinden sağlanmıştır. Bu sivil oluşumlar içerisinde bulunanlar hastalık ve ölüm yardımlarının sağlanması için diğer bazı birliktelikleri de kurmuşlardır (Dilik 1988: 47).

Bu uygarlıkta da gelirin yeniden dağılımı tarihi açısından önemli sayılabilecek sivil oluşum diğer kültürlerde de önemsenen vakıf kurumları olmuştur. Germanlar'de vakıflar hangi sosyal alanda (defin, hastalık vb.) hizmet verecekse vakfı kuran tarafından hizmet alanı önceden açıkça deklare edilmiş ve ölümü halinde vakfedenin güvendiği bir kişiye vakfın hizmet içeriğinin aynı şekilde devam etmesi şartı ile devredilmiştir (Akyıldız ve Abay, 2017: 148-149).

German hukukunda vakıfların varlıkları Antik Yunan ve Roma'dan farklılık göstermekte olup bu kültürde vakfedilen malın mülkiyetinin vakfeden üzerinde kalmaya devam etmiş olması (Defne, 2006: 157) gelirin yeniden dağılımı açısından statü kazanma ve saygınlık görme isteğinin arka planda yattığını göstermesi olarak da değerlendirilebilir.

5.4.Kızılderililerde Gelirin Yeniden Dağılımı

Tarihte *Kuvakiyutul* adı verilen balıkçı kültüründe (Amerika Birleşik Devletleri ile Kanada'nın Kuzeybatı kıyısında yaşayan bir kültür) gerçekleşen "Potlaç" isimli törenler tarihteki gelirin yeniden dağılımına ilişkin net bir şekilde verilecek ilk örnekler arasında yer almaktadır. Potlaç, Pasifik'in kuzeybatısında yaşam süren Kızılderililer'in mübadele şeklinde gerçekleşen törenlerine "*Şinok*" dilinde verilen isimdir. Potlaç beslenmek ve tüketmek anlamlarına gelmektedir. Potlaç törenleri bahar aylarında yapılan ve yaklaşık bir ay boyunca süren organizasyonlardır. Bu törenlerde kişiler ellerinde olan giysi, av, içecek gibi servetleri kabile yaşlılarının gözetiminde eşit bir şekilde ihtiyacı olan kimselere dağıtmaktadırlar. Amaç o topluluktaki kişiler arasında malvarlığına dayalı zenginlik temelli farklılıkların sürmesinin önüne geçilerek ve bir anlamda gelirlerde meydana gelen eşitsizlikler engellenerek başlangıca yani gelir eşitliğinde olunan noktaya tekrar dönülmesidir (Potlaç, 2020). ABD'li uzmanlar tarafından "*vermek*" veya "*hediye*" anlamını da taşıdığı belirtilen Potlaç'ın yerleşik bir kültür olan Kızılderililer için temel amacının biriktirileni paylaşmak olduğu bilinmektedir.

Genellikle avlanmanın yetersiz olduğu yıllarda düzenlenen ve danslı bir tören olarak da kutlanan Potlaçta yeterinden fazla "*ava*" sahip olan kişiler ava sahip olmayan kişilere avlarının bir kısmını

aktararak bir anlamda geliri olmayanlara doğru gelir akımı sağlayarak onların geçimlerini sağlama yoluna gitmektedirler (Özden, 2006: 11).

“Bağış Üzerine Bir Deneme” adlı bilinen eseri ile Mauss Potlaç törenlerinin değişen isimler adı altında olsa da farklı kültürlerde de görüldüğünü aktarmaktadır. Mauss Potlaça ilişkin görüşlerini anlatırken kutsal kitabımız Kur’an-ı Kerim’ den faydalanarak Teğâbun suresinin 16. Ayetinde, “*Kendi iyiliğiniz için karşılıksız harcamada bulunun: böylece açgözlülüklerinden kurtulmuş olanlar, işte onlardır mutluluğa ulaşacak olanlar!*”, ve 17. Ayetinde ise, “*Eğer Allah’a güzel bir borç verirseniz, O bunu fazlasıyla size geri ödeyecek ve günahlarınızı bağışlayacaktır...*” ayetlerinden faydalanmaktadır (Göçer, 2017: 466, 469). Mauss’un kutsal kitabımız Kur’an-ı Kerim’i referans göstererek gelirin yeniden dağılımının tarihteki ilk örneklerini açıklaması ilkçağ sonrasında inananlarca yaşamın her alanında vücut bulacak İslam dininin de yoksullara ve gelirin yeniden dağılımı yolu ile gelir eşitliğinin sağlanmasına ne denli önem verdiğini ifade etmesi açısından önemlidir.

SONUÇ

İnsanların ilk çağlardan bu yana en önemli kaygıları hayatlarını sağlıklı ve güvenli bir biçimde sürdürebilmeleri olmuştur. Avcı ve toplayıcılık çizgisinden modern tüketim toplumuna doğru ilerleyen insanlığın yaşam seyrinde önceleri basit iktisadi tedbirler ile sosyal risklere karşı güvenlik önlemleri alınırken zamanla komplike sosyoekonomik müdahalelerle gelir eşitsizliklerinin giderilmesi yönünde modern sosyal güvenlik önlemleri alınmaya çalışılmıştır. Yerleşik hayat ve tarımsal üretime geçilmesi ile birlikte tükettiğinden daha fazla üretmeye başlayan insan ürettiği ürünler için mübadele çabası içerisine girmiş bir süre sonra mübadele davranışının da kendisini tatmin eden bir duygu olmaması ile bu davranışı terk ederek günümüze kadar uzanan servet edinme ve biriktirme yollarının arayışına girmiştir.

Yoksulluk insanın var olduğu günden bu yana karşı karşıya kalınan olumsuz bir olgudur. İnsanların gelirleri arasındaki çarpıcı farklılıklar şimdilerde olduğu gibi geçmiş dönemlerde de toplumsal huzur ve refah adına olumlu olarak kabul görmemiştir. Gelir farklılıklarının azaltılarak toplumsal refahın ve huzurun tesis edilebilmesi adına ilk çağlardan günümüze yoksulluğun ortadan kaldırılabilmesi için siyasi otoriteler ve kişiler farklı farklı sivil oluşumlar ile değişik gelirin yeniden dağılımı yöntemleri uygulamışlardır. Bu yöntemlerin uygulanmasının arka planında zaman zaman sosyal statü ve saygınlık kazanma isteği ve dini öğretiler, zaman zaman da kamu düzeninin sürdürülebilmesi için gerekli olan toplumsal değerlerin yarattığı yasal zorunluluklar yatmaktadır.

Modern zamanlarda olduğu kadar olmasa da ilk çağ medeniyetlerinin de gelirin yeniden dağılımı yolu ile yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik ve temelleri günümüze kadar uzanabilen başat tedbirler aldıkları görülmektedir. Bunlardan eşitsizliklerin giderildiği sıfır noktasına dönüş anlamına da gelen Potlaç törenleri gelirin yeniden dağılımı tarihi adına günümüz içinde anlamlı sayılabilecek örneklerden önemlisi olarak görülmektedir.

Mutlak olarak sıfır noktasına dönüş anlamına gelen gelir eşitliğinin oluşması tarih boyunca medeniyetlerce tam manası ile beklenmese de üst gelir dilimlerinde bulunanların gelir ve servetlerinde alt gelir dilimlerinin de haklarının olduğu tüm medeniyetlerce genel olarak kabul görmüştür. Bu genel kabulün sağlanabilmesi için ilkçağ medeniyetlerinden günümüze bireyler arasındaki gelir eşitsizliklerinin azaltılarak yoksulluğun önlenbilmesi ancak gelir dağılımına süregelen bir şekilde ve farklı yollarda müdahalelerde bulunularak başarılabilmektedir. Bu amaçla farklı gelir dilimleri arasında gelir eşitliğinin sağlanmaya çalışılması tarih boyunca serveti elinde bulunduran kesimin servetinin alt gelir dilimleri ile bölüşebilmesi sonucunda gerçekleşebilmiştir. Bu bölüşüm ilkçağlarda sivil/siyasi otoriteler, sivil oluşumlar ve dini motivasyonlar aracılığı ile gücün dağılımı ve siyasal otorite ilişkileri bağlamında şekillenirken zamanla değişen ve gelişen devlet yönetiminde ve gözetiminde kamu müdahaleleri aracılığı ile oluşmaya başlanmıştır.

Kökene ilk çağ medeniyetlerine kadar dayanan vakıflar, loncalar, sandıklar, birlikler gibi sosyal yardım kurumlarının tarihsel süreçte hatırı sayılır bir serveti kişisel mülkiyetten sosyal mülkiyete devrederek toplumsal refahı sağlama yolunda önemli adımlar attıkları görülmektedir. Sosyal yardımlar sağlayan bu sivil oluşumlar aracılığı ile gelirler ilk olarak sosyal alanlara dağıtılmış ve oradan da sosyal transferler yolu ile yoksullara aktarılabilmektedir.

Bu ve benzeri müdahaleler yolu ile yoksul halk kitlelerine yönelik olarak uygulanan gelirin yeniden dağılımı politikaları ilk çağ medeniyetlerinden itibaren sosyal dokunun bozulmasının önüne bir set çekerek geçmiş ve bugünkü medeniyetler için toplumsal barış ve huzurun tesis edilmesinin günümüze kadar yansıyan ilk temellerini atmışlardır.

KAYNAKÇA

- Akbulut, F. ve Beren, F. (2012). "Terörle Mücadelede Bütüncül Yaklaşımın Sosyal Politika Uygulamaları Bağlamından Algılanması: Suruç İlçesi Örneği", Akademik İncelemeler Dergisi, 7(2), 257-283.
- Akın, F. (2015). "Gelir Dağılımı Ve Gelir Dağılımına Müdahale Gereği", İş ve Hayat Dergisi, 1(1), 9-24.
- Akman, A. (2018). "Eski Vakıflar Hukuku Bağlamında Vakıf Müessesesi Ve Günümüzdeki Etkileri", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 26(2), 189-224.
- Aktan, C. C. (2018). "Siyasal Yozlaşmaların Ekonomik Etkileri, Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri", Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Ankara.
- Akpınar, T. (2014/3). "Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Ekonomi Politikası: Kuruluş Süreci", Çalışma ve Toplum Dergisi, 137-158.
- Akyıldız, Y. (2018). "Sosyal Yardım Uygulamalarında Paradigma Değişimi", Akademik Bakış Dergisi, (65), 150-163.
- Akyıldız, Y. ve Abay A. R. (2017). "Vakıf Müessesesinin Gelişimi ve Mahiyeti Tarihsel Bir Değerlendirme", Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, (15), 141-157.
- Artan, S. ve Kalaycı, C. (2014). "Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Dışa Açıklık, Demokrasi ve Gelir Dağılımı İlişkisi", Sosyal Güvenlik Dergisi, 4(2), 69-88.
- Aykanat, M. (2015). "Osmanlı Sosyal Güvenlik Hukukunda Temel Kurumlar", Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Bakılcı, A., (2019). "Korunma İhtiyacı Olan Çocuklara Yönelik Çocuk Evleri Modelinin Tarihsel Süreci Ve Mutlu Yuva Derneği Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bingöl, O. (2015). "Genel Bağlarıyla Sosyal Hizmet ve Toplum", Mavi Atlas, (5), 69-77
Doi: 10.18795/ma.53942
- Bolat, Ö. (2016). "Sosyal Yardım İstihdam Bağlantısı Kapsamında Ülke Uygulamalarının İncelenmesi Ve İşkur İçin Öneriler", Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Coşkunsever, A. (2016). "Sosyal Hizmet Kurumlarında Dini Danışmanlık Ve Rehberlik (Yetiştirme Yurdu & Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi Örneği)", Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Çalışkan, Ş. (2010/2). "Türkiye'de Gelir Eşitsizliği Ve Yoksulluk", Sosyal Siyaset Konferansları, (59), 89-132.
- Davletov, T. (2008). "Eski Türklerde Toplumsal Siyaset Anlayışı", Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (8), 81-101, [ISBN: 1305-5992].
- Defne, S. (2006). Medeniyetin Anası O Medeniyetin Anası Olarak; Vakıflar, Genç Hukukçular Hukuk Okumaları, Birikimler 2, 153-167.
- Dilik, S. (1988). "Sosyal Güvenliğin Tarihsel Gelişimi", 43(1), 41-80.
- Durmaz Ş., Okumuş B. (2014). "Türk İş Hukukunda İş Sağlığı ve Güvenliğinde İşverenlerin Yükümlülükleri ve İşçilerin Hakları", Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, vol.5, pp.26-54.
- Emeksiz, Ç. (2019). "Yaşlılık Olgusunun Sosyal Güvenlik Sistemi Açısından İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ.
- Erçakar, M., E., ve Güvenoğlu H. (2018). "Türkiye'de Gelir Dağılımı ve Sosyal Koruma Harcamalarına Bir Bakış", Sosyal Bilimler Metinleri, (1), 38-53.
- Erkut, Z., Serap Balcı, Suzan Yıldız. (2017/1). "Tarihsel Sürec İçinde Çocuk", Çocuk ve Medeniyet Dergisi, 17-28.

- Eroğlu, N., Dilek Altaş, Turgut Ün, Mustafa İlker Ulu. (2017). "OECD Ülkelerinde Sosyal Yardım Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi: Panel Veri Analizi", Uluslar Arası Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 3(3), p-ISSN: 2528-9942 journal homepage: www.ekonomikarastirmalar.org.
- Ertem, A. (2011). "Osmanlıdan Günümüze Vakıflar", Vakıflar Dergisi, (36), 25-65.
- Göçer, K., (2017). "Ahiliği Potlaç Kültürü Üzerinden Yeniden Düşünmek", SEFAD, (37), 465-476. e-ISSN: 2458-908X, s.466, ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-4947-0399>
- Gökbunar, R. Deniz Alçın Şahintürk, Öznur Akyol, Barış Tunçay. (2016). "Türk Maliye Tarihinde İlk Dönemlerde Vergi Anlayışı Sümerlerden Türkiye Cumhuriyetine Maliye Tarihi", A. Gökbunar vet A. Uğur, (41-56), İstanbul: Beta Yayıncılık., ss. 41-56.
- Göker, Z. (2016/4). "Gelir Dağılımının İyileştirilmesinde Kamu Hizmetlerinin Rolü", Çalışma ve Toplum Dergisi, 1731-1746.
- Gözlü, A. ve Yılmazcan D. (2017). "Antik Yunan'da Kölelik: Atina ve Sparta Örneği", Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 5(2), 117-136.
- Güvercin, C. H. (2004). "Sosyal Güvenlik Kavramı Ve Türkiye'de Sosyal Güvenliğin Tarihçesi", Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, 57(2), 89-95.
- İncedal, S. (2013). "Türkiye'de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları", Uzmanlık Tezi, Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- İplikçioğlu, B. (2007). Hellen ve Roma Tarihinin Anahatları , İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- İzci, Ş. (2014). Türkiye' de Sosyal Güvenlik Reformu Çerçevesinde Kayıt Dışı İstihdam, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Kanberoğlu, Z. ve Oğuz A. (2016). "Afro-Avrasya Bölgesinde Gelir Dağılımı Ve Sürdürülebilir Büyüme: Türkiye Örneği", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 396-403.
- Kapar, R. (2005). "Kuşaklararası Sosyal Dayanışma", Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık Ve Güvenlik Dergisi, 5-12.
- Karabulut, A. (2016). "Sosyal Güvenlik Hakkı Ve 1982 Anayasası' na Yansımaları", İş ve Hayat Dergisi, 2(3), 187-208.
- Karadoğan, E. (2012). Küreselleşme Sürecinde Sosyal Yardımların Bireyin Özsaygı Düzeyine Etkisi Bağlamında Dönüşümü Ve Etkinliği, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karaman, İ. (1995). "Dünya'da ve Türkiye'de Gelir Dağılımı", Yeni Türkiye Dergisi, Gelir Dağılımı Özel Sayısı.
- Kaya, E. (2009). Yoksullukla Mücadelede Avrupa'nın ve Türkiye'nin Sosyal Yardım Modeli, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Kılıç, R. ve Çetinkaya Ş. (2012). "Türkiye' de Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardım Stratejileri Ve Bir Model Önerisi", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 34, 93-114.
- Kitapçı, İ. (2019). "Gösterişçi Tüketim Örneği Olarak Potlaç Kültürü Ve Günümüzün Küresel Kapitalist Dünyasındaki Yansımaları", MAKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11, 604-622.
- Korkmaz, M. (2018). Antik Yunan' dan Günümüze Devlet, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Köleoğlu (Demirsat), D. (2012). "Sosyal Güvenlik Sistemi Açısından Güvenceli Esneklik" Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(1), 73-110 ISSN: 1302-3284 E-ISSN: 1308-0911
- Mandaloğlu, M. (2012). "İslamiyet' ten Önce Türklerde Toplantı Ve Törenler", Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2.
- Meytiogulları, Ç. (2019). Türkiye' de Yoksullukla Mücadelede Asgari Ücretin Vergilendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Negiz, N. (2011). "Sosyal Yardım Ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri Açısından Isparta Belediyesi: Farkındalık, Yararlanma Ve Değerlendirme Açısından Bir Araştırma", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16(2), 323-341.
- Okumuş B. (2020). "Türkiye Sosyal Güvenlik Sisteminde Yaşlılık Sigortasının Gelirin Yeniden Dağılımı Açısından Analizi", Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta .
- Okumuş B., Durmaz Ş. (2014). "Türkiye'de Tutuklu ve Hükümlülerin Sosyal Güvenlik Durumları", II.Uluslararası Davraz Kongresi: Küresel Sorunlar ve Çözüm Arayışları, Isparta, Türkiye, pp.3359-3388.
- Okur, Y., İ.Genç,T.Özcan, M.Yurtbay, A.Sever. (2012). Ortaöğretim Tarih 9. Sınıf, MEB Devlet Kitapları: Ankara.
- Onay, E. (2016). Bireysel Emeklilik Sistemine Devlet Teşviki Etkisinin Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Hitit

Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.

Öz, B. (2019). “Verginin Konusunun Seçiminde Optimalite ve Meşruiyet Sorunu: Teorik Ve Tarihsel Süreçte Vergilemede Yaşanan Değişim”, İKSAD 4. International Congress On Social Sciences, 5-8 September 2019, Erzurum, 56-77.

Öz, S. (2019/1). “Gelir Dağılımında Gini Katsayısı Ve P80/P20 Oranı Arasındaki İlişkiler: 2000-2016 Dönemi Türkiye Örneği”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18 (35), 587-605.

Özden, S. (2006). Sosyal Güvenlik Sisteminde Emeklilik Ve Sosyal Güvenlik Sisteminin Sorunları, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Öztürk, Ş. (2008). “Kırsal Yoksulluk Ve Neo-Liberal Ekonomi Politikaları”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1(5), 605-634.

Öztürk M., ve Çetin. B.I. Dünyada Ve Türkiye’de Yoksulluk Ve Kadınlar, Journal of Yasar University, 2009, 3(11), 2661-2698

Pektaş, E. K. (2010). “Türkiye’de Sosyal Belediyecilik Uygulamaları ve Temel Sorunlar”, Akademik İncelemeler Dergisi, 5(1), 5-22.

Sayar, S. (2000). “Yahudi Karakteri (Tarihî ve Sosyo-Psikolojik Bir Yaklaşım)”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 9(9), 1-13.

Saygılı, T. (2015). Babil Hukuku Ve Hamurabi Kanunları, Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi, 2, 1-22.

Selçik, O. ve Güzel B. (2016). “Sosyal Hizmet Mesleğinin Çalışma Alanı Ve Sosyal Hizmet Uygulamasının Türkiye Ölçeğinde Değerlendirilmesi”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(46), 461-469.

Şeker Demir, S. (2008). Türkiye’de Sosyal Transferlerin Yoksulluk Üzerindeki Etkileri, Uzmanlık Tezi, Sosyal Sektörler Ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara.

Sirkeci, O. ve Mohamad S. A. (2015). “Ortadoğu Uygarlıklarında Vergi Uygulamaları, Tax Treatments In The Middle East Civilizations”, International Journal Of Social Sciences And Education Research, 1(4), 1239-1252.

Solmaz, A. (2016). Bireysel Emeklilik Fonlarının Türkiye Ekonomisindeki Önemi, Gelişimi Ve Avrupa Birliği Ülkeleriyle Karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Sunal, O. (2011). “Sosyal Politika: Sosyal Adalet Açısından Kuramsal Bir Değerlendirme”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 66(3), 283-305.

Şenel, A. (1982). İlkel Toplumdan Uygur Topluma Geçiş Aşamasında Ekonomik Toplumsal Düşünsel Yapıların Etkileşimi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: Ankara.

Şenocak, H. (2009). “Sosyal Güvenlik Sistemini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreç Işığında Değerlendirilmesi”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 56, 409-468.

Taşkın, Z. (2011). “İlkçağ Uygarlıklarında Kitap ve Kütüphane: Efes Celsus Kütüphanesi”, Türk Kütüphaneciliği, 25(1), 86-96.

Tekindal, M. (2018). “Türkiye’de Sosyal Yardımların Yapısal İşlevsel Yaklaşımına Göre Analizi”, Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 29(2), 335-362.

Teyyare, E. ve Sayaner K. (2018). “Türkiye’de Gelir Eşitsizliğinin Maliye Politikası Araçları ve Kurumsal Faktörler Açısından Analizi ve Çözüm Önerileri”, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(16), 309-334.

Türkmen, B. (2005). “Sosyal Risk Altındaki Çocuklar, Gençler Ve Yaşlılar”, Kastamonu Eğitim Dergisi, 13(1), 11-22.

Türkoğlu, İ. (2013). “Sosyal Devlet Bağlamında Türkiye’de Sosyal Yardım ve Sosyal Güvenlik”, Akademik İncelemeler Dergisi, 8(3), 275-305.

Uysal, Y. (2007). “Gelir Dağılımı Türleri Arasındaki İlişkiler Perspektifinde Türkiye’ de Gelir Dağılımının Düzenlenmesine Yönelik Öneriler”, Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi, 9(2), 248-292.

Üzümcü, A. ve Korkat M. (2014). “Türkiye’ de Gelir Dağılımı Adaletsizliği Ve Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Gelişimi (2003-2012)”, Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5(8), 135-166.

Yılmaz, Y. (2020). “Türkiye’de Vakıfların, Kâr Amacı Gütmeyen Sosyal Politika İşlevleri: “Sosyal Millet” Anlayışı”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 78, 283-331.

Yurdadoğ, V. (2017). Sosyal Güvenlik Ve Yeniden Gelir Dağılımına Etkisinin Teorik Çerçeve Değerlendirilmesi, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 26(1), 254-269.

Zengin, E., Şahin, A., ve Özcan, S. (2012). “Türkiye’de Sosyal Yardım Uygulamaları”, Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İİBF Dergisi, 19(2), 133-142.

Zengin, H. (2014). “Tarihsel Süreçte Vergilendirmenin Gelişimi”, Vergi Müfettişleri Derneği, I, 169-190.

İNTERNET KAYNAKLARI

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi (2020).

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2828.pdf> (Erişim Tarihi: 12.07.2020)

Aristoteles (t.y.). *Aristoteles wiki içinde* 6 Temmuz 2020 tarihinde

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Aristoteles> adresinden erişildi.

John Rawls (t.y.). *John Rawls Wiki içinde* 11 Temmuz 2020 tarihinde

https://tr.wikipedia.org/wiki/John_Rawls adresinden erişildi.

Potlaç (t.y.). *Potlaç wiki içinde* 23 Haziran 2020 tarihinde

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Potla%C3%A7> adresinden erişildi.